

21/2000

**”Ihan normaali, iloinen asia”**

Lastentarhanopettajien käsityksiä ja havaintoja lasten seksuaalisen kehityksen tukemisesta sekä valmiudet toimia seksuaalikasvattajina päiväkodissa

Tuija Järvinen

Kasvatustieteen,  
Erityisesti varhaiskasvatuksen  
Pro gradu –tutkielma  
Kevät 2000  
Varhaiskasvatuksen laitos  
Jyväskylän yliopisto

## TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen lähtökohtana on seksuaalisuuden biologinen, psyykinen ja kulttuurinen tarkastelu. Sen mukaan lapsen seksuaalisuudella nähdään olevan biologinen pohja, jota kulttuuri määrittelee. Tutkimuksessa kuvataan lastentarhanopettajien käsityksiä lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään mitä seksuaalikasvatuksen sisältöaiheita lastentarhanopettajat liittävät seksuaalikasvatukseen ja millaisia havaintoja heillä on lasten seksuaalisuuden ilmenemisestä päiväkodissa. Yhtenä tutkimuksen tehtävänä oli myös tarkastella lastentarhanopettajien valmiuksia. Varhaiskasvatuksen tutkimuksen ja kehittämisen tarve on tiedostettu, mutta Suomessa tutkimukset eivät ole suuntautunut varhaislapsuuden seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen. Tutkimuksessa tarkastellaan tätä vähän tutkittua, mutta tärkeätä kehityksen osa-aluetta lastentarhanopettajien käsitysten kautta. Tutkimuksen näkökulma on luonteeltaan kartoittavan kuvaileva ja tutkimusote on määrällinen.

Tutkimuksen aineiston muodostaa 152 Helsingin läntisen sosiaalikeskuksen päiväkotien lastentarhanopettajaa. Tutkimukseen osallistuneiden vastausprosentti oli 60.1%. Tutkimuksen empiirinen aineisto kerättiin maaliskuussa 1999 ja analysoitiin kvantitatiivisin tilastomenetelmin. Lastentarhanopettajien seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus -käsityksiä tutkittiin kyselymenetelmän kautta likert -asteikollisilla mittareilla.

Tulosten mukaan seksuaalikasvatus kuuluu päiväkotikään ja päiväkodin seksuaalikasvatus nähtiin tarpeellisena ja tärkeänä. Seksuaalisuudesta keskustelu ja tietojen antaminen asiasta lapselle varhaislapsuudessa koettiin myös tärkeänä. Seksuaalikasvatuksen sisältöalueiden osalta vastaajat olivat kokonaisuudessaan melko sallivaisia. Tutkimus osoitti seksuaalista käytöstä ilmenevän lapsilla päiväkodissa oloaikana.

Lastentarhanopettajat arvioivat kuitenkin valmiutensa riittämättömiksi. Tutkimus tulokset osoittivat täydennyskoulutuksen kehittämisen tarpeellisuuden. Lastentarhanopettajat ilmaisivat halua toteuttaa seksuaalikasvatusta päiväkodissa. Toteutus oli harvinaista, mutta käytännössä tilanne on erilainen kasvatuksen kokonaisvaltaisuudesta johtuen. Tulosten mukaan päiväkodin ja muiden ammattiryhmien kanssa toteutettava yhteistyö ei ollut yleistä. Yhteistyöllä seksuaalikasvatusta voitaisiin kuitenkin kehittää lapsen parhaaksi unohtamatta eri ammattiryhmien asiantuntemuksen hyödyntämistä. Tarkempien päätelmien ja kokonaiskuvan saamiseksi tutkimusta aiheesta tulisi lisätä.

Avainsanat: lasten seksuaalinen kehitys, lastentarhanopettaja, päiväkotii, seksuaalikasvattaja, seksuaalikasvatus, seksuaalisuus sekä seksuaalinen käyttäytyminen

## SISÄLLYS

<b>1 JOHDANTO</b> .....	<b>4</b>
<b>2 KESKEISIÄ SEKSUAALISUUDEN KÄSITTEITÄ</b> .....	<b>7</b>
<b>3 LAPSEN SEKSUAALISUUS</b> .....	<b>11</b>
3.1 SEKSUAALISUUDEN KEHITYS .....	11
3.1.1 <i>Psykoanalyttinen teoria</i> .....	11
3.1.2 <i>Psykososiaalinen teoria</i> .....	12
3.1.3 <i>Muita teorioita</i> .....	12
3.2 SEKSUAALINEN KEHITYS JA SEKSUAALISUUDEN ILMENEMINEN VARHAISLAPSUUDESSA .....	13
3.2.1 <i>Varhaislapsuuden seksuaalinen kehitys</i> .....	13
3.2.2 <i>Seksileikki</i> .....	17
3.2.3 <i>Seksuaalikysymykset</i> .....	18
3.3 TUTKIMUKSIA LASTEN SEKSUAALISUUDESTA .....	19
<b>4. SEKSUAALISUUDEN KULTTUURINEN ULOTTUVUUS</b> .....	<b>24</b>
4.1 HISTORIAALLINEN NÄKÖKULMA SEKSUAALIKULTTUURIIN .....	24
4.2 SEKSUAALINEN SOSIALISAATIO .....	26
4.3 SEKSUAALISUUS, KASVATUS JA PÄIVÄKOTI.....	27
4.3.1 <i>Päivähoidon kasvatustavoitteet</i> .....	27
4.3.2 <i>Päivähoidon toimintasuunnitelmat</i> .....	28
4.3.3 <i>Seksuaalikasvatuksen tavoitteet</i> .....	29
4.4 PÄIVÄKODIN SEKSUAALIKASVATUS .....	30
4.4.1 <i>Seksuaalinen oppiminen</i> .....	31
4.4.2 <i>Seksuaalikasvatuksen sisältöalueet</i> .....	33
4.5 LASTENTARHANOPETTAJA SEKSUAALIKASVATAJANA.....	34
4.5.1 <i>Ammatilliset valmiudet</i> .....	34
4.5.2 <i>Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen</i> .....	36
<b>5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSONGELMAT</b> .....	<b>39</b>
<b>6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN</b> .....	<b>41</b>
6.1 AINEISTON KOKOAMINEN .....	41
6.2 TUTKIMUKSEN KOHDEJOUKON KUVAILU .....	42
6.3 MUUTTUJAT JA NIIDEN MITTAAMINEN.....	45
6.4 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS .....	49
6.4.1 <i>Reliabiliteetti</i> .....	49
6.4.2 <i>Validiteetti</i> .....	52
6.5 AINEISTON TILASTOLLINEN KÄSITTELY .....	57
<b>7 TULOKSET</b> .....	<b>58</b>
7.1 LASTENTARHANOPETTAJIEN LASTEN SEKSUAALISUUS JA SEKSUAALIKASVATUS KÄSITYKSET .....	58
7.2 SEKSUAALIKASVATUS, VALMIUS, TIETÄMYS, SUHTAUTUMIS JA TOTEUTUS - KÄSITYSTEN YHTEYS TAUSTAMUUTTUJIIN .....	60
7.2.1 <i>Ikä, koulutuksesta valmistumisvuosi ja työkokemus</i> .....	60
7.2.2 <i>Koulutus</i> .....	60

7.2.3 Toiminimi.....	61
7.2.4 Seksuaalikasvatus, valmius, tietämys, suhtautumis ja toteutus -käsitusten keskinäiset yhteydet.....	63
7.3 SEKSUAALIKASVATUKSEN SISÄLTÖAIHEET.....	64
7.3.1 Sisältöaiheet.....	64
7.3.2 Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheiden tarkastelua taustamuuttujiin.....	66
7.4 HAVAINNOT LASTEN SEKSUAALISESTA KÄYTTÄYTYMISESTÄ.....	75
7.5 VALMIUDET TOIMIA SEKSUAALIKASVATTAJANA.....	84
7.5.1 Lapsuudenkodista saadut tiedot.....	84
7.5.2 Koulutuksesta saadut tiedot.....	84
7.5.3 Muilta ammattiryhmiltä saadut tiedot.....	84
7.5.4 Keskustelut lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta.....	90
7.6 SEKSUAALIKASVATUKSEN TOTEUTUKSESTA.....	94
7.6.1 Halu toteuttaa seksuaalikasvatusta ja toteutuksen määrä.....	94
7.6.2 Seksuaalikasvatuksen toteutuksessa koetut vaikeudet.....	95
7.7 KOMMENTTIEN KVALITATIIVINEN TARKASTELU.....	98
<b>8 POHDINTA.....</b>	<b>103</b>
8.1 TULOSTEN TARKASTELUA.....	103
8.2 TUTKIMUSMENETELMÄN TARKASTELU.....	111
8.3 JATKOTUTKIMUKSESTA.....	113
<b>LÄHTEET.....</b>	<b>115</b>
<b>LIITTEET.....</b>	<b>126</b>

**KUVIOT:**

KUVIO 1. Ammatillisen koulutuksen seksuaalikasvatusopetuksen määrä	83
--	----

**TAULUKOT:**

TAULUKKO 1. Tutkimuksia lasten seksuaalisuudesta	23
TAULUKKO 2. Vastaajien taustatiedot	44
TAULUKKO 3. Summamuuttujien reliabiliteetit, keskiarvot ja –hajonnat	50
TAULUKKO 4. Mittareiden reliabiliteetit	51
TAULUKKO 5. Aineiston tilastolliset analyysimenetelmät	57
TAULUKKO 6. Lastentarhanopettajien seksuaalikasvatus-, valmius-, tietämys-, suhtautumis- ja toteutus –käsitysten ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot	60
TAULUKKO 7. Summamuuttujien yhteys koulutukseen	61
TAULUKKO 8. Summamuuttujien yhteys toiminimeen	62
TAULUKKO 9. Seksuaalikasvatus-, valmius-, tietämys-, suhtautumis- ja toteutus –käsitysten väliset korrelaatiokertoimet	63
TAULUKKO 10. Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheet kyllä vastausten osalta	65
TAULUKKO 11. Lastentarhanopettajien seksuaalikasvatuksen sisältöaihe –käsitysten ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot	67
TAULUKKO 12. Seksuaalikasvatuksen aihealueet kyllä vastausten osalta koulutuksen mukaan prosentteina	69
TAULUKKO 13. Seksuaalikasvatuksen aihealueet kyllä vastausten osalta toiminimen mukaan prosentteina	72
TAULUKKO 14. Lastentarhanopettajien havainnot prosentteina	76
TAULUKKO 15. Lastentarhanopettajien havaintojen ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot	79
TAULUKKO 16. Havaintojen yhteys koulutukseen	80
TAULUKKO 17. Havaintojen yhteys toiminimeen	82
TAULUKKO 18. Lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta saadut tiedot muilta ammattiryhmiltä	85
TAULUKKO 19. Tiedon saannin ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot	86
TAULUKKO 20. Tiedon saannin yhteys koulutukseen	87
TAULUKKO 21. Tiedon saannin yhteys toiminimeen	88
TAULUKKO 22. Keskustelut muiden ammattiryhmien kanssa	89
TAULUKKO 23. Keskustelujen ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot	90
TAULUKKO 24. Keskustelujen yhteys koulutukseen	91
TAULUKKO 25. Keskustelujen yhteys toiminimeen	93
TAULUKKO 26. Toteutuksen vaikeuksien ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot	97

## 1 JOHDANTO

Seksuaalisuus alkaa syntymästä ja jatkuu läpi koko elämän. Seksuaalisuus ulottuu ihmisen koko elämään ilmeten ja saaden erilaisia muotoja eri iässä ja eri elämänkaaren vaiheissa. (Kitzinger 1984, 10-12; Ronkainen 1990, 8; 1994, 20-21.) Seksuaalisuus on aihepiiri, josta on olemassa runsaasti tutkimusta, mutta Suomessa tutkimukset ovat kuitenkin suurelta osin keskittyneet nuorisoon ja opiskelijoihin. Alle kouluikäisten lasten seksuaalisuuden tutkimus on viimeisten kymmenen vuoden aikana jäänyt muusta seksuaalisuuden tutkimuksesta jälkeen, ainakin tutkimusten lukumäärän suhteen. Erityisesti lasten normaalia seksuaalista elämää on tutkittu vähän. Ulkomailla alle kouluikäisten lasten seksuaalisuutta on tutkittu enemmän (esim. Cohen-Kettenis 1995; Friedrich 1991, Kakavoulis 1998, Larsson 1994). Lasten seksuaalisuus on ollut kiinnostuksen kohteena, mutta keskustelua käydään seksuaalisesta hyväksikäytöstä, joka koskettaa vain harvoja lapsia. Tämä keskustelu saattaa aiheuttaa sen, että lasten seksuaalisuutta ei pidetä normaaliin kehitykseen kuuluvana, vaan oireena hyväksikäytöstä. (Vrt. Suomela 1997, 3, 21; Larsson 1994, 8.)

Käsitykset lapsen seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta vaihtelevat eri aikoina ja eri kulttuureissa. Lasten seksuaalisuus voidaan nähdä hyvin eri tavoin eri tilanteissa ja sille voidaan antaa hyvin erilaisia merkityksiä. Yhteiskunta instituutioineen säätelee lapsen seksuaalisuutta ja seksuaalista käyttäytymistä. Päiväkoti toimii eräänä sosiaalistamisinstituutiona ja osaltaan vaikuttaa siihen, miten lasten seksuaalisuus ilmenee. Lasten seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta lastentarhanopettajien näkökulmasta tarkastelevia tutkimuksia ei ole. Lastentarhanopettajien seksuaalikäsitysten tutkiminen on kasvatustieteellisesti mielenkiintoista, sillä käsitykset seksuaalisuudesta ilmenevät lastentarhanopettajien toiminnoissa ja tavoissa välittyen lapsille ja vaikuttaen siihen kuvaan, jonka lapsi saa seksuaalisuudesta (vrt. Joensuu 1994, 5, 14).

Lapselle tärkeimpiä kasvattajia ovat luonnollisesti vanhemmat. Päivähoidossa oleva lapsi on kuitenkin päiväkodissa yli puolet valveillaoloajastaan. Lastentarhanopettajien merkitys seksuaalisen kehityksen tukijoina korostuu, sillä lapsen seksuaalisen kehityksen perusta luodaan jo varhaislapsuudessa lapsen ja häntä hoitavien henkilöiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa (Hännikäinen, Karkela, Kilpeläinen, Korhonen, Pirttimaa & Ruoppila 1990, 62-64). Lapsuuden aikana lapsi saa myönteisen tai

kielteisen pohjan koko elämän kestäväälle seksuaalisuudelle (vrt. Hovatta & Ojanlatva 1995, 8). Alle kouluikäisten lasten seksuaalikasvatukseen tulisikin kiinnittää huomiota.

Mielenkiintoni tutkimusaiheeseen herätti Anu Suomela Sexposta. Varhaislapsuuden ja –kasvatuksen tutkimustoimikunnan mietinnön (1989:28, 41) mukaan lapsitutkimuksen asemaa tulee vahvistaa ja lapsitutkimuksen alueisiin, joilta on vähän tai ei lainkaan tutkimusta, tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Aiheen valitseminen tutkimuskohteeksi johtui siitä, ettei maassamme ole ajankohtaista tutkimustietoa alle kouluikäisten lasten kasvattajien lasten seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen liittyvistä käsityksistä. Aiheen valintaan vaikutti myös käytännön päiväkotityössä tekemäni havainnot kasvattajien eri tavoista suhtautua lasten seksuaalisuuteen.

Tutkimuksen kohteena olivat Helsingin läntisen alueen päiväkodeissa työskentelevät lastentarhanopettajat. Tiedon kerääminen tapahtui kyselylomakkeella. Tutkimusaineisto analysoidaan kvantitatiivisin tilastomenetelmin. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata, millaisia käsityksiä lastentarhanopettajilla on lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta sekä millaisia havaintoja heillä on lasten seksuaalisen käyttäytymisen ilmenemisestä päiväkodissa. Toisaalta tutkimuksen tehtävänä on myös tarkastella lastentarhanopettajien valmiuksia toimia seksuaalikasvattajina päiväkodissa. Laajempaan tutkimuksen tavoitteena on herättää kasvattajia pohtimaan suhtautumistaan lasten seksuaalisuuteen ja synnyttää keskustelua aiheesta päiväkodeissa.

Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä on ensin selvitetty keskeisimpiä seksuaalisuutta koskevia käsitteitä. Tutkimuksen lähtökohtana on länsimainen, erityisesti pohjoismainen, käsitys lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Tutkimuksessa käytetään seksuaalikasvatus-käsitettä, vaikka yleisesti sen rinnakkaisena terminä käytetään päiväkodeissa sukupuolikasvatusta. Seksuaalikasvatus-käsite kuvaa asian monimuotoisuutta parhaiten laaja-alaisuutensa vuoksi. Termin valinnan kautta halutaan tuoda esille, että kyse on seksuaalisuudesta, eikä vain sen eräästä osa-alueesta, sukupuolikasvatuksesta. Kolmannessa luvussa tarkastellaan seksuaalisuuden biologista ja psyykkistä ulottuvuutta. Luku aloitetaan esittelemällä lapsen seksuaalisuutta käsitteleviä teorioita. Seksuaalisuuden kehittymistä lapsuusiässä tarkastellaan pääosin Ernest Bornemanin (1994) tutkimusten pohjalta. Tämän lisäksi tutkimusaihetta lähestytään aiheesta tehtyjen aikaisempien ulkomaisten tutkimusten kautta. Neljännessä luvussa käsitellään seksuaalisuuden kulttuurista ulottuvuutta, päiväkodin ja seksuaalikasvatuksen tavoitteita sekä lastentarhanopettajien koulutusta ja valmiuksia toimia lasten seksuaalisen kehityksen tukijoina. Tutkimuksen lopussa, sen kuudennessa luvussa, esitellään tutkimusaineisto ja luvussa seitsemän tutkimuksen tulokset.

## 2 KESKEISIÄ SEKSUAALISUUDEN KÄSITTEITÄ

### Seksuaalisuus

Seksuaalisuuden käsitteet voidaan nähdä hyvin laajasti tai suppeasti. Käsitteitä ja niiden sisältöjä on pohdittu eri tavoin eri teoksissa ja tutkimuksissa (ks. esim. Seksologian perusteita 1989). Lukuisien määritelmien vuoksi on vaikeata määritellä yksiselitteisesti seksuaalisuutta. Yleispätevää määritelmää seksuaalisuudesta ei ole, joten seuraavaksi esitetään eräiden henkilöiden näkemyksiä asiasta. Tarkastelu kohdistuu pääosin keskeisimmän, seksuaalisuus-käsitteen, esittelyyn. Käsitteen rinnalla toki käytetään monia muitakin käsitteitä, kuten sukupuolisuus-käsitettä.

Greenberg, Bruess ja Mullen (1993) erottavat seksuaalisuuden käsitteestä rakenteellisesti neljä ulottuvuutta: biologinen, eettinen, kulttuurinen ja psyykinen (ks. myös Greenberg 1992, 121). Seksuaalisuuden eettinen ulottuvuus sisältää arvot, ihanteet sekä moraali- ja uskonnolliset käsitykset. Biologisen alueen piiriin luetaan kuuluvaksi muun muassa fyysinen ulkonäkö, kasvu ja kehitys sekä seksuaaliset reaktiot. Psyykinen alue puolestaan käsittää elämykset, ilmaisukyvyyn, minäkäsityksen, motivaation, opitut asenteet ja käyttäytymisen sekä tunteet. Kulttuurinen ulottuvuus käsittää kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät sekä instituutiot, kuten koulun, lait, perheen, tavat ja tiedotusvälineet (vrt. Lehmuskoski 1990, 119). (Greenberg, Bruess & Mullen 1993, 5; ks. myös Kannas 1993, 10-14; Palosuo & Sievers 1989, 5.) Samansuuntaisia näkemyksiä on esittänyt myös Fogel. Hänen mukaansa seksuaalisuudessa on kuitenkin rakenteellisesti erotettavissa kolme ulottuvuutta: biologinen, psykologinen ja sosiokulttuurinen (Fogel 1990, 3).

Myös Goettschin (1989) jaottelu poikkeaa sisällöltään edellä esitetystä Greenbergin ym. (1993) jaottelusta, sillä hän lähestyy seksuaalisuutta kokemuksista käsin (ks. myös Kitzinger 1984, 10, 12). Hänen mukaansa seksuaalisuutta ei voida erottaa muusta psyykkisestä toiminnasta ja tarkastella erillisenä vietti-ilmionä (vrt. Palosuo & Sievers 1989, 7-9). Hän jäsentää seksuaalisuuden ilmenemismuodot rakenteellisesti neljäksi eri ulottuvuudeksi: seksuaalisuus kykynä ja kokemuksena sekä seksuaalisuus ruumiiseen ja sukupuolielimiin suuntautuvana ulottuvuutena. (Goettsch 1989, 249-250.)



Foucault (1998) tarkastelee seksuaalisuutta huomioiden kulttuurisen puolen ja tarkoittaen seksuaalisuudella kulttuurisesti tuotettua käsitystä sukupuolisuudesta. Seksuaalisuutta ei ole olemassa ilman sen kulttuurista tuottamista. Hän näkee seksuaalisuuden olevan oma tiedon alueensa ja käyttökelpoinen erilaisiin vallan strategioihin. (Foucault 1998; 62-78; ks. Weeks 1990, 15.) Myös radikaaleimman tarkastelutavan mukaan ihmisten käyttäytymisen nähdään olevan riippuvaista kulttuurisesta, yhteiskunnallisesta ja poliittisesta käytännöstä, eikä olemuksellista seksuaalisuutta nähdä olevan olemassakaan (Palosuo & Sievers 1989, 9).

Sosiaali- ja terveysministeriön sukupuolikasvatustyöryhmä (1979, 13, 15) tuo esille määritelmässään myös seksuaalisuuden mielihyvän ja näkee seksuaalisuuden voimavaraksi ja katsoo seksuaalisuuteen kuuluvaksi kaiken sen mielihyvän, mitä koetaan läheisyydestä ja lämmöstä vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin ja oman ruumiin eri osien tuntemuksina (ks. myös Hovatta 1990, 13). Lehtinen (1989, 68) näkee samansuuntaisesti seksuaalisuuden kykynä ja haluna iloita oman ruumiin elämyksistä, jotka ilmenevät eri iässä ja eri elämäntaakan vaiheissa erilaisina. Myös Ronkainen (1994, 17, 18) esittää seksuaalisuuden ruumiillisena nautintona, jolle mieli antaa seksuaalisen sisällön omien kokemusten sekä merkitysten kautta. Seksuaalisuus on näin ollen parhaimmillaan suurta tyydytystä ja mielihyvää tuottava voima (vrt. Hovatta & Ojanlatva 1995, 7; ks. myös Martinson 1976, 251-262).

### **Sukupuoli-, sukupuoli-identiteetti- ja sukupuolirooli**

Seksuaalisuutta voidaan tarkastella myös eri käsitteiden, kuten sukupuoli-, sukupuoli-identiteetti- tai sukupuoliroolikäsitteen kautta. Sukupuoli-käsitteestä voidaan erottaa biologinen sukupuoli, joka viittaa biologisiin ja fyysisiin ominaisuuksiin ja sosiaalinen sukupuoli, joka on kulttuurisesti tuotettu ja omaksutaan sosialisatioprosessissa. Lapsen geneettisellä sukupuolella puolestaan tarkoitetaan sukusolujen kromosomien määräämää sukupuolta ja somaattisella sukupuolella sisäisten ja ulkoisten sukupuolielinten ilmaisemaa sukupuolta (Puhakka 1992, 48; vrt. Hyypä 1995, 39; Lahelma 1992, 6-8; ks. myös Huttunen 1990, Kannas 1993, Määttä & Turunen 1991).

*Sukupuoli-identiteetti* (gender identity) –käsite tarkoittaa samastumiskohteen käyttäytymisen ja ominaisuuksien sisäistämistä sekä lapsen tietoisuutta omasta sukupuolestaan eli käsityksen muodostamista itsestä poikana tai tyttöinä (Saarinen, Ruoppila, & Korkiakangas 1989, 146; ks. myös Huopainen 1992, 37; Hyypä 1995, 69; Näre 1992, 69-82; Määttä & Turunen 1991, 24-28; Sinkkonen 1992, 13-14; Turner & Gervai 1995, 759-722). Sukupuoli-identiteetin käsite eroaa kuitenkin *seksuaali-identiteetin* käsitteestä, joka koostuu neljästä eri osa-alueesta: biologisesta sukupuolesta, sukupuolisesta identiteetistä, kulttuurisidonnaisesta sukupuoliroolista sekä seksuaalisesta orientaatiosta (Shiveley & DeCecco 1977, 4148; Huttunen 1988, 1148; Nummelin 1997, 15). (Ks. myös Latokangas 1995, 31; Puhakka 1992, 52-3; Siltala 1992, 54-55.)

Lapsen sukupuoli-identiteetin kehittyttyä lapsi alkaa muodostaa *sukupuolirooliaan*, jolla tarkoitetaan käyttäytymistapoja, joiden välityksellä lapsi osoittaa sukupuoltaan ympäröivälle maailmalle (Saarinen ym. 1989, 146-149). Sukupuolirooli-käsitteeseen sisältyvät käyttäytymisodotukset, joita liitetään siihen, millainen käyttäytyminen on sopivaa tiettyyn sukupuoleen kuuluvalla. Nämä odotukset vaihtelevat kulttuurista ja ajasta toiseen. Luonteenpiirteille annetaan tällöin merkityksiä biologisen sukupuolen

perusteella ja näin ne muokkaavat lapsen käyttäytymistä ja minäkuvaa odotusten suuntaisesti. (Ks. Hutt 1982, 204-214; Keskinen & Hopearuoho-Saajala 1994, 23; Lahelma 1987, 28; 1989, 24; Määttä & Turunen 1991, 14, 16-18, 29.)

### **Seksuaalikulttuuri-, seksuaalinen sosialisatio- ja seksuaalinen suuntautuminen**

Palosuo ja Sievers (1989, 3, 12, 17) tarkoittavat seksuaalikulttuurilla kokonaisuutta, joka käsittää ihmisyyhteisössä vallitsevat seksuaalitavat eli seksuaalikäyttäytymisen, seksuaalimoraalin arvoineen ja normeineen, seksuaalisuutta koskevat tiedot (tieteelliset ja ei-tieteelliset), käsitykset ja uskomukset sekä seksuaalisuutta ilmentävät aineelliset ja henkiset tuotteet. Eri yhteiskunnissa ja kulttuureissa seksuaalisuudelle annetaan erilaisia sosiaalisia merkityksiä. Jokainen kulttuuri asettaa rajat sille, miten käyttäytyään, ja esimerkiksi lapsille on omat hyväksytyt käyttäytymisen muodot (vrt. Hovatta & Ojanlatva 1995, 7; Weeks 1981, 13) (Ks. myös Constantine 1981b, 255-264; Constantine & Martinson 1981c, 12-13; Gregersen 1993, 7, 11, 17, 174, 220.)

Lapsen seksuaalisuuden tarkasteluun liittyvät myös käsitteet sosialisatio ja seksuaalinen sosiaalistuminen, jotka ovat keskeisiä seksuaalisuuden oppimisessa (Helve 1989, 12-13).

*”Seksuaalinen sosialisatio on vuorovaikutusprosesseja ja elämänhistoriaan liittyviä tekijöitä, joiden johdosta tietyssä ajassa, paikassa ja kulttuurissa elävän yksilön ymmärrys ja kokemus seksuaalisuudesta muovautuu tietynlaiseksi”*  
(Ronkainen 1994, 23).

Seksuaalisen sosiaalistumisen käsitteellä tarkoitetaan seksuaalikulttuurin välittymistä uudelle sukupolvelle sosialisatian kautta (ks. Helmius 1990, 112). Seksuaalinen sosialisatio on prosessi, jonka kautta lapsi kasvaa yhteisönsä jäseneksi omaksuen yhteiskunnassa vallitsevia ajattelumuotoja, arvoja, käyttäytymissääntöjä ja -tapoja, sekä yhteiskunnalle ominaisia käyttäytymisen muotoja, vuorovaikutusmalleja ja oman roolinsa yhteiskunnassa sekä sen, mitä seksuaalisuus on (Saarnivaara 1992, 93-95; ks. myös Palmu 1992, 302). Täten varhaislapsuus on seksuaalisen sosialisatian kannalta tärkeä elämänvaihe (Palosuo & Sievers 1989, 13; ks. myös Näre & Lähteenmaa 1992, 329-337).

Seksuaalisen sosiaalistumisen käsite eroaa *seksuaalinen suuntautuminen* -käsitteestä, jolla tarkoitetaan seksuaalisten tunteiden kohdistumista jompaa kumpaa tai kumpaakin sukupuolta kohtaan. Seksuaalinen suuntautuminen on pysyvä persoonan ominaisuus, mutta sen tiedostaminen ja seksuaalikäyttäytyminen voi muuttua muun muassa ympäristön vaikuttaessa seksuaaliseen suuntautumiseen. (Juva 1995, 101-103; ks. myös Hyyppä 1995, 70-71; Nummelin 1997, 16, 179.)

### **Seksuaalikasvatus**

Seksuaalikasvatus-käsitteen kuten seksuaalisuus-käsitteenkin rinnalla käytetään korvaavina käsitteinä useita muita käsitteitä, kuten seksuaaliopetus, -neuvonta ja -valistus. Myös sukupuolikasvatus, -opetus, -neuvonta ja -valistus -käsitteitä käytetään seksuaalikasvatuksen rinnalla. Esimerkiksi Kannas (1993) käyttää seksuaali- ja sukupuolikasvatuksen rinnalla terveystieteiden käsitettä. Lisäksi samasta asiasta puhuttaessa käytetään käsitettä ihmishuhtekasvatus. Käsitteitä myös yhdistellään,

jolloin tuloksena on käsite ihmissuhde- ja seksuaalikasvatus (ks. Lähdesmäki 1994, 103-4). Käsitteiden vaihteleva käyttö johtuu Kannaksen (1993) mukaan vaikeudesta löytää riittävän osuva toiminnan luonnetta kuvaava käsite. (Kannas 1993, 10-11; ks. myös Aarva 1993, 33-4; Kannas 1992, 72.)

Tutkimuksessa käytetään seksuaalikasvatus-käsitettä muiden käsitteiden sijasta. Kasvatus on toimintaa, jonka tarkoituksena on luoda edellytyksiä lapsen monipuoliselle kehitykselle ja kasvulle. Seksuaalikasvatus ymmärretään tutkimuksessa toiminnaksi, jossa kasvatuksellisin keinoin luodaan edellytyksiä lapsen seksuaalisuuden monipuoliselle kehittymiselle. Seksuaalikasvatus käsitetään kokonaispersoonallisuuden kehittämiseksi seksuaalisuuden ollessa osa persoonaa. Sukupuolikasvatus-käsite ei ole tarpeeksi laaja-alainen käsite kuvaamaan sitä, että kyse on seksuaalisuudesta.

Seksuaalisuus, sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, sukupuolirooli, seksuaalinen sosialisointi ja seksuaalinen suuntautuminen ovat peruskäsitteitä, joita käytetään lapsen seksuaalisuutta tarkasteltaessa. Seksuaalisuutta ja sukupuolisuutta koskevia käsityksiä jaotellaan monin eri tavoin. Jaottelun perusteena voi olla sukupuolisuuden syy tai sitä ensisijassa määräävä tekijä tai funktio. Käytetyt käsitteet ovatkin ongelmallisia niiden monimerkityksellisyyden takia. Käsitteiden relevantti käyttö edellyttäisi eri tieteenalojen tuntemusta, sillä eri tieteenalat suhtautuvat seksuaalisuuteen eri tavoin riippuen tieteenalan tai tarkasteltavan ihmiskäsityksestä. Eri tieteenalojen käsitykset ovat usein myös ristiriidassa keskenään. (Palosuo & Sievers 1989, 4-11.)

Tässä tutkimuksessa alle kouluikäisellä lapsella nähdään olevan oma ainutlaatuinen seksuaalisuutensa, joka käsitetään Greenbergin ym. (1993, 5) tavoin laaja-alaisesti tärkeänä osana lapsen persoonallisuutta. Seksuaalisuus nähdään myös voimavarana, joka tuottaa mielihyvää ja ruumiillista nautintoa lapselle (vrt. Hovatta & Ojanlatva 1995, 7; Ronkainen 1994a, 17-18; ks. myös Gregersen 1993, 7). Tutkimuksessa lähdetään ajatuksesta, että lapsen seksuaalisuudella on biologinen pohja, jota sekä kulttuuriset, psyykkiset että sosiaaliset tekijät yhteiskunnan seksuaalikulttuurin, sosialisoinnin ja kasvatuksen kautta säätelevät. Tutkimuksen kannalta olennaista on seksuaalisuuden kulttuurinen ulottuvuus, johon päiväkodin toteuttama seksuaalikasvatus sisältyy ja joka osaltaan vaikuttaa lasten seksuaalikäsitysten luomiseen sekä lasten seksuaalisuuden ilmenemismuotoihin.

### **3 LAPSEN SEKSUAALISUUS**

#### **3.1 Seksuaalisuuden kehitys**

##### **3.1.1 Psykoanalyttinen teoria**

Kehitysteoriat korostavat eri tavoin seksuaalisen kehityksen merkitystä. Seksuaalisuutta käsittelevät teoriat voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, mikä on niiden käsitys seksuaalisuuden alkuperästä ja luonteesta. Lapsen seksuaalisen kehityksen teorioista tunnetuimpia on Sigmund Freudin (1905) psykoanalyttinen teoria. Freudin mukaan seksuaalisuus on osa lapsen persoonallisuutta. Seksuaalisuus on biologista ja fysiologista, jolloin puhutaan vieteistä ja vaistoista. Freud näki seksuaalisuuden seksuaali- ja sukuviettinä, libidona ja tulkitsi seksuaalisuuden merkityksen laajaksi elämää ylläpitäväksi voimaksi (Freud 1971, 61). Freudin kehitysteoriassa ovat tärkeitä lapsen kullekin ikävaiheelle ominaiset mielihyvän lähteet. Freudin mukaan seksuaalisuudessa onkin kyse mielihyvän tavoittelusta. (Crain 1992, 226-234.)

Freudin psykoanalyttisen teorian mukaan lapsen psykoseksuaalinen kehitys kohti aikuisen seksuaalisuutta etenee neljän eri vaiheen kautta. Freudin erottamat psykoseksuaalisen kehityksen vaiheet ovat oraalinen, anaalinen, fallinen ja latenssivaihe. Oraalisessa vaiheessa, lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana, tärkeä mielihyvää tuottavien kokemusten lähde on suu, jonka kautta viettityydytys saadaan. Anaalisessa vaiheessa, 1-2-vuoden iässä, ulostus ja virtsaamiseen liittyvät toiminnot kiinnostavat lasta. Tämän jälkeen, lapsen ollessa 3-5-vuoden iässä, seuraa fallinen vaihe, jota nimitetään myös varhaisgenitaaliseksi vaiheeksi. Tällöin lapsi alkaa kiinnostua sukupuolielimistään ja sukupuolieroista. Lapsi hakee mielihyvää sukupuolielimiään koskettamalla tai tarkastelemalla. Tässä vaiheessa lapsi alkaa myös samastua samaa sukupuolta oleviin ihmisiin. Psykoanalyttisen teorian mukaan tytöksi ja pojaksi kasvaminen tapahtuu samastumisen avulla. Freudin mukaan lapsi pyrkii samastumaan samaa sukupuolta olevaan vanhempaansa ja oppii näin sukupuoliroolinsa (ks. Keskinen & Hopearuoho-Saajala 1994, 23; Määttä & Turunen 1991, 29; vrt. Klein 1980). Eri kehitysvaiheissa lapsen tulee ratkaista konfliktit ja saavuttaa tasapaino frustraatioiden ja tarpeiden tyydyttämisen välillä. Jokainen kehitysvaihe määrää lapsen

tulevaa persoonallisuutta. (Crain 1992, 226-234; ks. myös Hakanen 1992, 61-66; Niemelä-Ruth 1989, 26-36, 55-63.)

### 3.1.2 Psykososiaalinen teoria

Eriksonin teoria nojaa Freudin teoriaan, mutta huomioi perustavammin ympäristövaikutuksen. Eriksson jakaa Freudin psykoanalyttisen teorian tavoin lapsen kehityksen eri vaiheisiin korostaen sosiaalisen ympäristön merkityksellisyyttä lapsen kehityksen kannalta ja puhuu psykososiaalisista vaiheista. Jokainen kehitysvaihe tuo mukanaan oman kriisitilanteen, joka lapsen olisi kyettävä myönteisesti ratkaisemaan. Kypsyminen yksilöllisyyteen ja vastuullisuuteen tapahtuu kriisien kautta. Kullekin kehitysvaiheelle on sille ominainen herkkyysaika. Ensimmäinen kehitysvaihe on lujan perustuottamuksen luomista ensimmäisen elinvuoden aikana. Lapsi oppii luottamaan itseensä. Toisen kehitysvaiheen aikana, 2-3-vuoden iässä, lapsi kehittää liikkumisen taitoja. Niiden kautta lapsi rohkaistuu kokeilemaan uusia asioita. Lapsi tutkii ympäristöään ja ymmärtää voivansa vaikuttaa siihen, mitä ympäristössä tapahtuu. Kolmannessa vaiheessa, lapsen ollessa 3-6-vuoden ikäinen, aloitteisuus tai syyllisyyden tunne lisääntyä. (Crain 1992, 249-255; Erikson 1982, 89, 245-248.)

Teoria korostaa ympäristön vaikutusta lapseen, sillä lapsen nähdään kehittyvän vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Kehitystapahtumassa sekä aikuisella että lapsella on merkittävä sija. Lapset kasvattavat myös vanhempiaan siinä missä vanhemmat lapsiaan. Lapsi oppii tietämään, kuka hän on oman toimintansa ja ympäristönsä reaktioiden kautta. Lapsi oppii myös eri sukupuolien käyttäytymisen tarkkailemalla omaa sukupuoltaan olevia ihmisiä. Lapsen myönteiselle kehitykselle nähdään tärkeänä turvallinen ja luottamuksellinen aikuissuhde, joka toimii perustana muiden sosiaalisten suhteiden solmimiselle. Erikssonin teoriassa on merkittävää perustuottamuksen lisäksi sosiaalisen leikin merkitys persoonallisuuden kehityksessä. (Crain 1992, 249-255; Erikson 1982, 89, 245-248.)

### 3.1.3 Muita teorioita

Freudin teoria korostaa seksuaalisuuden psyykkistä puolta, muttei huomioi riittävästi seksuaalisuuden kehityksessä kulttuurin ja ympäristön merkitystä, eikä kognitiivisten taitojen merkitystä seksuaalisuuden oppimisessa. Erikssonin teoriassa merkityksellistä sen sijaan on ympäristön vaikutuksen, kasvatuksen vuorovaikutustapahtuman ja varhaisten kehitysvaiheiden merkityksen korostaminen. Monista muista teorioista löytyy myös aineksia seksuaalisuuden tarkasteluun.

Fenomenologiset persoonallisuusteoriat tarkastelevat ihmistä kokonaisuutena ja näkevät lapsen aktiivisena olentona, joka voi vaikuttaa itse oman persoonallisuutensa ja näin myös seksuaalisuutensa muotoutumiseen. Kyseiset teoriat tuovat esille seksuaalisuuden psyykkisen puolen, kuten lapsen kokemukset, minäkäsityksen sekä omien tietoisien prosessien tärkeyden kehitykselle. Lapsen minäkäsityksen nähdään kehittyvän vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Lapsen nähdään antavan kokemuksilleen erilaisia arvostuksia, jotka voivat tuki kehityksen myötä muuttua. Lapsen positiivisen huomion tarpeen tyydyttäminen tietoisuuden alettua kehittyä on myös merkittävää kehityksen kannalta. (Hakanen 1992, 72-84.)

Sosiaalista oppimista korostavat teoriat puolestaan näkevät kaiken käyttäytymisen opittuna. Banduran sosiaalis-kognitiivisen teorian mukaan lapsi on aktiivinen etsien representaatioita tapahtumille ja kommunikoiden muiden henkilöiden kanssa. Lapsen käyttäytymistä selitetään teorian mukaan lapsen ja ympäristön vuorovaikutuksen yhteistuloksena. Lapsen kehitys tapahtuu suorien kokemusten kautta ja lapsen käyttäytyminen ymmärretään omaksuttuina tapoina. Kehitys nähdään biologisten tekijöiden ja koettujen tekijöiden vuorovaikutuksena. (Hakanen 1992, 115-118, ks. Hutt 1982, 211.) Teoria ei kuitenkaan kiinnitä paljoakaan huomiota lapsen seksuaalisiin tunteisiin, jotka tulevat tärkeiksi tietyissä elämänvaiheissa.

Myös Kohlbergin kognitiivisen teorian näkemys lapsesta aktiivisena, tietoa prosessoivana ja etsivänä olentona on merkityksellistä tutkimuksen kannalta. Teorian mukaan lapsen käsitykset syntyvät lapsen oman aktiivisen pohdinnan tuloksena. Myös tietoisien havainnoinnin merkitys korostuu oppimisessa. Luonteeltaan merkityksellistä ja mielekästä oppimista korostetaan. Piagetin kehitysteoriassa merkityksellistä lapsen seksuaalisuuden tarkastelun kannalta on pysyvien ihmissuhteiden merkityksen korostaminen sekä se, että tunne-elämä nähdään olevan kaiken käyttäytymisen taustalla ja liikkeelle panevana voimana. (Piaget 1988, 56; Määttä & Turunen 1991, 31-33.)

### **3.2 Seksuaalinen kehitys ja seksuaalisuuden ilmeneminen varhaislapsuudessa**

#### **3.2.1 Varhaislapsuuden seksuaalinen kehitys**

##### **Ensimmäinen ikävuosi**

Seksuaalisuuden kehittymisen nähdään alkavan syntymästä ja jatkuvan läpi koko elämän (vrt. Ronkainen 1994b, 20-21; ks. myös Borneman 1994, 35; Gregersen 1993; Hyyppä 1995, 58, 61; Kontula 1995, 77; Lehtinen 1989, 68-69; Palosuo & Sievers 1989, 5-11; Niemi 1995, 14). Eri tutkimusten tulokset tukevat myös sitä, että seksuaalinen kehitys alkaa jo varhaislapsuudessa (ks. esim. Friedrich, Grambsch, Broughton, Kuiper & Beilke 1991, 456).

Ensimmäisistä elinviikoista alkaen lapsen sukupuolielinten hermotus toimii ja on yhteydessä tunne-elämän keskuksiin. Sukupuolielinten kehitykseen vaikuttavan aivolisäkkeen toiminta on rytmistä, pojilla rytmisyys häviää, mutta tytöille se jää pysyväksi ilmeten jo vastasyntyneillä emättimen limakalvon kostumisena ja supistumisliikkeinä. (Vrt. Penttinen 1988, 90; ks. myös Harinen 1988, 155-158; Niemi 1995, 29.) Oman ruumiin löytäminen alkaa lapsella näistä runsaasti hermotetuista alueista (vrt. Hännikäinen ym. 1990, 62). Lapsi tunnistaa sukupuolielimensä ja niiden koskettelu aiheuttaa mielihyvän tuntemuksia. Oman ruumiin tutkimukset ja rytmiset ruumiinliikkeet saattavat aiheuttaa lapselle orgasmin (Lehtinen 1990, 8-9). Myös suun tuntemukset ovat eräs seksuaalisen mielihyvän lähde (vrt. Freud). (Borneman 1994, 52, 70; Mims ja Swenson 1980, 82-84; ks. Martinson 1981a, 23-36.)

Seisomisen taito sallii lapselle yhä paremmat mahdollisuudet oman ruumiin visuaalisiin löytöihin ja liikkumisen kautta lapsi hahmottaa edelleen omaa ruumiillista minäkuvaansa (Niemelä & Ruth 1989, 65-71). Olennainen osa lapsen kuvaa itsestään ja seksuaalisuudestaan onkin käsitys omasta ruumiista ja sen hyväksymisestä. Tämän pohjalta lapsi kykenee kokemaan itsensä erillisenä yksilönä. Hellyyden ja sylissä pidon

kautta lapselle välittyy myös tunne, että hänet on hyväksytty, mikä tuo lapselle sisäistä mielihyvää. (Borneman 1994, 70, 90, 102; vrt. Erikson.)

### **Toinen ikävuosi**

Toinen ikävuosi on Bornemanin (1994) mukaan ensimmäisten sukupuolielinten impulssien ja seksitutkimusten alkamisen aikaa. Monella lapsella sukupuolielimet merkitsevät tässä iässä ruumiin keskusta. Lapsi alkaa löytää itseään sukupuolielinten avulla, esimerkiksi pojille oman peniksen löytäminen on iloinen asia. Pojilla ilmeneekin penikseen tarttumista keinona varmistaa sen olemassaolo. Tässä iässä poika tulee ensimmäistä kertaa tietoiseksi myös tahattomasta peniksen erektiosta ja yrittää vaikuttaa prosessiin myös tarkoituksellisesti. Tytöille sukupuolierojen havaitseminen on puolestaan on heiltä puuttuvan elimen löytö. (Borneman 1994, 121-129.)

Mäenpää ja Siimes (1995, 64) näkevät Bornemanin (1994) tavoin lähes kaikkien lasten, sekä tyttöjen että poikien, harrastavan itsetyydytystä tässä iässä sormeilemalla sukupuolielimiään. Lapsen masturbaatio eli itsetyydytys onkin täysin normaali ilmiö, jota ilmenee normaaleilla ja terveillä lapsilla (Martinson 1992, 30-33; ks. myös Aigner & Centerwall 1999, 25-26; Gregersen 1993, 35; Harinen 1988, 161; Langfeldt 1990, 179-200; Taskinen 1988, 25). Masturbointi on tutkimusten mukaan yleisempää nuoremmilla lapsilla (vrt. Achenbach 1983, Berges, Neiderbach, Rubin, Sharpe & Tester 1983). Myös useat vanhemmat tiedostavat ja ovat kertoneet havainneensa lastensa masturbointia. Bergesin ym. (1983) tutkimus osoitti myös vanhempien tietävän lasten sukupuolielinten koskettelun tuottavan mielihyvää lapselle. Suuri osa vanhemmista näkikin masturbaation positiivisena, hyvänä, iloisena ja rikastuttavana asiana. Masturbaatio on yleistä lapsuuden aikana, mutta tulee muistaa, että kaikki lapset eivät kuitenkaan masturboi. Cohen-Kettenisin (1994, 9) tutkimuksen mukaan pojat masturboivat enemmän käsillään, kun taas tytöt käyttävät enemmän objekteja masturboidessaan. Ensimmäiset masturbaatiokokemukset ovat emotionaalisia ja lapsi muistaa niistä saamansa kokemuksellisen mielihyvän. Lapsi rakastaakin sukupuolielimiään, sillä ne tuottavat hänelle suurta mielihyvää ja iloa. (Borneman 1994, 121-129; 152, 168; ks. myös Martinson 1981a, 25; 1992, 11, 24-28, 30-33.)

Lapsi voi saavuttaa myös orgasmin masturbaation aikana. Langfeldtin (1981, 39) tutkimuksen mukaan kaikki lapset eivät kuitenkaan saavuta orgasmia masturbaation aikana. Useimmat lapset, jotka masturboivat kliimaksiin asti lopettavat yhden orgasmin jälkeen, tosin osalla saattaa olla useampia orgasmeja. Harvoilla lapsilla esiintyy aktiivisuutta saavutetun orgasmin jälkeen, sillä suurin osa lapsista rentoutuu ja menee nukkumaan (Langfeldt 1990, 179-200). Gagnonin (1985, 451-66) tutkimuksen mukaan suurin osa vanhemmista ei kuitenkaan tiennyt lastensa ymmärtävän mitä orgasmi on.

Seksuaalisessa kehityksessä wc-harjoitteluilla on merkittävä rooli myös tässä iässä. Erogeenisena alueena eivät ole vain sukupuolielimet vaan myös peräaukon alue. Ensimmäiselle anaaliselle vaiheelle, lapsen ollessa kahden vuoden iässä, on tunnusomaista mielihyvän saaminen ulosteen suorittamisesta, jota ei voi erottaa seksuaalisesta mielihyvästä, koska nämä toiminnot ovat vielä eriytymättömät (ks. myös Salmimies 1995, 196, 200; vrt. Freud). Lapsilla ilmenee seksuaalisuutta myös suhteessa leluihin ja eläimiin. Ensimmäistä kertaa elämässään lapset kehittävät sympaattisuutta. Myös pojat suutelevat ja huolehtivat nalleistaan tai nukeistaan. Lapsi näkee kasvattajien hellyyttä ja saattaa suudella hoitajiaan ennen nukkumaan menoa. Lapset suutelevat

myös toisiaan ja monissa tapauksissa jopa tavoittelevat toisten lasten sukupuolielimiä. (Borneman 1994, 121-129, 168.)

### **Kolmas ikävuosi**

Kolmannen ikävuoden aikana monilla lapsilla on Bornemanin (1994) mukaan näennäispuberteetti. Lapsi tulee tietoiseksi omasta sukupuolestaan sekä sukupuolielimistään ja ymmärtää sukupuoliroolinsa (ks. Niemi 1995a, 14; 1995b 29; Oranen 1990, 3; vrt. Erikson). Sekä tytöillä että pojilla ilmenee kasvavaa kiinnostusta yksilöllisiin ruumiin osien muotoihin. Pojat ymmärtävät, että heillä on jotain, mitä tytöillä taas ei ole. Pojat havaitsevat peniksensä erityisenä elimenä ja uskovat sen kasvavan tytöille, mutta lopulta päättävät, että se on katkaistu tytöiltä rangaistukseksi jostakin. Pojat pelkäävät, että sama tapahtuu myös heille, jos he eivät käyttäydy hyvin (ks. myös Salmimies 1995). Tytöt taas toivovat peniksen kasvavan itselleen, mutta tajutessaan, ettei niin käy, he syyttävät asiasta äitiään. (Borneman 1994, 151-152.)

Lasten emootiot kehittyvät nopeasti tässä iässä, erityisesti ego-tunteet ja itsekriittisyys lisääntyvät. Lapsi kääntyy ensimmäistä kertaa muiden aikuisten kuin omien vanhempiensa puoleen, esimerkiksi päiväkodin opettajien. Lasten käytöksessä ilmenee ruumiin kieltä, ja lapset suutelevat vieraita, mutta toisaalta työntävät pois luotaan vanhempansa. Tytöillä ilmenee myös ambivalenttia käytöstä poikia kohtaan ja pojat ovat usein hieman hämmästyneitä tyttöjen heihin kohdistamasta käytöksestä. Tytöt koskettelevat nännejään pitkiäkin aikoja, ja pienet pojat taas leikkivät housujen taskuissa olevien käsiensä kanssa. Lapsille on luonteenomaista myös muun muassa huulien pureskelu ja kynsien nakertelu. Lapset opettelevat määrittelemään ja rajaamaan omaa seksuaalista identiteettiään uhmauksien ja vastustamisten kautta. Kasvavan itsenäisyyden ja ylpeyden rinnalla ilmenee yhtäkkinen puheliaisuus. Lapset kiinnostuvat kielletyistä loruista. Lapset eivät vielä kuitenkaan ymmärrä niihin liittyviä seksuaaliasioita. (Borneman 1994, 144-153, 159; ks. Mims & Swenson 1980, 82-84.)

Kolmannen ikävuoden aika on myös toisen anaalisen vaiheen aikaa. Sille on luonteenomaista ulosteen suorittamistoimintojen kontrolli (vrt. Freud). Lapselle antaa suurta mielihyvää ulosteen pidättäminen. Lapsen ulostuskontrolli on totaalinen orgasmi. Tahdonalainen ulosteen suorittaminen liittyy myös lapsen älylliseen kehitykseen. Lapsi oppii ymmärtämään virtsarakon toimintaa ja hallitsemaan suolen ja rakon toimintaa. Tämä merkitsee autonomian lujittumista, sillä lapsi näkee voivansa itse päättää asioista. Tytöt tavallisesti saavuttavat virtsarakon kontrollin aikaisemmin kuin pojat. Molemmat sukupuolet kiinnostuvat virtsaamistapojen erilaisuudesta. Pojat pitävät julkisesti pissaamisesta ja sukupuolielintensä näyttämisestä. Lapset myös puhuvat eri virtsaamisasennoista. (Borneman 1994, 121-29, 154-55, 160-62, 168-9.)

### **Neljäs ikävuosi**

Kolmannen ja neljännen ikävuoden aikana seksuaalisuus tulee yhä näkyvämmäksi ja vanhempi-lapsi -suhde, jota kutsutaan oidipuskompleksiksi, kehittyy. Borneman (1994, 187) näkee sen olevan sosiaalinen ilmiö (vrt. Freud). Vanhempi-lapsi -suhde on seksuaalinen alusta alkaen, mutta monet vanhemmat ovat kauhuissaan huomattessaan lapsillansa olevan tässä iässä heihin suunnattuja seksuaalisia impulsseja. Tyttö valitsee isän rakkautensa objektiksi, sillä isällä on penis, jota hänellä ei ole. (Ks. myös Rosenfeldt 1982, 943-947.)



Pojilla on näkyvä ja helposti havaittava elin, johon voi halutessa liittää unelman aikuisuudesta, mutta tytön sukupuolielimet eivät anna tukea unelmille seksuaalisesta tasa-arvoisuudesta (vrt. Erikson). Tytöt haluavatkin hävittää sukupuolierot ja tämä ilmenee tässä iässä tyttöjen masturbaationa. Kastratiokompleksi on läheisesti oidipuskompleksiin kuuluva, ja se perustuu havaintoon, että neljävuotias lapsi antaa arvoa vain yhden sukupuolen, miehen, sukupuoliosille. Tyttöillä ilmenee myös rintakateutta, josta he kärsivät jopa enemmän kuin peniskateudesta. Tyttöillä kehittyikin selittämätön pelko kadonneita nännejään kohtaan. Tytöllä ei ole rintoja merkkeinä tulevaisuudesta ja näin äidilliset vaistot karkotetaan leikkikuvitteluihin ja vauvanhoitoon (vrt. Erikson). Tässä iässä lasten fantasiat lisääntyvät ja tytöt löytävät unelmat. Tyttöjen mieltymys vaatteisiin ja koruihin voi selittyä korvauksena peniksen puuttumisesta. (Borneman 1994, 182-192.)

Bornemanin tapaan myös Lehtinen (1990, 9) on todennut, että utelias omien ja toisten lasten sukupuolielinten tutkiminen ja hyväily lisääntyy yli neljävuotiailla (ks. myös Mead 1961, 1462). Lapsilla esiintyy edelleen omia seksuaalisia tutkimuksia, mutta nyt pojat vuorostaan tekevät aloitteen, jonka tytöt tekivät kolmantena ikävuotenaan. Ennen neljännen ikävuoden loppua lapset tietävät myös vanhempien seksuaalisesta seurustelusta toistensa kanssa, mutta he eivät tiedä miten vanhemmat tekevät sitä. (Borneman 1994, 181-183, 186-192.)

### **Viides ikävuosi**

Vaikeimmat taistelut yksilöllisen seksuaalisuuden suhteen ovat ohi vasta viidentenä vuotena. Viidennen ikävuoden aikana lapsi tulee tietoiseksi omista tunteistaan, tietoisuus fyysisestä identiteetistä kasvaa, mutta fyysinen haavoittuvuus on kuitenkin olemassa oleva. Tämä ilmenee lapsen kasvavana tietoisuutena omasta ruumiistaan. Tässä iässä myös hellyys lasten ja aikuisten välillä kasvaa dramaattisesti. Lapsilla ilmeneekin tarvetta kosketuskontakteihin ja hellyydentarve kasvaa, ei vain tyttöillä, vaan myös pojilla. Lapset haluavat olla rakastettuja. Monet pojat saavat jopa erektioita katsoessaan vanhempiansa rakkaudenosoituksia. Tyttöjen asema tässä iässä on vaikeampi, koska molemmat sukupuolet eivät ole vielä totaalaisesti eriytyneet äidistä. Tytöt heilahtelevat äidin vihaamisen ja rakastamisen välillä. (Borneman 1994, 206-211.)

Molempien sukupuolien käytös vanhempia kohtaan on homoeroottista ja ensimmäiset homoeroottiset yritykset molemmilla sukupuolilla tapahtuvatkin tässä iässä. Monet aikuiset menevät paniikkiin huomattessaan, etteivät voi enää sulkea silmiään siltä, että ovat lastensa seksipartnereita. Lapsilla esiintyy aitoa seksuaalista käytöstä. Pojat saattavat yrittää jopa masturboida urospuolisia koiria tai kissoja tai työntää penistään naaraseläimen jalkojen väliin. Masturbaatio ilmenee näin ollen joskus jopa toivottomana ja uhkarohkeana eikä iloisena ja luonteenomaisena tapahtumana. Pojat ovat tässä iässä yhä aloitteentekijöitä ja liehittelevät tyttöjä, tosin nykyisin myös yhä useammin tytöt liehittelevät poikia. (Borneman 1994, 206-211, 218; Martinson 1992, 11, 21, 25.)

### **Kuudes ikävuosi**

Traumaattisin kokemus kuuden vuoden iässä on vanhempien kaikkivoipaisuus -kuvitelman romahtaminen, mikä on lapselle kivulias kokemus. Suhteet sukupuolien välillä sekoittuvat, eli pojat ja tytöt ovat yhdessä, ja näin myös jännitys kasvaa. Kuuden vuoden iässä tyttöillä ja pojilla lisääntyvät myös erilliset seksuaaliset aktiviteetit. Tässä

iässä tytöillä on keskenään salaisuuksia ja he kuiskuttelevat kahden tai kolmen hengen ryhmissä niistä. (Borneman 1994, 232-237.)

Bornemanin kanssa samansuuntaisia näkemyksiä on Langfeldtilla (1981), jonka mukaan kuuden ja seitsemän vuoden iässä pojat alkavat yhä enemmän ja enemmän masturboida. Tytöt masturboivat tässä iässä yksinään, kun taas pojat ryhmissä. (Langfeldt 1981, 39, 63.) Esikouluiässä pojat alkavat tehdä myös käärmekuvioita pissatessaan lumeen tai hiekkaan. Saman ikäisinä tytöt yrittävät saada tyydytystä jalat yhdessä olemalla ja pidättelemällä pissaa niin kauan kuin mahdollista. Tyttöjen ja poikien seksuaalisen kehityksen vaiheet eivät näin ollen ole samanlaiset. (Borneman 1994, 232-233, 237.) Esikouluikäiset seksuaalisesti ylieroottiset lapset löytävät seksuaalisen aktiivisuuden niin mielihyvää tuottavana, että on vaikea löytää vastaavaa mielihyvän tuottajan lähettä (vrt. Yates 1990.) Martinsonin (1994, 13) mukaan lapset ovat kuitenkin ennemmin seksuaalisesti alierotisoituneita kuin ylierotisoituneita.

Lapsuuden jokaisessa seksuaalisen kehityksen vaiheessa on kyse jostakin toiminnosta. Oraalisessa vaiheessa lasta vieroitetaan pois rinnasta tai tuttipullost, anaalisessa vaiheessa kyseessä on wc-harjoittelut ja genitaalisessa vaiheessa kyse on sukupuoliyhteyden kieltämisestä. Varhaislapsuudessa saaduilla seksuaalikokemuksilla on merkittävä vaikutus myöhemmän tunne- ja muun seksuaalielämän tasapainoisuuteen. (Borneman 1994, 15, 22, 107.) Lapsilla on seksuaalista kiinnostusta, mutta lapsen oppiessa kulttuuristandardeja nämä kiinnostukset saattavat kuitenkin olla kätkeytyneinä (Friedrich 1991, 456).

### 3.2.2 Seksileikki

Seksileikki kuvaa pienten lasten intiimejä leikkejä, jossa lapsi osallistuu toimintoihin, joita aikuiset saattavat pitää seksuaalisina (Martinson 1994, 35). Nämä seksileikit ovat osa leikkikäyttäytymistä ja kuuluvat normaaliin kehitykseen (Iltala 1978, 121, ks. myös Cohn 1991, 455-466). Lasten seksuaalisuus ilmenee erilaisina seksileikkeinä sisarten tai kavereiden kanssa ja oman ruumiin toimintoihin tutustumisena (ks. myös Larsson 1994, 16; Sinkkonen 1992, 13, 23; Vainikainen 1994b, 40).

Seksileikin taustalla on uteliaisuus ja kiinnostus kaikkea uutta kohtaan (Mäenpää & Siimes 1995, 63). Seksuaalisuutta ei ole vain se, mikä kiinnostaa lasta, vaan uuden löytäminen, tutkiminen, tunteminen ja sen jakaminen. Näin ollen lasten keskinäiset seksileikit kuvastavat tiedonhalua konkreettisella tavalla (vrt. Taskinen 1988, 24). Leikki tarjoaa lapselle tilaisuuden oppimiseen ja uusien kokemusten saamiseen. Leikissä lapsi voi myös ilmaista tunteitaan ja kokeilla uusia asioita omaehtoisesti. Lapsi leikkii ja tutkii estoitta ruumistaan yrittäessään tyydyttää uteliaisuuttaan seksuaalisuudesta (ks. Huopainen 1993, 40). (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 1996, 16; Martinson 1994, 35-37, ks. Langfeldt 1981, 40; Peltoniemi 1988.)

Iltalan (1978, 78) mukaan lasten seksileikit alkavat yleensä sukupuolielinten näyttämällä. Alastomana leikkiminen kaverin kanssa on yksi aikaisemmista ja vähiten organisoiduista muodoista pienten lasten seksileikeissä. Toisen ikävuoden lopulla pojat tekevät aloitteen seksileikkeihin. Ensimmäiset leikit, joissa poika esittää isää ja tyttö äitiä ovat yleisiä, ja tytön ja pojan hellä ystävyys saattaa huipentua suudelmiin ja hellyydenosoituksiin. Kolmannen ikävuoden aikana tytöt vuorostaan tekevät aloitteen seksileikkeihin. Neljävuotiaiden kiinnostus seksuaalisuuteen on edelleen suurta vaikka

seksileikki saattaa olla vähäisempää kuin aiemmin. Lääkärileikki tarjoaa lapselle pääsyn toisen lapsen ruumiin tutkimiseen. Leikkiin osallistuu usein pieni ryhmä. Poika voi lääkäroleikin kautta esitellä arvokkaana pitämäänsä elintään ja verrata sitä muiden vastaaviin (Salmimies 1995, 197). Äiti- isä-, riisuuntumis- sekä lääkäroleikit ovat oppimisleikkejä ja samalla osa lapsuuden seksuaalisia tutkimuksia. Varsinaiset yhdyntäleikit sen sijaan ovat harvinaisempia kulttuurissamme. 5-7 vuoden iässä leikin tarkoituksena on toisen ruumiinrakenteen utelias tutkiminen. (Virtanen 1972, 81, 184.) Viiden vuoden iässä pojat ja tytöt leikkivät sukupuolittain ryhmissä ja suuntautuvat enemmän omaan seksuaalisuuteensa kuin toisten. Tässä iässä ilmenee myös seksileikkejä kotieläinten kanssa. Esikouluiässä lapsilla ilmenee edelleen seksileikkejä ja vasta kouluiässä leikit käyvät harvinaisemmiksi (Mims & Swenson 1980, 82-84; Rutter 1971, 259-283). (Borneman 1994, 121, 151-152, 182-183, 208; Mäenpää & Siimes 1995, 63-64; ks. myös Larsson 1994, 16; Martinson 1994, 35-40.)

Lapset saattavat ajatella toisen ruumiinrakenteen tutkimisleikin olevan kiellettyä, vaikkei se tosiasiaa olisi sitä (Virtanen 1972, 81,184). Lapset ovat tietoisia siitä, etteivät vanhemmat hyväksy seksuaalileikkejä (ks. Martinson 1994, 38-40). Lapset leikkivätkin näitä leikkejä salaa aikuisilta, esimerkiksi viltin alla piilossa. (ks. Aigner & Centerwall 1999, 41-45; Jarasto & Sinervo 1997, 169-170; Joensuu 1994, 21-22.)

KISS-tutkimuksen mukaan 40% oli lapsena harrastanut seksileikkejä, puolet heistä useampia kertoja (Kontula 1995, 88). Mäenpää ja Siimes (1995, 63) kertovat tutkimuksesta, jonka mukaan 20-30% ilmoitti leikkineensä sukupuolielinten tutkimisleikkejä. Myös norjalaisessa (1981) tutkimuksessa kaikki haastatellut olivat havainneet lääkäri-, hoitaja-, potilas- ja perheleikkejä. 65% kertoi leikkejä ilmenevän usein tai erittäin usein. Puolet vastaajista kertoivat leikkien sisältävän myös suoraa seksuaalista toimintaakin, kuten kehon tutkimista ja sukupuolielinten koskettelua. Monet leikeistä tapahtuivat erillisillä alueilla. Vaikka osa lapsista leikki alastomana, lapset olivat harvoin ujoja. (Langfeldt 1981, 47-60; Gundersen 1981.) Ruotsissa lasten on havaittu leikkivän seksuaalileikkejä ja sulkevan itsensä päiväkodissa yksityiselle alueelle, joka mahdollistaa seksileikit ja seksistä puhumisen. Tulosten mukaan henkilökunta kertoo vanhemmille tapahtuneesta, mutta ei puutu muutoin lasten toimintaan. (Ks. myös Sivan 1988, 295-304; Larsson 1994, 28-29; Martinson 1990, 62, 116; ks. myös Everson & Boat 1990, 736-742.)

### 3.2.3 Seksuaalikysymykset

Kiinnostus sukupuoliasioihin viriää lapsessa jo varhain. Lasta kiinnostaa oma seksuaalisuus ja niinpä hän kyselee siitä. Kysymykset ilmaisevat lapsen uteliaisuuden asiaan (vrt. Aigner & Centerwall 1999, 22; Jarasto 1997, 102; Joensuu 1994, 4-5; Riihelä 1996, 18-21). Huopaisen (1992, 39) mukaan lapsen alkaessa kysellä sukupuoliasioista hänellä on jo niistä omat teoriansa, jotka perustuvat siihen, miten hän ymmärtää ruumiin eri osia ja niiden toimintoja ja millaisia havaintoja hänellä on. Lapsi hankkii kysymyksillään lisää tietoa itselleen ja testaa samalla aikuisten seksuaalista tietämystä. (Borneman 1994, 106.)

Lapset käsittelevät seksuaalisuuteen liittyviä askarruttavia asioita ja kysymyksiä muun muassa ollessaan alastomina (Joensuu 1994, 23). Myös suljettu wc:n ovi herättää lasten uteliaisuuden. Lapselle onkin neljän vuoden iässä luonteenomaista melkein loputon määrä kysymyksiä, joihin hän haluaa saada vastauksia. Pääkysymys ei koske vain

sukupuolielimiä vaan myös yksilöllistä seksuaalista identiteettiä. Lapset haluavat tietää myös, mistä he, sisarukset, muut lapset tai aikuiset ovat tulleet sekä sen, mitä vanhemmat tekevät makuuhuoneessaan oven ollessa suljettuna ja valojen sammutettuina. Lisäksi lapsi kysyy naimisiin menosta vanhempansa kanssa. Viidennen ikävuoden aikana kysymykset koskevat seksuaalisuuden yksityiskohtia. (Borneman 1994, 149-151; ks. myös Joensuu 1994, 30-31.)

Goldman & Goldman (1982) ovat tutkineet 5-15-vuotiaiden amerikkalaisten, australialaisten, englantilaisten ja ruotsalaisten lasten seksuaalista ajattelua. Haastattelu tutkimuksessa lapsilta kysyttiin lukuisia kysymyksiä, joista puolet käsitteli seksuaalisuutta. Tutkimuksen tulosten mukaan yhteiskunnissa, joissa lapsilta riistetään rehelliset vastaukset ja selitykset seksuaalisuudesta, lapset rakentavat itse selityksiä biologiasta ja myyteistä. Tulosten mukaan ruotsalaisilla lapsilla oli merkittävästi parempi seksuaalisten prosessien tietämys kuin muiden tutkimukseen osallistuvien maiden lapsilla. (Goldman & Goldman 1982, 72.) Myös Martinson (1994) näkee skandinaavialaisten lasten olevan yleisesti seksuaalisesti tietäväisempiä kuin amerikkalaiset lapset ja lasten pääsy seksuaalisiin aktiviteetteihin on hänen mukaansa hyväksytympää Skandinaviassa kuin esimerkiksi USA:ssa. (Martinson 1994, 37-38.)

### 3.3 Tutkimuksia lasten seksuaalisuudesta

Suomalaiset empiiriset tutkimukset ovat jättäneet vähälle huomiolle lasten seksuaalisuuden ja suunnanneet kiinnostuksensa nuorten tai aikuisten seksuaalisuuteen (esim. Rimpelä 1997; Hermanson, Karvonen & Sauli 1998; Kontula & Meriläinen 1988; Liinamo, Koskinen, Rimpelä, Kosunen & Jokela 1998). Iitala (1978, 124) tosin on tehnyt lasten seksuaalisuutta käsittelevän tutkimuksen tarkoituksenaan luoda teoria lapsen sukupuolisesta kasvusta. Tutkimus oli biologinen ja näkökulma etiologinen. Ulkomailla on tutkittu seksuaalisuuden ilmenemistä varhaislapsuudessa enemmän (Cohen-Kettenis 1995, ks. myös Martinson 1994, 133-138). Osa tutkijoista kerää tietoa toisten havainnoitsijoiden, kuten vanhempien kautta (ks. Gagnon 1985, Friedrich ym. 1991; Rosenfeldt ym. 1982, 1987), osa taas päiväkodin henkilökunnan kautta (Langfeldt 1981, Larsson 1994; ks. Palmqvist & Robach 1993). Taulukkoon 1 on koottu tässä yhteydessä tarkasteltavien tutkimusten keskeisiä piirteitä.

Ruotsalaisessa tutkimuksessa (1994) päiväkodin henkilökunta seurasi viikon ajan 126 tyttöä ja 125 poikaa, jotka olivat iältään 2-6-vuotiaita. Seurannan jälkeen henkilökunta mietti kahden edeltävän kuukauden käyttäytymistä ja täytti kyselylomakkeen, jossa he luonnehtivat vapaasti lasten aikaisempaa käyttäytymistä. Kysymykset käsittelivät lasten suhtautumista seksuaalisanojen käyttöön, itsetyydytyksen esiintymistä, tirkistelykäytöstä, seksuaalisäältäöisiä leikkejä, aikuisten sukupuolielinten koskettelua ja suhtautumista fyysiseen kontaktiin. (Larsson 1994, 46-47, 56-71, 75.)

Tulosten mukaan oli epätavallista, että lapsi puolustautuu kehokontaktia vastaan (3.0%) tai ei vastaa aikuisten kehokontaktin aloitteeseen (4.0%). Alle 10.0% lapsista oli koskettanut joitakin kertoja aikuisen naisen rintoja, aikuisen sukupuolielimien koskettelu oli myös epätavallista. Lapset suhtautuivat hyvin eri tavoin jokapäiväisiin kehokontakteihin ja niihin suostuvaisimpia olivat pienet lapset. Kolmasosalla lapsista oli joitakin kokemuksia toisten lasten sukupuolielinten katsomisesta. 12.0% lapsista oli joitakin kertoja leikkinyt leikkejä, jotka sisälsivät seksuaalisuutta. Alastomuus päiväkodin tietyissä tilanteissa koettiin normaalina ja hyväksyttävänä, mutta lapsen

riisuutuminen tarkoituksenaan näyttäytyä alastomana oli epätavallista. Tutkimuksesta käy ilmi, että seksuaalisanojen käyttö oli harvinaista, sillä vain 10.0% käytti seksuaalisia ilmaisuja joitakin kertoja, suurempi osa (22.0%) reagoi niihin toisten käyttäessä niitä. (Larsson 1994, 46-47, 56-71, 75.)

Norjalaisessa tutkimuksessa (1981) haluttiin saada kuva 3-7-vuotiaiden lasten seksuaalisuudesta. Tiedot kerättiin haastatteleamalla esikoulu- ja lastentarhanopettajia, jotka työskentelivät yhdeksässä eri bergeniäisessä päiväkodissa. Tutkimuksessa tuli esille runsaasti esimerkkejä siitä, miten lasten seksuaalisuus ilmenee. Lapsilla oli tarve saada läheisyyttä ja koskettelua. 90.0% vastasi lasten usein tai hyvin usein aktiivisesti hakeutuvan fyysiseen kosketukseen heidän kanssaan. Lastentarhanopettajat olivat myös havainneet, että lapset ovat kiinnostuneita omista sukupuolielimistään päiväkodissa oloaikana. 94.0% vastaajista kertoi, että lapsilla oli kiinnostus tutkia, hyväillä ja näyttää muille omia sukupuolielimiään. 64.0% vastanneista ilmoitti lasten olevan joskus kiinnostuneita toisten lasten sukupuolielimistä, kun 23.0% koki kiinnostusta olevan usein tai hyvin usein. 42.0% opettajista ajatteli, että tytöt ja pojat ovat tasapuolisesti kiinnostuneita kyseisestä aktiivisuudesta, kun 47.0% vastasi, että pojat näyttää suurempaa kiinnostusta sukupuolielimiin kuin tytöt. 85.0% koki, että lapset masturboivat päiväkodissa ja 23.0% koki, että lapsi saa orgasmin masturbaatiosta, kun 70.0% vastasi etten tiedä. Langfeldin (1981, 39) mukaan joissakin norjalaisissa päiväkodeissa ja vanhempien haastatteluissa ilmeni, että masturbaatio on jopa tullut yleisemmäksi. (Gundersen, Melås & Skår, 1981; Langfeldt 1981, 47-60; Martinson 1992, 30; ks. myös Langfeldt 1990, 179-200.)

Puolet haastatelluista kertoi kuulleensa seksuaalisia ilmaisuja ja sanoja joskus päiväkodissa ja puolet kertoi kuulleensa niitä usein tai erittäin usein. Pojat käyttivät seksisanoja useammin kuin tytöt. Esikoulunopettajien mukaan lapsella oli vähän ymmärrystä kyseisistä sanoista ennen neljättä ikävuotta. Päiväkodin suhtautuminen seksuaalisävytteisten sanojen käyttöön oli negatiivista. Tutkimuksen tulosten mukaan melkein kaikki lastentarhanopettajat (98.0%) kokivat, että on normaalia, että lapsilla esiintyy seksuaalista käyttäytymistä yleensä ja päiväkodissa. Tulokset toivat esille kuitenkin sen, että lastentarhanopettajat pitivät poikien seksuaalista käyttäytymistä erilaisena kuin tyttöjen. (Langfeldt 1981, 47-60.)

Myös Cohen-Kettenis (1995) on tutkinut 2-6-vuotiaiden lasten seksuaalista käyttäytymistä ja tietämystä. Tulosten mukaan lasten seksuaaliset käyttäytymismuodot olivat yleisiä ja normaaliin kehitykseen kuuluvia. Seksuaalisen käyttäytymisen osalta tuloksissa ei ilmennyt merkittävää eroa eri ikäisten ja eri sukupuolta olevien lasten välillä. Tutkimuksen mukaan pojat masturboivat kuitenkin enemmän käsillään, kun taas tytöt käyttävät enemmän objekteja masturboidessaan. Aikuisenkaltainen seksuaalinen käyttäytyminen, kuten seksuaalinen ääntely oli harvinaista lapsilla. (Cohen-Kettenis 1995, 1-11; ks. myös Oostveen, Meulmeester & Cohen-Kettenis, 1994.)

Friedrichin ym. (1991) tutkimus suuntautui 2-12-vuotiaiden lasten seksuaalisen käytöksen esiintymiseen. Tulosten mukaan seksuaaliset käyttäytymiset vaihtelivat lapsilla paljon. Vanhemmat lapset, sekä tytöt että pojat, näyttivät harvemmin seksuaalista käyttäytymistä kuin nuoremmat. 2-6-vuotiailla lapsilla esiintyi seksuaalista käytöstä eniten. Tutkijat tulkitsivat, että perheissä, joissa seksuaalisuutta oli havainnoitu, oli positiivista ja rohkaisevaa asennoitumista lasten seksuaaliseen käyttäytymiseen. Aggressiivisesti latautunut seksuaalinen käyttäytyminen ja aikuisten

seksuaalisia toimintoja muistuttava käyttäytyminen oli epätavallista. (Friedrich ym. 1991, 456.)

Pojista ja tytöistä noin kolmannes yritti saada nähdä ihmisten riisuutumista. Tytöistä kolmanneksella ja pojista hieman alle kolmanneksella esiintyi arkuutta tai ujoutta heidän riisuessa itseään. Aikuisille sukupuolielimiä näytti pojista hieman alle kolmannes ja tytöistä lähes kolmannes. Pojista neljäsosa ja tytöistä lähes viidesosa näytti sukupuolielimiään aikuisille enemmän kuin lapsille. Toisten riisuminen oli pojilla (15.7%) yleisempää kuin tytöillä (7.5%). Kiinnostus vastakkaisesta sukupuolesta oli pojilla (21.0%) ja tytöillä (20.6%) melkein yhtä yleistä. Tytöt (48.4%) koskettelivat aikuisen rintaa useammin kuin pojat (43.5%). Pojat (35.5%) taas koskettelivat omia sukupuolielimiään muiden katsoessa enemmän kuin tytöt (19.0%). Toisten sukupuolielinten koskettelu puolestaan ei ollut niin yleistä pojilla (8.5%) kuin tytöillä (15.9%). Pojista kädellä itsetyydytystä harjoitti alle neljännes ja tytöistä 16.3%. Keskustelu seksuaalisuudesta ei ollut myöskään yleistä, pojista vain 2.4% ja tytöistä 2.8% keskusteli seksuaalisuudesta. Seksuaalisten sanojen tai ilmaisujen käyttö oli myös harvinaista (pojat 4.8%, tytöt 1.2%). Tulosten mukaan näytti selvältä, että seksuaalinen kehitys alkaa jo varhaislapsuudessa ja että seksuaalinen kiinnostus jatkuu, mutta lapsen oppiessa kulttuuristandardeja tämä kiinnostus on kätkeytynä. (Friedrich ym. 1991, 456.)

Berges ym. puolestaan tutkivat (1983), miten amerikkalaiset vanhemmat, joilla on 3-11-vuoden ikäisiä lapsia, suhtautuvat lastensa seksuaalisuuteen. Melkein kaikki vanhemmat kokivat positiivisena kosketuksen, halauksen ja hellyyden. Monet vanhemmista tunsivat, ettei ole helppoa kohdata seksuaalisuutta omilla lapsilla. Vanhemmat ajattelivat, että lapsi saa mielihyvää kosketuksesta, hyväilystä tms. kaikkialla ruumiissa. Tutkimus osoittikin vanhempien tietävän lasten sukupuolielinten koskettelu tuottavan mielihyvää lapselle. Suuri osa vanhempia näki masturbaation positiivisena osana ihmisen kehitystä: hyvänä, iloisena ja rikastuttavana asiana. Monet lapset olivat antaneet vanhempansa tietää, mikä ruumiin alue tuottaa heille erityistä mielihyvää. Vanhemmat kertoivat lasten yrittäneen kosketella heitä, halata alastomina, leikkiä äidin rinnan kanssa tai hieroa viattomasti, mutta eroottisella tapaa, mikä hämmästytti vanhempia. Vanhemmat ilmaisivat erilaisia mielipiteitä kosketuksesta seksuaalisilla alueilla. Useimmat vanhemmat pitivät sitä kuitenkin luonnollisena. Vanhemmat olivat haluttomia koskettamaan lapsen seksuaalisia ruumiinosia lapsen ollessa vanhempi. Vanhemmat kertoivat kosketuksen olevan sallittua mikäli fyysinen kontakti on luonteeltaan positiivista, eikä aggressiivista tai vaarallista. (Berges ym. 1983, 66; Martinson 1994, 12.)

Masturbaatio on yleistä varhaislapsuuden aikana (vrt. Achenbach 1983). Useat vanhemmat ovat kertoneet havainneensa lastensa masturboivan (ks. Borneman 1994, 127). Myös Gagnon (1985) on tutkinut vanhempien tietoisuutta ja reaktioita lapsen masturbointia kohtaan. Tutkimuksen mukaan 62.5%:lla äideistä oli liberaali asenne seksuaalisuuteen. Gagnon kuitenkin havaitsi vain harvojen vanhempien (äideistä 4.0%) todella hyväksyvän lapsensa masturbaation. Tietämättömyys lapsen masturbaatiota kohtaan tai oletus, että lapsi tekee sitä yksityisesti, oli yleisin reaktio. Neljännes äideistä kertoi tyttäriilleen masturboinnin olevan vahingollista heille, pojille asiasta kertoi alle 10%. Suurin osa vanhemmista ei tiennyt lastensa ymmärtävän mitä orgasmi on. (Gagnon 1985, 451-466.) (Ks. myös Martinson 1992, 32-33; Taskinen 1988, 25.)

Rosenfeldtin ym. tutkimuksessa (1982) vanhemmilta puolestaan kysyttiin intiimeistä kontakteista lasten ja vanhempien sekä sisarusten välillä. Lapset olivat iältään 2-10-vuotiaita. Kysymykset käsittelivät genitaalialueiden koskettelua, yhdessä kylpemisen useutta ja ujoutta näyttää alastomuutta. Tulosten mukaan kontaktit vähentyivät merkittävästi lasten iän kasvaessa. Melkein kaikki lapset olivat 2-4-vuotiaina koskettaneet äidin sukupuolielimiä ja vastaavasti isien sukupuolielimiä oli koskettanut 60.0% lapsista. Tulosten mukaan lapset koskettelivat useammin äitiensä rintoja tai sukupuolielimiä kuin isiensä. 3/4 2-4-vuotiaista sisaruksista kosketteli toistensa sukupuolielimiä. Vanhemmat kylpivät yhdessä lastensa kanssa kunnes lapsi oli kaksivuotias. Tulosten mukaan oli epätavallista, että poika yli kahdeksänvuotiaana kylpi äitinsä tai tyttö yli yhdeksänvuotiaana isänsä kanssa. Vanhemmat lapset olivat ujompia näyttäytymään alastomana kuin nuoremmat lapset. (Rosenfeldt ym. 1982, 943-947.)

Edelleen Rosenfeldt'n ym. vuonna 1987 tekemässä tutkimuksessa saatiin samansuuntaisia tuloksia. Tulosten mukaan kylpeminen yksinään kasvaa lapsen iän kasvaessa. Vanhempien kylpeminen lastensa kanssa oli riippuvaista lapsen iästä ja sukupuolesta. Vanhempien kylpeminen väheni vastakkaista sukupuolta olevan lapsen kanssa tämän kasvaessa. (Rosenfeldt ym. 1987, 224-229.)

Tutkimuksessa lapsen seksuaalinen kehitys nähdään prosessina, joka vaihtelee yksilöittäin. Lapsi nähdään seksuaalisuuden suhteen aktiivisena, etsivänä, uteliaana, ympäristöön aktiivisesti orientoituneena ja oppimishaluisena (vrt. Määttä & Turunen 1991, 28.) Lapsen seksuaalisuudella on biologinen pohja, mutta seksuaalisella käyttäytymisellä nähdään olevan opittu luonne, johon eri kulttuuritekijät, kuten päiväkotikieliset kasvatuksineen vaikuttaa ja jonka välityksellä lapsi omaksuu seksuaalisuutensa. Lapsen seksuaalisuuden ilmeneminen on siten kulttuurista ja sosiaalisesta kontekstista riippuvainen (ks. Weeks 1990, 13; Thorne & Luria 1986, 176).

**TAULUKKO 1. Tutkimuksia lasten seksuaalisuudesta**

Tutkimus	Tutkimusongelma	Kohderyhmä ja menetelmä
Berges, Neiderbach, Rubin, Sharpe & Tester. 1983. (USA)	Lasten seksuaalisuuteen suhtautuminen.	Vanhemmat. Lapset 3-11-vuotiaita. Haastattelu.
Borneman, 1994. (USA)	Lasten seksuaalisuus.	Havainnointi.
Cohen-Kettenis, 1995. (Hollanti)	Lasten seksuaalinen käyttäytyminen.	316 tytön ja 345 pojan vanhempaa. Haastattelu.
Friedrich, 1991. (USA)	Lasten seksuaalinen käytös.	Vanhemmat. Lapset 2-12-vuotiaita. Havainnointi.
Gagnon, 1985.	Lasten seksuaalisuuteen suhtautuminen.	Vanhemmat.
Goldman & Goldman, 1982.	Lasten seksuaalinen ajattelu ja tietämys.	Lapset, ikä 5-15 vuotta. Haastattelu.
Gundersen, Melås & Skår, 1981. (Norja)	Lasten seksuaalisuus, Seksuaalinen käyttäytyminen ja aikuisten suhtautuminen.	60 esikoulu- ja lastentarhanopettajaa, 57 naista ja 3 miestä. Lapset 3-7-vuotiaita. Haastattelu.
Larsson, 1994. (Ruotsi)	Lasten seksuaalinen käyttäytyminen.	Päiväkodin henkilökunta, 47 naista ja 2 miestä. 126 tyttöä ja 125 poikaa, ikä 2-6-vuotta. Havainnointi ja kyselylomake.
Oostveen, Meulmeester & Cohen-Kettenis, 1994 (Hollanti)	Lasten seksuaalinen käyttäytyminen.	Vanhemmat. Kyselylomake.



## **4. SEKSUAALISUUDEN KULTTUURINEN ULOTTUVUUS**

### **4.1 Historiallinen näkökulma seksuaalikulttuuriin**

Foucault (1998) on tutkinut seksuaalisuutta koskevan tiedon historiaa. Hänen mukaansa seksuaalisuutta koskeva diskurssi on 300 vuoden ajan enemmän lisääntynyt kuin vähentynyt ja tuonut mukanaan kieltoja ja rajoituksia sekä lujittanut seksuaalisuuden kirjon. (Foucault 1998, 26-27.) Näin ollen myös lasten seksuaalisuus, sukupuoliuus, on ollut olemassa aktiivisena ja läsnä koko ajan. (Ks. myös Palosuo & Sievers 1989, 13.)

1600-luvulla vallitsi tietty vapaus seksuaalisuuden suhteen. Ihmisillä ei ollut tarvetta toimia salassa vaan sukupuolielämä oli julkista ja sitä ei piiloteltu lapsilta. Ruumiinosan paljastamista ja julkeita lapsia oli pahennusta herättämättä aikuisten ilonpidon keskellä. Seksuaalisuudesta puhuttiin ilman peittelyä käyttäen häpeämättömiä sanavalintoja. 1700-luvulle tultaessa tapahtui muutos lasten seksuaalisuuteen suhtautumisessa. Seksuaalisuudesta tehtiin lisääntymisen väline. Seksuaalisuus haluttiin tukahduttaa ja torjua, joten siitä vaiettiin. Hyvät asenteet ja tavat edellyttivät ruumiin välttelemistä ja sanoille oli sopivaisuusvaatimuksia. Mikäli seksuaalisuutta ilmeni, suljettiin lasten silmät ja korvat siltä. Näin ollen seksuaalisuus kiellettiin lapsilta, eivätkä he saaneet edes puhua siitä. Lasten seksuaalisuus pedagogisoitiin ja tuotiin lääkäreiden, opettajien, psykologien ja vanhempien valvonnan alaiseksi. Lasten seksuaalisuus nousikin tärkeäksi eri institutionaalisten pyrkimysten vuoksi ja varoittavaa sekä neuvovaa kirjallisuutta alkoi ilmestyä. (Foucault 1998, 11, 15, 23-28.)

Seksuaalisuutta käsittelevät tieteelliset tutkimukset mahdollistuivat 1800-luvulla, jolloin seksologia-käsite ja seksuaalitiede luotiin (Palosuo & Sievers 1989, 19). Tuolloin seksuaalisuus yhdistettiin edelleen seksuaalilääketieteeseen ja lisääntymistoimintaan kuuluvaksi ja lapsen nähtiin näin olevan sen ulkopuolella. Lapsella ei nähty olevan seksuaalisuutta eikä seksuaalisia tunteita, sillä seksuaalisuuden ajateltiin esiintyvän vasta puberteetti-iässä. (Seksologian perusteita 1989, 17.) Tästä huolimatta lapset nähtiin sekä paheellisina että viattomina olentoina, joita oli tarve kontrolloida ja suojella seksuaalisuuden vaarallisuudelta (vrt. Larsson 1994, 18-20).

Eri instituutiot ottivat seksuaalisuuden laajimmin ja näkyvimmin hallintaansa ja antoivat uudet kasvatussäännöt. Myös kasvattajiin kylvettiin epäily lasten syyllisyydestä sekä pelko omasta syyllisyydestä elleivät he epäilisi lapsia. Lasten seksuaalisuuden ilmenemiseen puututtiin myös lääketieteellisellä ja psykiatrisella kontrollilla, jonka tavoitteena oli kieltää poikkeavat seksuaalisuuden muodot. Erityisesti lasten itsetyydytyksestä tuli suuri ongelma ja kasvattajat sekä lääkärit varottivat ja taistelivat sitä vastaan kuin se olisi ollut kulkutauti, joka haluttiin hävittää, sillä itsetyydytyksen katsottiin tuovan esiin terveysongelmia ja olevan syy eri sairauksiin, kuten mielisairauteen. (Foucault 1998, 13, 36-44; ks. myös Aries 1962; Jackson 1990, 33.)

1900-luvun alussa lasten seksuaalisuuteen suhtautumisessa ilmeni uusi näkötapaa Freudin selvittäessä lapsuuden seksuaalikehitystä uudella tavalla. Hänen teos ”*Kolme seksuaaliteoreettista tutkielmaa*” (1905) oli keskeinen rajapyykki sukupuolielämän tutkimuksessa ja seksuaalitutkimus sai yksilökeskeisemmän ja kliinislääketieteellisen leiman. Seksuaalinen dimensio lasten keskuudessa hyväksyttiin ja lapsi nähtiin seksuaalisia tunteita omaavana, tosin yleinen seksuaalinen käytös lasten keskuudessa hylättiin. Siitä, miten lasten seksuaalisuuden suhteen tulisi toimia, oli kuitenkin erilaisia näkökulmia. Osa psykologeista ja pedagogeista näki, että teoriassa lapsi luultavasti on seksuaalinen, osa taas näki, että lasten luonnollinen seksuaalisuus tulisi johtaa toisiin aktiviteetteihin, kun osa taas ajatteli, että seksuaalisuus tulee sallia osana lapsen kehitystä ja kohdata se suvaitsevaisuudella. (Ks. Freud 1971, 69; vrt. Palosuo & Sievers 1989, 13, 21-28; ks. myös Ford and Beach 1951; Kinsey 1948, 1953; Sears, Maccoby & Levine 1957; Seidman 1994, 330).

Yhteiskunnallisen rakennemuutoksen ja lisääntyneen yhteiskunnallisen keskustelun myötä 1960-luvulla tapahtui selkeä murrosvaihe seksuaalikulttuurin kehityksessä. Tuolloin taisteltiin vapaampien seksuaalinormien puolesta, vaikka kirkko oli edelleen vastaan uudistuksia ja näin tuki seksuaalitabun olemassaoloa. Kirkon seksuaalisuuden kontrolloinnista huolimatta seksuaalitabu rikkoutui. Outisen (1992, 50-51) mukaan lasten kirjallisuudessa ja kirjoissa, joissa seksuaalisuutta esiintyi, ilmeni positiivinen elementti (ks. myös Kontula 1995, 80). Sallivamman suhtautumisen muutti 1970-luvulla uusmoralismi. 1980-luvulla avaramman suhtautumisen seksuaaliasioihin mahdollisti taloudellinen kehitys kulutus- ja nautintahakuisuuksineen. (Eroitiikka ja terveys 1989, 33; ks. myös Hentilä 1988, 11.) Peltoniemi (1988, 38) näkee seksuaalisten normien löystymisen saattaneen vaikuttaa siihen, että myös lapsiin kohdistuvaan seksuaalisuuteen suhtaudutaan sallivammin. (Palosuo & Sievers 1989, 21-28, 36-37; Rauhala 1988, 20-22; ks. myös Eroitiikka ja 1989, 10-33; Larsson 1994, 18, 24-27; Money 1990a, 1990b.)

Tällä vuosikymmenellä seksuaalisuuteen on edelleen alettu suhtautua sallivammin ja vapautuneemmin. Kontula (1991, 7) kuitenkin näkee, että suomalaiset eivät ole vieläkään tottuneet puhumaan seksuaalisuudesta avoimesti ja rehellisesti. (Bergenheim 1994, Kontula ja muut 1988, 7; Larsson 1994, 20-21; Seksologian perusteita 1989, 16, 37-38, 40, 43.) Historiallisesta näkökulmasta tarkasteltuna lasten seksuaalisuuteen suhtautuminen on pitkän ajanjakson myötä kehittynyt myönteisempään suuntaan, kehityksen tulisi tuki jatkaa edelleen. (ks. myös King, Cameron & Downey 1991.)

## 4.2 Seksuaalinen socialisaatio

Seksuaalisen socialisaation kautta lapsi oppii asenteita, taitoja, tietoja ja kulttuurimerkityksiä, kuten sen, miten itseä voi ilmaista seksuaalisesti, mikä on oikeaa, sopivaa tai toivottavaa seksuaalisuutta ja mikä ei. Kulttuuriset tekijät siis säätelevät lasten seksuaalista socialisaatiota (ks. myös Gregersen 1993, 46; Helve 1989, 4; Lähteenmaa 1989, 18-24; Lähteenmäki 1992). Yhteiskunnan arvot ja sosiaaliset odotukset omaksutaan jo varhain ja ne muodostuvat osaksi persoonallisuutta (Määttä & Turunen 1991, 15). Lasten seksuaalisesta socialisaatiosta tiedetään kuitenkin vähän ja käsitykset ovat kauan nojautuneet Freudiin tai hänen teoriastaan mukailtuihin käsityksiin. (Palosuo & Sievers 1989, 13-14; Seksologian perusteita 1989, 8-9, 11-15.)

Socialisaatiotutkimuksessa socialisaatio jaetaan primääri- ja sekundäärisocialisaatioon. Primääriympäristössä koti ja sen kasvatusta sekä vanhempien seksuaaliset (tietoiset ja tiedostamattomat) asenteet ja käytös vaikuttavat lapsen seksuaaliseen kehittymiseen sekä ajatteluun ja luovat pohjaa lapsen sukupuolen mukaiselle käyttäytymiselle (vrt. Hännikäinen ym. 1990, 62; ks. myös Mäenpää & Siimes 1995, 55, 66). Kodin turvallinen ja avoin ilmapiiri, jossa lapsi kokee seksuaalisuutensa luonnollisena asiana vaikuttaa lapsen valmiuteen kehittyä tasapainoiseksi oman sukupuolensa hyväksyväksi aikuiseksi (KomM 1979, 26). (Ks. myös Gordon 1992, 81; Keskinen 1996, 108; Keskinen & Hopearuoho-Saajala 1994, 27, 55, 66; Saarinen ym. 1989, 147.) Eri tutkimusten tulokset kertovat kuitenkin kodin vaikenemista useista seksuaalisuuteen liittyvistä keskeisistä aiheista, joskin aiheista keskustellaan enemmän kuin aiemmin. Sieversin ja muiden (1974) väestön sukupuolielämää koskevassa tutkimuksessa 1970-luvun alussa ilmeni, että 60 % suomalaisista kodeista oli sellaisia, joissa lapsille ei ollut annettu lainkaan tietoja seksuaalisuuteen liittyvistä kysymyksistä. Myös Kontula ja Meriläinen (1988, 63) ovat ilmaisseet lasten puhuvan vanhempiensa kanssa melko vähän sukupuoliasioista. Tämä voidaan käsittää siten, että ei vain koulun vaan myös päiväkodin rooli seksuaalikasvattajana on erittäin tärkeä ja merkittävä lapsen seksuaalisen kasvun ja kehityksen kannalta. (Ks. myös Aigner & Centerwall 1999, 99-104; Larsson 1994, 13; Martinson 1994, 101-102.)

Perheen lisäksi vertaisryhmien ja sosiaalisen ympäristön osuus on seksuaalisessa socialistumisessa merkittävä. Lapsi tapaa päivän aikana useita ihmisiä, jotka vaikuttavat lapsen seksuaalisuuden omaksumiseen (Martinson 1994, 101-102). Sosiaaliset suhteet vaikuttavat siihen, millaiseksi lapsi kehittyy, millaisia arvoja ja normeja lapsi sisäistää sekä millaisista malleista ja samastumiskohteista lapsi oppii. Tämä socialistumistapahtuma arvoineen ja tapoineen suuntaa ja säätelee siten lapsen seksuaalista käyttäytymistä. (Määttä & Turunen 1991, 15.)

Socialisaatiota voidaan kuvata myös eri instituutioiden avulla (vrt. Wentworth 1980, 72). Socialistamisinstituutioina toimivat myös mediatuotteet (Lähteenmäki & Näre 1992, 12). Television nähdään olevan keskeinen socialisaatioagentti nykyisin lasten elämässä. Näin tiedotusvälineet osaltaan luovat vallitsevaa ja kaupallista seksuaalikulttuuria ja vaikuttavat lasten seksuaaliseen socialistumiseen (Eroitiikka ja 1989, 12-14, 50-51; Palosuo & Sievers 1989, 60). Seksuaalisuus tulee esiin television kautta, jonka välittämä näkymä seksuaalisuudesta on voimakas, elävä ja rankka kokemus lapsille (Solantaus 1992, 162, ks. myös Joensuu 1994, 4-7, 19-21). Lisäksi television välittämä sukupuolikuva ja roolimallit vaikuttavat lasten käsityksiin

sukupuolten toiminnasta ja ominaisuuksista. Suoninen (1992, 223) korostaa tutkimuksessaan, että mieluisten lastenohjelmien henkilöhahmot ovat lapselle tärkeitä samastumiskohteita sekä leikki- ja roolimallien lähteitä. Television sukupuolistereotyyppiä välittyvät lapsille ja vaikuttavat näin lasten asenteisiin muokaten heidän käsityksiään, käyttäytymistään ja minäkuvaansa odotusten suuntaisesti (ks. Määttä & Turunen 1991, 15-17, 24). (Ks. myös Gregersen 1993, 217.)

Kirkon-, oikeuslaitoksen- ja koululaitoksen lisäksi virallisen seksuaalikuulttuurin ylläpitäjiä ovat sosiaali- ja terveydenhoitohenkilöt. Alle kouluikäisten lasten sekundäärisosiaalistajina toimivat yhteiskunnallisista instituutioista päiväkodit, jotka vaikuttavat osaltaan lasten seksuaaliseen sosiaalistumiseen ja seksuaalisuutta koskevaan käyttäytymiseen (vrt. Lähteenmaa 1992, 12). Yhteiskunta pyrkii muun muassa lakien ja politiikan kautta kontrolloimaan ja säätelemään seksuaalisuutta sekä sen käytännöllisiä kysymyksiä, joiden kautta myös kasvattajille asetetaan erilaisia velvoitteita (Nurmi 1988, 157, Mäenpää & Siimes 1995, 65; ks. myös Kontula ym. 1988, 63-65; Seksologian perusteita 1989, 11-15, 21-28, 36-38, 50-51; Waz-Höckert 1988, 95-101).

Tarmo (1992) puhuukin sukupuoliagendasta eli käytännöstä, joka ilmentää kulttuurin arvoja, asenteita ja tietoja. Nämä puolestaan sisältävät toiminnan ja käyttäytymisen määritteitä määritellen myös sukupuolen toimintaa. Käytännöt ilmenevät eri tasoilla, kuten päiväkotien toimintoja ohjaavina rutiineina. Näin tytöt ja pojat tulevat kouluun varhaiskasvatuksensa sukupuolistamina. Sukupuoliagendan näkökulmasta lapsen sukupuoleksi kasvamista tarkasteltaessa oletetaan, että kasvattajalla on kulttuurin ja kokemusten tuottamia sukupuolta koskevia käsityksiä, joiden kautta tulkitaan ympäristöä ja muita ihmisiä. (Tarmo 1992, 285-286.) Päiväkoti on eräs virallisen seksuaalikuulttuurin kanssa toimiva, sitä ylläpitävä ja seksuaalisuuden säätelyä toteuttava instanssi. Päiväkoti-instituution seksuaalikäsityksistä ei kuitenkaan ole systemaattista tietoa saatavilla.

Biologisilla ja kasvatuksellisilla tekijöillä on vaikutusta sosialisatiotapahtumassa. Seksuaalisuuden kehittymisen välineinä toimivatkin päiväkodin käytännön erilaiset vuorovaikutustilanteet, joiden kautta lapsi saa erilaisia kokemuksia. Ratkaisevia ovat myös muiden, kuten lastentarhanopettajien, käyttäytymisestä tehdyt havainnot.

### **4.3 Seksuaalisuus, kasvatustavoitteet ja päiväkotit**

#### **4.3.1 Päivähoidon kasvatustavoitteet**

Päivähoidon kasvatustavoitteet on määritelty lasten päivähoitoa koskevassa laissa ja asetuksessa sekä näitä täydentävissä asiakirjoissa, jotka on luotu laadun takaamiseksi. Laki lasten päivähoitosta (1973, 2§) asettaa päivähoiton laadulliseksi tavoitteeksi lapsen kehityksen ja oppimismahdollisuuksien edistämisen. Tavoitteen mukaan lapselle tulee tarjota turvalliset, jatkuvat ja lämpimät ihmissuhteet sekä kehitystä tukeva monipuolinen toiminta ja suotuinen kasvuympäristö lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Päivähoidon tulee tukea ja edistää lapsen fyysistä ja sosiaalis-emotionaalista kehitystä ja tukea esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta, jolla turvataan lapsen monipuolinen kehitys.

Päivähoitolain kasvatustavoitepykälän (36/73, 2a§) ja päivähoidon kasvatustavoitekomitean mietinnön (1980:31, 96-103) mukaan päivähoidon kasvatusympäristön kokonaisuudessaan – tilat, toiminta, vuorovaikutus, välineet, yhteistyö - tulee muodostua siten, että lapsen persoonallisuuden tasapainoisen kehityksen edistäminen on mahdollista. Tavoitteena on tukea päivähoitossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä edistää lapsen persoonallisuuden kehitystä. (Laki ja asetus lasten päivähoitosta 36/73, 304/83.) Kasvatuksessa on kyse yksilöllisen kehityksen tukemisesta siten, että lapsi saa kasvaa monipuoliseksi persoonallisuudeksi.

Kasvatustavoitteet ovat sidoksissa kulttuuriin ja yhteiskuntaan, jossa kasvatusta annetaan sekä ihmiskäsitykseen, joka kulloinkin on vallitseva, vaikka ehkä tiedostamaton (KomM 1980:31, 98-100). Kasvatustavoitteiden kautta ratkaistaan mitkä taidot ja tiedot kulloinkin ovat tärkeitä. Päivähoiton pedagogiset ratkaisut heijastavat yhteiskunnan tilaa. Yhteiskunnan arvomaailma siirtyy kasvatuksen kautta lapsiin (Huttunen 1989, 32, 35; ks. luku 4.2).

#### 4.3.2 Päivähoidon toimintasuunnitelmat

Kasvatustavoitteet luovat pohjan suunnittelulle ja kasvatustoiminnan toteuttamiselle (vrt. KomM 1980: 31, 105). Kasvatus- ja oppimistavoitteita ilmaistaan kirjallisilla opetussuunnitelmissa, joilla pyritään toteuttamaan asetetut tavoitteet. Mehtäläisen (1994, 102) mukaan opetussuunnitelma on kuitenkin ajassa elävä ja kehittyvä asiakirja. Tavoitteet antavat myös paljon toteuttamisvaraa päiväkodeille, joten päiväkotien omasta kiinnostuksesta riippuu paljolti se, miten seksuaalikasvatus sisällytetään lapsen kehitystä tukevaan toimintaan vai sisällytetäänkö sitä siihen lainkaan. Päivähoidon eräänä tehtävänä on turvata lapsen monipuolinen kehittyminen, joten seksuaalikasvatuksen tulisi kuulua osana toimintaan. Wilhems (1994) on tutkinut sukupuolikasvatusta opetussuunnitelmissa, mutta tutkimuksen kohteena oli kansa- ja peruskoulu. Tutkimusta päiväkodin sukupuolikasvatuksesta opetussuunnitelmissa ei ole.

Kolmivuotiaiden lasten päivähoiton toimintasuunnitelman ja sosiaalis-emotionaalisen tavoitteen mukaan päivähoiton tunneilmaston tulee olla turvallinen, lämmin ja toista ihmistä kunnioittava niin, että lapsi saa kokea myönteisiä tunteita ja hyväksyttynä olemista. Myös siisteyskasvatuksessa tulisi säilyttää rauhallinen, myönteinen ja ilman pakkoa tapahtuva ilmapiiri ja huomioida lasten yksilöllisyys (vrt. Hännikäinen 1987, 63). Lapsen tulee saada turvallisia ja lämpimiä ihmissuhteita eri sukupuolten ja eri-ikäisten kanssa. Lapsen tulee saada leikissä ja muussa toiminnassa omaksua ja harjoittaa sosiaalista kanssakäymistä ja yhteiselämässä tarvittavaa käytöstä sekä itsensä ilmaisua mielikuvitusta käyttäen. Tunne-elämän kasvatuksen suhteen lapsen tulee saada turvallisuutta ja rakkautta päivähoitossa. Pienen lapsen hellyyden tarve onkin suuresti riippuvainen aikuisesta. Hellyydenosoitukset, hyväilyt ja sylissäpito ovat osa luonnollista aikuisen ja lapsen vuorovaikutusta ja kasvattajan lapselle antama hellyys ja huolenpito muodostaa olennaisen osan lapsen tunne-elämän myönteisestä kehitymisestä. Varsinkin pieni lapsi kaipaa yksilöllistä hellyyttä päiväkodissa. (KomM 1980, 28, 31-33, 107-123)

Kolmesta vuodesta kouluikään lapsen sosiaalis-emotionaalisessa kehityksessä muodostuukin tärkeäksi oman sukupuoliroolin oppiminen ja sukupuoli-identiteetin oppiminen. 3-5-vuotiaiden päivähoiton toimintasuunnitelman (1988, 14, 15) mukaan:

*”Lapsi omaksuu omaan sukupuoleensa liittyvät tavat, normit ja asenteet sekä toimintatavat, jotka tulevat esille jokapäiväisissä tilanteissa ilmentäen samastumista. Roolin ottaminen ja samastuminen ilmenee omaa sukupuolta olevan läheisen aikuisen ihailuna ja jäljittelynä sekä leikkitoverien valinnassa. Alle kouluikäinen tulee asteittain yhä selvemmin tietoiseksi oman sukupuolensa mukaisesta ”hyväksyttävästä” käyttäytymisestä. Tämä ei tapahdu ainoastaan samastumisen tuloksena, vaan myös siten, että ympäristö vahvistaa lapsen käyttäytymistä suhtautumalla hyväksyvästi tai vastaavasti paheksuvasti lapsen omaan sukupuoleen kuuluvan roolin mukaiseen tai siitä poikkeavaan käyttäytymiseen. Tämä oppimisprosessi muokkaa lapsen kehittyvää minäkuvaa ja itsetuntoa”. Lapsen minäkäsitykseen kuuluu myös oman sukupuolen hyväksyminen. Mietinnössä todetaan lisäksi, että minäkäsitystä vahvistettaessa on varottava sitä, ettei lapsille siirretä perinteisiä sukupuolten tasa-arvoa vastaamattomia roolikäsityksiä, kuten tyttöjen leikit ja poikien leikit. Päivähoidon henkilökunnan tulee suhtautua tasa-arvoisesti ja hyväksyvästi molempia sukupuolia kohtaan siten, että he eivät rajoita lasten toimintamahdollisuuksia sukupuolen takia. (KomM 1980:31, 125-6; Hännikäinen 1987, 2; vrt. Vainikainen 1994b, 159.)*

Kuusivuotiaiden lasten esiopetus suunnitelmassa todetaan, että *”Lapsen sosiaalisen kehityksen kannalta on tärkeää, että hän oppii oman sukupuolensa mukaista käyttäytymistä.”* Jäljempänä on maininta, ettei oman sukupuolen mukaisella käyttäytymisellä tarkoiteta stereotyyppisten roolien omaksumista, eikä jyrkkää roolijakoa poikien ja tyttöjen töihin tai leikkeihin. Lapsi tutustuu eri ikäisiin ja eri sukupuolta oleviin ihmisiin, toimii heidän kanssaan yhdessä ja saa tällä tavoin monipuolisia kokemuksia ihmisten yhdessäolosta ja yhteistoiminnasta (ks. myös KomM 1980:31, 125-6). Tärkeänä pidetään myös sitä, että lapsi voisi havainnoida hoitoympäristössään sekä naisten että miesten työskentelyä ja toimintaa sekä osallistua jopa itse niihin. (Kuusivuotiaiden lasten 1984, 32; ks. myös Haataja 1989.)

Esiopetuksen opetus suunnitelman perusteiden (1996, 21) mukaan tavoitteena on luoda kokonaisuuksiin rakentuva oppimistilanne, jossa ilmiötä tarkastellaan ja selitetään luontevasti eri teemojen ja projektitöiden avulla. Teema-alueita käsitellään lasten kiinnostuksen mukaan. Lapsia voidaan kannustaa tietojen ja taitojen hankkimiseen myös seksuaalisuuden osalta.

Päivähoidon opetus suunnitelmissa ja tavoitteissa ei ole mainittu seksuaalisuuskasvatus-käsitettä, vaan asiaa kuvaavana käsitteenä käytetään sukupuolikasvatus-käsitettä, jota ei myöskään ole eritelty kasvatus tavoitteissa, vaan se ilmenee muun muassa sosiaalisen emotionaalisuutta koskevissa tavoitteissa. Vaikka seksuaalikasvatus ei ilmene irrallisena tavoitteena, sisältyy se mielestäni osana kokonaispersoonallisuuden huomioivaan kasvatukseen, sillä onko monipuoliseksi persoonallisuudeksi kasvaminen mahdollista ellei lapsi koe sukupuolisuuttaan itsessään ja muissa luonnollisena, oleellisena ja persoonallisuutta rikastuttavana osana? Kouluikäisille seksuaalikasvatuksesta on jo laadittu opetus suunnitelmia (Korhonen, Kopra, Tuominen & Wahlroos 1998).

#### **4.3.3 Seksuaalikasvatuksen tavoitteet**

Sukupuolikasvatuksen komiteanmietinnön (1979, 25) mukaan sukupuolikasvatuksen tavoitteena yksilötasolla on, että *”ihminen kokee sukupuolisuuden itsessään ja muissa luonnollisena, oleellisena ja persoonallisuutta rikastuttavana osana, pystyy luomaan kestäviä ja lämpimiä ihmissuhteita ja kokee sukupuolielämän mahdollisimman*

*onnellisena ja täysipainoisena*”. Ihmissuhde- ja sukupuolikasvatuksella pyritään näin ollen luomaan mahdollisimman hyvä pohja läheisten ihmissuhteiden ja niihin sisältyvän sukupuolisuuden kehittymiselle ja ylläpitämiselle. Myös päivähoiton kasvatuskomitean mietinnössä (1980:31) kerrottiin edellä sukupuolen hyväksymisestä ja opetussuunnitelmassa nähtiin, että lapsen tulee saada lämpimiä ihmissuhteita, toiminnassaan omaksua ja harjoittaa sosiaalista kanssakäymistä ja yhteiselämässä tarvittavaa käytöstä sekä ilmaista itseään mielikuvitusta käyttäen.

Sukupuolikasvatuksen työryhmän (1976, 25, 35, 43) mukaan ihmissuhde- ja sukupuolikasvatus on kasvamista ja kasvattamista omaleimaiseksi, tasapainoiseksi, rakentaviin ja toimiviin ihmissuhteisiin kykeneväksi, itsensä hyväksyväksi ja suvaitsevaiseksi yksilöksi. Lähdesmäki (1994, 62, 103-104) näkee edellisen lisäksi tavoitteena, että yksilö pystyy toteuttamaan hellyyttä ja toisen huomioon ottamisen periaatteita sekä toimimaan vastuunalaisesti. Myös päivähoiton opetussuunnitelmissa mainittiin seksuaalisuuteen liittyvät asiat, kuten hellyys, hyväilyt, kunnioitus, turvallisuus sekä vuorovaikutus, jotka ovat keskeistä lapsen seksuaalisuudessa. Yhteisötasolla pyritään ihmisläheisyyden, myönteisen kasvatusilmapiirin, seksuaalimyönteisyyden sekä sukupuolten ja yksilöiden välisen tasa-arvon edistämiseen. (KomM 1979, 29.) Myös päivähoiton kasvatustavoitekomitean mietinnössä (1980:31) ilmeni edellä pyrkimys sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen (ks. myös Vainikainen 1994, 15).

Sukupuolikasvatuksen tavoitteena nähdään sukupuoliasioita koskevan tiedon ja ymmärryksen lisääminen seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä (Kannas 1992). Lähdesmäki (1994, 62, 103-104) näkee tavoitteena sukupuolen kehityksen ymmärtämisen eri ikäkausina. Tavoitteena on myös sukupuoliroolin ja sukupuolisen identiteetin kehittymisen auttaminen, mikä ilmeni myös päivähoiton opetussuunnitelmista. Lisäksi Kontula (1987, 3) näkee nuorten osalta tavoitteena sukupuoliasioihin liittyvien taitojen lisäämisen ohella sukupuoliasioihin liittyvien arvojen ja asenteiden käsittelemisen sekä positiivisen suhteen luomisen seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen. (Kontula 1987, 3.) Myös Kannas (1993, 18) puhuu itsetunnon vahvistamista ja arvojen selkiyttämistä, mutta näkee tavoitteena olevan myös seksuaalisuuteen liittyvien ennakkoluulojen, joukkoharjojen sekä myyttien poistamisen ja seksuaalisen suvaitsevaisuuden lisäämisen. Went (1985) näkee tavoitteena myös ahdistuksen, syyllisyyden ja tietämättömyyden vähentämisen.

#### **4.4 Päiväkodin seksuaalikasvatus**

Päiväkodin kasvatus vaikuttaa ympäristön lisäksi lapsen seksuaalisuuden kehittymiseen (Mims & Swenson 1980, 82-84). Kasvatuksellisia keinoja seksuaalikasvatuksen toteuttamiseksi ovat tavoitteellinen seksuaalisuuden edistämiseen tähtäävä opetus, neuvonta ja valistus (Nupponen, Aarva, Laitakari, Miilunpalo, Paronen & Urponen 1991, 14-16). Palosuon ja Sieversin (1989, 43) mukaan sukupuolivalistuksen tulisi olla kaikkien lasten saatavilla. Hovatan ja Ojanlatvan (1995, 8) mukaan päiväkodeissa on viime vuosina yhä enemmän kiinnostuttu seksuaalikasvatuksesta. Näin myös estyneiden perheiden lapsille voitaisiin tarjota mahdollisuus myönteisen tiedon saamiseen (vrt. luku 4.2). Tutkimuksia alle kouluikäisten seksuaalikasvatuksesta ei kuitenkaan ole maassamme, terveystasvatuksesta ei ole kuin vähän tutkimuksia, jotka nekin ovat keskittyneet muihin terveystasvatusalueisiin kuin seksuaalikasvatukseen. Hännikäinen ym. (1987, 2) käsittelevät teoksessaan *Terveystasvatus päiväkodissa* alle kouluikäisten

ihmissuhde- ja sukupuolikasvatusta eräänä terveystieteiden alueena. (Ks. Kannas 1993, 17-19, Locker 1990, Martinson 1994, 101-118.)

#### 4.4.1 Seksuaalinen oppiminen

Lapsi on sosiaalisessa vuorovaikutuksessa jo syntymästään lähtien (ks. luku 3.1). Sosiaalisen oppimisteorian mukaisesti varhaislapsuus nähdäänkin merkittävänä vaiheena, jossa vuorovaikutuksella on tärkeä merkitys. Lapsen biologinen seksuaalisuus kehittyy omia aikojaan, psyykinen seksuaalisuus sen sijaan opitaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa (Lehtinen 1989, 68-69, 1990, 8). Seksuaalikasvatuksen perusta luodaan jo varhaislapsuudessa lapsen ja häntä hoitavien henkilöiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Myös psykoanalyttisen suuntauksen mukaan seksuaalisuus opitaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa (vrt. Lehtinen 1989, 68-9; Pylkkänen ym. 1981, 82). Seksuaalisuus on siis sitä, mitä lapsi oppii sen merkitsevästä ympäristöstään maailmassa (vrt. Palosuo & Sievers 1989, 18). Seksuaalisuutta ei voida omaksua vain tietojen kautta. Seksuaalisuuden oppimisesta voidaan kuitenkin erottaa kokemuksellinen ja tiedollinen oppiminen (ks. myös Helmius 1990, 112; Helve 1989, 12-13; Niemi 1995, 14). Osa seksuaalisuuden oppimisesta on myös sattuman tuottamaa oppimista (ks. esim. Laukkala, Mäki & Soivio 1994, 104, 105 ks. myös Hyyppä 1995, 58, 61).

Myös Lääkintöhallituksen ohjekirjeestä (1981) ilmenee imeväis- ja leikki-iän olevan sukupuolisuuden kehityksen kannalta keskeisiä ikäkausia. Niemi (1995, 14) näkee, että lapsi alkaa jo ensimmäisestä elinvuodestaan alkaen ottaa vastaan seksuaaliopetusta kasvatuksen, eleiden, nimittelyjen ja erilaisten viestien kautta. Oman ruumiin löytäminen vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa, käsitys omasta ruumiista ja oman ruumiin hyväksyminen ovat olennainen osa lapsen kuvaa itsestä ja seksuaalisuudesta. Lapsen hoito sisältää kontaktin ihon, peräaukon, sukupuolielinten ja suun kanssa. Lapsi tarvitsee halauksia, fyysistä läheisyyttä ja sylissä pitoa (Niemelä & Ruth 1989, 30). Hellyys, hymyily, läheisyys, lämpö ja intiimi kommunikaatio herättävät lapsessa mielihyvän tunteita, jonka kautta lapsi saa kokemuksia myös seksuaalisuudesta. Seksuaalisuuteen kuuluu lapsen omasta ruumiista saama mielihyvä, kyky ja halu nauttia omasta ruumiistaan sekä läheisyyden ja lämmön kokeminen ihmissuhteissa. Keskeinen kysymys on, antaako päiväkotikielinen ja lapsi itse arvoa näille ruumiillisille nautinnoille ja onko lapsella lupa reagoida seksuaalisesti päiväkodissa vai onko se kiellettyä. (Taskisen 1988, 21, 23.)

Jotta lapsi voisi kokea eri ikävaiheissaan seksuaalisuutensa ja sen eri ilmenemismuodot hyväksyttävänä, lapsi tarvitseekin lämpimät ihmissuhteet, jotka *”luovat lapselle myönteiset edellytykset kehittyä oman itsen ja tunteensa hyväksyväksi, tunteita antamaan ja vastaanottamaan kykeneväksi sekä sukupuolisuutensa hyväksyväksi tasapainoiseksi naiseksi ja mieheksi”* (Ihmissuhde ja sukupuolikasvatus 1981, 1). Lapsen tulee oppia noudattamaan hyviä tapoja sekä sääntöjä, jotka ohjaavat ihmisten välistä vuorovaikutusta. Lapsi oppii sosiaalisia taitoja muun muassa leikkiessään. Lapsen tulee oppia myös ilmaisemaan tahtoaan ja tunteitaan, sekä myönteisiä että kielteisiä, hyväksyttävällä ja rakentavalla tavalla eri väyliä käyttäen. Tähän lasta tulee rohkaista. Lasten positiivisia ja spontaaneja tunteiden ilmaisuja tulisi vahvistaa, ja erityisesti poikia tulisi auttaa hellien tunteiden ilmaisuun. Jotta lapsi voi elää täysipainoisen ja rikkaan elämän, lapsen on opittava tunnistamaan ja hyväksymään



erilaisia tunteita. Tunteiden kehittyminen ja ilmaisu tapahtuu osin toisten ihmisten tai heidän toimintansa kautta. (Hännikäinen ym. 1990, 62, 65-67.)

Lapsen tulee oppia myös hyväksymään itsensä, itsensä kannalta epämiellyttäviäkin kokemuksia sekä suhtautumaan myönteisesti erilaisuuteen (sukupuolierot), sillä tasapainoisen seksuaalisen kehityksen edellytyksiä on myönteinen itsearvostus ja itsetunto (KomM 1980, 125-126). Naiseksi ja mieheksi ei synnytä vaan kasvetaan kulttuurisessa maailmassa (vrt. Gordon & Lahelma 1992, 324; ks. myös Tirkkonen, Hukkila & Kontula 1989). Päiväkodissa kasvatuksella voidaan näin tietoisesti vaikuttaa lapsen myönteisen sukupuoli-identiteetin muodostumiseen ja siihen, että lapsi oppii arvostamaan ja hyväksymään oman sukupuolensa ja seksuaalisuutensa.

Päiväkoti osallistuu sukupuoli-identiteettien tuottamiseen, mutta kuten päivähoidon tavoitteissa ilmeni edellä, päiväkodissa tulisi kehittää lapsissa miesten ja naisten tasa-arvoon perustuvia näkemyksiä. Päiväkodeissa ei kuitenkaan usein ole samaistumismalleja pojille. Biologisilla sukupuolen odotuksilla ei näin ollen saisi ohjata lapsen kehittymistä yhteiskunnan arvojen mukaiseen rooliin. (Ks. myös Kontula 1993, 79.) Ulkoisten puitteiden järjestelyillä ei saisi houkutella poikia tai tyttöjä hakeutumaan tiettyihin leikkeihin vaan lapsia tulisi rohkaista toimimaan yhdessä. Päiväkoti luo kuitenkin jo ulkoisilla puitteillaan tytöille ja pojille halun toimia roolin mukaisesti, sillä tilat ja välineet, kuten roolileikkiasut vaikuttavat lapsen toimintaan (Määttä & Turunen 1991, 23). (Hännikäinen ym. 1990, 64-65.)

Lasten tietoisuuteen omaan sukupuolen kuulumisesta kytkeytyy näkemys oman sukupuolen arvosta. Itsestään selvä näkemys oman sukupuolen merkityksellisyydestä saattaa puuttua tyttöjen ajattelusta. Huttusen-Tammisen (1991, 6) tekemän tutkimuksen mukaan päiväkodeissa tytöt hakevat helpommin aikuisten seuraa ja huomiota. Tätä selitettiin päiväkodin henkilökunnan naisvaltaisuudella, sillä pojilta puuttuu sopiva samastumismalli päiväkodissa. Tutkimuksessa havaittiin selviä eroja tyttöjen ja poikien käyttäytymisessä ja toiminnallisessa suuntautumisessa. (Ks. myös Strandell 1993; Vainikainen 1994a, 15.)

Sukupuolikasvatuksen komiteamietinnön (1979, 13) mukaan lapsi tarvitsee tunnetekijöiden ja turvallisen ilmapiirin lisäksi positiivisen seksuaalisen kehityksensä tueksi valmistamista seksuaalisten toimintojen ja tarpeiden ymmärtämiseen. Lapsi tarvitsee kehitystasolleen sopivaa ja ymmärrettävää tietoa omasta ja vastakkaisen sukupuolen sukupuolisesta kehityksestä (Hännikäinen ym. 1990, 64; ks. Taskinen 1988, 24). Kontulan (1991, 51) mukaan tutkimuksista löytyy näyttöä siitä, että hyvät ja riittävän varhain omaksutut tiedot sukupuoliasioista tukevat tasapainoista kehitystä. Myös Greenbergin (1989) teoksen mukaan seksuaalikasvatus lisää sukupuolitietoja ja tuottaa myönteisiä asenteita seksuaalisuutta ja sukupuolikäyttäytymistä kohtaan (ks. myös Erotiikka ja 1989, 14).

Borneman (1994, 106) näkee, että lapsi voi ajatella seksuaalisia asioita jo ennen kuin hän oppii edes puhumaan niistä (ks. myös Jarasto & Sinervo 1997, 37). On tärkeää, että lasten seksuaalisuutta koskeviin kysymyksiin vastataan parhaalla tietämyksellä. Hovatta ja Ojanlatva (1995, 8) näkevätkin seksuaalikasvatuksen alkavan ymmärrettävien vastausten antamisella lapsen seksuaalisuutta koskeviin kysymyksiin. Lapselle tulisi kertoa totuus seksuaalisten kysymysten ja asioiden osalta käyttämällä kieltä, jonka lapsi ymmärtää. Vaikeutena on sopivan kielen löytäminen, sillä sen tulisi olla myös luontevaa

opetussuunnitelman lähtökohtana on päivähoidolle ja sen kasvatustyölle asetetut tavoitteet (KomM 1980:31; 1981:13). Varhaiskasvatusta ja päivähoitoa määrittävät laki lasten päivähoidosta (36/1973), asetus lasten päivähoidosta (239/1973) sekä päivähoidon kasvatustavoitekomitean mietintö (31/1980), joka sisältää päivähoidon kasvatustoiminnalle asetetut tavoitteet. Lastentarhanopettajan koulutuksen pohjana ovat asetus kasvatustieteellisistä tutkinnoista ja opinnoista (576/95). Eri oppilaitosten opetussuunnitelmat saattavat kuitenkin hieman vaihdella.

Koulutuksen tavoitteena on opiskelijan perehtyminen ihmisen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kehitykseen huomioiden elinikäisen oppimisen periaatteet. Tavoitteena on, että opiskelija tuntee kasvatustieteelliset teoriat siten, että hän kykenee edistämään yhteistyössä kotien kanssa lapsen kaikinpuolista kehittymistä ja varhaiskasvatukselle asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Toisena tavoitealueena on, että opiskelija perehtyy varhaiskasvatuksen sisältöihin ja menetelmiin, erityisesti taito- ja taideaineissa siten, että hänellä on riittävä taito suunnitella, toteuttaa ja arvioida kasvatusta ja opetustoimintaa. Kolmantena tavoitteena on, että opiskelija hankkii valmiuksia eritellä, tutkia ja arvioida yhteiskuntaa, kulttuuria, kasvatuksen historiaa ja filosofisia perusteita, erilaisia kasvatustieteellisiä ja muiden toimintaa sekä koulutuspolitiikkaa. Neljäntenä tavoitteena on, että opiskelija hankkii myös valmiuksia toimia oman työnsä kehittäjänä, kasvatusta ja opetustyön taustalla olevien teoreettisten tietojen hallitsijana ja alan aktiivisena vaikuttajana. Viidentenä tavoitteena koulutuksella on, että opiskelija hankkii valmiuksia myös varhaiskasvatuksen kokeilu- ja tutkimustoimintaan sekä kansainväliseen yhteistyöhön. (Kasvatustieteellisen tiedekunnan 1997, 85-86.)

Seksuaalikasvatuksen kannalta kasvatuksen perus- ja aineopinnoista kasvatuksen psykologiset perusteet ovat tärkeitä. Niiden tavoitteena on, että opiskelija perehtyy psykologian teorioihin, psyykkisten prosessien yleisiin lainalaisuuksiin, oppimisen, motivaation sekä persoonallisuuden psykologiaan sekä kasvatustieteellisen psykologian perusteisiin. Psykologien opintojen osalta tärkeä on myös kehityspsykologia, jonka tavoitteena on, että opiskelija perehtyy teoreettisiin näkemyksiin ihmisen kehityksestä sekä yksilöiden kehityksen kulussa esiintyviin yleisiin piirteisiin ja yksilölliseen vaihteluun. Myös terveystieto- ja hyvinvointiopintojen osalta opiskelija perehtyy lapsen fysiologiseen kasvuun sekä terveystiedon ja hyvinvoinnin perusteisiin oppien soveltamaan tietojen ja taitojen varhaiskasvatuksessa. (Kasvatustieteellisen tiedekunnan 1997, 88, 97-98.)

Yleisen seksuaalisuuden ymmärtämiseen tähtäävän kasvatuksen toteutuminen edellyttää, että sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstön koulutuksessa huomioidaan tiedolliset valmiudet seksuaalisuuden käsittelyyn osana ihmissuhdetyötä ja asenteelliset valmiudet seksuaalisuuden kohtaamiseen (Virkkala 1988, 103). Hovatan ja Ojanlatvan (1995, 9) mukaan opettajien ja opettajiksi opiskelevien seksuaalikasvatustieteellisen opetuksen tärkeyttä voi tuskin liiaksi korostaa. Tiedon avulla voidaan kasvattajiksi opiskelevien virheellisiä käsityksiä oikaista ja myös asenteiden avartaminen on tärkeää. Opettajien koulutukseen ei kuitenkaan ole katsottu sisältyvän tarpeeksi laaja-alaisena sukupuolikasvatustieteestä (Lähdesmäki 1994, 81). Myös Kontula (1991, 8) näkee, että peruskoulutukseen on sisällynyt riittämättömästi pedagogisia aineksia sukupuoliasioista ja tarkoituksenmukaista oppimateriaalia ei ole ollut käytettävissä.

Suppeita tutkimuksia aiheesta on tehnyt muun muassa Yläräkkölä (1987), joka tutki aihetta ala-asteen opettajien sukupuoliopetuksen kautta. Tutkimuksessa ilmeni opettajien tyytymättömyys koulutuksessa saamaansa sukupuoliopetukseen. Tulosten mukaan kaikki opettajat näkivät, että koulutuksessa tulisi tehostaa valmennusta sukupuoliopetuksessa. Tervomaa (1993) puolestaan tutki seksuaalikasvatusta antavien nuorisokasvattajien arvoja.

Nurmen (1990) tutkimuksen mukaan terveydenhoitajien koulutuksessa opiskelijoiden ja opettajien käsitykset seksuaalisuusopetuksen laajuudesta ja riittävydestä olivat erilaiset. Opettajien mielestä opetusta oli tarpeeksi, opiskelijoiden mielestä ei. Kaksi kolmasosaa opiskelijoista oli sitä mieltä, että opetus aiheesta oli täysin riittämätön. Tässä herää kysymys, onko tutkimustulosten ansiosta muutettu mitään kyseisissä opetuslaitoksissa. Lastentarhanopettajaopiskelijoiden käsityksiä seksuaaliopetuksen laadusta tai riittävydestä ei ole tutkittu.

#### **4.5.2 Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen**

Lastentarhanopettajan ammattitaidon ja asiantuntemuksen muodostuminen perustuu osin koulutuksen hänelle antamiin valmiuksiin, taitoihin, tietoihin ja asenteisiin. Lisäksi kasvattajana toimimiseen vaikuttaa lastentarhanopettajan tausta, oma elämänhistoria, merkitykselliset kokemukset, koulutushistoria täydennyskoulutuksineen, työhistoria sekä työssä oppiminen (Karila 1998; Huttunen 1989, 33, 36). Myös se, millaisen kasvatuksen itse on saanut välittyä osin omaan kasvatustyöhön. Lastentarhanopettajan persoonalla on keskeinen rooli seksuaalikasvatuksessa (vrt. KomM 1979, 13-14). Seksuaalikasvatuksessa lastentarhanopettajan välineitä ovat oman persoonan lisäksi omat kokemukset ja tiedot, jotka karttavat Kontulan (1991, 54) mukaan vain opiskelemalla ja kokeilemalla. (Vrt. Kannas 1993, 19; Virkkala 1988, 103.)

Lastentarhanopettajan oma näkökulma lähtee omista kokemuksista ja taustasta, minkä vuoksi se on myös kapea. Ilmosen (1990, 131) mukaan on hyvä laajentaa omaa näkökulmaa kun on kyse seksuaalisuudesta. Kasvattajien tulisi olla valmiita oppimaan uusia suhtautumistapoja ja vastaanottamaan uutta tietoa (Hännikäinen ym. 1990, 65). Seksuaalisuus on otollinen maaperä myynteille, ja monenlaiset tarkistamattomat uskomukset ja käsitykset saattavat olla seksuaalisuudelle tuhoisia (Virkkala 1988, 104). Oma historia vaikuttaa siihen, miten luontevasti suhtaudutaan seksuaalisuuteen. Suhtautuminen seksuaalikysymyksiin riippuu osaksi myös siitä, millaiset tiedot lastentarhanopettajalla on, ovatko ne asialliset ja riittävät. Saatavilla oleva tieto kun on monentasoista ja saattaa sisältää myös vanhentuneita ja virheellisiä käsityksiä (Ilmonen 1990, 121). (Taskinen 1988, 21, 24; ks. myös Gregersen 1993, Irvine 1994, 3-28; Palosuo & Sievers 1989.)

Hovatta ja Ojanlatva (1995, 8) näkevät, että mitä paremmat tiedot ja taidot ihmisellä on, sitä vähemmän syntyy seksuaalisuuteen liittyviä ongelmia. Hyvistä tiedollisista valmiuksista huolimatta seksuaalikasvatuksen aloittaminen saattaa olla vaikeata (Kontula 1991, 10). Lastentarhanopettaja voi nimittäin tuntea seksuaalikasvatuksen vaikeana aiheena. Mikäli kasvattaja ei koe seksuaalisuutta itselleen läheiseksi on hänen vaikea puhua siitä, ja näin lapsi jää helposti ilman asiallista tietoa (vrt. Ilmonen 1990, 127; Virkkala 1988, 104). Kontulan (1993, 91) mukaan ammattirooli saattaa kuitenkin helpottaa asiaa. Opettajalta vaaditaan kuitenkin henkilökohtaista rohkeutta, mikäli hän alkaa opettaa kyseistä aihetta.

Seksuaalikysymyksiin liittyy myös suhtautuminen elämään, ilmiöihin, ihmisiin ja maailmaan (Taskinen 1988, 22). Ihmiskäsitys on keskeisenä vaikuttavana tekijänä kasvatustyössä myös lastentarhanopettajalla. Lastentarhanopettajan työn lähtökohdana on käsitys lapsesta ja siitä, mitä lapsi tarvitsee. Yhteiskunnan arvot ja lapsikäsitteet ohjaavat lastentarhanopettajan suhtautumista lapsen seksuaalisuuteen (vrt. Lahikainen & Strandell 1988, 148-159). Myös Niemen (1995a, 14) mukaan valinnat seksuaaliasioissa ovat sidoksissa arvoihin. (Ks. myös Lähdesmäki 1991, 79.)

Koska asennoituminen sukupuolisuuteen muodostuu pääasiassa lapsuudessa, on varhaiskasvattajan, kuten lastentarhanopettajan, suhtautuminen lapsen sukupuolisuuteen tärkeää. Lehtisen (1990, 9) mukaan vanhempien ja kasvattajien merkitys lapsen sukupuolisessa kehityksessä on erittäin suuri ennen murrosikää. On tärkeää käydä läpi oma prosessi suhteessa seksuaalisuuteen. Taskinen (1988, 166) tarkoittaa oman seksuaalisuuden kohtaamisella sukupuolista kehitystä yleensä, oman sukupuolisuuden tunnistamista ja hyväksymistä, seksuaalisten variaatioiden tuntemusta sekä erilaisten seksuaalikulttuurien ja -historian tuntemusta. Lastentarhanopettajan tulee olla selvillä omista arvoistaan, asenteistaan ja normeistaan suhteessa seksuaalisuuteen, sillä hän muovaa tiedostamattaan lasten käsityksiä todellisuudesta, kuten seksuaalisuudesta. (Vrt. Virkkala 1988, 105.) *"Kasvattajan tehtävässä toimivan aikuisen tulee erityisesti tarkkailla asenteitaan ja käsityksiään, koska hän välittää omaksumiaan asenteita jatkuvasti lapsille, tahtoipa hän tai ei."* (Salminen 1988, 17). Jaraston ja Sinervon (1997, 11) mukaan oma asennoituminen muokkaa suuresti sitä, mikä merkitys lasten seksuaalisuudelle annetaan. Jos aikuinen itse ei ole sinut seksuaalisuutensa kanssa, se vaikuttaa lapseen. Asenteet heijastuvat myös sanojen kautta, joita seksuaalisuudesta puhuttaessa käytetään. Lapsi vaistoa herkästi lastentarhanopettajan käyttäytymisessä tapahtuvat muutokset. On tärkeää, että lastentarhanopettaja ei siirrä omaa jännitystään tai ahdistustaan ja omia pelkojaan lapsille. (Ks. myös Kontula 1991, 59; Mäenpää & Siimes 1995, 56.)

Vainikaisen (1994b, 40) mukaan lastentarhanopettajaa ohjaa tiedostamattomat käsitykset tyttöjen ja poikien erilaisuudesta (ks. myös Lähteenmaa & Näre 1992, 13; Näre 1992, 25-36; Tarmo 1991, 195-204). Päiväkodissa kasvattajan on tärkeää pyrkiä tasa-arvoisiin ja myönteisiin asenteisiin. Monet tutkimustulokset osoittavat sen, että pojat ovat keskiössä ja siten saavat päivähoidon henkilöstöltä enemmän palautetta - sekä positiivista että negatiivista - kuin tytöt. Tiedostamattomasti miessukupuoli koetaan tärkeämmäksi ja kiinnostavammaksi. (Lahelma 1992, 74-76.) Huttunen-Tammisen (1991,6) tutkimuksen mukaan lasten käyttäytymiseen vaikuttivat henkilökunnan erilaiset odotukset ja suhtautuminen lasten toimintoihin.

Keskisen (1996) mukaan kulttuurin sisältämät arvot, normit, odotukset sekä toimintatavat säätelevät kuitenkin päivähoiton henkilökunnan käsityksiä työistä ja pojista. (Lahelma 1992, 74-76.) Kasvattajan tulisi tiedostaa sukupuolirooli-odotuksensa kytkeytyminen omiin sekä lasten toimintoihin (Hännikäinen ym. 1990, 65). Lastentarhanopettaja on käsityksillään, valinnoillaan ja toiminnoillaan malli sukupuolirooliin kuuluvista ja kuulumattomista tehtävistä (vrt. Keskinen 1996, 107-108). Kasvattaja voi ylläpitää sukupuolirooleja tai tiedostaa ne ja yrittää muuttaa niitä (Salminen 1988, 15).

*Terveyskasvatus päiväkodissa* -teoksen (1990) mukaan ihmissuhde- ja sukupuolikasvatuksen alueella kasvattajan toiminnalle voidaan asettaa tavoitteeksi muun muassa, että kasvattaja luo lapselle hyvän perusturvallisuuden sekä vahvistaa lapsen minäkäsitystä ja itsetuntoa. Tavoitteena nähdään myös se, että kasvattajan tulee luoda lapselle myönteinen asenne omaa kehoa, sukupuolisuutta ja sukupuolten välisiä eroja kohtaan ja ohjata lasta ymmärtämään sukupuolten välistä tasa-arvoa. Lapselle tulee antaa lapselle ymmärrettävällä tavalla totuudenmukaista tietoutta sukupuoliasioista, järjestää lapselle monimuotoista toimintaa sekä leikkejä sukupuoleen katsomatta ja hyväksyä se, että lapsi havainnoi ihmisten kehoja ja kertoo havainnoistaan. Kasvattajan tulee hyväksyä lapsen eri tunteiden ilmaiset, sekä myönteiset että kielteiset, ja suhtautua vakavasti lapsen elämyksiin, ajatuksiin ja ongelmiin. (Hännikäinen ym. 1990, 66-67.)

Lapsi- ja nuorisogynekologien maailmankongressissa Helsingissä (1998) hollantilainen Evert Kettig analysoi hyvän seksuaalikasvattajan ammatillisia taitoja. Hänen mielestään hyvä seksuaalikasvattaja on sinut seksuaalisuutensa kanssa ja on kiinnostunut ihmisen biologiasta, psykologiasta ja seksuaalisesta kehitymisestä. Lisäksi hyvä seksuaalikasvattaja tietää biologisen ja psykologisen seksuaalisuuden sekä ehkäisyn perusasiat, käyttää erilaisia opetusmetodeja, hallitsee ryhmätilanteet ja on taitava vuorovaikutuksessa (Perhesuunnittelu 1998, 10). Asiantunteva seksuaali- ja sukupuolikasvatuksen toteutus edellyttääkin kasvattajalta laaja-alaista ja syvällistä seksuaalista sivistystä ja herkkää lapsuuden ymmärtämistä (vrt. Kannas 1993, 19).

Lastentarhanopettajat voivat antaa itse seksuaalikasvatusta tai pyytää apua asiantuntijoilta. Seksuaalivalistus on osa terveydenhuoltohenkilöstön, kuten lääkärin työtä. (Hovatta & Ojanlatva 1995, 8, 10.) Lääkintöhallituksen ohjekirjeessä *Ihmissuhde- ja sukupuolikasvatus terveyskasvatuksessa* (1980) nähdään, että terveydenhuoltohenkilöstön tulee tukea päiväkotien suunnitelmiin sisältyvää ihmissuhde- ja sukupuolikasvatusta muun muassa toimimalla asiantuntijana ja osallistumalla suunnitteluun. Myös valtakunnallisissa terveystieteellisissä ohjelmissa, kuten *Terveyttä kaikille vuoteen 2000* (1986), pidetään tärkeänä koulutuksen lisäksi neuvonnan ja ohjauksen monipuolistamista (Nurmi 1988, 157-59).

## 5 TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSONGELMAT

Palosuon ja Sieversin (1989, 18) mukaan Amerikassa eräiden tutkijoiden mukaan seksuaalisuutta koskevaa tutkimustietoa olisi jo tarpeeksi, mutta ongelmana nähdään siellä tiedon huono välittyminen ja hyväksikäyttö. Suomessa ei kuitenkaan ole tutkittu lastentarhanopettajien näkökulmasta alle kouluikäisten seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta, joten ajan mukaista tietoa asiasta ei ole (vrt. Hopkins & Antes 1990, 20). Tutkimuksen tehtävä onkin perusteltu alle kouluikäisten lasten seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen tutkimattomuuden vuoksi. Tutkimus antaa kuvan lastentarhanopettajien käsityksistä tämän tärkeän, mutta usein unohdetun kehityksen osa-alueen suhteen. Tutkimuksessa oli kyse tiettyyn ajankohtaan (huhtitoukokuu) kohdistuva ja tietyllä tavalla perusjoukosta valittuun osajoukkoon (harkinnanvarainen) kohdistuva tutkimus, joten tutkimustuloksia ei ole tarkoitettu maantieteellisesti universaaleiksi. (Kari & Huttunen 1981, 47; Viljanen 1982, 144-45.)

Lapsen varhaisvuodet ovat merkittäviä lapsen seksuaalisen kehityksen kannalta, sillä ne luovat vankan perustan lapsen myöhemmälle seksuaaliselle kasvulle ja kehitykselle. Tutkimuksen tavoitteena oli saada kasvattajat, erityisesti lastentarhanopettajat keskustelemaan lapsen seksuaalisuuden tärkeästä merkityksestä lapsen kehitykselle ja saada lastentarhanopettajat pohtimaan suhtautumistaan lasten seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen päiväkodissa (ks. Johnson 1991, 12-15). Alle kouluikäisten lasten kehityksen kannalta lastentarhanopettajat ovat ratkaisevassa asemassa lasten seksuaalisen kehityksen tukijoina, joten oli tärkeätä selvittää heidän käsityksiään seksuaalisuudesta. Näillä käsityksillä on vaikutusta lastentarhanopettajien antamaan seksuaalikasvatukseen.

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa lastentarhanopettajana toimivien käsityksiä ja suhtautumista lasten seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen päiväkodissa. Ensimmäisenä tutkimuksessa esitellään summamuuttujien kautta lastentarhanopettajien käsityksiä lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Lisäksi tutkittiin niiden yhteyttä taustamuuttujiin. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin, mitä seksuaalikasvatuksen aihealueita lastentarhanopettajat liittivät kuuluvaksi alle kouluikäisen seksuaalikasvatukseen ja millaisia havaintoja lastentarhanopettajilla oli lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä päiväkodissa. Tutkimustehtävänä oli kyselyn avulla tarkastella myös seksuaalikasvatuksen toteutusta ja sitä, minkälaiset valmiudet

lastentarhanopettajilla oli seksuaalikasvattajana toimimiseen päiväkodissa. Kokonaisuus muodostuu muuttujien välisistä yhteyksistä, joita tarkastellaan korrelatiivisesti ja varianssianalyysin sekä regressioanalyysin avulla. Tutkimuksen kartoittavan luonteen vuoksi ei ole asetettu hypoteeseja.

Tutkimuksen ongelmat on jaettu kolmeen eri osa-alueeseen. I osa-alue suuntautuu lasten seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen, II osa-alue havaintoihin lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä, III osa-alue lastentarhanopettajien valmiuksiin seksuaalikasvattajina ja viimeinen osa-alue seksuaalikasvatuksen toteutukseen.

Tutkimusongelmat:

Käsityksiin liittyvät ongelmat:

1. Millaisia käsityksiä lastentarhanopettajilla on lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta päiväkodissa ?
2. Mitä seksuaalikasvatuksen eri sisältöasioita lastentarhanopettajat liittävät seksuaalikasvatukseen ?

Havaintoihin liittyvä ongelma:

3. Millaisia havaintoja lastentarhanopettajilla on lasten seksuaalisuuden ilmenemisestä päiväkodissa ?

Valmiuksiin liittyvät ongelmat:

4. Millaiset valmiudet lastentarhanopettajilla on toimia seksuaalikasvattajina päiväkodissa ja onko heillä tarvetta seksuaalikasvatukseen liittyvään täydennyskoulutukseen ?

Toteutukseen liittyvät ongelmat:

5. Miten usein lastentarhanopettajat ovat toteuttaneet seksuaalikasvatusta päiväkodissa, onko heillä halua toteuttaa sitä ja mitä vaikeuksia he kokevat toteutuksessa ?

## 6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

### 6.1 Aineiston kokoaminen

Tutkimuksen kysely suoritettiin kaikille Helsingin läntisen alueen päiväkodeissa lastentarhanopettajana toimiville tai kyseisen koulutuksen saaneille henkilöille (N=273). Koska lastentarhanopettajina toimivat päiväkodissa muunkin koulutuksen saaneet henkilöt, koettiin tarkoituksenmukaisempana tarkastella asiaa lastentarhanopettaja-koulutuksen saaneiden tai lastentarhanopettajan ammattinimikkeellä toimivien henkilöiden kautta, jolloin tutkimukseen osallistuneiden määrää suureni ja tilastolliset analyysit mahdollistuivat. Aineiston keruu tehtiin harkinnanvaraisuuteen perustuen. Käytännössä näytteen koon ratkaisi tutkimuksen tavoite, sillä tutkimuksella haluttiin saada tietyn alueen kaikkien lastentarhanopettajien käsityksistä kuva (vrt. Nummenmaa, Kontinen, Kuusinen & Leskinen 1997, 35; Soininen 1995, 100-106; ks. myös Borg & Gall 1989).

Tutkimusalueen sosiaalikeskukselle tehtiin tutkimuslupa-anomus helmikuussa 1999 ja tutkimuslupa myönnettiin Helsingin kaupungin läntiseltä sosiaalikeskukselta maaliskuussa 1999. Sosiaalikeskuksen tietojen mukaan keväällä 1999 läntisen alueen päiväkodeissa (49) toimi 273 lastentarhanopettajaa, joista 49 toimi päiväkodin johtajina ja 16 erityislastentarhanopettajana. Tutkimuksessa käytetään jatkossa lastentarhanopettaja-nimitystä viittamaan ammattinimikkeeseen ja lastentarhanopettaja-koulutuksen saaneisiin henkilöihin.

Tutkimusaineisto koottiin kyselyllä (liite 1). Tutkimukseen liittyvä aineiston kerääminen tapahtui huhtikuun 1999 aikana. Kyselylomake jaettiin lastentarhanopettajille (N=273) keskuspäiväkotien (12) kautta. Kyselylomakkeet vietiin henkilökohtaisesti kaikille keskuspäiväkotien johtajille. Lomakkeita jaettaessa ei ollut mahdollisuutta antaa kaikille johtajille informaatiota kyselystä, sillä useat heistä eivät olleet tavoitettavissa (kokous, loma, sairaus). Näin osa kyselylomakkeista annettiin päiväkodissa työskentelevälle lastentarhanopettajalle, joka antoi ne johtajalle. Jokaisen keskuspäiväkodin johtajalle oli laadittu lomakkeiden jakoa varten saatekirje, jossa selvitettiin tulevaa tutkimusta (ks. liite 1). Kyselylomakkeeseen vastattiin nimettömänä. Kyselylomakkeita ja kuoria ei merkitty kontrollia varten, koska saatekirjeessä



korostettiin luottamuksellisuutta. Tästä syystä tutkimuksessa ei tulla tarkastelemaan yksittäisten päiväkotien vastaajien käsityksiä asiasta. Vastausaikaa annettiin kaksi viikkoa. Kyselylomakkeet pyydettiin palauttamaan lomakkeen mukana lähetetyissä palautekuorissa suljettuina ja nimettöminä sisäisen postin välityksellä takaisin keskuspäiväkotiin 6. huhtikuuta 1999 mennessä, josta lomakkeet noudettaisiin. Lomakkeet noudettiin henkilökohtaisesti keskuspäiväkodista. Kyselyyn vastasi määräaikaan mennessä 163 vastaajaa.

Toukokuussa lähetettiin uusintakirje postin välityksellä kaikille päiväkodeille (N49) vastausten nimettömyyden ja palautuskuorten numeroimattomuuden vuoksi. Kirje osoitettiin päiväkotien johtajille, joille kerrottiin saatekirjeessä kirjeen lähettämisen syistä (liite 2). Kyselylomakkeen vastaanmiselle annettiin aikaa viikko. Uusintakirjeen postimaksut oli valmiiksi maksettu ja palautusosoite kirjoitettu valmiiksi. Uusintakirjeen lähettämisen jälkeen palautettiin vain yksi täytetty kyselylomake. Lomakkeista palautettiin 60.1% (N=273), puutteellisesti täytettyjä tai tyhjiä lomakkeita joukossa oli 12. Täten lopulliseksi vastausprosentiksi tuli 55.7%. Toisen karhuamiskirjeen lähettämistä ei katsottu aiheelliseksi kesälomien ja lomautusten alkamisen vuoksi (vrt. Hirsjärvi 1998, 192).

## 6.2 Tutkimuksen kohdejoukon kuvailu

Tutkimukseen osallistuneista henkilöistä lähes kaikki olivat naisia (n=147). Vastanneista vain viisi oli miehiä (taulukko 2; ks. luku 4.3.2). Vastanneet olivat syntyneet vuosina 1940-1977, joten vastaajien iät vaihtelivat 22 vuodesta aina 59 ikävuoteen asti. Kyselyyn vastanneista henkilöistä suurimman ryhmän muodostivat iältään 30-39-vuotiaat henkilöt. Tähän ryhmään sijoittui 39.5% kaikista annetuista vastauksista. 40-49-vuotiaita vastanneista oli hieman yli neljännes (27%), 22-29-vuotiaita 17.1% ja 50-59-vuotiaita 15.1%. Vastaajista lähes 40% oli syntynyt 60-luvulla.

Koulutettujen osuus koko aineistosta oli erittäin suuri, 98%. Päiväkodeissa ei ollut lastentarhanopettajan virassa kuin yksi tehtävään kouluttamaton henkilö. Koulutuksen osalta vastanneiden ammattipätevyytenä suurimmalla osalla oli lastentarhanopettajatutkinto (70% vastaajista). Muun koulutuksen saaneista lastentarhanopettajien tehtäviä hoitivat sosiaalikasvattajat, joita oli 12.5% sekä kasvatustieteen kandidaatti -koulutuksen saaneet henkilöt, joita oli 9.9% vastanneista.

Nuorimmat vastaajat (22-29-vuotiaat) olivat suorittaneet enemmän kasvatustieteen kandidaatin kuin lastentarhanopettajan tutkintoja. Tämä johtuu siitä, että lastentarhanopettajatutkinto muuttui vuonna 1995 kasvatustieteen kandidaatin tutkinnoksi. 30-59-vuotiaiden osalta asia oli päinvastainen. Erityislastentarhanopettajia oli 5.3% vastaajista. Muun koulutuksen saaneita henkilöitä oli vain 2.6%. Muun koulutuksen saaneet olivat lähi- ja päivähoitajia ja sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita henkilöitä.

Läntisellä alueella työskentelevistä vastaajista 62.5% oli saanut koulutuksensa Helsingistä. Muina paikkoina olivat Jyväskylä 6.6%, Joensuu 5.9%, Kajaani 1.3%, Oulu 3.9%, Rauma 2.6%, Savonlinna 1.3%, Tampere 5.3% ja muu paikka 3.3%. Koulutuksesta valmistumisen osalta vastaajat olivat valmistuneet seuraavasti: 1990-luvulla 44.7%, 1980-luvulla 27.6%, 1970-luvulla 19.7% ja 1960-luvulla vain

5.9%. Suurin osa vastaajista oli saanut koulutuksensa tällä vuosikymmenellä. 60-luvulla valmistuneet olivat luonnollisesti iältään vanhimpia ja eniten työkokemusta omaavia.

Vastaajista 63.2% ei ollut suorittanut peruskoulutuksen lisäksi muita tutkintoja (taulukko 2). Lisäkoulutuksessa painottuvat esi- ja alkuopetuksen opinnot (n=14) ja lastenhoitajaopinnot (n=11). Kaupallinen koulutus oli kuudella ja leikinohjaajakoulutus neljällä vastanneista. Lisäksi vastanneista neljä henkilöä oli suorittanut tai suorittamassa kasvatustieteen maisteriopintoja. Muu koulutus sisälsi myös kasvatustieteen approbatur- ja cumlaude-opintoja (n=4). Lisäksi vastaajilla oli artesaanin, päiväkotiapulaisen, perhepäivä- ja päivähoitajan koulutuksia. Ryhmä muu koulutus sisälsi myös yksittäisiä tutkintoja, kuten erityislastentarhanopettaja, johtajakoulutus, kokki, kosmetologi, liikunnanohjaaja, luokanopettaja, luovan toiminnan ohjaaja, lähihoitaja, montessoriohjaaja, musiikkileikkikoulunopettaja, sairaanhoitaja, taideterapeutti ja työnohjaaja.

Ammattinimikkeinä vastaajilla olivat lastentarhanopettajan lisäksi päiväkodin johtaja, erityislastentarhanopettaja tai muu nimike (n=2) (taulukko 2). Suurimman ryhmän kyselyyn osallistuneista muodostivat lastentarhanopettajan nimikkeellä toimivat henkilöt (n=112, 73.7%). Alueen lastentarhanopettajista hieman yli puolet (50.5%) vastasi kyselyyn. Vastanneista lähes viidennes toimi päiväkodinjohtajina (n=27). Todellisuudesta päiväkodin johtajien määrä on alueella 49, joten johtajista hieman yli puolet on vastannut kyselyyn. Vastanneista 11 toimi erityislastentarhanopettajina, joten heistä (61%) johtajia suurempi osa oli vastannut kyselyyn. Vastanneiden johtajien ja erityislastentarhanopettajien määrä jäi kokonaisuudessaan melko pieneksi, joten näiden osalta tulokset ovat vain viitteellisiä.

Työkokemusta tiedusteltiin vuosina tai kuukausina. Työssäolovuodet luokiteltiin viiteen ryhmään: alle 1 vuotta, 1-5 vuotta, 5-10 vuotta, 10-15 vuotta, 15-20 vuotta ja yli 20 vuotta. Vastaajien työssäoloaika vaihteli yhdestä kuukaudesta yli 35 vuoteen. Vastaajista hieman yli 10% ilmoitti työkokemuksen määräksi alle vuoden. Kauimmin eli yli 20 vuotta työkokemusta omaavia tutkimukseen osallistuneista oli 19.1% vastaajista, joista hieman yli viidennes ilmoitti työkokemuksen määräksi yli 30 vuotta. Vastaajista viidenneksellä oli työkokemusta 5-10 vuotta, alle viidenneksellä 10-15 vuotta ja neljänneksellä 15-20 vuotta. Työssäolovuosien määrä oli tutkittavista 37.5%:lla yli 15 vuotta. Työssäolovuosien keskiarvona oli lähes neljä vuotta (taulukko 2).

**TAULUKKO 2. Vastaaajien taustatiedot (N=152)**

	N	%	ka	s
SUKUPUOLI Nainen	147	96.7		
Mies	5	3.3		
IKÄ			2.41	0.95
20 – 29 vuotta	26	17.1		
30 – 39 vuotta	60	39.5		
40 – 49 vuotta	41	27.0		
50 – 59 vuotta	23	15.1		
KOULUTUS				
Lastentarhanopettaja	106	69.7		
Sosiaalikasvattaja	19	12.5		
Kasvatustieteen kand.	15	9.9		
Erytislasterhanopettaja	8	5.3		
Muu	4	2.6		
VALMISTUMISVUOSI			1991	0.94
1990 – 1999	68	44.7		
1980 – 1989	42	27.6		
1970 – 1979	30	19.7		
1960 – 1969	9	5.9		
VALMISTUMISPAIKKA				
Helsinki	95	62.5		
Joensuu	9	5.9		
Jyväskylä	10	6.6		
Kajaani	2	1.3		
Oulu	6	3.9		
Rauma/Turku	4	2.6		
Savonlinna	2	1.4		
Tampere	8	5.3		
Muu	5	3.3		
MUU TUTKINTO				
Artesaani	2	3.6		
Esi- ja alkuopetus opinnot	14	25.0		
Kasvatustieteen approbatur tai cumlaude -opintoja	4	7.1		
Kasvatustieteen maisteriopintoja	4	7.1		
Kaupallinen koulutus	6	10.7		
Lastenhoitaja	11	19.6		
Lasten-/leikinohjaaja	4	7.1		
Perhepäivähoitaja	2	3.6		
Päivähoitaja	3	5.4		
Yksittäiset tutkinnot	6	10.8		
TOIMINIMI				
Lastentarhanopettaja	112	73.7		
Erytislasterhanopettaja	11	7.2		
Päiväkodin johtaja	27	17.8		
Muu	2	1.3		
TYÖKOKEMUS			8.5	1.64
Alle vuosi	16	10.5		
1 – alle 5 vuotta	25	16.4		
5 – alle 10 vuotta	29	19.1		
10 – alle 15 vuotta	25	16.4		
15 – 20 vuotta	28	18.4		
yli 20 vuotta	29	19.1		

Huom. ka= keskiarvo, s= keskihajonta

### 6.3 Muuttajat ja niiden mittaaminen

Tutkimuksessa käytetty mittari laadittiin strukturoiduksi kyselylomakkeeksi, jossa jokaiselta vastaajalta kysyttiin samat kysymykset ja jonka tutkittavat täyttivät itse (vrt. Hirsjärvi 1982, 102). Lastentarhanopettajia pyydettiin valitsemaan omaa mielipidettään vastaava vaihtoehto valmiiksi luokitelluista vastausvaihtoehdoista. Kyselylomakkeen laadinnassa käytettiin apuna aikaisempia tutkimuksia, kuten Nurmen (1990) tutkimuksessaan käyttämää kyselylomaketta. Lomake ja saatekirje esitetään liitteessä 1 ja muuttajaluettelo liitteessä 3.

Kyselylomakkeen käyttökelpoisuuden arvioimiseksi lomakkeet esitettiin maaliskuussa 1999 ennen varsinaista aineistonkeruuta. Esitestaukseen osallistui 12 lastentarhanopettajaa, jotka olivat valmistuneet 1995 ja opiskelivat, olivat äitiyslomalla tai työssä muualla kuin Helsingin läntisellä alueella. Kyselylomake esitettiin, jotta saataisiin selville, ovatko kysymykset ymmärrettäviä ja tarkoituksenmukaisia vastaajille. Lisäksi haluttiin tietää kuinka kauan aikaa vastaamiseen menee. Lomakkeen lopussa oleva kysymys 20 antoi myös käsityksen siitä, millaisena osallistuneet olivat pitäneet kyselyä. Lisäksi heitä kehoitettiin kirjoittamaan mielipiteitään kyselystä. Kahta esitestaukseen osallistuneista haastateltiin vapaamuotoisesti, haastatteluja ei kuitenkaan litteroitu. Esitutkimukseen osallistuneiden palaute huomioitiin lopullisen lomakkeen muotoilussa ja lomakkeessa olevat virheet ja epäselvät kohdat korjattiin. Esitutkimuksen tulokset ohjasivat kysymysten sekä erityisesti väittämien tarkistamista ja uudelleen laadintaa. Tutkimuksessa käytetty lomake sisältää 20 kysymystä, joista kysymykset 1-7 koskevat lastentarhanopettajien taustatietoja.

*Seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus käsitykset.* Vastaajia pyydettiin arvioimaan käsityksiään lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta päiväkodissa tutkimusmittarin kysymyksen 12 osioiden (1-51) pohjalta. Osiot mittaavat lastentarhanopettajien käsityksiä sekä suhtautumista lapsen seksuaaliseen kehitykseen ja seksuaalikasvatukseen päiväkodissa sekä mittaavat vastaajien valmiuksia ja tietoja asiasta. Käsityksiä mitattiin kolmella samansuuntaisella kysymyksellä, jotka laadittiin aikaisemman tutkimustiedon perusteella.

Käsityksiä mittaava kysymys (12) sisältää 51 erilaista väitettä, joissa jokaisessa on neljä vastausvaihtoehtoa (täysin eri mieltä, melko eri mieltä, melko samaa mieltä, täysin samaa mieltä). Vastaajilta tiedusteltiin, missä määrin he ovat samaa tai eri mieltä esitettyjen mieltä väitteiden kanssa. Kysymysten oletettiin vastaavan lastentarhanopettajien käsityksiä jollakin edellä esitetyn asteikon tasolla, joten en osaa sanoa -vastausvaihtoehtoa ei ollut käytössä. Asioita vastaavat käsitykset pisteytettiin arvoasteikolla 1-4 seuraavasti, 1= vastaa täysin käsitystä, 2= vastaa melko hyvin käsitystä, 3= vastaa hiukan käsitystä ja 4 = ei vastaa lainkaan käsitystä.

Lastentarhanopettajien käsityksiä lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta mittaaville osioille (kys. 12:1-51) laskettiin korrelaatiokertoimet ja tehtiin faktorianalyysi. Tilastollisena analyysimenetelmänä käytettiin eksploratiivista faktorianalyysia, jonka tarkoituksena oli kuvata joukkoa keskenään korreloivia muuttujia uusilla, harvalukuisimmilla muuttujilla sekä selvittää eri tekijöiden yhteyttä lastentarhanopettajien käsityksiin (Hirsjärvi 1983, 44; Nummenmaa ym. 1997, 162, 242-243, 263-266; Valkonen 1984, 110-118). Faktorianalyysin pohjana oli lasten

seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta mittaavien osioiden korrelaatiomatriisi (vrt. Karma & Komulainen 1990, 34-46). Ennen faktorianalyysin suorittamista kielteiset osiot käännettiin samansuuntaisiksi muiden osioiden kanssa. Käsityksiä mittaavien yksittäisten osioiden frekvenssi- ja prosenttijakaumat, keskiarvot ja keskihajonnat on esitetty liitteessä 4.

Faktoreiden eristämismenetelmänä käytettiin rotatoitua pääakseliratkaisua (principal axis factoring). Rotatoimaton ratkaisu ominaisarvoa 1.0 käyttäen tuotti 13 faktorin ratkaisun. Tällöin faktorimäärä olisi ollut enemmän kuin 20% analyysissä mukana olevasta muuttujamäärästä (vrt. Tähtinen 1993, 111). Cattellin Scree Plot -testillä pyrittiin myös visuaalisesti määrittelemään faktoreiden lukumäärää. Ominaisarvojen muuttumista arvioitiin siten, että faktoreiden määrää ei tulisi lisätä enää kun ominaisarvot tuottavat tasanteen graafisessa kuviossa. (Liite 5, Karma & Komulainen 1984, 39-47; Nummenmaa ym. 1997, 244-8; vrt. Sänkiaho 1974, 17-18.)

Lopullinen faktoriluku päätettiin rotatoimalla ja tulkitsemalla erilaisia faktorilukuja ja korrelaatioita, koska 13 faktorin ratkaisu oli liian hienojakoinen. Faktoriratkaisu pyrittiin rotaation avulla muuntamaan sisällöllisesti tulkinnallisempaan muotoon (vrt. Nummenmaa ym. 1997, 245). Analyysissä käytettiin rotaatiomenetelmäksi valittua vinorotaatiota, joka sallii faktoreiden välisen keskinäisen korreloivuuden. Rotatointi suoritettiin oblimin -menetelmällä (vrt. Karma 1984, 39-44, 46). Faktoreiden määrä rajoitettiin viiteen faktoriin, sillä se havaittiin rotatoidun analyysin selkeimmäksi ratkaisuksi. Ratkaisun perustana oli faktoreiden mielekkyyden lisäksi niiden selittävyys. Viiden faktorin ratkaisulla voitiin selittää käsitys -osioiden yhteisestä vaihtelusta yhteensä 49.8%, mitä voitaneen pitää kohtalaisena selitysprosenttina käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa. Faktorianalyysissä latausten suuruudelle asetettiin kynnsarvoksi .40 raja. Mikäli osion lataus ei ylittänyt kyseistä rajaa ei osiota otettu mukaan tarkasteluun. Tästä seurasi se, että lopullisessa faktorimallissa osalla muuttujista ei ollut lainkaan latausta. Korkeat kommunaliteetit kertoivat faktoreiden selittävän suurta osaa vaihtelusta. Oblimin-rotatoidussa rotaatoratkaisussa löydettyjen faktoreiden yksittäiset selitysosuudet muuttujien yhteisvaihtelusta ja kommunaliteetit esitellään liitteessä 6.

Faktoreista muodostettiin summamuuttujia (vrt. Nummenmaa ym. 1997, 244-245; ks. myös Valkonen 1984, 110). Seksuaalikasvatus, valmiudet, tietämys, suhtautuminen ja toteutus faktoreista muodostettiin summamuuttujat jakamalla kyseisen faktorin osiosumma osioiden lukumäärällä. Faktoreiden sisältö ja osioiden päälataukset kullekin faktorille ovat nähtävissä liitteestä 6. Faktorit nimettiin sisällön perusteella seuraavasti:

Faktori 1: *Seksuaalikasvatus*. Seksuaalikasvatus käsityksiin perustuvat kysymykset:

#### Seksuaalisen kehityksen tukeminen

- 12:4 Seksuaalisen kehityksen tukeminen tulee aloittaa vasta kouluiässä
- 12:5 Seksuaalisuudella ei ole tärkeää merkitystä vielä alle seitsemän vuotiaan lapsen elämässä
- 12:6 Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen on tarpeetonta päiväkodissa
- 12:9 Päiväkodin rooli seksuaalisen kehityksen tukemisessa on tärkeä
- 12:19 Päiväkodilla ei ole tärkeää merkitystä lapsen seksuaalisen kehityksen tukijana
- 12:42 Lapsen kehityksen perustaa seksuaalisuuden osalta ei luoda vielä varhaiskasvatuksessa

**Seksuaalikasvatuksen tärkeys**

- 12: 2 Seksuaalikasvatus ei ole tärkeää vielä päiväkodissa
- 12: 46 Seksuaalikasvatus on vähemmän tärkeä osa työtäni päiväkodissa
- 12: 48 Koen tavoitteellisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tärkeäksi päiväkodissa

**Seksuaalikasvatuksen tehtävät**

- 12:7 Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen ei ole lastentarhanopettajan tehtävä
- 12:15 Lastentarhanopettajan tehtävä on seksuaalikasvatuksen antaminen
- 12:23 Työhöni ei kuulu seksuaalikasvatukseen liittyviä tehtäviä

**Seksuaalisuudesta keskustelu**

- 12:11 Lapsen ei tarvitse tietää seksuaalisuudesta vielä alle 7 v.
- 12:13 Lapsen on tärkeää saada tietoa seksuaalisuudesta päiväkodissa
- 12:26 Seksuaalisuudesta keskusteleminen alle seitsemän vuotiaan lapsen kanssa on tarpeetonta
- 12:39 Seksuaalisuudesta keskustelu päiväkodissa ei ole tärkeää

**Faktori 2: *Valmiudet*. Valmiuksiin perustuvat kysymykset olivat:****Valmiudet**

- 12:27 Olen koulutuksessani saanut hyvät tiedolliset valmiudet lasten seksuaalisuuden käsittelyyn
- 12:32 Omaan riittävät tiedot seksuaalikasvatuksen alueella
- 12:35 Olen tutustunut lasten seksuaalisen kehityksen teorioihin
- 12:44 Seksuaalikasvatusta sisältyi koulutukseeni riittävästi
- 12:49 Tarvitsen täydennyskoulutusta seksuaalikasvatuksesta

**Faktori 3: *Tietämys*. Tietoja mittaavat kysymykset olivat seuraavat:****Tiedot seksuaalisesta kehityksestä**

- 12:16 Lasten seksuaalileikit eivät kuulu normaaliin kehitykseen
- 12:25 Lasten omien sukupuolielinten tutkiminen on normaalia
- 12:31 Lapsen masturbaatio ei ole normaaliin kehitykseen kuuluva asia
- 12:40 Lapsi ei voi saada orgasmia

**Faktori 4: *Suhtautuminen*. Seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen suhtautumiseen perustuvat kysymykset olivat:****Suhtautuminen**

- 12:17 Mielestäni seksuaalikasvatus on vaikea tehtävä
- 12:20 Minun on vaikea puhua lapsille seksuaalisuudesta
- 12:24 Vastaan mielelläni lasten kysymyksiin seksuaalisuudesta
- 12:50 Seksuaalikasvatukseen liittyvät tehtävät ovat työssäni mieluisia

**Faktori 5: *Toteutus*. Seksuaalikasvatuksen toteutusta mittaavat kysymykset olivat:****Toteutus**

- 12:21 En ole antanut usein seksuaalikasvatusta päiväkodissa
- 12:45 Yhteistyö päiväkotimme seksuaalikasvatuksen asioissa muiden tahojen kanssa on yleistä
- 12:47 Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen on laiminlyöty päiväkodissamme

Uudet summamuuttujat ovat 1) seksuaalikasvatus, 2) valmiudet, 3) tietämys, 4) suhtautuminen ja 5) toteutus. Vastausten perusteella tehdystä analyysistä havaitaan

myös, että lastentarhanopettajien käsityksiä mittaavien osioiden perusteella laskettujen summamuuttujien keskiarvot ovat verrattain korkeat, suurin arvo on 3.47 ja pienin 2.14 (liite 7). Summamuuttujia käytetään jatkossa uusina käsiteulottuvuuksina tutkittaessa käsitysten välisiä yhteyksiä muihin muuttujiin.

*Seksuaalikasvatuksen toteutus.* Seksuaalikasvatuksen osalta haluttiin tarkastella lastentarhanopettajien halua toteuttaa seksuaalikasvatusta sekä sitä, missä määrin seksuaalikasvatusta on toteutettu päiväkodissa. Seksuaalikasvatuksen toteutusta kartoitettiin kysymyksellä 17 ja 18 sekä kysymyksen 19 kautta mitattiin seksuaalisuuden tukemiseen liittyviä vaikeuksia.

*Sisältöaiheet.* Seksuaalikasvatuksen osalta lomake mittasi myös sitä, mitä eri sisältöalueita vastaajat liittivät alle kouluikäisen lasten seksuaalikasvatukseen kuuluvaksi. Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheita mitattiin kysymyksellä 13, jossa oli lueteltu 48 aiheetta. Sisältöaiheita mittaavat osiot (kys 13:1-48) laadittiin hyödyntäen Martinsonin (1994, 110) teosta. Vastaajilta haluttiin tiedustella kyllä- ja eivaihtoehtoilla sitä, kuuluvatko esitetyt aihealueet heidän mielestään alle kouluikäisen seksuaalikasvatukseen vai eivät. Asiaa mitattiin vaihtoehtoilla 1= ei ja 2= kyllä, koska tavoitteena oli saada alustavaa tietoa vastaajien käsityksistä ja siitä, käsittävätkö vastaajat seksuaalikasvatuksen aiheet laaja-alaisesti, sallivaisesti vai suppeasti. Seksuaalikasvatuksen jokaisesta sisältöaiheesta muodostettiin summamuuttujat sen perusteella, liittivätkö lastentarhanopettajat sisältöaiheen seksuaalikasvatukseen kuuluvaksi vai eivät.

*Seksuaalihavainnot.* Lasten seksuaalisuuteen liittyä oleellisena osana lasten seksuaalinen käyttäytyminen, jota kartoitettiin kysymyksellä 14. Vastaajien havaintoja lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä mittaamaan käytettiin pohjana Friedrichin ja muiden (1991) kehittämää lomaketta, jota myös Cohen-Kettenis (1995) on tutkimuksessaan käyttänyt. Friedrichin tutkimus on kuitenkin amerikkalainen ja Cohen-Kettenisin on hollantilainen. Havaintoja mittaavien kysymyksen 14 osioiden (1-37) asteikkona oli 1= en koskaan, 2= harvoin, 3= melko usein, 4= usein). Havaintoja mittaava osio sisälsi valmiin listan erilaisia vaihtoehtoja sekä avoloppuisen vaihtoehdon muita havaintoja varten, koska kysely ei voinut sisältää kaikkia käyttäytymisiä.

*Valmiudet.* Vastaajien valmiuksia toimia seksuaalikasvattajina päiväkodissa mitattiin useammilla kysymyksillä. Vastaajia pyydetään arvioimaan lapsuudenkodista saamia tietoa seksuaaliasioista sekä koulutuksessa saamia seksuaalikasvatuksen valmiuksia ja sitä missä määrin ammatilliseen koulutukseen on kuulunut seksuaalikasvatusopetusta (kys. 7-9). Heiltä tiedustellaan myös mistä ja missä määrin vastaajat ovat saaneet tietoa alle kouluikäisen lapsen seksuaalisesta kehityksestä ja seksuaalikasvatuksesta. Muilta saatuja tietoja mittaava osio 11 sisältää 13 erilaista ammattinimikettä sekä avoloppuisen vaihtoehdon, joissa jokaisessa on neljä eri vastausvaihtoehtoa (en lainkaan, vähän, melko paljon, paljon). (Vrt. De Vaus 1986, 70-71.)

Lisäksi lomakkeessa tiedustellaan sitä, missä määrin ja minkä ammattiryhmien kanssa vastaajat ovat keskustelleet lapsen seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Asteikko 10 sisältää 9 eri ammattinimikettä sekä avoloppuisen vaihtoehdon, joista jokaiseen on neljä vastausvaihtoehtoa (en lainkaan, harvoin, melko usein, usein).

Valmiuksia toimia seksuaalikasvattajana päiväkodissa tiedustellaan kysymyksen 15 avulla. Kysymysten 16 ja 19 avulla tarkastellaan täydennyskoulutustarpeita.

*Seksuaalikasvatuksen toteutus.* Seksuaalikasvatuksen osalta tarkastellaan lastentarhanopettajien halua toteuttaa seksuaalikasvatusta sekä sitä, missä määrin seksuaalikasvatusta on toteutettu päiväkodissa. Seksuaalikasvatuksen toteutusta kartoitettiin kysymyksellä 17 ja 18 sekä kysymyksen 19 kautta mitattiin seksuaalisuuden tukemiseen liittyviä vaikeuksia.

Viimeisellä kysymyksellä haluttiin kartoittaa lastentarhanopettajien suhtautumisesta itse kyselyyn (ks. luku 6.4.2). Lomakkeen lopussa vastaajia kehoitettiin myös kirjoittamaan mahdollisia muita havaintoja ja kommentteja lomakkeen takasivulle. Kyselylomakkeen vapaaehtoisia sanallisia kommentteja käsitellään luvussa 7.7.

## 6.4 Tutkimuksen luotettavuus

### 6.4.1 Reliabiliteetti

Reliaabeliuden kautta voidaan tarkastella mittauksen luotettavuutta sekä riippumattomuutta sattumanvaraisuudesta (Karma 1983, 56). Sisäinen reliabiliteetti kertoo mittarin hyvyydestä ja ulkoinen reliabiliteetti mittaustulosten pysyvyydestä. Reliaabelius on todellisen vaihtelun osuus kaikesta vaihtelusta. Reliaabelius on sitä parempi, mitä vähemmän satunnaisvaihtelua eli virhevarianssia mittaustuloksissa esiintyy. Reliabiliteettia alentaa muun muassa aineiston tallentamisesta johtuvat virheet ja mittajaan huolimattomuus (vrt. Hirsjärvi 1990, 160. Tutkimuksen reliaabeliuden ollessa korkea tutkimuksesta saatuja tuloksia voidaan pitää luotettavina. Reliabiliteettia tukevat Cronbachin alfa -arvot, jotka ovat .80 ylöspäin (Bryman & Cramer 1990, 71; Alkulan ym. 1994, 99).

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa Cronbachin alfakerroin on käyttökelpoinen reliaabeliuden mitta, jonka perusteella voidaan päätellä tutkimuksen kyvystä antaa luotettavia tuloksia. Alfakertoimen käyttö tutkimuksessa oli tutkimuksen luotettavuuden kannalta perusteltua, sillä muuttujien runsaan määrän (188) vuoksi muuttujien faktorointi saattoi vaikuttaa laskevasti faktorien kykyyn selittää saatuja ominaisuuksia. Faktorianalyysistä saatujen kommunaliteetti -kertoimien avulla voitiin myös päätellä mittarin reliabiliteettia, kommunaliteetti-arvon ilmaistessa sen, kuinka hyvin saatu tulos (faktorirakenne) selittää eri muuttujien varianssin ja toimii reliabiliteetin alaestimaattina. Seksuaalikasvatus -käsitusten kommunaliteetit olivat kohtuullisen hyviä, koska ne vaihtelivat .37 ja .78 välillä. Suhtautumisosioiden kommunaliteetit vaihtelivat .29 ja .69 välillä ja valmiudet osioiden .37 ja .64 välillä. Erityisen alhaiset kommunaliteetit oli tietämys (.25-.54) ja toteutus -osioissa (.38-.47) (liite 6). Osiot kuitenkin korreloivat muiden osioiden kanssa, jonka vuoksi ne säilytettiin summamuuttujissa. Osioiden poistaminen ei kuitenkaan olisi parantanut summamuuttujan sisäistä johdonmukaisuutta erityisen paljon.

Seksuaalikasvatusta koskevia käsityksiä mittaavien summamuuttujien sisäistä reliaabeliutta arvioitiin Cronbachin alfa -kertoimen avulla, joka kuvaa summamuuttujan sisäistä johdonmukaisuutta ja reliabiliteettia (konsistenssi) (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994, 94-95, 101). Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheita mittaaville summamuuttujille



laskettiin Kuder-Richardson 20-kertoimet (Nummenmaa ym. 1997, 187). Seksuaalikasvatusta koskevia käsityksiä mittaavien summamuuttujien reliabiliteetti-arvojen tarkastelut on esitetty seuraavassa taulukossa 3.

Lastentarhanopettajien seksuaalikasvatus -käsityksiä mittaavien mittarien (summamuuttujat 1-5) sisäinen johdonmukaisuus osoittautui melko hyväksi (.62-.93). Reliabiliteettitarkastelussa seksuaalikasvatus mittari osoittautui erittäin reliabeliksi (.93). Valmiuksia mittaavan mittarin reliabiliteettikerroin oli .79 ja täten kohtalainen. Tietämys- (.63) ja toteutusmittarin (.62) alfa -kertoimet olivat verrattain alhaiset. Suhtautumismittari osoittautui melko onnistuneeksi ja sai reliabiliteetikseen hieman korkeamman arvon (.75).

### TAULUKKO 3. Summamuuttujien reliabiliteetit, keskiarvot ja -hajonnat

Muuttuja	Osioiden lukumäärä	Cronbachin Alfa	ka	s
Sum1 Seksuaalikasvatus	16	.93	3.03	0.54
Sum2 Valmiudet	5	.79	2.14	0.66
Sum3 Tietämys	4	.63	3.47	0.47
Sum4 Suhtautuminen	4	.75	2.63	0.56
Sum5 Toteutus	3	.62	2.18	0.60

Huom. ka= keskiarvo, s= keskihajonta

Tietämys mittarista alhaisin reliabiliteetti löytyi lapsen omien sukupuolielinten tutkiminen on normaalia osiosta. Tietämystä mitanneet kolme kysymystä eivät olleet sisäisesti johdonmukaisia. Myös toteutus käsityksiä mittaavat kysymykset eivät ehkä mitanneet lastentarhanopettajien tulkitsemina samaa asiaa, joten alhaista reliabiliteettia voidaan osittain selittää sillä (.62). (Ks. myös Slavin 1984, 78.) Kysymykset korreloivat keskenään ja reliabiliteettikertoimien ollessa alhaiset summamuuttujaa päätettiin käyttää, sillä summamuuttujien kautta saatu tieto koettiin luotettavammaksi kuin yhdellä kysymyksellä mitattu tieto. Tietämys- ja toteutus mittarin reliabiliteetit olivat kokonaisuudessaan alhaisia, joten niiden sisäiseen johdonmukaisuuteen ja näin ollen myös saatuihin tuloksiin tulee suhtautua varauksella.

Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheita mittaavalle mittarille (kys. 13:1-48) tuli arvoksi .89, joka edelleen on melko korkea. Havaintoja lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä mitattiin kysymyksellä 14, joka sisälsi 36 osiota. Osioiden määrän ajateltiin vähentävän sattuman osuutta ja näin parantavan osaltaan reliabiliteettia (Karma 1983, 58). Havaintoja mittaava mittari osoittautui myös reliabiliteetiltaan hyväksi tutkimuksessa. Sen Cronbachin alfa -arvoksi saatiin .88. Lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksen asioista keskustelemista mitattiin yhden kysymyksen (kys.10) avulla. Asiaa mittaavalle mittarille saatiin arvoksi .85. Tietojen saamista lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta tarkasteltiin kysymyksen 11 avulla, jonka Cronbachin alfa -arvoksi saatiin .85, joka on myös melko korkea. Lomakkeen lopussa tiedusteltiin sitä, mitkä tekijät vaikeuttavat lapsen seksuaalisen kehityksen tukemista päiväkodissa ja mittarille saatiin reliabelius -arvoksi kohtalaisen hyvä arvo (.77). Jokaisen kysymyksen reliabelius arvot olivat melko korkeita, mikä osoitti, että vastaajat käyttivät mittarin sisältämiä osioita eri ulottuvuuksilla varsin johdonmukaisesti. (Taulukko 4.)

**TAULUKKO 4. Mittareiden reliabiliteetit**

Muuttuja	Osioiden lukumäärä	Cronbachin Alfa
Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheet	48	.89a
Havainnot lasten seksuaalisesta Käyttäytymisestä	36	.88
Keskustelut lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta	8	.85
Tiedon saaminen lasten seksuaalisesta kehityksestä ja seksuaalikasvatuksesta	12	.85
Lasten seksuaalisuuden tukemista vaikeuttavat tekijät	8	.77

a Kuder-Richardson 20-kerroin

Mittarin ulkoisen reliabiliteetin arvioimiseksi mittaus tulisi tehdä uudestaan, jotta tiedettäisiin miten pysyviä saadut tulokset ovat.

#### 6.4.2 Validiteetti

Validius eli mittarin pätevyys määritellään yleisesti mittauksen mittarin kyvyksi mitata asioita, mitä sen on laadittukin mittaamaan (vrt. Alkula ym. 1994, 89; Hirsjärvi 1990, 200). Validiteetti voidaan erottaa sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin. Sisäisen validiteetin tarkastelu liittyy tutkimuksen uskottavuuteen. Tutkimuksen validiutta tarkastellaan hyvältä mittarilta vaadittavien ominaisuuksien, käsitevaliditeetin ja vastaajien kysely kuvausten tarkastelun avulla. Numeerista validiteettia tutkimuksessa ei kyetty laskemaan. Ulkoisella validiteetilla puolestaan tarkoitetaan varmuutta siitä, että tietyissä olosuhteissa tehdyt päätelmät voidaan yleistää toisaalle. Ulkoinen validiteetti tarkastelee tulosten yleistettävyyttä ja käyttökelpoisuutta. (Belson 1986; Borg & Gall 1989, 250.)

#### Sisäinen validiteetti

Mittarin sisällöllisenä vaatimuksena on mittarin selkeä ja yksinkertainen rakenne. Mittarin laadinnassa olivat apuna aikaisemmat tutkimukset (Nurmi 1990). Tutkimuksessa ei ollut mahdollisuutta käyttää empiirisesti koeteltua mittaria. Validiutta pyrittiin parantamaan mittarin esitestauksen avulla (vrt. Jyrinki 1976, 32). Esitestauksen kautta saatujen tietojen avulla epäselvät kysymykset ja lomakkeen sisältöä koskevat virheet korjattiin sekä lomakkeen ulkoasua, mitta-asteikkoja, kysymysten järjestystä ja rakennetta muutettiin. Mittavälineen validiutta pyrittiin kohottamaan käyttämällä kyselylomakkeen laadinnassa apuna alan asiantuntijoiden arvioita. (Vrt. Karma & Komulainen 1984, 95; Valkonen 1984, 67, 70). Mittarin uusintatestaus ei ollut mahdollista tässä tutkimuksessa (vrt. Oppenheim 1992, 47). Luettavuutta lisäsi se, että

instruktiossa painotettiin vastaamisen tärkeyttä, minkä tarkoituksena oli auttaa vastaajia ymmärtämään tutkimuksen merkitys, ei vain itselle vaan omalle työlle ja jatkokoulutuksen suunnittelulle (vrt. Cohen & Manion 1989, 107; De Vaus 1986, 80.)

Mittarissa päädyttiin 20 kysymykseen, jolloin lomakkeen pituudeksi tuli seitsemän sivua, mikä saattoi heikentää vastaajien motivaatiota vastata kyselyyn. Lomakkeen pituutta olisi voitu lyhentää osioita vähentämällä, millä olisi saattanut olla vastaamishalukkuutta kohottava ja näin ollen luettavuutta parantava vaikutus. Tällöin tutkimusongelmia olisi pitänyt myös muuttaa, jolloin tutkimuksessa ei olisi saatu selville haluttuja tietoa ja kaikki mitattavan ilmiön kannalta relevantit asiat eivät olisi tulleet huomioiduiksi. Vastaaminen vaati aikaa esitutkimuksen perusteella puolesta tunnista tuntiin riippuen siitä, kuinka pitkällistä pohdintaa vastaamisessa käytettiin.

Tutkimuksen validiteettia pyrittiin varmistamaan käyttämällä kysymyksen 14 laadinnassa aikaisemmissa, tosin ulkomaisissa lasten seksuaalisuuden havainnointi tutkimuksissa hyväksi todettua havainnointimittaria ja sen ulottuvuuksia (Friedrich 1991, Cohen-Kettenis 1995). Ulkomailla tehtyjen mittareiden käytössä tulee kuitenkin huomioida erilaisista kulttuureista johtuvat vaikutukset. Lisäksi tulee huomioida, että mittaria on käytetty aikaisemmin haastattelussa ja tässä tutkimuksessa taas kyselyssä.

Validiteettia olisi voitu lisätä määrittelemällä tarkasti lomakkeen alussa seksuaalikasvatus-käsite sekä sen eroavuus sukupuolikasvatus-käsitteestä. Määrittely olisi helpottanut vastaamista, mutta vaikuttanut ehkä liiaksi vastaajien käsityksiin asiasta. Vastaajat olisivat tällöin saattaneet pyrkiä antamaan vastauksia, joita he olisivat olettaneet tutkijan odottavan määritellyn käsitteen kautta. Näin tutkimustulokset olisivat vääristyneet ja tietoa, jota tutkimukselta haluttiin, ei olisi ehkä saatu. Esitutkimuksessa avoimella kysymyksellä kartoitettiin vastaajien käsityksiä siitä, mitä he ymmärtävät seksuaalikasvatus-käsitteellä, mutta tulokset eivät antaneet vastauksia, minkä vuoksi osio olisi nähty tarpeelliseksi jättää lomakkeeseen.

Kysymykset oli numeroitu juoksevasti, minkä tarkoituksena oli helpottaa vastaamista (Cohen-Manion 1986, 103-105; Jyrinki 1977, 104). Taustatietoja kysyttiin lomakkeen alussa, millä haluttiin vaikuttaa siihen, että vastaajien olisi helppo aloittaa vastaaminen. Luettavuutta pyrittiin lisäämään laatimalla kyselylomake helposti täytettäväksi. Kaikki vastaukset oli tarkoitettu kaikkien vastaajien vastattavaksi, millä haluttiin poistaa kysymysten ylihyppäämisen mahdollisuus. Jokainen kysymys tarkistettiin vielä ennen tutkittaville lähettämistä. Lomakkeessa oli vain yksi kaksoiskysymys (3a): lomakkeen laadinnassa vältettiin tietoisesti kaksoiskysymyksiä, jotta puutteellisia vastauksia ei tulisi liiaksi kysymyksenasettelun vuoksi (vrt. Hopkins & Antes 1990, 262-263).

Vastausvaihtoehdot pyrittiin laatimaan ymmärrettäviksi (Hopkins & Antes 1990, 25). Osallistumisaltiuden ajateltiin paranevan kysymysten ollessa skaaloihin perustuvia, jolloin vastaajien on helpompi ja nopeampi vastata. Avoimet kysymykset olisivat olleet työläämpiä vastaajien kannalta ja niiden kautta ei olisi saatu välttämättä haluttua tietoa. Vastaajien ei haluttu saavan vapaasti ilmaista käsityksiään asiasta. Suljettuja kysymyksiä puoltaa myös se, että niihin vastatessaan kaikki vastaajat ovat samassa asemassa kirjoitustaidon suhteen.

Tutkimusmittarin luettavuuden ja tulosten tulkinnan kannalta koettiin hyväksi se, että arviointiasteikko oli negatiivisesta positiiviseen. Vastausvaihtoehdot ja kysymykset

laadittiin siten, että vastaajan tuli keskittyä jokaiseen väitteeseen erikseen. Ratkaisun taustalla oli kuitenkin ajatus siitä, että vastaaja ei vastaisi vain toisen ääripään asteikolla. Lisäksi käytetystä asteikosta pyydettiin arvioita kahdelta alan asiantuntijalta, jotka tukivat kyseisen asteikon käyttöä tutkimuksessa.

Siitä tulisiko neutraali vaihtoehto sisällyttää vastausvaihtoehtoihin on erilaisia mielipiteitä. Ongelmaksi nähtiin, että tietyt henkilöt saattaisivat valita kyseisen vaihtoehdon välttyäkseen ottamasta kantaa, jolloin tutkimuksen tulokset olisivat saattaneet vääristyä. Tutkimuksessa haluttiin vastaajien ottavan kantaa asiaan ja ilmaisemaan käsityksensä tutkittavista asioista, jolloin *en osaa sanoa* -vaihtoehto jätettiin pois lomakkeesta. Myöskään esitutkimuksen mukaan *en osaa sanoa* -vaihtoehto ei ollut tarpeellinen. Toisaalta luettavuuden kannalta on ongelmallista se, että vastaaja, jolla ei ole mielipidettä asiasta, joutuu valitsemaan mielipidettään vastaamattoman vaihtoehdon. Näin ei kuitenkaan käynyt kaikkien vastaajien kohdalla, sillä osa vastaajista oli jättänyt lomakkeen tietyt kohdat tyhjiksi, mikä kertoi siitä, että asiasta ei ollut mielipidettä. Lomakkeen lopussa kehoitettiin vastaajia kirjoittamaan kommentteja lomakkeen loppuun tai ottamaan yhteyttä tutkijaan puhelimitse, millä haluttiin taata lisätietojen antaminen. Kolme henkilöä otti yhteyttä tutkijaan puhelimitse.

Mittauksen validiteetin tarkastelussa käsitellään myös mittarin sisällöllisiä ominaisuuksia, eli käsitevalidiutta (vrt. Hirsjärvi 1983, 200-201). Käsitevalidiuden osalta mittari laadittiin mittaamaan tutkimusongelmien kannalta keskeisiä tietoja. Teoriataustassa annetaan tietoa seksuaalisuudesta sekä seksuaalikasvatuksesta varhaislapsuudessa. Tutkimuksessa käsitysmittauksen käsitevaliditeettia tarkasteltiin faktorianalyysin avulla, jonka tuloksena saatiin kuusi uutta käsite-ulottuvuutta. Muodostetut summamuuttujat toimivat jatkossa validiteetiltaan parempina käsitysten kuvaajina. Näin ollen saatujen summa- ja taustamuuttujien - kuten ikä, koulutus ja työkokemus - välisistä yhteyksistä voitiin tehdä melko luotettavia päätelmiä. Faktoreiden validiutta tarkasteltiin myös Cattellin Scree -testin avulla, jonka perusteella faktoreiksi hyväksyttiin ne faktorit, joiden ominaisarvot ylittivät 1.

Tutkimuksen validiuden arviointi osoitti, että tutkimusmittarilla voitiin mitata melko hyvin tutkimusongelmien kannalta keskeistä ja haluttua tietoa. Tämä ilmeni korrelaatioiden merkitsevyydestäusten kautta, jotka osoittivat korrelaatioiden saaneen merkittäviä, joskaan ei kovin korkeita arvoja (vrt. Jyrinki 1977, 32). Summamuuttujien keskinäiset korrelaatio-merkitsevyydet ilmenevät luvusta 7.2.4 (vrt. Karma & Komulainen 1984, 95). Näin mittariin valittuja kysymyksiä voidaan pitää melko hyvin onnistuneina.

### **Vastaajien kuvaukset kyselystä**

Lomakkeen lopussa, sen viimeisessä kysymyksessä, kysyttiin mitkä kaksi vaihtoehtoa kuvaavat parhaiten kyselyä. Tosin vastaajista 15.2 % oli valinnut vain yhden kyselyä kuvaavan sanan. Suurin osa vastaajista, lähes 70%, kuvasi kyselyä ajatuksia herättävänä. Vastaajista lähes 40% kuvasi kyselyä myös tärkeäksi: *”Aihe on kiinnostava ja tärkeä, varsinkin kun viime aikoina on tullut näin paljon tietoa alistamiseen pohjautuvasta seksuaalisuudesta. Varsinkin seksuaalikasvatuksessa – aikuisten pitäisi olla tuntosarvet herkkinä lasten kysymyksille ja pohdinnoille ja lähteä sen mukaisesti käsittelemään näitä jokaiselle herkkiä asioita. Seksuaalisuus on mielestäni yksi osa sosiaalisessa kasvussa ja tunne-elämän kasvussa eli liittyy tärkeänä osana*

*kokonaisuuteen omana itsenään ihmisten kanssa. Asian ytimenä on tasa-arvoinen suhtautuminen toiseen ja omasta itsestään kokonaisuutena iloitseminen ja huolehtiminen. Tasapainoiseen tunne-elämään tukeminen tukee myös lapsen seksuaalielämää".* Myös itse aihetta kommentoitiin: *"Teet opinnäytetyötäsi arvokkaasta asiasta. Oman aikakauteni tuotteena olin hyvin vanhaksi täysin tietämätön sukupuoliasioista. Omat lapseni ovat aikakaudelta, jolloin faktatietoa pyrittiin antamaan asiasta kuin asiasta. Silloin oli tavallista kertoa lapsen syntymä hedelmöitymisestä lähtien juurta jaksain, aiheesta oli myös lasten kirjoja. Opettavaisena kyselyn näki vastaajista vain 6.6%.*

Yli kolmanneksen (36.2%) mielestä kysely oli vaikea: *"Oli vaikea vastata tiettyihin kysymyksiin pelkästään muutamalla ei tai joo vaihtoehdolla" ja "Kyselystä puuttuu vaihtoehto en osaa sanoa tai en tiedä".* Kaksi vastaajaa kuvasi kyselyä rasittavaksi. Kyselyä kommentoitiin myös seuraavasti: *"Hankala, samoja asioita kysyttiin monta kertaa ja aina hiukan eri kysymyksellä, sai aina tarkistaa, miten oli edellisellä kerroilla vastannut" ja "Ärsyttävä, koska samaa asiaa kysyttiin uudestaan ja uudestaan eri tavoin ja sanaa kääntein." ja "Ei kait tässä meitä testattu ?"* Samansuuntaisia näkemyksiä oli myös viidellä muulla henkilöllä. Erään vastaajan mielestä kysely oli melko pitkä. Muina negatiivisina kyselyä kuvaavina ilmauksina mainittiin typerä ja outo. Eräs vastaaja taas koki kysymykset huvittavina. Vain kaksi henkilöä koki kyselyn ahdistavana.

Vain 3,9% vastanneista koki kyselyn tarpeettomana. Kyselyä kommentoitiin tarpeettomaksi jos tuloksia ei päästä hyödyntämään. Kyselyä kommentoitiin myös seuraavasti: *"ketä palvelee, vain opiskelijaa kun on tehtävä jotain." ja "sinulle tärkeä tutkimus, mutta kentällä hukumme kyselyihin, jotka vievät aikaa."* Tutkimus palvelee vastanneita monellakin tapaa, sillä vastaajat herätettiin kyselyn kautta pohtimaan asiaa, mikä toivottavasti johtaa käsitysten ja toimintatapojen pohtimiseen itse työssä. Tutkimus toimitetaan sosiaalikeskuksen lisäksi Sexpo Ry:ssä toimivalle Anu Suomelalle, jotta tutkimustuloksia voitaisiin hyödyntää jatkossa. Eräs henkilö koki kyselyn tarpeettomaksi siitä syystä, että hänen mielestään seksuaalikasvatus kuuluu ihmisen perusetiikkaan eikä sitä voida irrottaa olemisesta eikä elämisestä. Lähes neljännes (23.7%) vastaajista oli valinnut toiseksi vaihtoehdoksi jonkun muun vaihtoehdon. Muina yksittäisinä vaihtoehtoina mainittiin muun muassa: *elämän itsestään selvänä liittyvä asia, kiinnostava, kyseenalaistava, tarpeellinen, tiedon puutteen osoittava ja näihinkin asioihin voi törmätä joskus päiväkodissa.*

Useampi vastaaja oli kiinnostunut tulevasta valmiista työstä ja saaduista vastauksista. Koska kyse oli arkaluontoisesta ja vähän tutkitusta asiasta oli yllättävää, että suurin osa vastaajista suhtautui asiaan positiivisesti, seksuaalisuutta itsessään kommentoitiin mukavana, normaalina ja iloisena asiana. Vastakkaisia kommentteja esiintyi, mikä osoitti sen, että vastauksiin vastattiin rehellisesti.

### **Ulkoinen validiteetti**

Aineiston ulkoisella validiteetilla tarkoitetaan sitä, missä määrin aineistosta saadut tulokset ovat yleistettävissä suurempaan perusjoukkoon (vrt. Valkonen 1984; Moberg & Tuunainen 1989, 64). Tulosten yleistettävyyteen tulee suhtautua varauksellisesti, sillä tutkimus antaa alustavan kuvan lastentarhanopettajan työssä toimivien seksuaalikasvatus -käsityksistä. Jatkotutkimuksessa tulisi selvittää laajemmin

Lastentarhanopettajina toimivien käsityksiä asiasta. Helsingin läntisen alueen sosiaalikeskukselta saatiin tutkimuslupa. Luotettavuuden parantamiseksi aineiston perusjoukoksi valittiin kaikki Helsingin läntisen alueen päiväkodit, joita oli yhteensä 49, ja päiväkodeissa lastentarhanopettajina toimivat tai kyseisen koulutuksen saaneet henkilöt (273).

Kato oli kohtuullinen (vastausprosentti 55.7%). Mikäli kyselylomakkeet oltaisiin viety henkilökohtaisesti jokaiseen päiväkotiin (49), eikä vain keskuspäiväkoteihin (12) tai lähetetty jokaisen vastaajan nimellä päiväkotiin postin välityksellä vastauskadon osuus luultavasti olisi ollut pienempi, mutta se ei ollut taloudellisista syistä mahdollista. Tutkimuksen vastausprosentin nostaminen vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen ja tämä tuotiin esille uusintakirjeessä, jonka omalta osaltaan ajateltiin vaikuttavan vastaamattomien vastaamiseen. Näin ei kuitenkaan käynyt, sillä vastausprosenttia ei saatu uusintakirjeen avulla kohoamaan. Uusintakirjeiden postimaksut maksettiin, joten rahallisesti tutkimus ei rasittanut vastaajia. (Valkonen 1984, 57, 63; Jyrinki 1977, 102). Mikäli uusintakirjeen lähettämisen lisäksi olisi otettu puhelimitse yhteyttä kaikkiin päiväkodeihin ja vielä korostettu tutkimuksen vastaamisen tärkeyttä olisi se saattanut vaikuttaa kadon pienenemiseen. Tämä olisi kuitenkin vienyt liiaksi aikaa ja oli siksi mahdotonta toteuttaa käytännössä.

Aiheen arkaluontoisuuden ja vierauden vuoksi tutkimuksen vastausprosenttia ja lopullista tutkimukseen osallistuneiden määrää voidaan pitää melko hyvänä ja määrällisesti riittävänä. Luetettavuutta alentavana tekijänä voitaisiin kuitenkin pitää merkittäviä eroja vastausprosentteissa eri päiväkotien välillä, mikä ilmeni vastauksia henkilökohtaisesti eri päiväkodeista haettaessa. Otos oli riittävän suuri, jotta saatiin luetettavia tilastollisia tuloksia. Otoksen edustavuuden tarkastelussa lastentarhanopettajat olivat kuitenkin yliedustettuja, joten tulee muistaa, että heidän käsityksensä korostuvat tutkimuksessa suhteessa muiden ammattinimike- tai koulutusryhmien käsityksiin. Ongelmia valideettiä aiheuttaa myös se, että kyse on arkaluontoisen aiheen tutkimisesta. Tulosten luetettavuuden kannalta on myös muistettava, että lastentarhanopettajat tulkitsevat aina todellisuutta omien yksilöllisten käsityksensä kautta.

Kato kuitenkin aiheuttaa tulkinnallisia ongelmia luotettavuuden suhteen, sillä pois valikoituneet vastaajat saattavat valikoitua jollakin tietyllä tavalla (vrt. Nummenmaa ym. 1997, 22). Kyselyn vastaamattomuus ongelmaa voi vähentää ottamalla aktiivisesti yhteyttä vastaajiin, mutta lastentarhanopettajien vastaaminen kyselyyn nimettöminä aiheutti sen, että vastauksista ei voitu päätellä vastaajan henkilöllisyyttä.

Luetettavuuden kannalta oli olennaista juuri se, että käsityksiä mittaava kysely suoritettiin nimettömänä. Postitse lähetetty lomake tavoittaa vastaanottajat ja on nopea, mutta kallis ja vastaajien nimien saaminen ei ollut tarkoituksenmukaista tutkimuksen kannalta. Lomakkeita ei myöskään numeroitu, sillä instruktiossa korostettiin luottamuksellisuutta ja nimettömyyttä eli sitä, ettei yksittäistä vastaajaa tai hänen antamiaan tietoja tunnistettaisi. Tästä syystä tutkimustuloksissa ei ryhdytty tarkastelemaan tuloksia päiväkodeittain, jolloin tunnistettavuus olisi ollut mahdollista.

Ulkoista validiteettia heikentävä asia on tästä johtuen se, että vastaamatta jättäneitä vastaajia ei ollut mahdollista analysoida, minkä vuoksi tulokset osin eivät ole edustavia eikä niitä voida varauksetta yleistää perusjoukkoon. Kyselyn heikkoutena on se, että kyselyyn vastaamattomat saattavat joiltakin ominaisuuksiltaan olla erilaisia kuin kyselyyn vastanneet (Jyrinki 1977, 23-27). Tutkimustulokset saattaisivat poiketa eri tutkimuskerroilla toisistaan. Tutkimuksen tulokset ovatkin luonnollisesti yleistettävissä vain tutkitulla alueella tai kaupungeissa, joissa olot ovat samankaltaiset kuin Helsingin läntisellä alueella. Mikäli joukkona olisivat kaikki valitut, tulokset saattaisivat olla hieman erilaisia kuin todellisessa tilanteessa, jossa tietty osa jätti vastaamatta (vrt. Hirsjärvi ym. 1998, 192). Se, jäävätkö lasten seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen päiväkodissa negatiivisesti suhtautuvat kyselyssä aliedustetuiksi, jäi pohdituttamaan. Voidaan olettaa, etteivät lasten seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen päiväkodissa kielteisesti suhtautuvat lastentarhanopettajat vastanneet kyselyyn. Näin ollen tuloksia on pidettävä suuntaa-antavina. Lisäksi Helsinki on kaupunki, jossa esimerkiksi koulutustarjonta on laajempaa kuin muualla ja tämä osaltaan saattaa vaikuttaa saatuihin tuloksiin. Mahdollisuudet eri koulutuksiin hakeutumisiin ovat pienemmissä kaupungeissa tai maaseudulla erilaiset. Tuloksia voidaan pitää asiaa kuvailevina.

Vastaamattomuuteen on saattanut olla syynä monet asiat, kuten aiheen arkaluontoisuus ja seksuaalikasvatuskäsitteen vieraus. Lisäksi vastaajien kokemusten vähyys tai kielteiset kokemukset seksuaalisuudesta saattavat vaikuttaa siihen, että kyselyyn vastaaminen on vaikeaa ja on helpompaa jättää vastaamatta. Vastaamattomuuteen on osaltaan vaikuttanut muun muassa se, että päiväkodeihin lähetetään useita eri tahoilta tulevia tutkimuksia, joihin lastentarhanopettajien tulisi vastata. Tutkimuksessa käytetty kyselylomake oli melko pitkä, seitsensivuinen, joten ajanpuutteen vuoksi on joku saattanut jättää vastaamatta (vrt. Jyrinki 1977, 105). Tietojen keruu suoritettiin kyselynä ja näin ajateltiin, että vastaajilla on aikaa paneutua kysymyksiin. Katoon ja sitä kautta luetettavuuteen vaikutti kuitenkin se vielä, että eräässä päiväkodissa johtaja oli unohtanut jakaa lomakkeet, jolloin heillä oli vain yksi päivä aikaa täyttää lomake.

Tutkimuksen ajoitus oli tarkoituksenmukainen, sillä huhti- ja toukokuussa päiväkodeissa ei ole lomautettuna henkilöstöä. Tutkimusajankohdan ei pitäisi olla kiireisintä aikaa päiväkodeissa, mikä vaikuttaisi vastaamishalukkuuteen. Toisaalta nykyisin sijaisia ei palkata kuin lomien ajaksi, joten henkilökuntapulasta kärsitään luultavasti koko ajan aina jossakin päiväkodissa. Lehdissä on ollut aika ajoin kirjoituksia seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Kysymyksen lähettämisen aikaan kyseistä keskustelua ei käyty lehtien sivuilla tai televisiossa. Julkinen keskustelu aiheesta olisi saattanut aiheuttaa epäluuloa tai vastustusta tutkimusta kohtaan.

## 6.5 Aineiston tilastollinen käsittely

Tutkimusaineisto käsiteltiin SPSS –ohjelmiston Windows 7.5 -versiota käyttäen. Tulosten käsittelyä varten vastaukset tarkistettiin. Tutkimuksen kuvailevan ja kartoittavan luonteen vuoksi tulosten käsittelyssä keskeisen osan muodostavat prosentti- ja frekvenssijakaumat. Aineiston analysointi aloitettiin laskemalla frekvenssit, keskiarvot ja hajonnat jokaiselle kyselylomakkeen osiolla. Tällä tavoin saatiin alustava kuva tutkimuksesta. Muuttujien välisiä riippuvuuksia, kuten lastentarhanopettajien käsityksiin vaikuttavien asioiden välisiä yhteyksiä, tarkastellaan korrelaatioiden ja varianssianalyysin avulla. Muuttujien riippuvuutta tarkastellaan pääosin

taustamuuttujista iän, koulutuksen, koulutuksesta valmistumisvuoden, toiminimen ja työkokemuksen suhteen. (Ks. Cohen-Manion 1989, 99-100; Hopkins & Antes 1990, 240-2; Kari & Huttunen 1981,47; Mcmillan & Schumacher 1989, 33; Viljanen 1982; 142-5.) Lisäksi regressioanalyysillä (ENTER) selvitettiin miten paljon taustamuuttujat selittävät yhdessä lastentarhanopettajien käsityksiä ja havaintoja lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Aineiston suuruus (N=152) ei rajoita tilastollisia analyyseja (Erätuuli, Leino & Yliluoma 1994, 87). Analyysimenetelmät ja niiden yhteys tutkimusongelmiin esitetään seuraavassa taulukossa 5.

#### TAULUKKO 5. Aineiston tilastolliset analyysimenetelmät

Menetelmän tarkoitus	Analyysimenetelmä	Tutkimusongelma
Mittareiden luotettavuuden arvioiminen	Cronbachin alfa-kerroin	1, 3-5
	Kuder-Richardson 20-kerroin	2
Kohderyhmän ja muuttujien kuvailu	Frekvenssi	1-5
	Prosentti	1-5
	Keskiarvo	1-5
	Keskihajonta	1-5
Summamuuttujien muodostaminen	Faktorianalyysi	1
Taustamuuttujien vaikutus summamuuttujiin	Varianssianalyysi	1-2
	Tulomomenttikorrelaatiokerroin	1
Summamuuttujien väliset yhteydet	Tulomomenttikorrelaatiokerroin	1-2
	Korrelaation neliö	2
	Regressioanalyysi	1-2
Keskiarvojen erojen selvittäminen	Varianssianalyysi	1-5
Taustamuuttujien vaikutus ja muuttujien väliset yhteydet	Tulomomenttikorrelaatiokerroin	3-5
	Regressioanalyysi	3-5



## 7 TULOKSET

Tutkimustuloksista esitellään aluksi lastentarhanopettajien käsityksiä seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta sekä tarkastellaan niiden yhteyttä taustamuuttujiin. Tämän jälkeen tarkastellaan vastaajien suhtautumista seksuaalikasvatuksen sisältöaiheisiin ja heidän havaintojaan lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä päiväkodissa. Seuraavaksi esitellään tutkimuksen tuloksista valmiuksia. Valmiuksien tarkastelu on jaettu siten, että aluksi pyritään kuvailemaan lapsuudenkodista, koulutuksesta ja muilta saatuja tietoja seksuaalisuudesta. Tämän jälkeen tarkastellaan lastentarhanopettajien keskusteluja seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta muiden ammattiryhmien kanssa. Lopuksi tarkastellaan seksuaalikasvatuksen toteutusta sekä sitä, mitä vaikeuksia lastentarhanopettajat kokevat seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa. Lomakkeen lopussa vastaajia muistutettiin vielä siitä, että lomakkeeseen voisi kirjoittaa kysymyksiä ja kommentteja. Vastaajille haluttiin antaa näin mahdollisuus avoimesti tuoda esille omia kommenttejaan. Kyselyyn vastanneista lastentarhanopettajista useat (36.2%) kommentoivat tutkittavaa asiaa eri tavoin kysymysten ulkopuolella. Lähes kaikki lastentarhanopettajien esiin ottamista kommentteista on käsitelty luvuissa 6.4.2 ja 7.7.

### 7.1 Lastentarhanopettajien lasten seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus käsitykset

*Seksuaalikasvatus.* Lastentarhanopettajat olivat vastanneet kyseessä oleviin kysymyksiin keskimäärin enemmän samaa mieltä –puolelle kuin eri mieltä –puolelle. Lastentarhanopettajien seksuaalikasvatuskäsityksiä mittaavien osioiden keskiarvot olivat yli kolme ( $ka= 3.03$ ,  $s= 0.77$ ). Lastentarhanopettajat näkivät, että seksuaalisen kehityksen tukemista ei tule aloittaa vasta kouluiässä vaan lapsen kehityksen perusta seksuaalisuuden osalta luodaan jo varhaiskasvatuksessa. Seksuaalisuudella nähtiin olevan tärkeä merkitys jo alle seitsemän vuotiaan lapsen elämässä. Päiväkodin seksuaalikasvatus koettiin tärkeänä ja tarpeellisenä ja sillä nähtiin olevan tärkeä merkitys ja rooli lapsen seksuaalisen kehityksen tukemisessa.

Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen nähtiin lastentarhanopettajan tehtävänä. Käsitykset kuitenkin jakaantuivat ”*seksuaalikasvatuksen antaminen on lastentarhanopettajan tehtävä*” -osiossa. Lastentarhanopettajat näkivät työhönsä kuuluvan seksuaalikasvatukseen liittyviä tehtäviä vaikkakin seksuaalikasvatuksen

nähtiin olevan vähemmän tärkeä osa omaa työtä päiväkodissa. Tavoitteellisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tärkeyden osalta lastentarhanopettajien käsitykset jakaantuivat puolesta ja vastaan. Lapsen nähtiin tarvitsevan tietää seksuaalisuudesta jo alle kouluikässä ja seksuaalisuudesta keskustelu alle seitsemän vuotiaan lapsen kanssa päiväkodissa nähtiin tarpeellisenä.

*Valmiudet.* Valmiuksiin liittyviä käsityksiä mitattiin samalla neljälukuisella asteikolla. Lastentarhanopettajat olivat vastanneet kyseessä oleviin kysymyksiin keskimäärin enemmän eri mieltä –puolelle kuin samaa mieltä –puolelle. Valmius –muuttujan keskiarvot olivat lähellä kahta ( $ka = 2.14$ ,  $s = 0.90$ ). Lastentarhanopettajat kokivatkin omat valmiutensa riittämättöminä.

Lastentarhanopettajat olivat tutustuneet lasten seksuaalisen kehityksen teorioihin, mutta kokivat, että eivät ole saaneet kulutuksessaan hyviä tiedollisia valmiuksia lasten seksuaalisuuden käsittelyyn. Seksuaalikasvatusta ei ollut sisällytetty koulutukseen riittävästi. Lastentarhanopettajat näkivät, että eivät omaa riittäviä tietoja seksuaalikasvatuksen alueella ja ilmaisivat tarvitsevansa täydennyskoulutusta.

*Tietämys.* Vaikka lastentarhanopettajat kokivat valmiutensa huonoiksi heidän tietämyksensä lasten seksuaalisuudesta osoittautui hyväksi. Tietämystä koskeviin osioihin oli vastattu keskimäärin enemmän samaa mieltä –puolelle ja kuin eri mieltä –puolelle. Tietämystä mittaavien osioiden keskiarvo olikin korkea ( $ka = 3.47$ ,  $s = 0.67$ ).

*Suhtautuminen.* Suhtautumis –muuttujan keskiarvot olivat sijoittuneet asteikon keskivaiheille ( $ka = 2.63$ ,  $s = 0.73$ ). Lastentarhanopettajat suhtautuivat lasten seksuaalisuudesta tekemien kysymyksiin vastaamiseen myönteisesti ja näkivät ettei lapsille seksuaalisuudesta puhuminen ole vaikeaa. Seksuaalikasvatukseen liittyvien tehtävien koettiin kuitenkin olevan työssä ei mieluisia.

*Toteutus.* Seksuaalikasvatuksen toteutus –muuttujan keskiarvot olivat alhaiset ( $ka = 2.18$ ,  $s = 0.78$ ). Lastentarhanopettajat kokivat, etteivät ole antaneet usein seksuaalikasvatusta päiväkodissa. Seksuaalikasvatuksen toteuttamista ei kuitenkaan nähty olevan laiminlyöty päiväkodissa. Yhteistyö seksuaalikasvatuksen asioissa muiden tahojen kanssa ei kuitenkaan ollut yleistä. (Liite 7.)

## **7.2 Seksuaalikasvatus-, valmius-, tietämys-, suhtautumis- ja toteutus-käsitysten yhteys taustamuuttujiin**

### **7.2.1 Ikä, koulutuksesta valmistumisvuosi ja työkokemus**

Seksuaalikasvatus-, valmius-, tietämys-, suhtautumis- ja toteutus-käsitysten keskiarvojen suhdetta vastaajien ikään, koulutuksesta valmistumisvuoteen ja työkokemukseen tutkittiin tulomomenttikorrelaatiokertoimella. Seksuaalikasvatus-, valmius-, tietämys-, suhtautumis- ja toteutus-käsitykset eivät korreloineet tilastollisesti merkitsevästi lastentarhanopettajien ikään, valmistumisvuoteen tai työkokemukseen. Lastentarhanopettajien korrelaatiot on esitetty taulukossa 6.

**TAULUKKO 6. Lastentarhanopettajien (N=147-152) seksuaalikasvatus-, valmius-, tietämys-, suhtautumis- ja toteutus-käsitysten ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot**

Muuttuja	Ikä	Valmistum. vuosi	Työkokemus
Seksuaalikasvatus	-.06	-.09	-.10
Valmiudet	-.10	-.13	-.13
Tietämys	.09	.00	.02
Suhtautuminen	.04	.07	.09
Toteutus	.01	.00	.06

\*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$

### 7.2.2 Koulutus

Seksuaalikasvatus-, valmius-, tietämys-, suhtautumis- ja toteutus-käsitysten keskiarvojen yhteyttä vastaajien koulutukseen tutkittiin varianssianalyysillä. Varianssianalyysin tulokset on esitetty taulukossa 7.

Keskiarvojen tarkastelu osoitti sosiaalikasvattaja koulutuksen saaneet suhtautuvan hieman myönteisimmin seksuaalikasvatukseen päiväkodissa verrattuna kasvatustieteen kandidaatti- ja lastentarhanopettaja -koulutuksen saaneisiin. Seksuaalikasvatus ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä vastaajien koulutukseen;  $F(2, 137) = 1.73$ ,  $p = n.s.$

Valmiudet eivät olleet tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä vastaajien koulutukseen. Keskiarvovertailu osoitti sosiaalikasvattaja koulutuksen saaneiden ( $k_a = 2.39$ ,  $s = 0.66$ ) arvioivan valmiutensa riittämättömimmiksi kuin lastentarhanopettaja- ja kasvatustieteen kandidaatti -koulutuksen saaneet;  $F(2, 137) = 1.70$ ,  $p = n.s.$

Suhtautumisen osalta sallivaisemmat käsitykset ilmenivät lastentarhanopettajilla sosiaalikasvattajien ja kasvatustieteen kandidaattien suhtautuessa hieman kielteisimmin seksuaalikasvatukseen;  $F(2, 137) = 0.31$ ,  $p = n.s.$  Tietojen keskiarvojen erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä koulutuksen osalta;  $F(2, 137) = 0.19$ ,  $p = n.s.$

Toteutuksen osalta kasvatustieteen kandidaatti koulutuksen saaneet kokivat toteuttaneensa hieman useammin seksuaalikasvatusta kuin lastentarhanopettaja ja sosiaalikasvattaja -koulutuksen saaneet. Keskiarvojen välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa,  $F(2, 136) = 0.38$ ,  $p = n.s.$

**TAULUKKO 7. Summamuuttujien yhteys koulutukseen**

Muuttuja	Ammattikoulutus						F	Ryhmäerot (Scheffe)
	Lastentarhanopettaja		Sosiaali- kasvattaja		Kasvatustieteen kandidaatti			
	ka	s	ka	s	ka	s		
Seksuaalikasvatus	2.95	0.53	3.16	0.59	3.13	0.47	1.73	-
Valmiudet	2.10	0.66	2.39	0.66	2.16	0.67	1.70	-
Tietämys	3.48	0.48	3.51	0.40	3.42	0.40	0.19	-
Suhtautuminen	2.65	0.56	2.61	0.66	2.53	0.44	0.31	-
Toteutus	2.15	0.58	2.03	0.70	2.17	0.60	0.38	-

\*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$

### 7.2.3 Toiminimi

Seksuaalikasvatus-, valmius-, tietämys-, suhtautumis- ja toteutus-käsitysten keskiarvojen suhdetta vastaajien toiminimeen tutkittiin varianssianalyysillä. Varianssianalyysin tulokset on esitetty taulukossa 8.

Seksuaalikasvatus oli tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä vastaajien ammattikoulutukseen. Tilastollisesti melkein merkitsevä ero oli havaittavissa seksuaalisen kehityksen tukemista mittaavasta osiosta lastentarhanopettajien ja erityislastentarhanopettajien välillä,  $F(2, 147) = 4.02$ ,  $p < .05$ . Scheffin post hoc -vertailu osoitti erityislastentarhanopettaja -koulutuksen saaneiden ( $ka = 3.46$ ,  $s = 0.32$ ) seksuaalikasvatus -käsitysten olevan myönteisempiä kuin lastentarhanopettaja koulutuksen saaneiden ( $ka = 2.99$ ,  $s = 0.54$ ) käsitykset. Muut vertailut eivät olleet tilastollisesti merkitseviä F-arvoihin.

Valmiuksien keskiarvojen erojen tarkastelu osoitti toiminimen osalta sen, että erityislastentarhanopettajat arvioivat valmiutensa riittämättömimmiksi ( $ka = 2.35$ ,  $s = 0.81$ ) verrattuna lastentarhanopettajien ( $ka = 2.08$ ,  $s = 0.66$ ) ja päiväkodin johtajien käsityksiin valmiuksistaan ( $ka = 2.27$ ,  $s = 0.61$ ). Keskiarvojen ero ei ollut toiminimen suhteen tilastollisesti merkitsevä;  $F(2, 147) = 0.99$ ,  $p = n.s.$

Erityislastentarhanopettajilla ilmeni parhaimmat tiedolliset valmiudet ( $ka = 3.60$ ,  $s = 0.38$ ) verrattuna lastentarhanopettajien ( $ka = 3.44$ ,  $s = 0.49$ ) ja päiväkodin johtajien ( $ka = 3.47$ ,  $s = 0.43$ ) valmiuksiin. Keskiarvojen ero ei ollut toiminimen suhteen tilastollisesti merkitsevä;  $F(2, 147) = 0.58$ ,  $p = n.s.$

Erityislastentarhanopettajana toimivat ( $ka = 2.90$ ,  $s = 0.55$ ) suhtautuivat myönteisimmin seksuaalikasvatuksen tehtäviin, kuten lapsille seksuaalisuudesta puhumiseen verrattuna lastentarhanopettajien ( $ka = 2.60$ ,  $s = 0.56$ ) tai päiväkodin johtajien ( $ka = 2.67$ ,  $s = 0.57$ ) käsityksiin asiasta. Keskiarvot eivät kuitenkaan eronneet tilastollisesti merkitsevästi;  $F(2, 147) = 1.50$ ,  $p = n.s.$

Toteutuksen osalta erityislastentarhanopettajien, lastentarhanopettajien ja päiväkodin johtajien keskiarvojen ero oli tilastollisesti merkitsevä;  $F(2, 146)=6.29$ ,  $p<.01$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka= 2.74$ ,  $s=0.38$ ) kokivat toteuttaneensa useimmin seksuaalikasvatusta verrattuna lastentarhanopettajien ( $ka=2.10$ ,  $s= 0.56$ ) ja päiväkodin johtajien ( $ka= 2.25$ ,  $s= 0.73$ ) käsityksiin seksuaalikasvatuksen toteutuksen määrästä.

**TAULUKKO 8. Summamuuttujien yhteys toiminimeen**

Muuttuja	Toiminimi						F	Ryhmäerot (Scheffe)
	1 Lastentarhanopettaja		2 Erityislastentarhanopettaja		3 Päiväkodin johtaja			
	ka	s	ka	s	ka	s		
Seksuaalikasvatus	2.99	0.54	3.46	0.32	3.02	0.52	4.02*	2>1
Valmiudet	2.08	0.66	2.35	0.81	2.27	0.61	0.99	
Tietämys	3.44	0.49	3.60	0.38	3.47	0.43	0.58	
Suhtautuminen	2.60	0.56	2.90	0.55	2.67	0.57	1.50	
Toteutus	2.10	0.56	2.74	0.38	2.25	0.73	6.29**	2>1

\*  $p<.05$ , \*\* $p<.01$ , \*\*\*  $p<.001$

#### 7.2.4 Seksuaalikasvatus-, valmius-, tietämys-, suhtautumis- ja toteutus-käsitysten yhteydet

Summamuuttujien keskinäisiä yhteyksiä tarkasteltiin Pearsonin tulomomentti-korrelaatiokertoimella (taulukko 9). Summamuuttujien merkitystä toisiinsa tarkasteltiin yhtenäisinä kokonaisuuksina.

*Seksuaalikasvatus.* Seksuaalikasvatus ja valmiudet eivät korreloineet tilastollisesti merkitsevästi keskenään ( $r= .04$ ,  $p= n.s.$ ). Seksuaalikasvatus ja tietämys sen sijaan korreloivat keskenään tilastollisesti merkitsevästi ( $r= .26$ ,  $p<.01$ ). Mitä myönteisemmät käsitykset lastentarhanopettajilla oli seksuaalikasvatukseen, sitä paremmat tiedolliset valmiudet lastentarhanopettajilla oli. Myös seksuaalikasvatukseen ja suhtautumisen välillä oli tilastollisesti merkitsevä yhteys ( $r= .25$ ,  $p<.01$ ). Seksuaalikasvatukseen myönteiset asenteet olivat yhteydessä seksuaalikasvatukseen myönteisesti suhtautumiseen. Seksuaalikasvatus ja toteutus olivat myös tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä toisiinsa ( $r= .38$ ,  $p<.01$ ). Mitä myönteisemmät asenteet lastentarhanopettajilla oli seksuaalikasvatukseen, sitä enemmän he kokivat toteuttaneensa seksuaalikasvatusta.

*Valmiudet.* Valmiudet ja suhtautuminen olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä toisiinsa ( $r= .35$ ,  $p<.01$ ). Mitä paremmat valmiudet lastentarhanopettajat kokivat omaavansa, sitä myönteisemmin he suhtautuivat seksuaalikasvatukseen toteutukseen. Myös valmiuksien ja toteutuksen yhteys oli tilastollisesti merkitsevä ( $r= .47$ ,  $p<.01$ ). Mitä useammin lastentarhanopettajat kokivat toteuttaneensa seksuaalikasvatusta, sitä paremmiksi he kokivat valmiutensa toimia seksuaalikasvattajina. Valmiudet ja tietämys eivät sen sijaan olleet tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä toisiinsa ( $r= .12$ ,  $p= n.s.$ ).

*Tietämys.* Tietämys ja toteutus eivät olleet tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä toisiinsa ( $r = .05$ ,  $p = n. s.$ ). Tietämys ja suhtautuminen puolestaan korreloivat tilastollisesti merkitsevästi keskenään ( $r = .30$ ,  $p < .01$ ). Mitä enemmän lastentarhanopettajat tiesivät lasten seksuaalisesta kehityksestä, sitä myönteisimmin he suhtautuivat seksuaalikasvatukseen ja sen tehtäviin. *Suhtautuminen.* Suhtautuminen korreloi tilastollisesti merkitsevästi toteutuksen kanssa ( $r = .44$ ,  $p < .01$ ). Mitä myönteisemmin lastentarhanopettajat suhtautuivat seksuaalikasvatukseen ja sen tehtäviin, sitä useammin he olivat toteuttaneet seksuaalikasvatusta päiväkodissa.

Kaikkien muiden sumamuuttujien paitsi valmius ja seksuaalikasvatus, valmius ja tietämys, sekä tietämys ja toteutus summamuuttujien välillä todettiin olevan tilastollisesti merkitsevä positiivinen yhteys. Voimakkain yhteys näyttäisi olevan vain valmiuksien ja toteutuksen välillä.

**TAULUKKO 9. Seksuaalikasvatus-, valmius-, tietämys-, suhtautumis- ja toteutus -käsitusten väliset korrelaatiokertoimet**

	1	2	3	4	5
1. Seksuaalikasvatus	-				
2. Valmiudet	.04	-			
3. Tietämys	.26**	.12	-		
4. Suhtautuminen	.25**	.35**	.30**	-	
5. Toteutus	.38**	.47**	.05	.44**	-

N=101 \*  $p < .05$  \*\*  $p < .01$  \*\*\*  $p < .001$

### 7.3 Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheet

#### 7.3.1 Sisältöaiheet

Vastaajia pyydettiin arvioimaan mitä sisältöaiheita alle seitsemänvuotiaiden lasten seksuaalikasvatuksen tulisi käsitellä (taulukko 10). Prosenttivertailu osoittaa, että sisältöaiheista alastomuus ja rakkaus-aihe sai suurimman prosenttiosuuden (98.7%), kun taas pienin prosenttiosuus havaittiin olevan sukupuolisairaudet-aiheella (2.0%). Vastaajat kokivat kolmasosan aiheista seksuaalikasvatukseen kuulumattomiksi. Suurin hajonta ilmeni aiheiden itsetydytys, masturbointi, naisen ja miehen välinen sukupuolinen suhde, psykoseksuaalinen kehitys, rakastelu, seksuaaliset tunteet ja sukupuolielinten tutkiminen osalta. Mielihyvän kokemukset, psykoseksuaalinen kehitys, seksuaalinen käyttäytyminen, seksuaaliset tunteet sekä sukupuolielinten tutkiminen olivat sisältöaiheita, joiden osalta kato oli suurinta. Käsitettä psykoseksuaalinen kehitys vastaajat myös vierastivat. Kato johtuu osaltaan siitä, että valittavana ei ollut *en osaa sanoa* vaihtoehtoa.

Lähes kaikki vastaajat (98.7%) olivat yksimielisiä siitä, että alastomuusaihe sisältyy seksuaalikasvatukseen. Kaikki vastaajat, koulutuksestaan huolimatta, liittivät myös rakkauden kuuluvan seksuaalikasvatukseen. Edelleen lähes kaikki vastaajista (90-

95.4%) kokivat hellyyden osoitusten, kotileikin, lapsen syntymän, miten lapsia tehdään -tiedon, raskauden, roolileikin, sukupuolielimistä huolehtimisen, sukupuolielinten ulkoisten erojen, sukupuoli-identiteetin, sukupuolen hyväksymisen, sylissä pidon ja tasa-arvon kuuluviksi seksuaalikasvatuksen sisältöaiheiksi.

Suurin osa vastaajista (yli 80%) näki seksuaalikasvatuksen sisältöaiheisiin kuuluviksi myös avio- ja avoliiton, keskustelut seksuaalisuudesta, kylpemis- ja wc-toiminnot, lääkarileikit, roolikäsitykset ja saunakulttuurin; Vastaavasti 60-80% vastaajista koki, että adoptio, hyväilyt, lapsettomuus, mielihyvän kokemukset, sukupuolielinten oikeat nimet, sukupuoliroolimallit ja suudelmat kuuluvat seksuaalikasvatuksen aihealueiksi.

Mielipiteet siitä, kuuluuko itsetyydytys, masturbointi, naisen ja miehen välinen sukupuolinen suhde ja sukupuolielinten tutkiminen seksuaalikasvatuksen sisältöaiheisiin aiheutti jakaantumista puolesta ja vastaan vastaajien kesken. Hieman yli puolet vastaajista katsoi, että sisältöaiheisiin tulisi kuulua edellä mainitut aihealueet. Hieman alle puolet vastaajista taas oli sitä mieltä, ettei niiden tule kuulua seksuaalikasvatuksen aihealueiksi. Tulokset eivät näin tue edellä mainittujen aihealueiden osalta teoriaosassa esitettyjä ajatuksia.

Suhtautuminen sisältöaiheisiin biseksuaalisuus, homous ja lesbous oli vielä kielteisempää. Alle kouluikäisten seksuaalikasvatus nähtiin asiana, johon aiheita biseksuaalisuus, homous ja lesbous ei liitetä. Vain kolmannes näki kyseisten aiheiden kuuluvan seksuaalikasvatuksen aihealueisiin. Biseksuaalisuuden liitti vain neljännes vastaajista seksuaalikasvatuksen aihealueeseen kuuluvaksi. Muista tutkimuksista käy ilmi, että Suomalaisten suhtautuminen seksuaalisiin vähemmistöihin, kuten homoseksuaaleihin on kuitenkin liberalisoitunut viimeisten vuosikymmenien aikana. Miesten vastauksia tarkasteltaessa voi todeta, että viidestä miehestä kolme hyväksyi homouden kuuluvan seksuaalikasvatuksen sisältöaiheeksi, kun naisista asian hyväksyi vain hieman yli kolmannes (35.5%). Miesten vähäisen määrän vuoksi asiaan tulee kuitenkin suhtautua kriittisesti.

Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheiksi ei liitetty myöskään inestisiä, intiimejä hyväilyjä, seksuaalista käyttäytymistä, seksuaalisia tunteita, sukupuolielinten piirtämistä ja sukupuolielinten toimintoja. Vain hieman yli neljännes vastaajista mielsi inestin, intiimit hyväilyt ja seksuaalisen käyttäytymisen kuuluvan seksuaalikasvatuksen aihealueiksi. Edelleen suurin osa vastaajista (62.5-67.1%) katsoi, etteivät seksuaaliset tunteet, sukupuolielinten piirtäminen ja sukupuolielinten toiminnot kuulu lasten seksuaalikasvatuksen aiheiksi.

Kaupallinen seksi, orgasmi, seksuaalikokemukset, seksuaalirikokset ja sukupuolisairaudet koettiin myös seksuaalikasvatuksen sisältöaiheisiin kuulumattomiksi. Vain kymmenesosa katsoi niiden kuuluvan seksuaalikasvatuksen aiheisiin. Myös AIDS -tietous nähtiin seksuaalikasvatukseen kuulumattomaksi, vaikka teoria tukee sen sisällyttämistä seksuaalikasvatuksen sisältöaiheeksi.

**TAULUKKO 10. Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheet kyllä vastausten osalta**

Aihealue	f	%	Aihealue	f	%
Alastomuus	150	98.7	Suudelmat	105	69.1
Rakkaus	150	98.7	Adoptio	102	67.1
Sukupuolen hyväksyminen	145	95.4	Lapsettomuus	96	63.2
Lapsen syntymä	144	94.7	Itsetyydytys	81	53.3
Raskaus	144	94.7	Masturbointi	80	52.6
Hellyyden osoitukset	141	92.8	Sukupuolielinten tutkiminen	80	52.6
Tasa-arvo	141	92.8	Naisen ja miehen välinen...	78	51.3
Sukupuoli-identiteetti	139	91.4	Psykokseksuaalinen kehitys	71	46.7
Sukupuolielimistä huolehtim.	139	91.4	Rakastelu	62	40.8
Sylissä pito	139	91.4	Seksuaaliset tunteet	57	37.5
Kotileikki	137	90.1	Sukupuolielinten toiminnot	57	37.5
Miten lapsia tehdään tieto	137	90.1	Homous	54	35.5
Roolileikki	137	90.1	Sukupuolielinten piirtäminen	50	32.9
Sukupuolielinten ulkoiset erot	137	90.1	Lesbous	49	32.2
Kylpemis-/wc-toiminnot	136	89.5	Insesti	44	28.9
Keskustelut seksuaalisuudesta	134	88.2	Intiimit hyväilyt	44	28.9
Lääkäreleikki	134	88.2	Seksuaalinen käyttäytyminen	43	28.3
Saunakulttuuri	134	88.2	Biseksuaalisuus	37	24.3
Roolikäsitukset	129	84.9	AIDS tietous	22	14.5
Avio-/avoliitto	127	83.6	Orgasmi	16	10.5
Mielihyvän kokemukset	117	77.0	Seksuaalikokemukset	16	10.5
Sukupuoliroolimallit	117	77.0	Seksuaalirikokset	14	9.2
Hyväilyt	112	73.7	Kaupallinen seksi	7	4.6
Sukupuolielinten oikeat nimet	106	69.7	Sukupuolisairaudet	3	2.0

### 7. 3. 2 Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheiden tarkastelua taustamuuttujiin

Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheiden välisiä suhteita taustamuuttujiin tarkasteltiin tulomomenttikorrelaatiokertoimella, regressioanalyysillä ja varianssianalyysillä. Taustamuuttujiksi valittiin ikä, valmistumisvuosi, työkokemus, koulutus ja toiminimi.

*Ikä.* Tulomomenttikorrelaatio tarkastelun kautta havaittiin, että sisältöaiheiden osalta vastaajien ikään oli yhteydessä positiivisesti tilastollisesti melkein merkitsevästi psykoseksuaalinen kehitys ( $r = .20$ ,  $p < .05$ ) ja sukupuolisairaudet ( $r = .19$ ,  $p < .05$ ) sisältöaiheet. Mitä myönteisimmin lastentarhanopettajat suhtautuivat psykoseksuaalinen kehitys ja sukupuolisairaudet sisältöaiheisiin, sitä vanhempia lastentarhanopettajat olivat. Negatiivinen tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys ikään oli seuraavilla aiheilla: avio-/avoliitto ( $r = -.18$ ,  $p < .05$ ), kotileikki ( $r = -.17$ ,  $p < .05$ ), sukupuoliroolimallit ( $r = -.17$ ,  $p < .05$ ) ja sukupuolen tutkiminen ( $r = -.19$ ,  $p < .05$ ). Mitä myönteisimmin lastentarhanopettajat suhtautuivat avio-/avoliitto, kotileikki, sukupuoliroolimallit ja sukupuolen tutkiminen sisältöaiheisiin, sitä nuorempia lastentarhanopettajat olivat.

*Valmistumisvuosi.* Valmistumisvuoteen seksuaalikasvatuksen sisältöaiheista olivat positiivisesti tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä kaupallinen seksi ( $r = .17$ ,  $p < .05$ ) ja psykoseksuaalinen kehitys ( $r = .16$ ,  $p < .05$ ) -aiheet. Tilastollisesti merkitsevä yhteys valmistumisvuoteen oli sukupuolisairaudet aiheella ( $r = .22$ ,  $p < .01$ ). Mitä myönteisimmin lastentarhanopettajat suhtautuivat kaupallinen seksi, psykoseksuaalinen kehitys ja sukupuolisairaudet sisältöaiheisiin, sitä enemmän aikaa koulutuksesta



valmistumisesta oli. Negatiivinen tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys oli seksuaalikasvatuksen aiheisiin: kotileikki ( $r = -.20$ ,  $p < .05$ ), kylpeminen ( $r = -.19$ ,  $p < .05$ ), sukupuolen hyväksyminen ( $r = -.17$ ,  $p < .05$ ), sukupuoliroolimallit ( $r = -.18$ ,  $p < .05$ ), suudelma ( $r = -.20$ ,  $p < .05$ ) ja tasa-arvo ( $r = -.20$ ,  $p < .05$ ). Mitä myönteisimmin lastentarhanopettajat suhtautuivat kotileikki, kylpeminen, sukupuolen hyväksyminen, sukupuoliroolimallit, suudelma ja tasa-arvo -aiheisiin, sitä vähemmän aikaa koulutuksesta valmistumisesta oli.

*Työkokemus.* Työkokemukseen olivat positiivisesti tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä psykoseksuaalinen kehitys ( $r = .20$ ,  $p < .05$ ), sukupuolisairaudet ( $r = .17$ ,  $p < .05$ ) ja seksuaalikokemukset -aiheet ( $r = .17$ ,  $p < .05$ ). Mitä myönteisimmin lastentarhanopettajat suhtautuivat psykoseksuaalinen kehitys ja sukupuolisairaudet -aiheisiin, sitä enemmän heillä oli työkokemusta. Negatiivinen tilastollisesti merkitsevä yhteys oli aiheisiin: kotileikki ( $r = -.19$ ,  $p < .05$ ), sukupuoliroolimallit ( $r = -.16$ ,  $p < .05$ ) ja sukupuolielinten tutkiminen ( $r = -.17$ ,  $p < .05$ ). Mitä myönteisemmin lastentarhanopettajat suhtautuivat kotileikki, sukupuoliroolimallit ja sukupuolielinten tutkiminen sisältöaiheisiin, sitä vähemmän lastentarhanopettajilla oli työkokemusta. Korrelaation neliön perusteella taustamuuttujat eivät selittäneet sisältöaiheiden vaihtelua tilastollisesti merkitsevästi (taulukko 11).

**TAULUKKO 11. Lastentarhanopettajien seksuaalikasvatuksen sisältöaihe  
-käsitusten ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot**

Muuttuja	Ikä	Valmistumis- vuosi	Työkokemus	Korrelaation neliö
Alastomuus	.05	-.02	-.05	3.04
Adoptio	-.08	-.13	-.09	0.90
Aids -tietous	.00	.04	.05	1.63
Avio-/avoliitto	-.18*	-.14	-.04	5.25
Biseksuaalisuus	.02	-.04	.06	1.11
Hyväilyt	.05	-.01	.04	4.12
Hellyyden osoitukset	-.01	-.04	.02	1.46
Homous	-.08	-.09	-.03	3.31
Insesti	-.06	-.14	-.08	3.37
Intiimit hyväilyt	.12	.01	.12	13.59
Itsetyydytys	-.01	-.09	-.03	7.48
Kaupallinen seksi	.14	.17*	.15	4.81
Keskustelut seksuaalisuudesta	-.10	-.12	-.14	1.59
Kotileikki	-.18*	-.17*	-.18*	6.46
Kylpemis-/wc-toiminnot	-.14	-.17*	-.12	5.17
Lapsen syntymä	-.07	-.03	-.06	3.11
Lapsettomuus	-.04	-.10	-.04	0.77
Lesbous	-.11	-.15	-.08	4.18
Lääkäreleikki	-.05	-.01	-.01	4.43
Masturbointi	.08	-.03	.05	7.61
Mielihyvän kokemukset	-.05	-.11	-.07	5.23
Miten lapsia tehdään -tieto	-.01	-.05	-.00	4.29
Naisen ja miehen välinen suhde	.11	.03	.13	3.88
Orgasmi	.09	.05	.08	5.35
Psyko-seksuaalinen kehitys	.19*	.16*	.20*	7.34
Rakkaus	.05	-.02	-.05	3.80
Rakastelu	.08	.09	.10	5.80
Raskaus	-.07	-.03	-.04	3.11
Roolikäsitukset	.03	-.04	.02	0.76
Roolileikki	-.08	-.12	-.08	4.23
Saunakulttuuri	-.14	-.12	-.11	4.43
Seksuaalikokemukset	.13	.10	.15	2.02
Seksuaalirikokset	.10	.05	.03	2.92
Seksuaalinen käyttäytyminen	.09	.04	.10	2.73
Seksuaaliset tunteet	.14	.08	.12	3.61
Seksuaalisten elinten oikeat nimet	.07	.10	.11	1.10
Sukupuolielimistä huolehtiminen	.01	-.02	.01	8.70
Sukupuolielinten piirtäminen	.07	-.01	.00	3.10
Sukupuolielinten toiminnot	.06	.01	.07	2.63
Sukupuolielinten ulkoiset erot	.03	.05	-.03	1.38
Sukupuoli-identiteetti	-.04	-.07	-.09	4.39
Sukupuolen hyväksyminen	-.11	-.17*	-.11	2.13
Sukupuolielinten tutkiminen	-.19*	-.17*	-.17*	5.65
Sukupuoliroolimallit	-.16*	-.18*	-.17*	7.32
Sukupuolisairaudet	.19*	.22**	.17*	7.06
Suudelmat	-.13	-.20*	-.11	2.61
Sylissäpito	-.04	-.07	-.04	4.34
Tasa-arvo	-.12	-.20*	-.14	2.40

\* p<.05, \*\* p<.01, \*\*\* p<.001

*Koulutus.* Koulutuksen osalta haluttiin tarkastella myös erityislastentarhanopettajien suhtautumista sisältöaiheisiin. Eri koulutuksen saaneiden vastaajien käsitykset vaihtelivat sisältöaiheisiin suhtautumisessa. Aiheiden AIDS-tietous, insesti, intiimit hyväilyt, itsetyydytys, lapsettomuus, naisen ja miehen välinen sukupuolinen suhde, psykoseksuaalinen kehitys, seksuaalikäyttäytyminen, seksuaaliset tunteet ja sukupuolielinten tutkiminen osalta oli vastauksissa havaittavissa suurimmat erot eri koulutuksen saaneiden henkilöiden kesken. Aiheisiin alastomuus, lapsen syntymä, rakkaus, raskaus, roolikäsitykset, roolileikki, sukupuoli-identiteetti, sukupuolen hyväksyminen, sukupuolisairaudet ja tasa-arvo eri koulutuksen saaneet vastaajat sen sijaan suhtautuivat hyvin samansuuntaisesti. Seksuaalikasvatuksen aihealueet kyllä-vastausten osalta koulutuksen mukaan esitetään taulukossa 12.

Kaikkineen voidaan todeta, että koulutuksen osalta suhtautuminen seksuaalikasvatuksen sisältöaiheisiin oli sallivuudeltaan erilaista. Vastaajat suhtautuivat seksuaalikasvatuksen sisältöaiheisiin koulutuksen osalta siten, että kasvatustieteen kandidaatti-koulutuksen saaneet osoittivat sallivuutta aiheisiin kotileikki, kylpemis-/wc-toiminnot, lääkrileikki, sukupuolielinten oikeat nimet, sukupuolielimistä huolehtiminen, sukupuolielinten ulkoiset erot, suudelmat ja sylissä pito. Sosiaalikasvattajat taas olivat sallivaisempia lesbous, rakastelu, roolileikki ja sukupuoliroolimalli aiheiden osalta. Orgasmi, sukupuolisairaudet ja tasa-arvo aiheiden osalta lastentarhanopettajat olivat sallivaisempia. Tulosten vertailu osoittaa, että erityislastentarhanopettajat valitsivat muita koulutusryhmiä useammin vaihtoehdon kyllä. Erityislastentarhanopettajat suhtautuivat 48:n sisältöaiheen osalta 26 sisältöaiheeseen sallivaisimmin.

Tarkasteltaessa kaikkien koulutusryhmien vastaajien käsityksiä osoittautui, että kaikki erityislastentarhanopettajat kokivat avio-/avoliiton, hellyyden osoitukset, keskustelut seksuaalisuudesta, lapsen syntymän, lapsettomuuden, mielihyvän kokemukset, miten lapsia tehdään -tiedon, raskauden, roolikäsitysten, saunakulttuurin, sukupuolen hyväksymisen ja sukupuoli-identiteetin kuuluvan seksuaalikasvatuksen aihealueisiin. Edelleen kaikki sosiaalikasvattajat taas kokivat rakkauden lisäksi vain keskusteluiden seksuaalisuudesta ja sukupuolen hyväksymisen kuuluvan seksuaalikasvatuksen aihealueeksi. Kaikki kasvatustieteen kandidaatit kokivat vain kotileikin, kylpemis-/wc toimintojen, lapsen syntymän, lääkrileikkien, raskauden, saunakulttuurin, sukupuolielimistä huolehtimisen, sukupuolielinten ulkoisten erojen ja sylissä pidon kuuluvan seksuaalikasvatuksen aihealueeksi. Edelleen kaikki kasvatustieteen kandidaatit kokivat, etteivät intiimit hyväilyt, orgasmi, seksuaalikokemukset ja seksuaalirikokset kuulu seksuaalikasvatuksen aihealueiksi päiväkodissa. Lisäksi kaikki sosiaalikasvattajat ja kasvatustieteen kandidaatit näkivät, ettei kaupallinen seksi kuulu seksuaalikasvatuksen aihealueeksi. Mielenkiintoinen ryhmien välinen ero ilmenee aiheen sukupuolisairaudet osalta. Kaikki lastentarhanopettajat olivat sallivaisempia sukupuolisairauksien aihealueen osalta. Näin ollen teoriassa esitettyjä näkemyksiä sukupuolisairauksien osalta tuki tutkituista vain lastentarhanopettajien käsitykset.

Sisältöaiheista ainoastaan psykoseksuaalinen kehitys korreloi tilastollisesti merkitsevästi koulutuksen kanssa ( $r = -.25, p < .01$ ). Sukupuoliroolimallit sisältöaihe korreloi melkein merkitsevästi koulutuksen kanssa ( $r = .19, p < .05$ ). Muut sisältöaiheet eivät korreloineet tilastollisesti merkitsevästi koulutuksen kanssa. Korrelaation neliön perusteella koulutus selitti psykoseksuaalinen kehitys sisältöaiheen vaihtelusta 8.57%. Korrelaation neliö vertailun perusteella koulutus ei selittänyt muiden sisältöaiheiden vaihtelua tilastollisesti merkitsevästi. Khi neliö –testin tulokset on esitetty liitteessä 8.

**TAULUKKO 12. Seksuaalikasvatuksen aihealueet kyllä vastausten osalta koulutuksen mukaan (%)**

Lastentarhanopettaja	%	Sosiaalikasvataja	%	K.asvatusiät. kandidaatti	%	Erytistastentarhanopettaja	%
Rakkaus	100.0	Alastomuus	100.0	Alastomuus	100.0	Alastomuus	100.0
Alastomuus	99.0	Keskustelut sek.sta	100.0	Kotileikki	100.0	Avo-/avioliitto	100.0
Lapsen syntymä	95.2	Rakkaus	100.0	Kylpemis-/wc-toiminnot	100.0	Hellyyden osoitukset	100.0
Rakkaus	95.2	Kotileikki	94.7	Lapsen syntymä	100.0	Keskustelut sek.sta	100.0
Tasa-arvo	95.1	Kylpemis-/wc-toiminnot	94.7	Lääkärileikki	100.0	Lapsen syntymä	100.0
Hellyyden osoitukset	94.3	Lapsen syntymä	94.7	Rakkaus	100.0	Lapsettomuus	100.0
Sylissäpito	93.2	Rakkaus	94.7	Rakkaus	100.0	Mielihyvän kokemukset	100.0
Sukupuoli-identiteetti	93.1	Roolileikki	94.7	Saunakulttuuri	100.0	Miten lapsia tehdään	100.0
Kotileikki	92.1	Sp. elimistä huolehtiminen	94.7	Sp. Elimistä huolehtiminen	100.0	Rakkaus	100.0
Miten lapsia tehdään	91.3	Sukupuoli-identiteetti	94.7	Sp. Elinten ulkoiset erot	100.0	Rakkaus	100.0
Roolileikki	91.3	Tasa-arvo	94.7	Sylissäpito	100.0	Rakkaus	100.0
Spelimistä huolehtiminen	91.3	Miten lapsia tehdään	94.4	Hellyyden osoitukset	93.3	Roolikäsitkset	100.0
Sp.elinten ulkoiset erot	91.3	Sukupuoliroolimallit	94.4	Keskustelut sek.sta	93.3	Saunakulttuuri	100.0
Kylpemis-/wc-toiminnot	89.3	Saunakulttuuri	89.5	Miten lapsia tehdään	93.3	Sukupuoli-identiteetti	100.0
Lääkärileikki	88.5	Sp. elinten ulkoiset erot	89.5	Roolikäsitkset	93.3	Adoptio	87.5
Keskustelut seksuaalisuud.	86.5	Sylissäpito	89.5	Roolileikki	93.3	Hyväilyt	87.5
Saunakulttuuri	86.5	Avo-/avioliitto	88.9	Roolikäsitkset	93.3	Itsetyydytys	87.5
Roolikäsitkset	84.5	Mielihyvän kokemukset	87.5	Sukupuoli-identiteetti	93.3	Kotileikki	87.5
Avo-/avioliitto	84.3	Hellyyden osoitukset	84.2	Sukupuoliroolimallit	93.3	Kylpemis-/wc-toiminnot.	87.5
Mielihyvän kokemukset	81.0	Lääkärileikki	84.2	Tasa-arvo	93.3	Lääkärileikki	87.5
Hyväilyt	78.4	Roolikäsitkset	84.2	Naisen ja miehen välinen	87.5	Roolileikki	87.5
Sukupuoliroolimallit	73.8	Hyväilyt	72.2	Avio-/avioliitto	86.7	Sp.elimistä huolehtiminen	87.5
Naisen ja miehen välinen	70.6	Adoptio	66.7	Adoptio	80.0	Sp.elinten ulkoiset erot	87.5
S. elinten oikeat nimet	70.2	Lapsettomuus	66.7	Sp. elinten oikeat nimet	80.0	Sylissäpito	87.5
Suudelmat	69.9	Sp. Elinten oikeat nimet	66.7	Suudelmat	80.0	Tasa-arvo	87.5
Adoptio	67.3	Suudelmat	66.7	Lapsettomuus	73.3	Insesti	75.0
Lapsettomuus	60.2	Rakastelu	56.3	Mielihyvän kokemukset	73.3	Masturbaatio	75.0
Masturbointi	56.9	Itsetyydytys	55.6	Hyväilyt	60.0	Sp.elinten oikeat nimet	75.0
Itsetyydytys	55.0	Seksuaaliset tunteet	53.3	Itsetyydytys	53.3	Sukupuoliroolimallit	75.0
Psykooseksuaalinen kehitys	55.0	Masturbaatio	50.0	Masturbaatio	50.0	Suudelmat	75.0
Rakastelu	42.7	Psykooseksuaalinen kehitys	43.8	Homous	33.3	Seks.käyttätym.	71.4
Sp. elinten toiminnot	39.2	Insesti	41.2	Lesbous	33.3	Seksuaaliset tunteet	71.4
Seksuaaliset tunteet	39.0	Naisen ja miehen välinen	40.0	Rakastelu	26.7	Psykooseksuaalinen kehitys	62.5
Homous	35.0	Homous	38.9	Insesti	20.0	Aids -tietous	50.0
				Seksuaalikäyttäytyminen	20.0	Homous	50.0

Sp.elinten piirtäminen	33.0	Lesbous	38.9	Seksuaaliset tunteet	20.0	Rakastelu	50.0
Lesbous	31.1	Sp. Elinten toiminnot	38.9	Sp. Elinten piirtäminen	20.0	Sp.elinten piirtäminen	50.0
Seksuaalikäyttäytyminen	27.7	Biseksuaalisuus	33.3	Sp. Elinten toiminnot	20.0	Sp.elinten toiminnot	50.0
Insesti	26.7	Sp. Elinten piirtäminen	33.3	Psykooseksuaalinen kehitys	14.3	Naisen ja miehen välinen	49.5
Biseksuaalisuus	23.5	Seksuaalikäyttäytyminen	31.3	Aids -tietous	13.3	Biseksuaalisuus	37.5
Orgasmi	13.9	Aids -tietous	17.6	Biseksuaalisuus	13.3	Intiimit hyväilyt	37.5
Intiimit hyväilyt	12.7	Seksuaalirikokset	11.8	Intiimit hyväilyt	-	Lesbous	37.5
Aids -tietous	11.8	Seksuaalikokemukset	5.9	Kaupallinen seksi	-	Seksuaalikokemukset	28.6
Seksuaalikokemukset	11.7	Intiimit hyväilyt	5.6	Orgasmi	-	Kaupallinen seksi	25.0
Seksuaalirikokset	8.8	Orgasmi	5.6	Seksuaalirikokset	-	Seksuaalirikokset	25.0
Kaupallinen seksi	4.9	Kaupallinen seksi	-	Seksuaalikokemukset	-	Orgasmi	12.5
Sukupuolisairaudet	2.9	Sukupuolisairaudet	-	Sukupuolisairaudet	-	Sukupuolisairaudet	-

N=141-151

*Toiminimi.* Seksuaalikasvatuksen sisältöaihe -käsitusten yhteyttä vastaajien toiminimeen tutkittiin tulomomenttikorrelaatiolla ja Khi neliö -testillä. Khi neliö -testin tulokset on esitetty taulukossa 13. Sisältöaiheista intiimit hyväilyt ( $r = .19$ ,  $p < .05$ ), masturbaatio ( $r = .17$ ,  $p < .05$ ) ja sukupuolielinten piirtäminen ( $r = .23$ ,  $p < .05$ ) korreloivat tilastollisesti melkein merkitsevästi toiminimen kanssa. Sukupuolen hyväksyminen ( $r = -.20$ ,  $p < .05$ ), sukupuoli-identiteetti ( $r = -.16$ ,  $p < .05$ ) ja lapsen syntymä ( $r = -.17$ ,  $p < .05$ ) olivat tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä myös toiminimeen. Kaupallinen seksi ( $r = .32$ ,  $p < .01$ ), sukupuolisairaudet ( $r = .29$ ,  $p < .01$ ) ja seksuaalirikokset ( $r = .26$ ,  $p < .01$ ) korreloivat tilastollisesti merkitsevästi toiminimen kanssa.

Khi neliö -vertailu osoitti aids -tietous, avio-/avoliitto, intiimit hyväilyt, lapsen syntymä, seksuaalinen käyttäytyminen, sukupuolielinten piirtäminen ja sukupuolen hyväksyminen sisältöaiheiden ja toiminimen välillä olevan tilastollisesti melkein merkitsevä yhteys. Korrelaation neliön perusteella toiminimi selitti aids -tietous sisältöaiheen vaihtelusta 6.77%, avio-/avoliitto -aiheen vaihtelusta 5.65%, intiimit hyväilyt -aiheen vaihtelusta 6.77%, lapsen syntymä -aiheen vaihtelusta 6.12%, seksuaalinen käyttäytyminen -aiheen vaihtelusta 5.67%, sukupuolielinten piirtäminen -aiheen vaihtelusta 8.26% ja sukupuolen hyväksyminen -aiheen vaihtelusta 7.78%.

Khi neliö -vertailu osoitti lisäksi toiminimen ja naisen ja miehen välinen sukupuolinen suhde, seksuaalikokemukset ja seksuaalirikokset -sisältöaiheiden suhtautumisessa ilmenevän tilastollisesti merkitsevä yhteys. Korrelaation neliön perusteella toiminimi selitti naisen ja miehen välinen sukupuolinen suhde sisältöaiheen vaihtelusta 8.58%, seksuaalikokemukset -aiheen vaihtelusta 9.57% ja seksuaalirikokset -aiheen vaihtelusta 10.88%.

Kaupallinen seksi ja sukupuolisairaudet sisältöaiheiden ja toiminimen välillä oli erittäin merkitsevä tilastollinen yhteys. Toiminimi selitti kaupallinen seksi -aiheen vaihtelusta 15.71% ja sukupuolisairaudet -aiheen vaihtelusta 13.95%. Korrelaation neliön perusteella toiminimi ei selittänyt muiden sisältöaiheiden vaihtelua tilastollisesti merkitsevästi.

**TAULUKKO 13. Seksuaalikasvatuksen aihealueet kyllä vastausten osalta toiminimen mukaan (%)**

Lastentarhanopettaja	%	N	Erytislasterhanopettaja	%	N	Päiväkodin johtaja	%	N	r2
Adoptio	72.3	73	Adoptio	8.9	9	Adoptio	18.8	19	1.40
Aids -tietous	54.5	12	Aids -tietous	27.3	6	Aids -tietous	27.3	6	6.77 .05*
Alastomuus	75.0	111	Alastomuus	17.6	26	Alastomuus	17.6	26	1.47
Avio-/avoliitto	76.0	95	Avio-/avoliitto	15.2	19	Avio-/avoliitto	15.2	19	5.65 .05*
Biseksuaalisuus	67.6	25	Biseksuaalisuus	21.6	8	Biseksuaalisuus	21.6	8	1.50
Hellyyden osoitukset	74.8	104	Hellyyden osoitukset	17.3	24	Hellyyden osoitukset	17.3	24	1.44
Homous	67.9	36	Homous	20.8	11	Homous	20.8	11	2.62
Hyväilyt	74.5	82	Hyväilyt	7.3	8	Hyväilyt	18.2	20	0.01
Insesti	67.4	29	Insesti	11.6	5	Insesti	20.9	9	2.23
Intiimit hyväilyt	50.0	9	Intiimit hyväilyt	16.7	3	Intiimit hyväilyt	33.3	6	6.77 .05*
Itsetydytys	70.0	56	Itsetydytys	10.0	8	Itsetydytys	20.0	16	2.54
Kaupallinen seksi	14.3	1	Kaupallinen seksi	14.3	1	Kaupallinen seksi	71.4	5	15.71 .001***
Keskustelut seksuaali..	73.5	97	Keskustelut seksuaali...	8.3	11	Keskustelut seksuaali..	18.2	24	1.73
Kotileikki	76.3	103	Kotileikki	7.4	10	Kotileikki	16.3	22	2.67
Kylpemis-/wc-toim.	74.6	100	Kylpemis-/wc-toim.	7.5	10	Kylpemis-/wc-toim.	17.9	24	0.35
lapsen syntymä	76.1	108	Lapsen syntymä	7.7	1	Lapsen syntymä	16.2	23	6.12 .05*
Lapsettomuus	71.6	68	Lapsettomuus	10.5	10	Lapsettomuus	17.9	17	3.93
Lesbous	68.8	33	Lesbous	10.4	5	Lesbous	20.8	10	1.56
Lääkärileikki	75.0	9	Lääkärileikki	7.6	10	Lääkärileikki	17.4	23	0.31
Masturbointi	67.1	53	Masturbointi	10.1	8	Masturbointi	22.8	18	5.18
Mielihyvän kokemukset	73.0	84	Mielihyvän kokemukset	8.7	10	Mielihyvän kokemukset	18.3	21	1.44
Miten lapsia tehdään...	73.3	99	Miten lapsia tehdään...	8.1	11	Miten lapsia tehdään...	18.5	25	1.75
Naisen ja miehen...	67.1	51	Naisen ja miehen...	13.2	10	Naisen ja miehen...	19.7	15	8.58 .01**
Orgasmi	68.8	11	Orgasmi	6.3	1	Orgasmi	25.0	4	0.60
Psykooseksuaalinen keh.	71.4	50	Psykooseksuaalinen keh.	10.0	7	Psykooseksuaalinen keh.	18.6	13	1.48
Rakkaus	75.0	111	Rakkaus	7.4	11	Rakkaus	17.6	26	1.47
Rakastelu	67.2	41	Rakastelu	8.2	5	Rakastelu	24.6	15	3.35
Raskaus	74.6	106	Raskaus	7.7	11	Raskaus	17.6	25	0.85
Rooli-leikki	75.6	102	Rooli-leikki	7.4	10	Rooli-leikki	17.0	23	0.38
Rooli-käsitykset	74.0	94	Rooli-käsitykset	7.9	10	Rooli-käsitykset	18.1	23	0.38
Saunakulttuuri	75.0	99	Saunakulttuuri	8.3	11	Saunakulttuuri	16.7	22	2.60
Seksuaalilikokemukset	50.0	8	Seksuaalilikokemukset	25.0	4	Seksuaalilikokemukset	25.0	4	9.57 .01**
Seksuaalirikokset	42.9	6	Seksuaalirikokset	7.1	1	Seksuaalirikokset	50.0	7	10.88 .01**
Seksuaalinen käyttäytyminen	62.8	27	Seksuaalinen käyttäytyminen	14.0	6	Seksuaalinen käyttäytyminen	23.3	10	5.67 .05*

Seksuaaliset tunteet	68.4	39	Seksuaaliset tunteet	10.5	6	21.2	12	2.23	-
Sp.elinten oikeat nimet	71.4	75	Sp.elinten oikeat nimet	7.6	8	21.0	22	2.23	-
Sp.elimistä huolehtim.	73.7	101	Sp.elimistä huolehtim.	7.3	10	19.0	26	1.03	-
Sp.elinten piirtäminen	61.2	30	Sp.elinten piirtäminen	8.2	4	30.6	15	8.26	.05*
Sp.elinten toiminnot	66.7	38	Sp.elinten toiminnot	10.5	6	22.8	13	3.25	-
Sp. elinten ulkoiset erot	74.1	100	Sp.elinten ulkoiset erot	6.7	9	19.3	26	2.07	-
Sp. identiteetti	76.6	105	Sp. identiteetti	7.3	10	16.1	2	4.14	-
Sp. hyväksyminen	76.2	104	Sp. hyväksyminen	7.7	11	16.1	23	7.78	.05*
Sp.elinten tutkiminen	69.6	55	Sp.elinten tutkiminen	8.9	7	21.5	17	2.25	-
Sp.roolimallit	73.9	85	Sp.roolimallit	6.1	7	20.0	23	2.18	-
Sukupuolisairaudet	-	-	Sukupuolisairaudet	-	-	100.0	3	13.95	.001***
Suudelmat	74.0	77	Suudelmat	7.7	8	18.3	19	0.91	-
Sylissäpito	75.2	103	Sylissäpito	7.3	10	17.5	24	0.26	-
Tasa-arvo	76.3	106	Tasa-arvo	7.2	10	16.5	23	2.92	-

\* p<.05, \*\* p<.01, \*\*\* p<.001



## 7.4 Havainnot lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä

Lasten seksuaalista käyttäytymistä tutkittiin vastaajien havaintojen määrällä. Tutkimuksessa tiedusteltiin, miten usein tutkittavat ovat havainneet lasten seksuaalista käyttäytymistä päiväkodissa. Havaintojen prosenttiosuudet on esitetty taulukossa 14 ja havaintojen keskiarvot ja hajonnat liitteessä 9. Yleisemmin havaitut käyttäytymiset olivat: lapset pitävät sylissä istumisesta (ka= 3.70, s= 0.47), leikkivät kotileikkejä (ka= 3.56, s= 0.52) ja pitävät fyysisestä kontaktista (ka= 3.46, s= 0.58). Lastentarhanopettajien mukaan lapset torjuvat fyysistä kontaktia harvoin (ka= 2.08, s= 0.44). Lapsen halu halata toista lasta oli yleisesti havaittu käytös (ka= 3.44 s= 0.61). Lääkärileikkien leikkimisen todettiin olevan niin ikään melko usein tai melko usein päiväkodissa tapahtuvaa vaikkakin kotileikkejä hieman vähäisempää (ka= 2.93, s= 0.79).

### Kiinnostus sukupuolielimiin

Vastausten mukaan lapset ovat kiinnostuneita omista sukupuolielimistään päiväkodissa-oloaikana, sillä vastaajat kertoivat havainneensa lapsilla olevan kiinnostusta tutkia omia sukupuolielimiään (ka= 2.28, s= 0.68). Lapsen omien sukupuolielinten koskettelun todettiin olevan myös melko usein tapahtuvaa päiväkodissa oloaikana (ka= 2.56, s= 0.66). Havaintojen mukaan muiden lasten sukupuolielinten katselu (ka= 2.45, s= 0.63) oli hieman yleisempää kuin omien sukupuolielinten katselu (ka= 2.27, s= 0.61).

Lapsen omien sukupuolielinten näyttämistä toisille lapsille oltiin myös havaittu (ka= 2.35, s= 0.58). Tutkimustulosten mukaan päiväkotikäisille lapsille ei ollut yleistä näyttää sukupuolielimiään aikuiselle, sillä vastaajat ilmoittivat havainneensa kyseistä käytöstä harvoin (ka= 1.83, s= 0.60).

### Itsetyydytys

Suurin osa vastaajista oli havainnut lapsen itsetyydytystä päiväkodissa oloaikana (ka= 2.44, s= 0.62). Lapsen masturbointia kädellä oli myös havainnointu päiväkodissa. Vastaajat olivat kuitenkin havainneet lasten harjoittavan kädellä masturbointia harvoin (ka= 2.27, s= 0.66). Esineellä masturbointi oli myös harvinaista (ka= 1.63, s= 0.62). Lasten seksuaalisen käyttäytymisen osalta esineiden työntäminen sukupuolielimiin oli vastaajien mukaan vähiten havaittu seksuaalinen käytös (ka= 1.13, s= 0.34). Esineiden työntämistä sukupuolielimiin lastentarhanopettajista suurin osa ei ollut havainnut lainkaan.

### Kiinnostus vastakkaiseen sukupuoleen

Tutkittaessa havaintojen useutta ilmeni, että kiinnostus vastakkaiseen sukupuoleen oli vastaajien mielestä yleistä, sillä vastaajat olivat havainneet joko usein tai melko usein lapsen olevan kiinnostunut vastakkaisesta sukupuolesta (ka= 3.14, s= 0.71). Halu olla vastakkaista sukupuolta sen sijaan ei ollut yleisesti havaittua päiväkodissa, sillä vastaajat olivat havainneet, että lapset halusivat olla vastakkaista sukupuolta vain harvoin (ka= 2.01, s= 0.61). Lastentarhanopettajien mukaan lapset käyttäytyivät myös harvoin vastakkaisen sukupuolen tapaan (ka= 1.94, s=0.58).

Tutkimustulosten mukaan lapset ovat harvoin ujoja riisuttaessa (ka= 2.37, s= 0.65). Vastaajat olivat havainneet lasten yrittävän katsoa alastomia lapsia harvoin (ka= 2.00, s= 0.66). Toisten lasten riisuminen ei myöskään ollut yleistä (ka= 1.54, s= 0.59). Toisten lasten sukupuolielimien tutkiminen oli vastaajien mukaan harvinaista (ka= 1.70, s= 0.58). Toisten lasten sukupuolielinten koskettelu oli myös harvinaista, sillä vastaajien mukaan lapsilla ilmeni kyseistä käytöstä harvoin (ka= 1.70, s= 0.53). Kasvattajan rintojen koskettelu oli myös tulosten mukaan epätavallista (ka= 2.19, s = 0.55). Suurin osa vastaajista koki, että lapsi koskettaa kasvattajan rintoja vain harvoin. Toisten lasten suutelua oltiin havaittu myös harvoin päiväkodissa oloaikana (ka= 2.32, s= 0.73).

### **Seksuaalikysymykset ja -puheet**

Vastaajat olivat havainneet lasten kyselleen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista päiväkodissa oloaikana (ka= 2.39, s= 0.61). Vastaajat kuitenkin kokivat lasten kyselevän seksuaalisista asioista harvoin. Tuloksista käy ilmi, että seksuaalisanojen käyttö oli myös harvinaista (ka= 2.44, s= 0.59). Lasten ei ollut havaittu puhuvan myöskään viettelevästi (ka= 1.39, s= 0.53). Seksuaalitoiminnoista puhumista todettiin esiintyvän niin ikään harvoin (ka= 1.88, s= 0.52). Myös sukupuolielinten piirtämistä havaittiin tapahtuvan harvoin (ka= 1.88, s= 0.60).

### **Vähiten havaitut lasten seksuaaliset käyttäytymiset**

Seksuaalinen ääntely oli vähiten havaituista asioista lasten seksuaalisen käyttäytymisen osalta (ka= 1.38, s= 0.55). Nukkien kanssa seksuaalitoimintojen imitoiminen ei ollut myöskään yleistä (ka= 1.70, s= 0.53). Lapsen oman ruumiin hierominen toista lasta vasten oli myös epätavallista (ka= 1.71, s= 0.61). Suurin osa vastaajista oli havainnut sitä vain harvoin. Lasten ei myöskään ollut havaittu pyytävän toista lasta osallistumaan seksuaalitoimintoihin (ka= 1.35, s= 0.49).

**TAULUKKO 14. Lastentarhanopettajien havainnot (%)**

Olen havainnut päiväkodissa lasten:	N=145-152			
	En koskaan	harvoin	melko usein	usein
1. haluavan halata toista lasta	-	5.9	43.4	49.3
2. halun olla vastakkaista sukupuolta	13.8	70.4	12.5	1.3
3. hierovan ruumistaan toista lasta vasten	34.9	57.9	3.9	1.3
4. imitoivan seksuaalitoimintoja nukkiin kanssa	32.2	62.5	3.3	-
5. itsetyydytystä	2.6	53.9	38.2	3.9
6. kiinnostusta vastakkaisesta sukupuolesta	3.3	8.6	57.2	28.3
7. koskettavan kasvattajan rintoja	4.6	73.7	17.8	2.6
8. koskettavan omia sukupuolielimiään	0.7	32.9	54.6	10.5
9. kyselleen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista	3.3	57.2	34.9	3.3
10. käyttävän seksuaalisuuteen liittyviä sanoja	0.7	57.2	34.9	3.9
11. käyttäytyvän vastakkaisen sukupuolen tapaan	18.4	65.8	11.2	0.7
12. leikkivän lääkärileikkejä	3.9	22.4	49.3	23.0
13. leikkivän kotileikkejä	-	1.3	40.8	56.6
14. masturboivan kädellä	8.6	57.9	28.3	3.3
15. masturboivan esineellä	42.8	49.3	5.3	0.7
16. koskettavan muiden lasten sukupuolielimiä	32.9	61.8	3.3	-
17. katselevan muiden lasten sukupuolielimiä	3.3	51.3	39.5	3.9
18. näyttävän sukupuolielimiään aikuiselle	27.0	62.5	8.6	0.7
19. näyttävän sukupuolielimiään toisille lapsille	3.3	59.9	33.6	2.0
20. piirtävän sukupuolielimiä	24.3	61.2	12.5	-
21. pitävän fyysisestä kontaktista	0.7	2.0	45.4	47.4
22. pitävän sylissä istumisesta	-	0.7	28.3	69.7
23. puhuvan seksuaalitoiminnoista	19.1	71.7	5.9	0.7
24. omien sukupuolielinten koskettelua	2.0	46.1	42.1	7.2
25. olleen ujoja riisuttaessa	3.3	61.2	28.3	5.9
26. omien sukupuolielinten katselua	7.2	57.9	30.9	1.3
27. omien sukupuolielinten tutkimista	9.9	53.9	31.6	2.6
28. pyytävän osallistumaan toista lasta seksuaalitoimintoihin	63.8	32.9	0.7	-
29. puhuvan viettelevästi	61.8	33.6	2.0	-
30. riisuvan muita lapsia	50.0	43.4	4.6	-
31. suudelleen toista lasta	10.5	49.3	32.2	4.6
32. tutkivan toisten lasten sukupuolielimiä	34.9	57.2	5.9	-
33. torjuvan fyysistä kontaktia	5.9	78.9	13.8	-
34. yrittävän katsoa alastomia lapsia	20.4	55.9	19.1	0.7
35. työntävän esineitä sukupuolielimiinsä	84.9	13.2	-	-
36. äännelevän seksuaalisesti	63.8	32.2	1.3	0.7

**Muut havainnot**

Lisäksi vastaajille esitettiin avoin kysymys siitä, ovatko he havainneet muita lasten seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä asioita. Avoimeen kohtaan oli vastannut 13 lastentarhanopettajaa (8.5%), jotka kertoivat havainneensa muita lasten seksuaalisuuteen liittyviä käyttäytymisiä, kuten aikuisen korujen hivelyä, kasvattajan rintojen koskettelua, kasvattajan takapuolen kutittelua, kasvattajan tai toisen lapsen haarojen väliin käden työntämistä, vaatteiden riisumista peiton alla nukkumistilanteessa, lapsen pyyhkivän toisen lapsen pyllyä wc:ssä, toisesta tykkäämisen osoittamista hännämällä ja kiusaamalla, tyttöjen haluavan olla jonkun tietyn pojan pari tai menevän tämän lähelle ja toisinpäin, tyttöjen erityinen kiinnostus miespuoliseen työntekijään, jolle tytöt näyttävät hellyyttään ja jonka syliin tytöt menevät spontaanimmmin. Eräs

vastaaja kertoi havainneensa myös seuraavaa: *”olen pari kertaa yllättänyt lapset (2) imitoimassa toisen näkemää pornovideota; housut kummallakin kintuissa ja leikitty aktia – toinen pötkinyt pippelillä toista takapuoleen.”*

Erään vastaajan havaintojen mukaan masturbointi olisi yleisempää tytöillä kuin pojilla ja erityisesti tytöillä, jotka pyrkivät ns. täydellisyyteen: *”Masturbointia esiintyy usein turhautumistilanteissa. Aihe on sikäli kiinnostava, että ryhmämme (4-6 v.) lapsista yksi tyydyttää itseään joka päivä. Tämän 5-vuotiaan tytön itsetydytys toistuu aina lepoa hetkellä. Hän hankaa vartalooaan patjaa vasten. Muut lapset kummaksuvat asiaa, osa ei välitä, mutta suurin osa katselee ihmetellen. Tyttöä itseä tämä ei häiritse. Asiasta on myös keskusteltu vanhempien kanssa, ja he kertoivat hänen harrastavan itsetydytystä myös kotona.”*

Vastauksista tuli esille myös se, että lasten seksuaalinen käyttäytyminen riippuu ikäryhmästä. Eräs vastaaja koki, että muiden lasten sukupuolielimien katselu on riippuvaista lapsen iästä. Useampi vastaajista oli havainnut maahanmuuttaja- lasten, kuten somalipoikien olevan erityisen ujoja riisuttaessa itseään. Ujouden ajateltiin riippuvan myös iästä. Erään vastaajan mukaan 3-4-vuotiaiden ryhmässä ei tule esiin varsinaisia kysymyksiä seksuaalisudesta siinä määrin kuin esimerkiksi ryhmässä, jossa on kuusivuotiaita. Erään vastaajan mielestä: *”varsinkin esikouluikäisiä, 6-vuotiaita, kiinnostuttaa vastakkainen sukupuoli.”* Esikouluikäisillä oltiin havaittu kiinnostusta toisiin lapsiin, naimisiin menoon ja poikaystäviin ym. Vastauksissa mainittiin myös 6-vuotiaiden leikkivän pusuhippaa. Eräs vastaaja kommentoi vielä lasten seksuaalista käyttäytymistä seuraavasti: *”Lasten käyttäytymisessä en ole suuria muutoksia huomannut yli 20 vuoden aikana; havaintoja on satunnaisesti tai yksittäinen tapaus tai tapauksia.”*

Vastauksissa tuotiin esille myös se, että erityisryhmässä, kuten sosiaalis-emotionaalisessa, tilanne ja lasten seksuaalinen käyttäytyminen on erilaista. Erityispäiväkodissa on havaittu lasten leikkivän synnytystä, jossa syntynyt lapsi todetaan vammaiseksi, joka hyväksytään. Erään vastaajan havaintojen mukaan lasten seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä asioita tulee herkemmin esille, jos perheeseen odotetaan lasta.

### **Havaintojen yhteys taustamuuttujiin**

Havaintojen välisiä suhteita taustamuuttujiin tutkittiin tulomomenttikorrelaatiokertoimella, regressioanalyysillä ja varianssianalyysillä. Taustamuuttujiksi valittiin ikä, valmistumisvuosi, työkokemus, koulutus ja toiminimi. Havaintojen yhteyttä ikään, koulutuksesta valmistumisvuoteen ja työkokemukseen tutkittiin keskiarvojen ja korrelaatioiden avulla (taulukko 15).

*Ikä.* Iän ja havaintojen useutta tarkasteltaessa havaittiin kaikkiaan 37 havainnon osalta nuorimpien vastaajien eli 20-29-vuotiaiden havainneen 19 havainnon osalta vähiten kyseistä käytöstä. Iältään vanhimmat, 50-59-vuotiaat olivat havainneet 14 käytöksen osalta vähiten kyseistä käytöstä. Iältään 40-49-vuotiaat sen sijaan olivat havainneet lasten erilaisia seksuaalisia käytöksiä eniten.

Tutkittaessa tulomomenttikorrelaatiolla havaintojen yhteyttä ikään, oli tilastollisesti merkitsevä ero havaintoon leikkivän lääkarileikkejä ( $r = .23$ ,  $p < .01$ ). Iältään vanhimmat

olivat havainneet lasten leikkivän lääkarileikkejä yleisemmin kuin nuoremmat vastaajat. Havainnot, siitä oliko lasten nähty imitoivan seksuaalitoimintoja nukkien kanssa ( $r = .18$ ,  $p < .05$ ), katselevan omia sukupuolielimiä ( $r = -.21$ ,  $p < .05$ ), olleen ujoja riisuttaessa ( $r = .18$ ,  $p < .05$ ), piirtävän sukupuolielimiä ( $r = .18$ ,  $p < .05$ ), puhuvan seksuaalitoiminnoista ( $r = .18$ ,  $p < .05$ ) ja puhuvan viettelevästi ( $r = .18$ ,  $p < .05$ ) -havainnot taas olivat sidoksissa tilastollisesti melkein merkitsevästi ikään. Iältään vanhimmat olivat havainneet imitoivan seksuaalitoimintoja nukkien kanssa, katselevan omia sukupuolielimiään, olleen ujoja riisuttaessa, piirtävän sukupuolielimiä, puhuvan seksuaalitoiminnoista ja puhuvan viettelevästi -havainnot yleisemmin kuin nuoremmat vastaajat.

*Koulutuksesta valmistumisvuosi.* Tulomomenttikorrelaatio tarkastelun kautta havaittiin, että havaintojen osalta koulutuksesta valmistumisvuoteen oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä olleen ujoja riisuttaessa ( $r = .26$ ,  $p < .01$ ) ja melkein merkitsevästi yhteydessä leikkivän lääkarileikkejä ( $r = .20$ ,  $p < .05$ ) ja katselevan omia sukupuolielimiä ( $r = -.21$ ,  $p < .05$ ) -havainnot. Mitä pidempi aika koulutuksesta valmistumisesta oli sitä enemmän oli havaittu lasten olleen ujoja riisuttaessa ja leikkivän lääkarileikkejä. Mitä vähemmän aikaa valmistumisesta oli, sitä enemmän taas oltiin havaittu lasten katselevan omia sukupuolielimiään.

*Työkokemus.* Havainnot siitä, että lapsi hieroo ruumistaan toista lasta vasten ( $r = .24$ ,  $p < .01$ ), leikkii lääkarileikkejä ( $r = .23$ ,  $p < .01$ ) ja puhuu seksuaalitoiminnoista ( $r = .24$ ,  $p < .01$ ) osoittautuivat olevan yhteydessä tilastollisesti merkitsevästi työkokemukseen. Tilastollisesti melkein merkitsevästi sidoksissa työkokemukseen olivat piirtää sukupuolielimiä ( $r = .22$ ,  $p < .05$ ), on ujo riisuttaessa ( $r = .22$ ,  $p < .05$ ), pyytää toista lasta osallistumaan seksuaalitoimintoihin ( $r = .18$ ,  $p < .05$ ), puhuu viettelevästi ( $r = .20$ ,  $p < .05$ ) ja työntää esineitä sukupuolielimiinsä ( $r = .22$ ,  $p < .05$ ) -havainnot. Mitä enemmän vastaajalla oli työkokemusta, sitä enemmän hän oli havainnut lapsen hierovan ruumistaan toista lasta vasten, leikkivän lääkarileikkejä, puhuvan seksuaalitoiminnoista, piirtävän sukupuolielimiä, olleen ujoja riisuttaessa, pyytävän toista lasta osallistumaan seksuaalitoimintoihin, puhuvan viettelevästi ja työntävän esineitä sukupuolielimiinsä.

Regressioanalyysillä (ENTER) tutkittiin, miten paljon taustamuuttujat (ikä, koulutuksesta valmistumisvuosi, työkokemus) selittävät lastentarhanopettajien havainnot lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä. Taustamuuttujat selittivät tilastollisesti melkein merkitsevästi 7.1% hierovan ruumistaan toista lasta vasten,  $F(3, 141) = 3.61$ ,  $p < .05$ , 6.3% leikkivän lääkarileikkejä,  $F(3, 141) = 3.15$ ,  $p < .05$ , 5.3% piirtävän sukupuolielimiä,  $F(3, 141) = 2.62$ ,  $p < .05$ , 6.7% puhuvan seksuaalitoiminnoista,  $F(3, 141) = 3.17$ ,  $p < .05$  ja 6.3% olleen ujoja riisuttaessa,  $F(3, 141)$ ,  $p < .05$ . Lisäksi taustamuuttujat selittivät tilastollisesti merkitsevästi 7.4% omien sukupuolielinten katselua,  $F(3, 140) = 3.75$ ,  $p < .01$ .

**TAULUKKO 15. Lastentarhanopettajien havaintojen ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot**

Muuttuja	Ikä	Valmistumis- vuosi	Työkokemus
haluavan halata toista lasta	-.11	-.02	-.03
halun olla vastakkaista sukupuolta	-.04	.01	-.02
hierovan ruumistaan toista lasta vasten	-.15	-.18*	.24**
imitoivan seksuaalitoimintoja nukkien kanssa	.16	-.02	.14
itsetyydytystä	-.00	-.06	-.08
kiinnostusta vastakkaisesta sukupuolesta	-.03	.01	.05
koskettavan kasvattajan rintoja	-.01	-.02	.10
omia sukupuolielimiään	-.11	-.17*	-.08
kyselleen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista	.07	.01	.11
käyttävän seksuaalisuuteen liittyviä sanoja	-.03	.04	.07
käyttäytyvän vastakkaisen sukupuolen tapaan	-.09	.01	-.03
leikkivän lääkärileikkejä	.24**	.21*	.24**
kotileikkejä	.04	.02	.05
masturboivan kädellä	.05	-.06	.03
esineellä	.11	.03	.11
koskettavan muiden lasten sukupuolielimiä	.05	.06	.11
katselevan muiden lasten sukupuolielimiä	.01	-.07	.06
näyttävän sukupuolielimiään aikuiselle	-.09	-.10	-.01
toisille lapsille	.06	-.40	.07
piirtävän sukupuolielimiä	.17*	.16*	.22**
pitävän fyysisestä kontaktista	-.07	-.09	.00
syllissä istumisesta	.03	-.02	.02
puhuvan seksuaalitoiminnoista	.17*	.13	.24**
omien sukupuolielinten koskettelua	-.13	-.19*	-.15
olleen ujoja riisuttaessa	.17*	.24**	.20*
omien sukupuolielinten katselua	-.20*	-.21*	-.11
tutkimista	-.07	-.12	-.00
pyytävän toista lasta osallistumaan			
seksuaalitoimintoihin	.14	.11	.20*
puhuvan viettelevästi	.17*	.13	.18*
riisuvan muita lapsia	.05	.03	.07
suudelleen toista lasta	-.03	-.09	.05
tutkivan toisten lasten sukupuolielimiä	.02	-.00	.10
torjuvan fyysistä kontaktia	.07	.05	.03
yrittävän katsoa alastomia lapsia	-.02	-.07	-.04
työntävän esineitä sukupuolielimiinsä	.14	.12	.21**
ääntelevän seksuaalisesti	.05	.01	.07

\*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$

N=146-152

*Koulutus.* Scheffen post hoc -vertailu osoitti lastentarhanopettaja ja kasvatustieteen kandidaatti koulutuksen saaneiden välillä olevan tilastollisesti merkitsevä ero piirtävän sukupuolielimiä -havainnon osalta,  $F(4, 134) = 5.65$ ,  $p < .01$ . Lastentarhanopettajat ( $ka = 1.94$ ,  $s = 0.59$ ) olivat havainneet lasten useammin piirtävän sukupuolielimiä kuin kasvatustieteen kandidaatit ( $ka = 1.40$ ,  $s = 0.63$ ). Scheffen post hoc -vertailu osoitti lastentarhanopettaja ja kasvatustieteen kandidaattien koulutuksen saaneiden välillä olevan melkein merkitsevä ero myös puhuvan seksuaalitoiminnoista -havainnon osalta,  $F(4, 133) = 3.90$ ,  $p < .05$ . Lastentarhanopettajat ( $ka = 1.92$ ,  $s = 0.54$ ) olivat

havainneet kasvatustieteen kandidaatti koulutuksen saaneita (ka= 1.53, s= 0.52) useammin lasten puhuvan seksuaalitoiminnoista. Lastentarhanopettajien ja kasvatustieteen kandidaatti koulutuksen saaneiden välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero edelleen olleen ujoja riisuttaessa –havainnon osalta,  $F(4, 135)= 5.15$ ,  $p < .01$ , lastentarhanopettajien (ka= 2.46, s= 0.67) havaitessa useammin lasten olleen ujoja riisuttaessa kuin kasvatustieteen kandidaatti koulutuksen saaneet (ka= 2.00, s= 0.65) (taulukko 16).

**TAULUKKO 16. Havaintojen yhteys koulutukseen**

	Koulutus						F	Ryhmäerot (Scheffe)
	1 Lastentarhanopettaja		2 Sosiaali- kasvattaja		3 Kasvatus- tiet.kand.			
	ka	s	ka	s	ka	s		
Haluavan halata toista lasta	3.45	0.59	3.32	0.75	3.53	0.52	0.60	-
Halun olla vastakkaista sukupuolta	1.97	0.49	1.95	0.62	2.07	0.70	0.24	-
Hierovan ruumistaan toista lasta vasten	1.71	0.60	1.74	0.56	1.40	0.51	1.94	-
Imitoivan seksuaalitoim. nukkien kanssa	1.68	0.53	1.83	0.38	1.40	0.51	3.10	-
Itsetyydytystä	2.38	0.55	2.63	0.83	2.60	0.74	1.87	-
Kiinnostusta vastakkaisesta sukupuolesta	3.10	0.69	3.26	0.65	3.00	0.93	0.63	-
Koskettavan kasvattajan rintoja	2.17	0.53	2.16	0.50	2.07	0.59	0.26	-
Koskettavan omia sukupuolielimiään	2.71	0.65	2.74	0.56	2.87	0.64	0.39	-
Kyselleen seksuaalisuuteen liitt. asioista	2.38	0.60	2.32	0.58	2.20	0.56	0.69	-
Käyttävän seksuaalisuuteen liitt. sanoja	2.42	0.57	2.44	0.62	2.40	0.63	0.03	-
Käyttäytyvän vastakkaisen sp:n tapaan	1.88	0.55	2.05	0.62	2.00	0.53	0.93	-
Leikkivän lääkarileikkejä	2.97	0.73	2.74	0.81	2.67	0.98	1.56	-
Leikkivän kotileikkejä	3.59	0.51	3.42	0.61	3.60	0.51	0.08	-
Masturboivan kädellä	2,27	0.63	2.28	0.75	2.27	0.80	0.00	-
Masturboivan esineellä	1.67	0.61	1.56	0.70	1.40	0.51	1.43	-
Koskettavan muiden lasten pelimiä	1.72	0.51	1.78	0.55	1.40	0.51	2.82	-
Katselevan muiden lasten pelimiä	2.42	0.57	2.47	0.70	2.27	0.70	0.54	-
Näyttävän sukupuolielimiään aikuiselle	1.77	0.61	1.79	0.42	1.80	0.56	0.03	-
Näyttävän pelimiään toiselle lapselle	2.36	0.54	2.26	0.73	2.07	0.46	1.82	-
Piirtävän sukupuolielimiä	1.94	0.59	1.84	0.50	1.40	0.63	5.65*	1 > 3
Pitävän fyysisestä kontaktista	3.50	0.58	3.18	0.53	3-40	0.51	2.54	-
Pitävän sylissä istumisesta	3.74	0.44	3.58	0.51	3.67	0.49	1.09	-
Puhuvan seksuaalitoiminnoista	1.92	0.54	1.78	0.43	1.53	0.52	3.90*	1 > 3
Omien sukupuolielinten katselua	2.49	0.65	2.56	0.62	2.87	0.64	2.27	-
Olleen ujoja riisuttaessa	2.46	0.67	2.11	0.46	2.00	0.65	5.15**	1 > 3
Omien sukupuolielinten katselua	2.19	0.61	2.22	0.55	2.40	0.51	0.79	-
Omien sukupuolielinten tutkimista	2.26	0.64	2.21	0.71	2.27	0.80	0.05	-
Pyyttävän toista lasta osallistumaan...	1.29	0.46	1.50	0.51	1.20	0.41	2.05	-
Puhuvan viettelevästi	1.38	0.53	1.44	0.51	1.13	0.35	1.81	-
Riisuvan muita lapsia	1.55	0.59	1.44	0.62	1.33	0.49	1.02	-
Suudelleen toista lasta	2.28	0.69	2.37	0.90	2.20	0.56	0.24	-
Tutkivan toisten lasten sukupuolielimiä	1.67	0.57	1.72	0.57	1.53	0.64	0.49	-
Torjuvan fyysistä kontaktia	2.06	0.44	2.21	0.54	2.00	0.38	1.17	-
Yrittävän katsoa alastomia lapsia	1.95	0.62	1.94	0.73	2.07	0.59	0.23	-
Työntävän esineitä sukupuolielimiinsä	1.14	0.35	1.06	0.24	1.00	0.00	1.70	-
Ääntelevän seksuaalisesti	1.40	0.57	1.33	0.49	1.27	0.59	0.46	-

\*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$

*Toiminimi.* Toiminimen osalta Scheffen post hoc –vertailu osoitti päiväkodin johtajana ja lastentarhanopettajana toimivien välillä oli edelleen melkein merkitsevä ero olleen ujoja riisuttaessa –havainnon osalta ( $F(2, 145) = 4.01, p < .05$ ). Päiväkodin johtajat ( $ka = 2.69, s = 0.68$ ) olivat havainneet lastentarhanopettajia ( $ka = 2.31, s = 0.61$ ) useammin lasten olleen ujoja riisuttaessa. Päiväkodin johtajana ja lastentarhanopettajana toimivien välillä oli myös melkein merkitsevä ero ääntelevän seksuaalisesti –havainnon osalta ( $F(2, 144) = 4.49, p < .05$ ). Päiväkodin johtajat ( $ka = 1.31, s = 0.47$ ) olivat lastentarhanopettajia ( $ka = 1.09, s = 0.29$ ) useammin havainneet lasten ääntelevän seksuaalisesti. Päiväkotien johtajana ja lastentarhanopettajana toimivien välillä olevan tilastollisesti melkein merkitsevä ero edelleen imitoivan seksuaalitoimintoja nukkien –havainnon osalta ( $F(2, 144) = 4.12, p < .05$ ). Päiväkodin johtajat ( $ka = 1.92, s = 0.48$ ) olivat havainneet lastentarhanopettajia ( $ka = 1.64, s = 0.52$ ) useammin lasten imitoivan seksuaalitoimintoja nukkien kanssa. Päiväkodin johtajana ja lastentarhanopettajana toimivien välillä oli myös tilastollisesti melkein merkitsevä ero hierovan ruumistaan toista lasta vasten –havainnon osalta ( $F(2, 144) = 5.59, p < .05$ ). Päiväkodin johtajat ( $ka = 2.00, s = 0.69$ ) olivat havainneet lasten useammin hierovan ruumistaan toista lasta vasten kuin lastentarhanopettajat ( $ka = 1.62, s = 0.59$ ). (Taulukko 17.)

Scheffen post hoc –vertailu osoitti erityislastentarhanopettajana ja lastentarhanopettajana toimivien välillä olevan melkein merkitsevä ero kyselleen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista –havainnon osalta ( $F(2, 145) = 3.63, p < .05$ ). Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 2.82, s = 0.75$ ) olivat havainneet lasten useammin kyselleen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista kuin lastentarhanopettajat ( $ka = 2.32, s = 0.59$ ). Erityislastentarhanopettajat ja lastentarhanopettajat erosivat tilastollisesti melkein merkitsevästi myös katselevan omia sukupuolielimiään –havainnon osalta,  $F(2, 143) = 3.75, p < .05$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 2.73, s = 0.47$ ) olivat havainneet lastentarhanopettajia ( $ka = 2.21, s = 0.61$ ) useammin lasten katselevan omia sukupuolielimiään. Erityislastentarhanopettajat ja lastentarhanopettajat erosivat edelleen melkein merkitsevästi yrittäneen katsoa alastomia lapsia –havainnon osalta,  $F(2, 141) = 4.76, p < .05$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 2.45, s = 0.93$ ) olivat lisäksi havainneet lastentarhanopettajia ( $ka = 1.92, s = 0.62$ ) useammin lasten yrittäneen katsoa alastomia lapsia. Erityislastentarhanopettajana ja lastentarhanopettajana toimivien välillä oli edelleen melkein merkitsevä ero koskettavan kasvattajan rintoja –havainnon osalta  $F(2, 145) = 4.37, p < .05$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 2.64, s = 0.67$ ) olivat havainneet lastentarhanopettajia ( $ka = 2.14, s = 0.50$ ) useammin lasten koskettelevan kasvattajan rintoja.

Erityislastentarhanopettajat, lastentarhanopettajat ja päiväkodin johtajat erosivat merkitsevästi näyttävän sukupuolielimiään aikuiselle –havainnon osalta,  $F(2, 145) = 5.35, p < .01$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 2.36, s = 0.50$ ) olivat havainneet useammin lasten näyttävän sukupuolielimiään aikuiselle kuin lastentarhanopettajana ( $ka = 1.77, s = 0.57$ ) tai päiväkodin johtajina toimivat henkilöt ( $ka = 1.81, s = 0.63$ ). Erityislastentarhanopettajat ja lastentarhanopettajat ja päiväkodin johtajat erosivat myös merkitsevästi pyytävän toista lasta osallistumaan seksuaalitoimintoihin –havainnon osalta,  $F(2, 143) = 8.35, p < .01$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 1.64, s = 0.50$ ) olivat havainneet lastentarhanopettajia ( $ka = 1.26, s = 0.44$ ) ja päiväkodin johtajina ( $ka = 1.62, s = 0.57$ ) useammin lasta pyytävän osallistumaan toista lasta seksuaalitoimintoihin.



TAULUKKO 17. Havaintojen yhteys toiminimeen

Havainto	Toiminimi		2		3		F Ryhmäerot (Scheffe)
	1 Lastentarhanopettaja		Erityislastentarhanopettaja		Päiväkodin johtaja		
	ka	s	ka	s	ka	s	
Haluavan halata toista lasta	3.41	0.62	3.36	0.67	3.58	0.50	0.91
Halun olla vastakkaista sukupuolta	1.95	0.56	2.09	0.30	2.19	0.63	2.01
Hierovan ruumistaan toista lasta vasten	1.62	0.59	2.00	0.00	2.00	0.69	5.59* 3 > 1
Imitoivan seksuaalitoimintoja nukkien kanssa	1.64	0.52	1.91	0.54	1.92	0.48	4.17* 3 > 1
Itsetyydytystä	2.44	0.66	2.45	0.52	2.42	0.50	0.01
Kiinnostusta vastakkaisesta sukupuolesta	3.15	0.72	3.40	0.52	3.04	0.60	1.00
Koskettavan kasvattajan rintoja	2.14	0.50	2.64	0.67	2.23	0.59	4.37* 2 > 1
Koskettavan omia sukupuolielimiään	2.76	0.65	3.00	0.63	2.65	0.63	1.11
Kyselleen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista	2.32	0.59	2.82	0.75	2.46	0.58	3.63* 2 > 1
Käyttävän seksuaalisuuteen liittyviä sanoja	2.41	0.58	2.60	0.70	2.50	0.58	0.62
Käyttäytyvän vastakkaisen sukupuolen tapaan	1.92	0.61	2.00	0.00	2.00	0.59	0.25
Leikkivän lääkarileikkejä	2.84	0.80	3.27	0.65	3.19	0.69	3.34
Leikkivän kotileikkejä	3.59	0.53	3.55	0.52	3.50	0.51	0.29
Masturboivan kädellä	2.28	0.68	2.45	0.52	2.15	0.61	0.85
Masturboivan esineellä	1.63	0.63	1.55	0.52	1.69	0.62	0.23
Koskettavan muiden lasten sukupuolielimiä	1.67	0.54	1.64	0.50	1.85	0.46	1.22
Katselevan muiden lasten sukupuolielimiä	2.37	0.62	2.82	0.75	2.60	0.58	3.59
Näyttävän sukupuolielimiään aikuiselle	1.77	0.57	2.36	0.50	1.81	0.63	5.35**2>1,2>3
Näyttävän sukupuolielimiään toiselle lapselle	2.31	0.57	2.73	0.65	2.35	0.56	2.70
Piirtävän sukupuolielimiä	1.81	0.61	2.00	0.45	2.19	0.49	4.74
Pitävän fyysisestä kontaktista	3.44	0.59	3.73	0.47	3.46	0.59	1.20
Pitävän sylissä istumisesta	3.71	0.47	3.73	0.47	3.65	0.49	0.17
Puhuvan seksuaalitoimintoista	1.84	0.53	1.91	0.30	2.08	0.48	2.20
Omien sukupuolielinten katselua	2.56	0.67	2.73	0.65	2.44	0.65	0.75
Olleen ujoja riisuttaessa	2.31	0.61	2.46	0.69	2.69	0.68	4.01* 3 > 1
Omien sukupuolielinten katselua	2.21	0.61	2.73	0.47	2.28	0.61	3.75* 2 > 1
Omien sukupuolielinten tutkimista	2.22	0.68	2.64	0.50	2.27	0.60	2.02
Pyytävän toista lasta osallistumaan seksuaalitoimintoihin	1.26	0.44	1.64	0.50	1.62	0.57	8.35**2>1,3>1
Puhuvan viettelevästi	1.33	0.49	1.55	0.52	1.58	0.64	2.85
Riisuvan muita lapsia	1.54	0.59	1.55	0.69	1.58	0.58	0.49
Suudelleen toista lasta	2.32	0.70	2.50	1.08	2.28	0.74	0.33
Tutkivan toisten lasten sukupuolielimiä	1.65	0.57	2.00	0.63	1.81	0.57	2.47
Torjuvan fyysistä kontaktia	2.05	0.46	2.27	0.47	2.12	0.33	1.31
Yrittävän katsoa alastomia lapsia	1.92	0.62	2.45	0.93	2.19	0.63	4.76* 2 > 1
Työntävän esineitä sukupuolielimiinsä	1.09	0.29	1.18	0.40	1.31	0.47	4.49* 3 > 1
Äänitelevän seksuaalisesti	1.36	0.57	1.27	0.47	1.46	0.51	0.53

\* p&lt;.05, \*\* p&lt;.01, \*\*\* p&lt;.001

## 7.5 Valmiudet toimia seksuaalikasvattajana

### 7.5.1 Lapsuudenkodista saadut tiedot

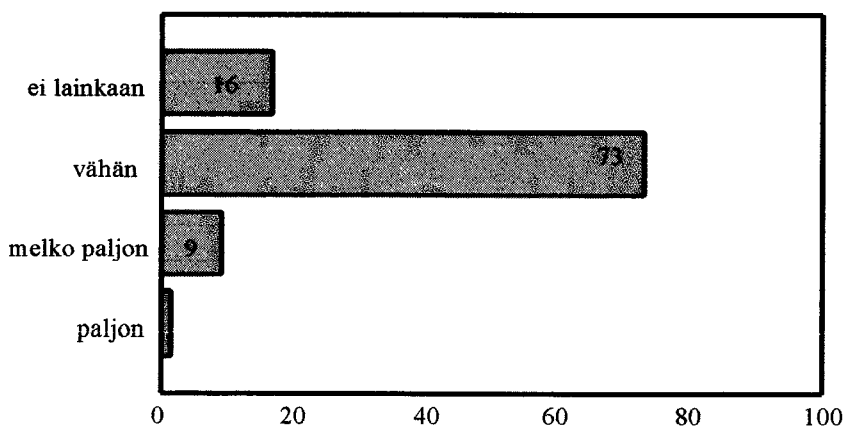
Vastaajista suurin osa, lähes 80%, koki saaneensa vain vähän tai ei laisinkaan tietoutta seksuaaliasioista lapsuudenkodistaan. Kolmannes sen sijaan koki saaneensa melko paljon tietoja seksuaaliasioista lapsuudenkodistaan. Kukaan vastaajista ei ollut kokenut saavansa paljon tietoutta seksuaaliasioista kodistaan.

Tulomomenttikorrelaatio tarkastelu osoitti iällä olevan vähäistä tilastollisesti merkitsevää yhteyttä lapsuudenkodissa saatuihin seksuaalisuutta koskeviin tietoihin ( $r = -.31$ ,  $p < .01$ ). Mitä vanhempi vastaaja oli, sitä vähemmän hän koki saaneensa lapsuudenkodissaan seksuaalisuudesta tietoutta. Lapsuudenkodista saatujen tietojen todettiin olevan merkitsevästi yhteydessä myös työkokemukseen ( $r = -.23$ ,  $p < .01$ ). Mitä enemmän vastaajalla oli työkokemusta, sitä vähemmän hän koki saaneensa lapsuudenkodissaan seksuaalisuudesta tietoa.

Scheffen post hoc -vertailu osoitti kasvatustieteen kandidaatti ja lastentarhanopettaja koulutuksen saaneiden välillä ilmenevän melkein merkitsevä ero lapsuudenkodista saatujen seksuaalisuuteen liittyvien tietojen osalta,  $F(2, 137) = 2.30$ ,  $p < .05$ . Kasvatustieteen kandidaatit ( $ka = 2.47$ ,  $s = 0.52$ ) kokivat saaneensa lastentarhanopettajia ( $ka = 2.09$ ,  $s = 0.51$ ) enemmän tietoja seksuaalisuuteen liittyvistä asioista kotoaan. Toiminimen osalta ei ollut havaittavissa tilastollisesti merkitsevää eroa lapsuudenkodista seksuaalisuuteen liittyvien asioiden saannissa.

### 7.5.2 Koulutuksesta saadut tiedot

Vain kaksi henkilöä katsoi peruskoulutuksensa tarjonneen seksuaalikasvatusopetusta paljon (kuvio 1). Suurin osa lastentarhanopettajista (73%) katsoi ammatilliseen koulutukseen kuuluneen vain vähän seksuaalikasvatusta ja 16.4% näki, ettei koulutukseen ole kuulunut lainkaan opetusta aiheesta.



**Kuvio 1. Ammatillisen koulutuksen seksuaalikasvatusopetuksen määrä (N=152)**

Koulutuksessa saadun seksuaaliopetuksen ei todettu olevan yhteydessä tilastollisesti merkitsevästi taustamuuttujista ikään, koulutuksesta valmistumisvuoteen tai työkokemukseen. Scheffen post hoc -vertailu osoitti, että koulutuksessa saatu

seksuaaliopetuksen määrä ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä vastaajien koulutukseen tai toiminimeen,  $p = n.s.$

Koulutuksessa saadut seksuaalikasvatukseen liittyvät valmiudet arvioitiin lastentarhanopettajan työtä ajatellen riittämättömiksi (73.0%). Toiminnan kannalta koulutuksen tarjoaman seksuaalikasvatuksen arvioi täysin riittämättömäksi 16.4%, melko riittämättömäksi 56.6% ja melko riittäväksi vain 23.7%. Ainoastaan neljä henkilöä (2.6%) katsoi opetuksessa saamiensa valmiuksien olevan täysin riittävät. Näistä eräs henkilö oli tehnyt lopputyönsä aiheesta, jonka vuoksi hän koki saaneensa koulutuksessaan hyvät tiedolliset valmiudet seksuaalikasvattajan toimimiselle.

Vastaajien käsitysten mukaan koulutuksen seksuaalikasvatuksen opetus oli ollut vähäistä ja koulutuksen antamat valmiudet koettiin riittämättömiksi. Vajaa neljännes piti melko riittävänä saamaansa opetusta vaikka suurin osa (73.0%) vastaajista arvioi juuri edellä koulutukseensa kuuluneen vähän seksuaalikasvatusta.

Tulomomenttikorrelaatio tarkastelu osoitti koulutuksessa saatavien seksuaalikasvatukseen liittyvien valmiuksien olevan lievästi yhteydessä ikään ( $r = -.18$ ,  $p < .05$ ). Iältään vanhemmat kokivat saaneensa vähemmän koulutuksessaan seksuaalikasvatukseen liittyviä valmiuksia. Koulutuksen antamat valmiudet olivat tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä niin ikään työkokemukseen ( $r = -.19$ ,  $p < .05$ ). Mitä enemmän vastaajalla oli työkokemusta, sitä vähemmän hän koki saaneensa koulutuksessaan seksuaalikasvatukseen liittyviä valmiuksia. Valmiudet olivat melkein merkitsevästi yhteydessä myös lapsuudenkodissa saatuihin seksuaalisuutta koskeviin tietoihin ( $r = .22$ ,  $p < .05$ ). Mitä paremmat valmiudet koettiin saaneen koulutuksesta, sitä enemmän oltiin saatu tietoutta seksuaalikasvatukseen liittyvistä asioista lapsuudenkodissa. Koulutuksen antamat valmiudet olivat myös tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä koulutuksen antamaan seksuaaliopetuksen määrään ( $r = .60$ ,  $p < .01$ ). Mitä paremmat valmiudet koulutuksen koettiin antaneen seksuaalikasvatuksesta, sitä enemmän koulutukseen koettiin kuuluneen seksuaalikasvatuksen opetusta.

Varianssianalyysillä tutkittiin koulutuksen ja toiminimen yhteyttä koulutuksesta saatavien seksuaalikasvatukseen liittyvien valmiuksien kokemiseen. Scheffin post hoc -vertailu osoitti, että koulutuksella eikä työkokemuksella ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä koulutuksessa saatuun seksuaalikasvatuksen valmiuksien kokemiseen,  $p = n.s.$

### 7.5.3 Muilta ammattiryhmiltä saadut tiedot

Vastausten mukaan 66.9-82.1% vastaajista ei ollut lainkaan saanut tietoa asiasta johtajalta, lääkäriltä, psykologilta tai terveydenhoitajalta. Lähes puolet vastaajista koki, etteivät he olleet saaneet lainkaan tietoutta erityislasterhanopettajaltakaan. Lastentarhanopettajalta asiasta oli saanut vähän tietoa lähes 59.5% ja lastenhoitajalta hieman yli kolmannes. Vastaajista yli puolet (57.0%) koki, ettei ollut saadun kuin vähän tietoutta television kautta. Aikakaus- ja sanomalehdistä saatu tietouden koki lähes puolet vähäiseksi. Miltei kolmannes koki, ettei ollut saanut asiasta lainkaan tietoutta koulutustilaisuuksien kautta. Vastaajista 45.9% sen sijaan koki saaneensa

niiden kautta vähän tietoutta. Vain neljä henkilö mainitsi saaneensa paljon tietoa koulutustilaisuuksista. (Taulukko 18)

Tietoutta koettiin saaneen melko paljon vain kirjoista (50.0%), joten kirjoja voidaan pitää yhtenä keskeisenä lasten seksuaalisuus ja seksuaalikasvatustiedon antajana. Yli kolmannes koki saavansa melko paljon tietoutta myös aikakauslehdistä (36.9%), lähes puolet koki kuitenkin saaneensa niiden kautta vain vähän tietoutta. Kirjojen osuus seksuaalikasvatuksen tietouden lähteenä korostui vastauksissa.

### TAULUKKO 18. Lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta saadut tiedot muilta ammattiryhmiltä

Ammattiryhmä	Saatujen tietojen määrä									
	En lainkaan		vähän		melko paljon		paljon		yhteensä	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Johtaja	109	73.6	31	20.9	2	1.4	-	-	148	100
Lastentarhanopettaja	42	28.4	88	59.5	17	11.5	1	0.7	148	100
Erytislasterhanop.	74	51.0	53	36.6	16	11.0	2	1.4	145	100
Lastenhoitaja	79	54.5	55	37.9	10	6.9	1	0.7	145	100
Terveystenhoitaja	97	66.9	42	29.0	6	4.1	-	-	145	100
Lääkäri	119	82.1	22	15.2	4	2.8	-	-	145	100
Psykologi	98	67.1	34	23.3	8	5.5	6	4.1	146	100
Kirjat	-	-	51	34.0	75	50.0	24	16.0	150	100
Aikakauslehdet	14	9.4	75	50.3	55	36.9	5	3.4	149	100
Sanomalehdet	34	23.0	73	49.3	37	25.0	4	2.7	148	100
Tv	22	14.8	85	57.0	39	26.2	3	2.0	149	100
Koulutus	49	33.6	67	45.9	26	17.8	4	2.7	146	100

Lisäksi vastaajista 14 (9.2%) ilmoitti saaneensa tietoa asiasta opiskelun kautta, kuten lastentarhanopettajakoulutuksesta, inestitä koskevilta luennoilta ja yliopiston lehtorilta. Lisäksi tietoa oltiin saatu ammattilehdistä, koulun vanhempainillasta, lastensuojelusta, omien lasten kautta seuraamalla heitä, ystäviltä sekä muista omista kokemuksista. Eri koulutusryhmät erosivat toisistaan tiedonsaannissa, joka ilmenee seuraavasta taulukosta.

#### Yhteydet taustamuuttujiin

Taustamuuttujien yhteyksiä tiedon saantiin tutkittiin tulomomenttikorrelaatiolla, kovarianssianalyysillä ja regressioanalyysillä. Taustamuuttujina olivat ikä, koulutuksesta valmistumisvuosi ja työkokemus.

*Ikä.* Tulomomenttikorrelaatio tarkastelu osoitti iällä olevan tilastollisesti merkitsevä yhteys terveydenhoitajalta ( $r = .27, p < .01$ ), lääkäriltä ( $r = .27, p < .01$ ) ja psykologilta ( $r = .26, p < .01$ ) saatuihin tietoihin lasten seksuaalisesta kehityksestä ja seksuaalikasvatuksesta (taulukko 19). Mitä vanhempi vastaaja oli, sitä enemmän hän koki saaneensa tietoutta lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta lääkäriltä, psykologilta ja terveydenhoitajalta.

*Koulutuksesta valmistumisvuosi.* Koulutuksesta valmistumisvuosi oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä terveydenhoitajalta ( $r = .34, p < .01$ ), lääkäriltä ( $r = .29, p < .01$ ) ja psykologilta ( $r = .26, p < .01$ ) saatuihin tietoihin seksuaalikasvatuksesta.

Mitä pidempi aika koulutuksesta valmistumisesta oli, sitä enemmän koettiin saaneen tietoutta seksuaalikasvatuksesta lääkäriltä, psykologilta ja terveydenhoitajalta.

*Työkokemus.* Työkokemus oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä erityislastentarhanopettajalta ( $r = .26, p < .01$ ), terveydenhoitajalta ( $r = .35, p < .01$ ), lääkäriltä ( $r = .32, p < .01$ ) ja psykologilta ( $r = .35, p < .01$ ) saatuihin tietoihin seksuaalikasvatuksesta ja lasten seksuaalisuudesta (taulukko 19). Mitä enemmän vastaajalla oli työkokemusta, sitä enemmän hän koki saaneensa tietoutta seksuaalikasvatuksesta erityislastentarhanopettajalta, lääkäriltä, psykologilta ja terveydenhoitajalta.

### TAULUKKO 19. Tiedon saannin ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot

Ammattiryhmä	Ikä	Valmistumis-	Työkokemus vuosi
päiväkodin johtajalta	.09	.12	.14
toiselta lastentarhanopettajalta	-.04	.01	.06
erityislastentarhanopettajalta	.11	.11	.26**
lastenhoitajalta	-.09	-.05	.00
terveydenhoitajalta	.27**	.34**	.35**
lääkäriltä	.27**	.29**	.32**
psykologilta	.26**	.26**	.35**
kirjoista	.02	-.06	.02
aikakauslehdistä	-.06	-.12	-.01
sanomalehdistä	-.01	-.02	.08
televisiosta	.01	.00	.04
koulutustilaisuuksista	.12	.18*	.17*

\*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$

Regressioanalyysi (ENTER) osoitti iän, koulutuksesta valmistumisvuoden ja työkokemuksen selittävän erityislastentarhanopettajilta saatua tietoa seksuaalikasvatuksesta 11.6%,  $F(3, 136) = 5.95, p < .001$ . Malli selitti terveydenhoitajalta saatua tietoa 12.9%,  $F(3, 136) = 6.72, p < .001$ . Lääkäriltä saatua tietoa malli selitti 10.1%,  $F(3, 136) = 5.08, p < .05$ . Psykologilta saatua tietoa malli puolestaan selitti 14.3%,  $F(3, 137) = 7.60, p < .001$ .

*Koulutus.* Scheffen post hoc -vertailu osoitti koulutuksen osalta lastentarhanopettajien ja kasvatustieteen kandidaattien välillä olevan tilastollisesti melkein merkitsevä ero erityislastentarhanopettajalta saadun tiedon osalta  $F(2, 131) = 4.98, p < .05$  (taulukko 20). Lastentarhanopettajat ( $ka = 1.68, s = 0.66$ ) kokivat saaneensa kasvatustieteen kandidaatteja ( $ka = 1.13, s = 0.35$ ) enemmän tietoutta erityislastentarhanopettajilta lasten seksuaalisesta kehityksestä ja seksuaalikasvatuksesta.

**TAULUKKO 20. Tiedon saannin yhteys koulutukseen**

Ammattiryhmä	Koulutus			F	Ryhmäerot (Scheffe)		
	1 Lastentar- hanopettaja	2 sosiaali- kasvattaja	3 Kasvatustiet. kandidaatti				
	ka	s	ka	s	ka	s	
päiväkodin johtajalta	1.44	0.92	1.33	0.97	1.13	0.35	0.84
toiselta lastentarhanopettajalta	1.82	0.65	1.72	0.67	1.93	0.46	0.45
erityislastentarhanopettajalta	1.68	0.66	1.41	0.87	1.13	0.35	4.98* 1 > 3
lastenhoitajalta	1.52	0.67	1.59	0.51	1.47	0.64	0.14
terveydenhoitajalta	1.43	0.59	1.35	0.61	1.07	0.26	2.75
lääkäriltä	1.23	0.51	1.18	0.39	1.07	0.26	0.77
psykologilta	1.49	0.77	1.18	0.53	1.07	0.26	3.38
kirjoista	2.73	0.65	2.89	0.47	2.80	0.77	0.47
aikakauslehdistä	2.30	0.70	2.39	0.78	2.33	0.62	0.14
sanomalehdistä	2.08	0.73	2.00	0.77	1.73	0.70	1.45
televisiosta	2.15	0.68	2.11	0.58	1.93	0.70	0.71
koulutustilaisuuksista	1.89	0.74	1.94	0.87	1.67	0.72	0.67

\*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$

*Toiminimi.* Toiminimen yhteyttä muilta ammattiryhmiltä saatuun tietoihin lasten seksuaalisesta kehityksestä ja seksuaalikasvatuksesta tarkasteltiin varianssianalyysin avulla. Scheffin post hoc -vertailu osoitti päiväkodin johtajien, lastentarhanopettajien ja erityislastentarhanopettajien välillä olevan erittäin merkitsevä ero toiselta päiväkodin johtajalta saadun tiedon osalta,  $F(2, 143) = 16.20$ ,  $p < .001$ . Päiväkodin johtajat ( $ka = 2.19$ ,  $s = 1.62$ ) kokivat saaneensa lastentarhanopettajia ( $ka = 1.21$ ,  $s = 0.41$ ) ja erityislastentarhanopettajia ( $ka = 1.40$ ,  $s = 0.70$ ) enemmän tietoutta toiselta päiväkodin johtajalta.

Erityislastentarhanopettajalta saadun tiedon osalta erityislastentarhanopettajien, lastentarhanopettajien ja päiväkodin johtajien välillä ilmeni myös erittäin merkitsevä ero,  $F(2, 140) = 12.86$ ,  $p < .001$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 2.30$ ,  $s = 1.06$ ) kokivat lastentarhanopettajia ( $ka = 1.48$ ,  $s = 0.65$ ) useammin saaneensa tietoutta toiselta erityislastentarhanopettajalta. Myös päiväkodin johtajat ( $ka = 2.30$ ,  $s = 1.06$ ) kokivat saaneensa lastentarhanopettajia ( $ka = 1.48$ ,  $s = 0.65$ ) enemmän tietoutta erityislastentarhanopettajilta.

Psykologilta saadun tiedon osalta oli erittäin merkitsevä ero erityislastentarhanopettajien, lastentarhanopettajien ja päiväkodin johtajina toimivien välillä,  $F(2, 141) = 20.29$ ,  $p < .001$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 2.55$ ,  $s = 1.13$ ) kokivat saaneensa enemmän tietoutta psykologilta kuin päiväkodin johtajat ( $ka = 1.83$ ,  $s = 0.87$ ) tai lastentarhanopettajana ( $ka = 1.28$ ,  $s = 0.59$ ) toimivat. Päiväkodin johtajat ( $ka = 1.83$ ,  $s = 0.87$ ) kokivat saaneensa lastentarhanopettajia ( $ka = 1.28$ ,  $s = 0.59$ ) enemmän tietoutta myös psykologilta seksuaalikasvatuksesta.

Päiväkodin johtajien ja lastentarhanopettajat erosivat merkitsevästi terveydenhoitajalta saadun tiedon osalta  $F(2, 140) = 5.20, p < .01$ . Päiväkodin johtajat ( $ka = 1.71, s = 0.69$ ) kokivat saaneensa lastentarhanopettajia ( $ka = 1.31, s = 0.52$ ) enemmän tietoutta terveydenhoitajalta. Päiväkodin jotaina toimivien ja lastentarhanopettajien välillä oli melkein merkitsevä ero lääkäriltä saadun tiedon osalta  $F(2, 140) = 4.21, p < .05$ . Lääkäriltä päiväkodin johtajat ( $ka = 1.46, s = 0.59$ ) kokivat myös lastentarhanopettajia ( $ka = 1.16, s = 0.43$ ) enemmän saaneensa tietoutta lasten seksuaalisesta kehityksestä ja seksuaalikasvatuksesta ( taulukko 21.)

### TAULUKKO 21. Tiedon saannin yhteys toiminimeen

Ammattiryhmä	Toiminimi						F	Ryhmäerot (Scheffe)
	1 Lastentarhanopettaja		2 Erityislastentarhanopettaja		3 Päiväkodin johtaja			
	ka	s	ka	s	ka	s		
päiväkodin johtajalta	1.21	0.41	1.40	0.70	2.19	1.62	16.20***	3>1, 3>2
toiselta lastentarhanopettajalta	1.78	0.64	2.10	0.57	2.04	0.59	2.66	
erityislastentarhanopettajalta	1.48	0.65	2.30	1.06	2.08	0.65	12.86***	2>1, 3>1
lastenhoitajalta	1.53	0.66	1.70	0.82	1.54	0.59	0.30	
terveydenhoitajalta	1.31	0.52	1.30	0.48	1.71	0.69	5.20**	3>1
lääkäriltä	1.16	0.43	1.20	0.42	1.46	0.59	4.21*	3>1
psykologilta	1.28	0.59	2.55	1.13	1.83	0.87	20.30***	2>1, 2>3 3>1
kirjoista	2.74	0.64	3.18	0.87	3.00	0.69	3.36	
aikakauslehdistä	2.33	0.72	2.30	0.82	2.42	0.58	0.20	
sanomalehdistä	2.05	0.76	2.10	1.10	2.20	0.65	0.37	
televisiosta	2.12	0.70	2.40	1.07	2.23	0.43	1.00	
koulutustilaisuuksista	1.81	0.76	2.50	1.08	2.08	0.65	4.50*	2>1

\*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$

### Muuttujien väliset yhteydet

Muuttujien välisiä keskinäisiä yhteyksiä tutkittiin tulomomenttikorrelaatiokertoimen avulla. Muuttujien keskinäiset korrelaatiot on esitetty liitteessä 9. Korrelaatiomatriisissa esiintyi positiivisia korrelaatioita negatiivisia korrelaatioita enemmän. Päiväkodin johtajalta, toiselta lastentarhanopettajalta ja erityislastentarhanopettajalta saadut tiedot olivat yhteydessä melkein merkitsevästi tai merkitsevästi kaikilta muilta saatuihin tietoihin. Lastenhoitajalta saadut tiedot olivat edelleen tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä muualta saatuihin tietoihin paitsi kirjoista saatuihin tietoihin ( $r = .16$ ). Terveystenhoitajalta saadut tiedot olivat merkitsevästi tai melkein merkitsevästi yhteydessä muualta saatuihin tietoihin paitsi aikaus- ( $r = .10$ ) ja sanomalehdistä saatuihin tietoihin ( $r = .16$ ). Lääkäriltä saadut tiedot olivat edelleen yhteydessä muualta paitsi aikakaus- ( $r = .12$ ) ja sanomalehdistä saatuihin tietoihin ( $r = .16$ ). Psykologilta saadut tiedot olivat myös yhteydessä muualta saatuihin tietoihin paitsi aikaus- ( $r = .08$ ) ja sanomalehdistä ( $r = .13$ ) tai televisiosta saatuihin tietoihin ( $r = .15$ ). Aikakauslehdistä

saadut tiedot eivät taas olleet yhteydessä koulutustilaisuuksista saatavaan tietoon ( $r = .16$ ).

Suurin osa lastentarhanopettajista arvioi edellä, ettei ole saanut koulutuksessa tai muilta ammattiryhmiltä tietoa kuin vähän. Lisätiedon tarvetta kysyttäessä vastaajista 44.7% kuitenkin arvioi tarvitsevansa vain vähän lisää tietoa asiasta. Vastaajista 43.4% arvioi puolestaan tarvitsevansa paljon lisää tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta. Lisää tietoa kaipasivat eniten lastentarhanopettajat, kun taas erityislastentarhanopettajat kokivat tarvitsevansa vähiten lisää tietoa asiasta. Työkokemuksen osalta alle vuoden työkokemuksen omaavat kaipasivat eniten lisää tietoa.

#### 7.5.4 Keskustelut lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta

Vastaajista suurin osa oli keskustellut toisen lastentarhanopettajan (68.9%), päiväkodin johtajan (46.3%), lastenhoitajan (67.1%), erityislastentarhanopettajan (50.7%) tai vanhempien (62.2%) kanssa vain harvoin päiväkotikäisen lapsen seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen liittyvistä asioista.

Sen sijaan enemmistö (60.4-79.9%) arvioi, ettei ollut keskustellut lainkaan lääkärin, psykologin tai terveydenhoitajan kanssa kyseisistä asioista. Vastaamatta jättäminen oli suurempaa näiden kysymysten osalta, joten lienee mahdollista se, että vielä suurempi osa ei ole keskustellut näiden ammattiryhmien kanssa lainkaan asiasta. Näin ollen voidaan päätellä, että vastaajat eivät ole olleet yhteistyössä terveydenhuoltoalan henkilöstön kanssa lasten seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen asioissa (ks. luku 4.3.2). Tutkimuksessa ei kuitenkaan selvitetty sitä, ovatko vastaajat tietoisia siitä, että terveydenhuoltohenkilöstön tulee tukea päiväkotien sukupuolikasvatusta toimimalla asiantuntijana ja osallistumalla suunnitteluun. Kokonaisuudessaan vastaajat keskustelevat siis varsin vähän muiden ammattiryhmien kanssa lasten seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen liittyvistä asioista. Asiasta oli keskustellut vain kahdeksan henkilöä usein lastentarhanopettajan tai lastenhoitajan kanssa. Vastaava luku oli muiden ammattiryhmien osalta vieläkin alhaisempi. Vajaa neljännes sen sijaan oli keskustellut lastentarhanopettajan ja hieman yli viidennes lastenhoitajan kanssa melko usein, erityislastentarhanopettajan kanssa oli keskustellut 6.8% vastaajista ja vanhempien kanssa 13.5% (taulukko 22).

#### TAULUKKO 22. Keskustelut muiden ammattiryhmien kanssa.

Ammattiryhmä	Kontaktien määrä							
	En lainkaan		Harvoin		Melko usein		Usein	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Lastentarhanopettaja	2	1.3	104	68.9	37	24.5	8	5.3
Päiväkodin johtaja	59	39.6	69	46.3	17	11.4	-	-
Lastenhoitaja	8	5.4	100	67.1	33	22.1	8	5.4
Erytislastentarhanop.	57	39.0	74	50.7	10	6.8	5	3.4
Vanhemmat	35	23.6	92	62.2	20	13.5	1	0.7
Psykologi	87	60.4	49	34.0	6	4.2	2	1.4
Lääkäri	115	79.9	25	17.4	3	2.1	1	0.7
Terveyden-hoitaja	92	63.9	48	33.3	3	2.1	1	0.7

Lisäksi vastaajista hieman yli 10% ilmoitti keskustelleensa muiden kuin listassa mainittujen henkilöiden kanssa. Muita henkilöitä, joiden kanssa osa vastaajista oli



keskustellut, olivat: läheiset tuttavat, omat lapset, oma puoliso, opiskelutoverit, sukulaiset ja ystävät.

### Yhteydet taustamuuttujiin

Taustamuuttujien ja lasten seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus keskustelujen yhteyksiä tutkittiin tulomomenttikorrelaation, varianssianalyysin ja regressioanalyysin avulla (taulukko 23).

*Ikä.* Tulomomenttikorrelaatio tarkastelu osoitti iällä olevan tilastollisesti merkitsevä yhteys lasten vanhempien ( $r = .28$ ,  $p < .01$ ), psykologin ( $r = .32$ ,  $p < .01$ ) ja terveydenhoitajan ( $r = .27$ ,  $p < .01$ ) kanssa käytyihin keskusteluihin lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatukseen liittyvistä asioista. Keskustelut lääkärin ( $r = .19$ ,  $p < .05$ ) kanssa olivat tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä ikään. Mitä vanhempi vastaaja oli, sitä enemmän hän oli keskustellut lasten vanhempien, lääkärin, psykologin ja terveydenhoitajan kanssa lasten seksuaalisuuteen liittyvistä asioista.

*Koulutuksesta valmistumisvuosi.* Keskustelut lasten vanhempien ( $r = .29$ ,  $p < .01$ ), psykologin ( $r = .28$ ,  $p < .01$ ) ja terveydenhoitajan ( $r = .27$ ,  $p < .01$ ) kanssa lasten seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen liittyvistä asioista olivat tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä myös koulutuksesta valmistumisvuoteen. Mitä pidempi aika koulutuksesta valmistumisesta oli, sitä enemmän oltiin keskusteltu lasten vanhempien, psykologin ja terveydenhoitajan kanssa lasten seksuaalisuuteen liittyvistä asioista.

*Työkokemus.* Työkokemukseen olivat yhteydessä tilastollisesti merkitsevästi keskustelut erityislastentarhanopettajan ( $r = .22$ ,  $p < .01$ ), lasten vanhempien ( $r = .41$ ,  $p < .01$ ), psykologin ( $r = .43$ ,  $p < .01$ ), lääkärin ( $r = .26$ ,  $p < .01$ ) ja terveydenhoitajan ( $r = .31$ ,  $p < .01$ ) kanssa. Mitä enemmän vastaajalla oli työkokemusta, sitä enemmän oltiin keskusteltu erityislastentarhanopettajan, lasten vanhempien, lääkärin, psykologin ja terveydenhoitajan kanssa lasten seksuaalisuuteen liittyvistä asioista.

### TAULUKKO 23. Keskustelujen ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot

Ammattiryhmä	Ikä	Valmistumis-	Työkokemus vuosi
lastentarhanopettaja	.03	.12	.13
päiväkodin johtaja	.07	.12	.13
lastenhoitaja	.02	.03	.13
erityislastentarhanopettaja	.15	.09	.22**
lasten vanhemmat	.28**	.29**	.41**
psykologi	.32**	.28**	.43**
lääkäri	.19*	.15	.26**
terveydenhoitaja	.27**	.27**	.31**

\*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$

*Koulutus.* Varianssianalyysi osoitti koulutuksen osalta lastentarhanopettajien ja kasvatustieteen kandidaattien välillä ilmenevän tilastollisesti melkein merkitsevä ero erityislastentarhanopettajan kanssa, lasten seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta käsittelevissä, käydyissä keskusteluissa. Lastentarhanopettajien ja kasvatustieteen

kandidaatti koulutuksen saaneiden välillä ilmeni melkein merkitsevä ero erityislastentarhanopettajan kanssa käytyjen keskustelujen osalta,  $F(2, 131) = 4.70$   $p < .05$ . Lastentarhanopettajat ( $ka = 1.79$ ,  $s = 0.64$ ) olivat keskustelleet kasvatustieteen kandidaatteja ( $ka = 1.33$ ,  $s = 0.72$ ) useammin lasten seksuaalikasvatukseen liittyvistä asioista erityislastentarhanopettajan kanssa.

Psykologin kanssa käytyjen keskustelujen osalta ilmeni myös tilastollisesti melkein merkitsevä ero lastentarhanopettajien ja sosiaalikasvattajien sekä lastentarhanopettajien ja kasvatustieteen kandidaatti koulutuksen saaneiden välillä,  $F(2, 130) = 6.71$ ,  $p < .05$ . Lastentarhanopettajat ( $ka = 1.51$ ,  $s = 0.63$ ) olivat keskustelleet myös psykologin kanssa sosiaalikasvattajia ( $ka = 1.12$ ,  $s = 0.33$ ) ja kasvatustieteen kandidaatteja ( $ka = 1.07$ ,  $s = 0.26$ ) useammin lasten seksuaalikasvatus asioista. Lastentarhanopettajien, sosiaalikasvattajien ja kasvatustieteen kandidaatti koulutuksen saaneet erosivat melkein merkitsevästi myös lasten vanhempien kanssa käytyjen keskustelujen osalta,  $F(2, 134) = 6.21$ ,  $p < .05$ . Lastentarhanopettajat ( $ka = 1.99$ ,  $s = 0.57$ ) olivat keskustelleet sosiaalikasvattajia ( $ka = 1.61$ ,  $s = 0.50$ ) ja kasvatustieteen kandidaatteja ( $ka = 1.53$ ,  $s = 0.83$ ) useammin myös lasten vanhempien kanssa lasten seksuaalikasvatukseen liittyvistä asioista (taulukko 24.)

#### TAULUKKO 24. Keskustelujen yhteys koulutukseen

Ammattiryhmä	Koulutus						F	Ryhmäerot (Scheffe)
	1		2		3			
	ka	s	ka	s	ka	s		
Lastentarhanopettaja	2.37	0.61	2.11	0.46	2.20	0.56	1.95	
Päiväkodin johtaja	1.86	0.84	1.63	1.01	1.53	0.74	1.31	
Lastenhoitaja	2.30	0.65	2.17	0.38	1.93	0.70	2.44	
Erityislastentarhanopettaja	1.79	0.64	1.44	0.70	1.33	0.72	4.70*	1>3
Lasten vanhemmat	1.99	0.57	1.61	0.50	1.53	0.83	6.21*	1>2, 1>3
Psykologi	1.51	0.63	1.12	0.33	1.07	0.26	6.71*	1>2, 1>3
Lääkäri	1.25	0.54	1.12	0.33	1.07	0.26	1.23	
Terveydenhoitaja	1.47	0.61	1.24	0.44	1.13	0.35	3.04	

\*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$

Lastentarhanopettajat ja kasvatustieteen kandidaatti -koulutuksen omaavat olivat useimmin keskustelleet toisen lastentarhanopettajan kanssa. Sosiaalikasvattajat taas olivat keskustelleet eniten lastenhoitajan kanssa ja erityislastentarhanopettajat taas olivat keskustelleet eniten toisen erityislastentarhanopettajan kanssa. (Taulukko 24.)

*Toiminimi.* Scheffen post hoc -vertailu osoitti päiväkotien johtajina ja lastentarhanopettajina toimivien eroavan merkitsevästi muiden päiväkotien johtajien kanssa käytyjen keskustelujen osalta,  $F(2, 144) = 5.82$ ,  $p < .01$ . Päiväkotien johtajat olivat ( $ka = 2.26$ ,  $s = 1.35$ ) lastentarhanopettajia ( $ka = 1.67$ ,  $s = 0.64$ ) useammin keskustelleet seksuaalikasvatuksesta muiden päiväkodin johtajien kanssa.

Erityislastentarhanopettajan kanssa käytyjen keskustelujen osalta erityislastentarhanopettajana, lastentarhanopettajana ja päiväkodin johtajana toimivien välillä oli erittäin merkitsevä ero,  $F(2, 141) = 26.38$ ,  $p < .001$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 2.82$ ,  $s = 0.87$ ) olivat lastentarhanopettajia ( $ka = 1.56$ ,  $s = 0.59$ ) ja päiväkodin johtajia ( $ka = 2.16$ ,  $s = 0.69$ ) useammin keskustelleet toisen erityislastentarhanopettajan kanssa lasten seksuaalikasvatukseen liittyvistä asioista. Päiväkodin johtajat ( $ka = 2.16$ ,  $s = 0.69$ ) puolestaan olivat keskustelleet lastentarhanopettajia ( $ka = 1.56$ ,  $s = 0.59$ ) useammin erityislastentarhanopettajan kanssa seksuaalikasvatusasioista.

Sheffen post hoc –vertailu osoitti erityislastentarhanopettajana ja lastentarhanopettajana toimivien eroavan erittäin merkitsevästi myös psykologin kanssa käytyjen keskustelujen osalta,  $F(2, 139) = 23.68$ ,  $p < .001$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 2.50$ ,  $s = 0.97$ ) olivat lastentarhanopettajia ( $ka = 1.31$ ,  $s = 0.51$ ) useammin keskustelleet psykologin kanssa lasten seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Erityislastentarhanopettajien ja päiväkodin johtajina toimivien välillä puolestaan oli merkitsevä ero psykologin kanssa käytyjen keskustelujen osalta,  $F(2, 139) = 23.68$ ,  $p < .01$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 2.50$ ,  $s = 0.97$ ) olivat myös päiväkodin johtajia ( $ka = 1.75$ ,  $s = 0.61$ ) useammin keskustelleet psykologin kanssa. Päiväkodin johtajien ja lastentarhanopettajien välillä oli myös merkitsevä ero psykologin kanssa käytyjen keskustelujen osalta,  $F(2, 139) = 23.68$ ,  $p < .01$ . Päiväkodin johtajat ( $ka = 1.75$ ,  $s = 0.61$ ) olivat keskustelleet lastentarhanopettajia ( $ka = 1.31$ ,  $s = 0.51$ ) useammin psykologin kanssa.

Lasten vanhempien kanssa käytyjen keskustelujen osalta ilmeni tilastollisesti merkitsevä ero erityislastentarhanopettajien ja lastentarhanopettajien välillä,  $F(2, 143) = 8.43$ ,  $p < .01$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 2.50$ ,  $s = 0.53$ ) olivat lastentarhanopettajia ( $ka = 1.82$ ,  $s = 0.61$ ) useammin keskustelleet lasten vanhempien kanssa lasten seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Päiväkodin johtajien ja lastentarhanopettajien välillä puolestaan oli melkein merkitsevä ero lasten vanhempien kanssa käytyjen keskustelujen osalta,  $F(2, 143) = 8.43$ ,  $p < .05$ . Myös päiväkodin johtajat ( $ka = 2.15$ ,  $s = 0.54$ ) olivat lastentarhanopettajia ( $ka = 1.82$ ,  $s = 0.61$ ) enemmän keskustelleet lasten vanhempien kanssa.

Lääkärin kanssa käytyjen keskustelujen osalta erityislastentarhanopettajien ja lastentarhanopettajien välillä oli erittäin merkitsevä ero,  $F(2, 139) = 11.52$ ,  $p < .001$ . Erityislastentarhanopettajat ( $ka = 1.80$ ,  $s = 1.03$ ) olivat lastentarhanopettajia ( $ka = 1.14$ ,  $s = 0.37$ ) useammin keskustelleet lääkärin kanssa lasten seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Päiväkodin johtajien ja lastentarhanopettajien välillä puolestaan oli melkein merkitsevä ero lääkärin kanssa käytyjen keskustelujen osalta,  $F(2, 139) = 11.52$ ,  $p < .05$ . Päiväkodin johtajatkin ( $ka = 1.46$ ,  $s = 0.59$ ) olivat keskustelleet lastentarhanopettajia ( $ka = 1.14$ ,  $s = 0.37$ ) useammin lääkärin kanssa.

Terveydenhoitajan kanssa käytyjen keskustelujen osalta päiväkodin johtajien ja lastentarhanopettajien välillä oli havaittavissa melkein merkitsevä ero,  $F(2, 139) = 5.85$ ,  $p < .05$ . Päiväkodin johtajat ( $ka = 1.67$ ,  $s = 0.56$ ) olivat lastentarhanopettajia ( $ka = 1.31$ ,  $s = 0.50$ ) useammin keskustelleet myös terveydenhoitajan kanssa lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta (taulukko 25).

**TAULUKKO 25. Keskustelujen yhteys toiminimeen**

Ammattiryhmä	Toiminimi						F	Ryhmäerot (Scheffe)
	1 Lastentarhanopettaja		2 Erityislastentarhanopettaja		3 Päiväkodin johtaja			
	ka	s	ka	s	ka	s		
lastentarhanopettaja	2.26	0.55	2.70	0.67	2.52	0.70	4.19	
päiväkodin johtaja	1.67	0.64	2.00	0.82	2.26	1.35	5.82*** 3>1	
lastenhoitaja	2.21	0.63	2.60	0.70	2.46	0.65	3.08	
erityislastentarhanopettaja	1.56	0.59	2.82	0.87	2.16	0.69	26.38*** 2>1, 2>3, 3>1	
lasten vanhemmat	1.82	0.61	2.50	0.53	2.15	0.54	8.43** 2>1 * 3>1	
psykologi	1.31	0.51	2.50	0.97	1.75	0.61	23.68*** 2>1, ** 2>3, 3>1	
lääkäri	1.14	0.37	1.80	1.03	1.46	0.59	11.52*** 2>1 * 3>1	
terveydenhoitaja	1.31	0.50	1.70	0.95	1.67	0.56	5.85* 3>1	

\* p<.05, \*\* p<.01, \*\*\* p<.001

Yhteenvedona vastaajien valmiuksista voidaan todeta, että suurin osa oli saanut vain vähän tietoutta seksuaaliasioista lapsuudenkodistaan, katsoi koulutukseen kuuluneen vain vähän seksuaalikasvatuksen opetusta sekä arvioi koulutuksessa saadut valmiudet lastentarhanopettajan työtä ajatellen riittämättömiksi. Suurin osa ei ollut keskustellut toisen lastentarhanopettajan, johtajan, lastenhoitajan, erityislastentarhanopettajan tai vanhempien kanssa kuin harvoin ja lääkärin, psykologin tai terveydenhoitajan kanssa ei laisinkaan. Vastaajat eivät myöskään olleet saaneet lainkaan tietoa asiasta johtajalta, erityislastentarhanopettajalta, lääkäriltä, psykologilta tai terveydenhoitajalta. Aikakaus- ja sanomalehdistä, koulutustilaisuuksista, lastentarhanopettajalta ja televisiostakin oli saatu vain vähän tietoutta.

Täydennystarvetta tiedusteltaessa ilmeni, että vastaajista 28.3% koki, ettei tarvitse täydennyskoulutusta seksuaalikasvatuksessa. Suurin osa (70.4%) vastaajista kuitenkin koki tarvitsevansa täydennyskoulutusta. Seksuaalikasvatusta koskevan täydennyskoulutustarpeen ei todettu olevan tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä ikään, koulutukseen, ammattinimikkeeseen tai työkokemukseen.

Lastentarhanopettajilta tiedusteltiin myös sitä, missä määrin he tarvitsevat lisää tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta. Lastentarhanopettajista 43.4% koki tarvitsevansa paljon lisää tietoa ja 5.3% erittäin paljon. 44.7% puolestaan koki tarvitsevansa vähän tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta ja 5.3% koki ettei tarvitse lainkaan lisää tietoa asiasta. Lisä tiedon kokemistarpeen ei todettu olevan yhteydessä taustamuuttujista ikään, koulutuksesta valmistumisvuoteen, koulutukseen, toiminimeen tai työkokemukseen. Edellä esitetyistä tuloksista huolimatta yli puolet vastaajista koki valmiuksiensa toimia päiväkodissa lasten seksuaali-/sukupuolikasvattajina olevan melko riittävät. Seitsemän henkilöä (4.6%) arvioi valmiutensa täysin riittäviksi. Melko riittämättöminä valmiutensa koki vastaajista 39.5%.

Valmiuksien ei todettu olevan yhteydessä taustamuuttujista ikään, koulutuksesta valmistumisvuoteen, koulutukseen tai työkokemukseen, *p*. n.s. Scheffen post hoc -vertailu osoitti toiminimen osalta erityislastentarhanopettajien ja lastentarhanopettajien eroavan melkein merkitsevästi valmiuksien osalta,  $F(2, 144) = 4.04$ ,  $p < .05$ . Erityislastentarhanopettajana toimivat ( $k_a = 3.64$ ,  $s = 1.03$ ) kokivat riittävämmiksi valmiutensa kuin lastentarhanopettajana toimivat ( $k_a = 2.41$ ,  $s = 1.07$ ).

## 7.6 Seksuaalikasvatuksen toteutuksesta

### 7.6.1 Halu toteuttaa seksuaalikasvatusta ja toteutuksen määrä

Vastaajista suurin osa (61.2%) oli melko halukas antamaan seksuaalikasvatusta päiväkodissa lapsille. Vastaajista 28.9% kuitenkin ilmoitti, ettei ole kovin halukas antamaan seksuaalikasvatusta päiväkodissa. Vastausten frekvenssit ja prosenttiosuudet esitetään liitteessä 10.

Halu toteuttaa seksuaalikasvatusta ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä taustamuuttujista ikään, koulutuksesta valmistumisvuoteen eikä työkokemukseen, Keskiarvovertailu kuitenkin osoitti, että iältään 40-49-vuotiaat olivat halukkaimpia toteuttamaan seksuaalikasvatusta. Työkokemuksen osalta alle vuoden työkokemusta omaavat olivat halukkaimpia toteuttamaan seksuaalikasvatusta päiväkodissa. Scheffen post hoc -vertailu ei osoittanut tilastollisesti merkitseviä eroja koulutuksen ja toiminimen osalta. Erityislastentarhanopettajat olivat halukkaimpia toteuttamaan seksuaalikasvatusta, kun taas lastentarhanopettajat haluttomimpia, ero ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä.

Päiväkodissa seksuaalikasvatusta toteuttavien lastentarhanopettajien osuus on melko suuri, sillä vain 17,1% katsoi, ettei ole toteuttanut kertaakaan seksuaalikasvatusta kuluneen vuoden aikana. Suurin osa vastaajista arvioi toteutuksen määräksi kuitenkin harvemmin kuin kerran kuukaudessa. Neljännes vastaajista sen sijaan arvioi toteuttaneensa seksuaalikasvatusta päiväkodissa lähes kuukausittain. Lähes päivittäin toteuttaneiden osuus oli vain 7.9% ja lähes viikoittain toteuttaneiden hieman korkeampi, 8.6%. Toteutuksessa tulee kuitenkin huomioida se, että osa lastentarhanopettajista toimii päiväkodin johtajina, mistä johtuen he eivät toteuta seksuaalikasvatusta. Seksuaalikasvatus olikin osan mukaan vähemmän tärkeä tai satunnainen osa heidän työtään johtajuuden vuoksi.

Seksuaalikasvatuksen toteutuksen määrä ei ollut yhteydessä taustamuuttujista ikään, koulutuksesta valmistumisvuoteen, koulutukseen tai työkokemukseen. Keskiarvovertailu kuitenkin osoitti seksuaalikasvatusta päiväkodissa useimmin toteuttaneiden olevan iältään 30-39-vuotiaita, *p* = n.s. Scheffen post hoc -vertailu osoitti toiminimen osalta erityislastentarhanopettajana, lastentarhanopettajana ja päiväkodin johtajana toimivien eroavan merkitsevästi toteutuksen osalta,  $F(2, 145) = 1.55$ ,  $p < .01$ . Erityislastentarhanopettajat ( $k_a = 3.64$ ,  $s = 1.03$ ) kokivat toteuttaneensa päiväkodin johtajia ( $k_a = 2.27$ ,  $s = 1.04$ ) ja lastentarhanopettajia ( $k_a = 2.41$ ,  $s = 1.07$ ) useammin seksuaalikasvatusta päiväkodissa. Seksuaalikasvatuksen toteutuksen määrän todettiin olevan tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä haluun antaa seksuaalikasvatusta ( $r = .31$ ).

Mitä enemmän seksuaalikasvatusta oltiin toteutettu, sitä halukkaampia oltiin myös toteuttamaan sitä.

### 7.6.2 Seksuaalikasvatuksen toteutuksessa koetut vaikeudet

Seksuaalikasvatukseen liittyvistä vaikeuksista eniten toteutusta vaikeuttavana asiana koettiin omien tietojen vähyys asiasta ( $ka= 2.46$ ,  $s= .84$ ) ja materiaalin puute ( $ka= 2.40$ ,  $s=0.90$ ). Yli kolmannes näki materiaalin puutteen vaikeuttavan paljon lapsen seksuaalisuuden tukemista päiväkodissa. Vastaavasti kymmenesosa vastaajista näki materiaalin puutteen vaikeuttavan erittäin paljon asiaa. Vastaajista yli kolmannes kuitenkin katsoi sen vaikeuttavan vain vähän seksuaalikasvatuksen toteutusta. Vastaajista kuudesosa taas koki, ettei materiaalin puute vaikeuta lainkaan seksuaalisuuden tukemista, josta voi vain päätellä, että heillä lienee käytössään riittävästi seksuaalikasvatukseen liittyvää materiaalia. Vastausten frekvenssit ja prosenttiosuudet esitetään liitteessä 11.

Osa vastaajista kaipasi kirjallisuutta aiheesta: ”*Materiaalin puute on suuri. Pitäisi olla sellaisia esimerkiksi kirjoja, joita voisi lapsille lukea ja sitä kautta herättää keskustelua aiheesta.*” Seksuaalikasvatusta koskevan kirjallisuuden vähyys totesi kuitenkin suurin osa vastaajista vaikuttavan vain vähän seksuaalisuuden tukemiseen ja viidennes vastaajista katsoi, ettei se vaikuta lainkaan seksuaalisuuden tukemiseen, ”*Tarjolla on tietokirjoja ihmisen kehityksestä, palapelejä vanhenemisesta alastonkuvineen jne.*” Seksuaalikasvatusta koskevan kirjallisuuden vähyys ei siis nähty vaikeuttavan seksuaalikasvatusta päiväkodissa ( $ka= 2.17$ ,  $s=0.85$ ).

Lastentarhanopettajat pitivät suurimpana seksuaalikasvatusta vaikeuttavana tekijänä materiaalin puutteen lisäksi omien tietojen vähyttä asiasta ( $ka= 2.46$ ,  $s= .84$ ). Hieman alle kolmannes lastentarhanopettajista katsoi omien tietojen vähyys asiasta vaikeuttavan paljon ja vastaavasti hieman yli kymmenesosa koki sen vaikeuttavan erittäin paljon toteutusta. Suurin osa (44.7%) kuitenkin katsoi sen vaikeuttavan vain vähän seksuaalikasvatuksen toteutusta.

Omien pedagogisten taitojen vähyys ei todettu vaikeuttavan seksuaalisuuden tukemista ( $ka= 2.11$ ,  $s= .79$ ). Enemmistö, lähes puolet, lastentarhanopettajista ei kokenut omien pedagogisten taitojen vähyys vaikeuttavan kuin vähän lasten seksuaalisuuden tukemista. Toisaalta lähes neljännes vastaajista kuitenkin katsoi sen vaikeuttavan paljon seksuaalisuuden tukemista päiväkodissa.

Yhteistyön vähyys ei koettu vaikeuttavan lapsen seksuaalisuuden tukemista päiväkodissa ( $ka= 2.15$ ,  $s= 0.27$ ). Yhteistyön vähyys koki edelleen vain viidennes vastaajista vaikeuttavan paljon seksuaalisuuden tukemista. Enemmistö, lähes puolet vastaajista, näki sen vaikeuttavan vain vähän seksuaalisuuden tukemista päiväkodissa ja hieman yli viidennes näki ettei se vaikeuta lainkaan, ”*Työtovereiden kanssa keskustellaan ja tietoa haetaan enemmän akuuteissa tilanteissa (päiväkodissa ollut seksuaalisesti hyväksikäytetty sisarukset 4 ja 6 -vuotiaat, tai kulttuurin kohdatessa muslimin siisteyskasvatuksessa tai vesileikeissä).*”

Myöskään kielteisen asennoitumisen ei nähty vaikeuttavan seksuaalisuuden tukemista ( $ka= 2.16$ ,  $s= 0.90$ ). Neljännes vastaajista katsoi, ettei se vaikuta lainkaan asiaan.

Neljännes taas koki sen vaikeuttavan paljon seksuaalisuuden tukemista. Oman kiinnostuksen puutteen ei myöskään todettu vaikuttavan paljon seksuaalisuuden tukemiseen ( $k_a = 1.98$ ,  $s = 0.80$ ). Viidesosan mielestä oma kiinnostuksen puute vaikutti paljon seksuaalisuuden tukemiseen päiväkodissa. Lähes puolet vastaajista koki oman kiinnostuksen puutteen vaikuttavan vain vähän seksuaalisuuden tukemista päiväkodissa, kun taas yli neljännes koki, että oma kiinnostuksen puute ei vaikuta lainkaan seksuaalisuuden tukemista päiväkodissa.

Lastentarhanopettajat eivät nähneet ajan puutettakaan seksuaalikasvatusta vaikeuttavana tekijänä ( $k_a = 1.98$ ,  $s = 0.79$ ). Vastaajista yli puolet arvioi ajan puutteen vaikeuttavan lapsen seksuaalisuuden tukemista vain vähän ja yli neljännes katsoi, ettei se vaikuta lainkaan.

Muina seksuaalikasvatusta vaikeuttavina asioina mainittiin se, ettei koulutuksessa anneta tarpeeksi tietoa ja opastusta aiheesta. Osa vastaajista mainitsi esteenä aiheen arkaluontoisuuden: *”Asia on edelleen melkoinen tabu ja vanhemmillekin voi olla siitä oma mielipiteensä, mikä ei välttämättä ole positiivinen.”* ja *”Seksuaalikasvatus on erityisen arka asia esim. muslimiperheille, joilla on lasten keskinäisistä suhteista esim. haliminen ihan erilainen käsitys kuin meillä. Eri kulttuureista tulevilla on hyvin erilaiset arvot ja käsitykset. Päiväkodissa, jossa on paljon maahanmuuttajalapsia tarvitaan tosi paljon tietoa ja taitoa, jotta ei ketään loukkaa edes tahtomattaan. !!!!”*

### **Yhteydet taustamuuttujiin**

Seksuaalikasvatuksen toteutuksessa koettujen vaikeuksien ja taustamuuttujienyhteyksiä tutkittiin tulomomenttikorrelaatiolla, varianssianalyysillä ja regressioanalyysillä. Iän, koulutuksesta valmistumisvuoden ja työkokemuksen yhteyttä toteutuksessa koettuihin vaikeuksiin tutkittiin tulomomenttikorrelaatioiden avulla (taulukko 26).

Ikä ei ollut tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä toteutuksessa koettuihin vaikeuksien kokemiseen. Valmistumisvuoteen oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä kielteinen asennoituminen ( $r = -.27$ ,  $p < .01$ ). Mitä kauemmin aikaa koulutuksesta valmistumisesta oli, sitä vähemmän kielteisen asennoitumisen koettiin vaikuttavan seksuaalisuuden tukemiseen päiväkodissa. Kielteisen asennoitumisen ( $r = -.19$ ) ja omien tietojen vähyden ( $r = -.16$ ) havaittiin olevan tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä työkokemuksen,  $p < .05$ . Mitä enemmän oli työkokemusta, sitä vähemmän koettiin kielteisen asennoitumisen ja omien tietojen vähyden vaikeuttavan seksuaalisuuden tukemista päiväkodissa.

Iältään nuorimmat, 20-29-vuotiaat, katsoivat omien tietojen vähyden ja materiaalin puutteen eniten vaikeuttavan seksuaalikasvatuksen toteutusta. Ajan puutteen näkivät nuorimmat (20-29v) ja vanhimmat (50-59-v) vaikeuttavan eniten toteutusta. Iän osalta taas 30-39-vuotiaat henkilöt näkivät kielteisen asennoitumisen, kiinnostuksen puutteen, kirjallisuuden, omien pedagogisten taitojen ja yhteistyön vähyden eniten vaikeuttavan seksuaalikasvatuksen toteutusta. Erot eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti merkitseviä.

**TAULUKKO 26. Toteutuksen vaikeuksien ja taustamuuttujien väliset korrelaatiot**

	ikä	valmistumis- vuosi	työkokemus
Ajan puute	-.02	-.09	-.06
Kielteinen asennoituminen	-.16	-.27**	-.19*
Materiaalin puute	-.11	-.10	-.13
Omien tietojen vähyys	-.11	-.12	-.16*
Omien ped. Taitojen vähyys	-.01	-.08	-.06
Oma kiinnostuksen puute	-.06	-.13	-.05
Kirjallisuuden vähyys	.04	.03	.08
Yhteistyön vähyys	-.05	-.11	-.06

\* p<.05, \*\* p<.01, \*\*\* p<.001

*Koulutus.* Scheffen post hoc –vertailu ei osoittanut koulutuksen osalta tilastollisesti merkitseviä eroja seksuaalikasvatuksen toteutuksessa koettujen vaikeuksien kokemisessa (liite 12). *Toiminimi.* Scheffen post hoc –vertailu osoitti myös, että toteutuksessa koettujen vaikeuksien kokemisella ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä toiminimeen (liite 13).

### 7.7 Kommenttien kvalitatiivinen tarkastelu

**Mittarikommentit.** Seksuaalikasvatus –käsitteen määrittelemättömyys oli hankaloittanut seksuaalikasvatuksen sisältöaihe mittariin vastaamista. Asiaa valottaa seuraava mielipide: ”Kyselyyn vastaamista hankaloitti seksuaalikasvatus käsitteen määrittelemättömyys, en tiedä mitä kaikkea se pitää sisällään.” Eräs vastaajista kommentoi samaa asiaa seuraavasti: ”Olisin toivonut, että tutkimuksen tekijä olisi tarkasti määritellyt seksuaalikasvatuskäsitteen, joka olisi helpottanut kohtaan 12 vastaamista.”

Tutkimuksessa käytettyä kyselylomaketta kommentoitiin vastausvaihtoehtojen osalta seuraavasti: ”Vaikea vastata tiettyihin kysymyksiin pelkästään muutamilla ei tai joo vaihtoehtoilla.” Eräissä vastaajissa herätti tyytymättömyyttä se, ettei en osaa sanoa –vaihtoehtoa ollut valittavana lomakkeessa: ”Kyselyssä oli niin paljon vaihtoehtoja eikä mahdollisuutta vastata en tiedä, koska kaikkea ei voi kukaan tietää.” Eräs vastaaja olisikin halunnut: ”Enemmän mielipide ja avoimia kysymyksiä !”

Tyytymättömyyttä herätti eräissä vastaajissa myös se, että samaa asiaa mitattiin tietoisesti useammalla rinnakkaisilla kysymyksillä: ”Ärsyttävä, koska samaa asiaa kysyttiin uudestaan ja uudestaan eri tavoin ja sanaa kääntein.” Kommenttien mukaan samaa asiaa mittaaviin kysymyksiin vastaaminen on vienyt joiltakin ajateltua enemmän aikaa: ”Hankala, samoja asioita kysyttiin monta kertaa ja hiukan eri kysymyksellä, sai aina tarkistaa, miten oli edellisillä kerroilla vastannut”, ”mieletön kysely, moneenko kertaan sama asia kysytään kyllä ja ei muodossa, aika loppui kesken” ja ”simulle tärkeä tutkimus, mutta kentällä hukumme kyselyihin, jotka vievät aikaa”.

**Sisältöaihe kommentit.** Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheita kommentoitiin runsaasti. Parhaiten erään vastaajan käsitystä hellyydestä ja sylissä pidosta kuvaa seuraava



kommentti: *”Läheisyys ja sylissäpito antavat lapselle turvaa ja ovat inhimillisen vuorovaikutuksen ja terveen tunne-elämän perusta, kuuluvat myös seksuaalikasvatukseen vaikkakin vähän eri tasolla.”* Vaikka vastaajista suuri osa (92.8%) koki hellyyden osoitusten kuuluvan osana seksuaalikasvatuksen aihealueeksi (*”suukottelu-halailu on hellyyttä, joka osaltaan liittyy seksuaalisuuteen”*), herätti aihe myös seuraavanlaista pohdintaa ja kysymyksiä eräässä vastaajassa: *”Ajattele esim. posken silittämistä, pajausta, sylissä pitoa seksuaalisina asioina. Tarkoittaako hyväilyt ja hellyyden osoitukset, sylissä pitoa –liittyvätkö aikuisten välisiin varsinaiseen rakasteluun, rakkaussuhteeseen = miten rakastellaan, mitä siihen liittyy? Hellyyden osoitukset ja läheisyys ihan muuta kuuluvat ihmisten väliseen vuorovaikutukseen ja kanssakäymiseen, mutta mikä on seksuaalista –kosketusta aluetta, olisi selvitettävä lapselle. Mitä on aikuisten keskinäinen hellyys, mitä lapsen ?”* ja *”Mielestäni hyväilyt ja hellyys eivät kuulu vain seksuaalisuuteen vaan niillä on myös muita merkityksiä.”* Tähän muut vastaajat eivät kiinnittäneet huomiota. Toki hellyydellä ja hyväilyillä on muita merkityksiä, mutta tutkimuksessa ei ollut tarkoituksenmukaista selvittää hellyyden käsitettä laajemmin. Aiheesta tulisi tehdä erikseen tutkimus.

Myös suutelu aihealue herätti seuraavia kommentteja: *”Suutelu ja sylissä pito eivät välttämättä ole seksuaalisia asioita, vai onko mielihyvän tunne kun vanhemmat suukottelee lastaan tai pitää lasta sylissään seksuaalisuutta?”* Eräs vastaaja kommentoi aihetta seuraavasti: *”1-3-vuotiailla lapsilla suudelma ei ole tietoinen seksuaalinen toiminto. Esim. pyydetessä anteeksi halataan ja saatetaan antaa suukko. Vaikea erotella mikä on seksuaalista ja mikä mallin kautta opittua.”* Erään vastaajan käsitysten mukaan : *”suudelmia ei tule antaa suulle päiväkodissa.* Myös muita sisältöaiheita kommentoitiin seuraavasti: *”minusta wc -toiminnot, alastomuus ja saunakulttuuri ovat arkiseen elämään liittyviä perustoimintoja. Toisaalta jos lapsi alkaa päiväkodissa usein riisuuntua alasti (varsinkin yli kolmevuotias) kysymys ei ole enää arkisesta asiasta vaan siihen liittyy seksuaalisuutta.”*

Kommenteista ilmeni, että itsetyydytys ja masturbaatio kuuluvat seksuaalikasvatuksen aihealueeksi tarpeen vaatiessa. Vastauksesta ei kuitenkaan käynyt ilmi kenen tarpeesta, kasvattajan, lapsen vai jonkun muun, on kyse. Osa vastaajista taas näki tietyt aihealueet, kuten itsetyydytyksen ja masturbaation sellaisina, joita ei tule kertoa kaikille, vaan vain osalle lapsista. Kaupallisen seksin osalta eräs vastaaja toi esille myös ns. seksivideot: *”Vanhemmille tulisi opettaa, ettei pornovideoita jätetä lasten käsiin. Tietokoneellakaan ei lasten tulisi päästä käsiksi pornomateriaaliin.”*

Kommenteista ilmeni, että osa vastaajista suhtautui hyvin laaja-alaisesti seksuaalikasvatuksen aihealueisiin. Vastaajista löytyi myös ääripää, joka koki, että kaikki aiheet kuuluvat seksuaalikasvatuksen aihealueiksi. He painottivat sitä, että *”melkein kaikesta voi puhua lapsen kehitystason mukaan ! Lapsen kielellä”*. Eräs toinen vastaaja valaisee asiaa samansuuntaisesti: *”Kaikkiin kysymyksiin mitä lapset kysyvät tulee antaa lapsentajuinen vastaus, kaikki on elämää, turhat tabut ja taivastelut pois, lapset ja heidän perheensä elävät hyvin erilaista elämää, terveiden lasten ja aikuisten tunne sanoo mikä on sopivaa ja mitä ei suosita.”*

Useita vastakkaisiakin kommentteja esiintyi: *” Lasten kysymyksiin vastataan vain sen verran kuin lapsi kysyy. Vastattava kuitenkin on !”* Vastaamisen tärkeys nousi esille kommenteissa ja myös se, että asioista puhutaan, mikäli *” lapsi itse ottaa puheeksi*

*asian, haluaa keskustella asiasta tai kyselee”, ”jos lapsi itse haluaa tietää sitten tietysti.”* Aiheista biseksuaalisuus, homous, hyväilyt, insesti, intiimit hyväilyt, lesbous, miehen ja naisen sukupuolinen suhde, miten lapsia tehdään -tieto, rakastelu, seksuaalisten elinten oikeat nimet ja suudelmat koettiin aiheiksi, joita käsitellään mikäli ne tulevat lapsen taholta esille ajankohtaisina käyttäytymisenä tai kysymyksenä tai mikäli ne koskettavat jotakin lasta. Osa vastaajista siis näki, että lapsen tulee ensin kiinnostua asiasta itse: *”Homous, lesbous, biseksuaalisuus ja orgasmi ovat elämään liittyviä tavallisia asioita, joista puhutaan lapselle sopivin sanoin jos asia tulee esille lapsilta ja tuleekin useimmilta alle 7-vuotiailta. En ehkä kuitenkaan oma-aloitteisesti rupeaisi kertomaan noista lapsille ellei aloite siis tule lapsilta.”* Tuntuu ristiriitaiselta, ettei insesti kuulu aihealueeksi, mutta osa vastaajista kokee, että lapselle tulee antaa tietoa siitä, ettei hän joutuisi sen uhriksi. Miten antaa tietoa jos aihe ei kuulu seksuaalikasvatukseen.

Adoption lisäksi seksuaaliset sairaudet ja seksuaalirikokset koettiin aihealueiksi, joita tulee sisällyttää seksuaalikasvatukseen vain mikäli lapsilla on omakohtaisia kokemuksia asioista. Tällöin ei nähdä etukäteistiedon tärkeää merkitystä seksuaalikasvatuksessa.

Yksi asia, jota sisältöaiheissa ei ollut tuotu esille ja jota useat lastentarhanopettajat korostivat kommentissaan, oli kosketus-aihe. Lastentarhanopettajat huomauttivat kosketuksen, koskemattomuuden ja oman itsensä hallinnan tärkeydestä opetettavina asioina. Eräs vastaaja valaisee asiaa: *”Lapsella on oltava tieto, että jokaisen keho on omaa aluetta, jonka koskemattomuutta kunnioitettava.”* Vastauksista nousi esille myös keskustelut lasten kanssa siitä, mihin aikuinen saa koskea: *”itsestään määräämisoikeus omaa kehoa, lapsen hyvä tietää mitä toinen ihminen ei saa tehdä: intiimialueet, ahdistelu, seksikäyttäytyminen.”*

**Valmiuteen liittyvät kommentit.** Myös kommenteista ilmeni, että asiasta tarvittaisiin tietoutta: *”Mitä tehdä jos joku aikuinen tai toinen lapsi uhkaa lapsen omaa koskemattomuutta? Tietoa ja rohkeutta puolustautua ja kieltää = tietää omat oikeat oikeutensa ja arvostuksensa. Keinoja selviytyä ahdistavasta tilanteesta, jonkinlaista itsepuolustusta. Miten toimia, konkreettisesti?”* ja *”Mitä on seksuaalisuus aikuiselle, lapselle?”*, *”Mitä tehdä jos joku aikuinen tai toinen lapsi uhkaa lapsen omaa koskemattomuutta? Miten toimia, konkreettisesti?”*

Eräs vastaaja toteaa: *”60-luvun seksuaaliseen vapautumisen (e-pillerin aika ennen aids-aikaa) jälkeen 70-luvulla koulutuksessa käsiteltiin kyllä seksuaalisuutta ja tutkittiin kirjoja mm. lapsen syntymästä.”* Asiasta ei ilmennyt muita vastaavanlaisia kommentteja. Koulutuksen antamaa seksuaaliopetusta kommentoitiin myös seuraavalla tavalla: *”ilman omaa lopputyötäni ei seksuaalikasvatusta sisältynyt riittävästi koulutukseen.”*

**Toteutukseen liittyvät kommentit.** Useat vastaajista kommentoivat seksuaalikasvatuksen toteutusta: *Seksuaalikasvatus päiväkodissa ei ole mitenkään jokapäiväistä tällaisena kuin se kyselyssä korostui. Se on normaalia yhdessäoloa, koskettelua, alastomuuden kokemista, erilaisuutta (tytöt ja pojat), luonnollista lapsen kasvua tuntevaksi yksilöksi.* Seksuaalikasvatuksen todettiin olevan vähemmän keskusteltu aihe päiväkodissa. Seksuaalikasvatusta pidettiin aiheena tärkeänä, mutta osa koki aiheen olevan vastaavanlainen kuin uskonnolliset kysymykset, joissa jokaisella on

omat käsityksensä ja vastauksensa. Toteutuksen todettiin riippuvan paljolti aikuisen omista asenteista, ”*seksuaalisuus on kiinteä osa ihmistä ja se miten simut kasvattaja on itsensä kanssa heijastuu tässäkin. Miten luontevasti asioista keskustellaan.*” Osalla vastaajista oli epäselvää mitä lapselle tulisi puhua seksuaalikasvatuksesta. Tämän nähtiin olevan eräs syy siihen, miksi aihetta käsitellään vähemmän ja pintapuolisemmin kuin muita aiheita. Eräs vastaaja puolestaan koki, että: ”*varsinaisestihan seksuaalikasvatus ei kuulu meidän opetussuunnitelmaan.*” Eräs vastaaja totesi: ”*Kenties opetussuunnitelman osaksi olisi pitänyt nostaa myös sukupuolikasvatus.*”

Kommenteissa tuli esille muun muassa, että: ”*Seksuaalikasvatusta ei liene (missään) monessakaan päiväkodissa pahemmin harrastettu!!! Ihan hyvä kyllä olisi !*” Osa vastaajista koki, etteivät he ole varsinaisesti antaneet seksuaalikasvatusta lapsille minkään etukäteissuunnitelman tai toimintatuokion puitteissa: ”*Emme ole asettuneet aamupiiriin ja etukäteissuunnitelman mukaan keskustelleet jostakin seksuaalisuuteen liittyvästä asiasta.*” ja ”*Miellän seksuaalikasvatuksen läpäisyaiheeksi erillisiä oppitunneita en järjestäisi aiheesta, vaan aihetta käsitellään luonnollisissa tilanteissa.*” Erään vastaajan mukaan kyse on ollut jostakin ohimenevästä tilanteesta, joka on johtanut asian selvittämiseen, esimerkiksi kun joku lapsi on haukkunut toista lasta homoksi, aikuinen on kysynyt, tiedätkö mitä sana tarkoittaa, eihän se ole haukkumasana! Lapsia kiinnostaviin ja askarruttaviin kysymyksiin ja ihmettelyihin seksuaalisuudesta on vastattu normaalin toiminnan puitteissa. Erään vastaajan mukaan toteutukselle on ollut ominaista aiheen käsittely kirjojen kautta.

Kommenteissa seksuaalikasvatuksen toteutuksesta mainittiin useammassa vastauksessa: *asioiden esiin tullessa, tilanteen vaatiessa, tilaisuuden tullessa, aina kun on aihetta tai tarvittaessa*, esimerkiksi näin: ”*Haluan huomauttaa, että tilanteiden vaatiessa keskustelemme useimmiten yksittäisten lasten kanssa seksuaalikasvatuksesta. Riippuu aina lapsen omista kysymyksistä ja teoista mitkä asiat milloinkin ovat esillä.*”

Toteutuksen nähtiinkin olevan riippuvaista kulloisestakin tilanteesta. Päiväkodissa käsitellään aihetta jos siihen on jokin syy, kuten lapsen kiinnostus sukupuolielimiin tai alastomuuteen. Seksuaalikasvatusta haluttiin antaa, mikäli lapset itse osoittavat kiinnostusta siihen, kyselevät tai aihe askarruttaa heitä. Useampi vastaajista koki, että lapsen tulee tehdä aloite aiheen käsittelyyn. Erään vastaajan mukaan äidin raskaus aiheuttaa muun muassa kiinnostusta aiheeseen. Useampi vastaajista koki, että lapsen kiinnostuksen kohteisiin tulee vastata, tietoa ei kuitenkaan tule erään vastaajan mukaan tuputtaa, ”*Jos kuitenkin lapsi kysyy jotain asiaan liittyvää, yritän vastata mahdollisimman totuudenmukaisesti ja lapsentasoisesti, mutta en kuitenkaan ala kuvailla mitään yksityiskohtia.*” Osa vastaajista näki seksuaalikasvatus-aiheen tai siihen lasten liittyvät kysymykset samanarvoisena muiden aiheiden kanssa: ”*Tänä päivänä päiväkotitoiminta perustuu paljon aktiiviseen oppimiseen ja lapsilähtöiseen toimintaan, ei oppitunneisiin. Seksuaalikasvatus ei eroa muusta.*” Onko todella niin, että kokonaisvaltaisessa kasvatuksessa seksuaalikasvatus koetaan samanarvoiseksi muun kasvatustilanteiden käsittelyn kanssa, ei selvinnyt tutkimuksesta.

Kommenteissa tuli esille myös, että osa vastaajista koki vanhemmille kuuluvan päävastuun seksuaalikasvatuksen toteutuksesta. Samansuuntaisesti osa vastaajista koki, että lapsen vanhemman toiveet ja asenteet on huomioitava seksuaalikasvatuksen antamisessa. Erään vastaajan mielestä seksuaalikasvatusta tulisikin antaa vasta

yläasteella. Seuraava kommentti valaisee asiaa: *”Kokemukseni mukaan omat lapset saivat opetusta liian aikaisessa vaiheessa ala-asteella, koska heidän luontainen luonnollinen kiinnostuksensa ei ollut herännyt, olivat hämillään koko asiasta, tosin he kehittivät, tulivat murrosikään luokka kavereitaan myöhemmin. Oikea aika olisi vasta yläasteen ensimmäinen vuosi.”*

Eräs toinen vastaaja kommentoi seksuaalisuudesta puhumista juuri vanhempien kanssa. *”Seksuaalisuus on hankala asia puhua ammattikasvattajien ja työtovereiden kanssa, saati sitten lasten vanhempien. Perheet ovat hyvin erilaisia ja monet vanhemmat kokevat loukkaavana ja ahdistavana seksuaalisuuteen liittyvistä asioista puhumisen. Itsekin haluan itse huolehtia omien lasteni seksuaalikasvatuksesta erityisesti alle kouluikäisten. Luulen että monet vanhemmat ajattelevat samoin vaikka useiden on varmasti vaikea asiallisesti ja häpeilemättä vasta lastensa kysymyksiin.”* Kommenteista ilmeni myös erään vastaajan toteamus, jota saadut tulokset tukivat: *”Hyvin usein vanhempien kanssa tulee käytyä vain vähän keskusteluja aiheista”.*

## 8 POHDINTA

### 8.1 Tulosten tarkastelua

*Käsitykset seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta.* Tutkimuksessa oli tarkoituksena selvittää lastentarhanopettajien lasten seksuaalisuus- ja seksuaalikasvatus-käsityksiä, joita ensimmäinen ongelma-alue kartoitti. Lastentarhanopettajat näkivät seksuaalisuudella olevan tärkeä merkitys alle seitsemän vuotiaan lapsen elämässä. Seksuaalisuus on lapsen elämään kuuluva asia, sillä se on osa lapsen persoonallisuutta ja näin ollen sen kehityksellä on tärkeä merkitys lapsen kokonaispersoonallisuudelle (ks. Sariola 1997). Seksuaalinen kehitys toimii myös muiden kehitysvaiheiden säätelijänä ja vaikuttaa muun muassa älylliseen kehitykseen. Varhaislapsuudella on tärkeä merkitys myös myöhemmän tunne-elämän ja muun seksuaalisen elämän tasapainoisuuden kannalta (vrt. Borneman 1994, 15, 22, 107). Lastentarhanopettajien käsitykset tukivat teoriassa ja tutkimuksissa esitettyjä näkemyksiä varhaislapsuuden seksuaalisuuden tärkeästä merkityksestä (vrt. Kontula 1991, 7; Martinson 1980, 1981, 1994, 135; ks. myös WHO työryhmä 1987).

Seksuaalikasvatuksen ja seksuaalisen kehityksen tukemisen aloittaminen nähtiin tärkeänä ja tarpeellisena päiväkotiyksikössä, eikä vasta kouluikään kuuluvina asioina. Kontula (1991, 55) on päätenyt samaan tulokseen ja näkee, ettei seksuaalikasvatuksen aloittamista voi jättää koulun varaan. Kouluikässä aloitettu seksuaalikasvatus tulisi liian myöhään (vrt. Tirkkonen 1989, 73-74; ks. Lähdesmäki 1991, 63). Lapsen uteliaisuus suuntautuu jo varhaislapsuudessa seksuaalisuuteen: varhaislapsuus on siten oikea seksuaalikasvatuksen aika. Lastentarhanopettajat näkivät varhaislapsuuden seksuaalikasvatuksen ja seksuaalisen kehityksen perustan luomisen kannalta tärkeänä aikana. Tämä ilmeni myös siten, että päiväkodilla nähtiin olevan tärkeä merkitys ja rooli seksuaalisen kehityksen tukemisessa. (Vrt. Kakavoulis 1998, 62.) Lastentarhanopettajat näkivät näin lapsen edun mukaisesti, että seksuaalista kehitystä tulee tukea jo varhaislapsuudessa (vrt. Hovatta & Ojanlatva 1995, 7; Niemi 1995, 15).

Saatua tulosta voidaan verrata Kakavoulisen (1998) tutkimustuloksiin, joiden mukaan myös enemmistö (85%) esikoulun opettajista näki, että seksuaalisen kehityksen tukeminen ja seksuaalikasvatus tulisi aloittaa jo varhaisvuosina, ennen lapsen viidettä ikävuotta. Esikoulun opettajista yli puolet (56%) näki aloittamisajankohtana 3-5 vuoden

iän ja 28% 0-2 -vuoden iän. Opettajat ajattelivat erityisesti 3-5 vuoden iän olevan kriittisintä seksuaalisen kehityksen ja kasvatuksen aikaa. (Kakavoulis 1998, 59-60).

Lasten maailma on sikäli kahtiajakautunut, että kasvatus toteutuu yhteiskunnassa myös perheen ulkopuolisten instituutioiden, kuten päiväkodin välityksellä. Näin ollen vastuu seksuaalikasvatuksesta on saattanut hämärtyä sekundäärisosiaalistajien vastuun kasvaessa (Helve 1987, 30-32; Kontula 1991, 55). Viimekätinen vastuu lapsen kasvatuksesta on vanhemmilla, mutta käytännössä vastuuta lapsesta on jaettu päiväkodille. Vanhemmat kokevat tietonsa ja valmiutensa antaa seksuaalikasvatusta puutteellisenä, mikä johtunee siitä, että he ovat saattaneet saada kielteisen ja tiedoiltaan puutteellisen seksuaalikasvatuksen kotona tai koulussa (vrt. Martinson 1994, 101-108). Tulokset osoittivat, että lastentarhanopettajilla tiedon saanti seksuaalisuudesta oli ollut myös vähäistä.

Päiväkodin roolin lapsen seksuaalisen kehityksen tukijana korostuu varsinkin kun suuri osa varhaiskasvatusikäisistä lapsista viettää suurimman osan ajastaan nykyisin päiväkodissa. Merkitysten muodostuminen seksuaalisuudesta on sosiaalisesti säädeltyä, sillä vanhempien ohella lastentarhanopettajat ovat luomassa ja muokkaamassa lapsen käsityksiä seksuaalisuudesta (vrt. Giddens 1984, 207, 205; KomM 1980:31, 152-153; Kontula 1991, 15). Varhaislapsuuden eri vuorovaikutustilanteissa muodostetaan jo suhteellisen pysyviä representaatioita, jotka vaikuttavat siihen, miten lapsi kokee seksuaalisuuden. Vanhemmat kokevat seksuaalisuuden vaikeana ja kiusallisena aiheena (ks. myös Larsson 1994, 13). Vastuuta seksuaalikasvatuksen toteutuksesta voitaisiin kantaa yhdessä vanhempien kanssa. Tämä on perusteltua päivähoidon kasvatustavoitteissa ilmenevän kotikasvatuksen tukemisen lisäksi, koska lastentarhanopettajat kokivat tehtävänänsä seksuaalikasvatuksen antamisen, eivätkä kokeneet sitä vaikeana tehtävänä. Toisaalta seksuaalikasvatusta ei koettu mieluisana tehtävänä. Lastentarhanopettajien tietämys lasten seksuaalisesta kehityksestä osoittautui tulosten perusteella hyväksi, joten näyttäisi siltä, että heidän mahdollisuudet antaa lapselle asiantuntevaa seksuaalikasvatusta ovat hyvät.

Kouluissa toteutettu seksuaaliopetus lisää tietoisuutta ja saa aikaan positiivisia muutoksia asenteissa (vrt. Liinamo ym. 1998; Martinson 1990, 127). Päiväkodissa lastentarhanopettajat voisivat avoimella, luonnollisella ja seksuaalisuutta arvostavalla asenteella ja toiminnoilla auttaa lasta jo pienenä seksuaalisuuden omaksumisessa ja välittää hänelle tietojen lisäksi seksuaalisuuden tärkeän ja positiivisen merkityksen eri vuorovaikutustilanteissa, johon koululla ei ole mahdollisuutta (vrt. KomM 1979, 26).

Solantauksen (1992, 162) mukaan kulttuurissamme ei käsitellä lasten kanssa yleensä voimakkaita ja elämälle tärkeitä asioita, kuten seksuaalisuutta. Päiväkoti-ikäisen lapsen nähtiin alle seitsemänvuotiaana tarvitsevan tietoa seksuaalisuudesta ja tiedon saaminen seksuaalisuudesta päiväkodissa koettiin tärkeänä. Lastentarhanopettajat ilmaisivat myös vastaavansa mielellään lapsen kysymyksiin seksuaalisuudesta ja seksuaalisuudesta keskustelu päiväkodissa koettiin tärkeänä. Seksuaalisuudesta lapsille puhumista ei koettu vaikeana (ks. myös Yläräkkö 1987). Lastentarhanopettajien kautta voitaisiin turvata kaikille lapsille asiallisen tiedon saanti asiasta jo varhaislapsuudessa ovathan lapset jo syntymästään seksuaalisia ajattelijoita (Aigner & Centerwall 1999, 22; Martinson 1990, 116; Ronkainen 1999, 20-21). Lasten saadessa rehelliset vastaukset ja selitykset heidän ei tarvitsisi itse rakentaa selityksiä seksuaalisuudesta (Goldman & Goldman 1982, 72; Niemelä & Ruth 1989, 31). Kontulan (1991, 51) mukaan

tutkimuksista nuorten osalta löytyy näyttöä siitä, että hyvät ja riittävän varhain omaksutut tiedot seksuaalisuudesta tukevat seksuaalisuuden tasapainoista kehitystä.

Toisaalta tulokset osoittivat, että tavoitteellisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisen koki vain puolet lastentarhanopettajista tärkeänä. Lastentarhanopettajilla tulisi kuitenkin olla velvoite omalta osaltaan tukea lasten seksuaalista kehitystä. Seksuaalikasvatus nähtiin myös vähemmän tärkeänä osana työtä. Tästä huolimatta tulokset osoittivat, ettei seksuaalikasvatusta oltu laiminlyöty päiväkodeissa.

**Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheet.** Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheisiin suhtautuminen oli eri vastaajien kesken sallivuudeltaan erilaista. Osa vastaajista osoitti erittäin suurta sallivaisuutta aiheisiin ja koki kaikkien sisältöaiheiden sisältyvän seksuaalikasvatukseen ajatellen, että kaikesta voi puhua lapsen kehitystaso huomioon ottaen. Käytännössä saattaa kuitenkin olla ongelmallista laaja-alaisesti ajattelevan lastentarhanopettajan käsitellä lapsen esiin ottamia seksuaalisia aiheita, mikäli ryhmässä toimiva toinen lastentarhanopettaja ajattelee asioista kapea-alaisemmin.

Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheena tulisi olla se, mikä lasta kulloinkin kiinnostaa eikä se, mikä kasvattajasta tuntuu olevan sopivaa. Seksuaalikasvatuksen tavoitteena tulisikin olla seksuaalisuutta koskevien tietojen välittäminen lapselle ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen. Myös Kontula (1991, 55) näkee, ettei ole mitään sellaista, josta ei voisi puhua lapsen kanssa kunhan huomioidaan lapsen kehitysvaihe. Lastentarhanopettajat eivät kuitenkaan nähneet asiaa näin sallivaisesti (vrt. Kakavouli 1998, 60-62).

Yllättävää oli, että seksuaalikokemuksia ei liitetty seksuaalikasvatuksen sisältöaiheeksi, vaikka masturbointi sisältöaihe liitettiin. Tulokset olivat osin ristiriitaisia Martinsonin (1994) tutkimustulosten kanssa. Lastentarhanopettajat eivät nähneet esimerkiksi orgasmin kuuluvan seksuaalikasvatuksen aiheeksi (ks. myös Aigner & Centerwall 1999, 25). Tiedon avulla lapsi voisi ymmärtää, että orgasmin kokeminen on normaalia ja sallittua. Sitä, miksi asiasta ei tulisi puhua lapsen kanssa jo päiväkodissa, kun aihe on ajankohtainen, ei kuitenkaan selvitetty tutkimuksessa. Orgasmi oli myös Bergesin (1983) tutkimus tulosten mukaan aihe, jota vanhemmat eivät tuoneet esille. Lasten orgasmia ei Martinsonin (1994, 135) mukaan tuoda esille amerikkalaisissa vanhemmille suunnatuissa seksuaalikasvatusteoksissakaan.

Suurin osa lastentarhanopettajista koki myös homous- ja lesbous- aiheet seksuaalikasvatukseen kuulumattomiksi. Tällöin lapsi soseeristetaan heteroseksuaaliseen elämisen malliin, jolloin hän ei opi tietämään, että on olemassa ihmisiä, joille edellä mainittu malli on mahdoton (ks. Hentilä 1988, 111-112). Sitä, miksi tietyt sisältöaiheet koettiin seksuaalikasvatukseen kuulumattomiksi, tulisi selvittää jatkossa lisää.

Kouluissa on jo pohdittu seksuaalikasvatuksen sisältöaiheita, mutta miksi niitä ei ole pohdittu päiväkodeissa? Seksuaalikasvatuksen sisältöaiheita tulisi jatkossa pohtia myös päiväkodeissa, jotta päiväkodin seksuaalikasvatus voisi olla tavoitteellista (Peltonen 1994). Erityisesti tulisi miettiä, saako lapsi todella kaikista sisältöaiheista tietoa kysyessään. Monet lastentarhanopettajathan kokivat, että aiheita tulee käsitellä tarvittaessa. Lapsen ei tulisi jäädä ilman asiallista tietoa, mikäli lapsi ilmaisee halun tietää asiasta. Myös lastentarhanopettajat näkivät tärkeänä sen, että lasten kysymyksiin

vastataan. Tutkimustulosten perusteella näyttäisi siltä, että lapsi ei jää ilman asiallista tietoa seksuaalisuudesta. Siitä, millainen tilanne on todellisuudessa, käytännön tilanteissa, ei kuitenkaan voida tietää tämän tutkimuksen perusteella.

Seksuaalikasvatuksen sisältö on kouluissa usein varoittavaa ja keskittyy muihin kuin tunnepuolisiin asioihin. Eri tutkimusten mukaan oppilaat toivovat opetusta enemmän tunneasioista (ks. Tissaari-Simola 1992.) Tirkkonen (1989,78) näkee myös, että koulussa vaietaan asian nautinnollisista puolista. Päiväkodilla olisi mahdollisuus välittää lapsille seksuaalisuuden tunnepuoli jo varhaislapsuudessa, sillä lastentarhanopettajat sisällyttivät seksuaalikasvatuksen aihealueiksi hellyyden osoitukset, hyväilyt, mielihyvän kokemukset, rakkauden, suudelmat ja sylissä pidoon. Päiväkoti voi vaikuttaa siihen, että lapsi oppii suhtautumaan omaan ja muiden seksuaalisuuteen positiivisesti nähdessä sen elämää rikastuttavana ja nautinnollisena asiana, ei ahdistavana tai hävettävänä asiana. Kun lapsi oppii puhumaan asiasta luonnollisesti jo pienenä, hän kykenee siihen myöhemmin ja hänellä on mahdollisuudet kehittyä tasapainoiseksi aikuiseksi (vrt. KomM 1979, 26). (Borneman 1994, 15, 22, 107.) Päiväkodista saatujen tietojen ja kokemusten kautta lapsi voi paremmin kohdata seksuaalisuutensa myös nuoruudessa ja aikuisuudessa. (vrt. Martinsson 1990,127).

***Havainnot lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä.*** Toinen ongelma-alue selvitti lastentarhanopettajien havaintoja lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä. Lapsen seksuaalisuuden näkeminen voimavarana, ilon ja tyytyväisyyden lähteenä edellyttää, että lapsi voi olla tasapainossa oman seksuaalisuutensa kanssa ja toteuttaa sitä myönteisesti elämässään. Siksi lapsen tulisi saada toteuttaa seksuaalisuuttaan myös päiväkodissa. Tutkimustulosten mukaan lapsella on mahdollisuus toteuttaa seksuaalisuuttaan päiväkodissa oloaikanaan, sillä lastentarhanopettajien havainnot osoittivat lasten seksuaalista käytöstä ilmenevän päiväkodissa (Borneman 1994, 218; Langfeldt 1990, 197). Saatu tulos tukee näin myös muiden tutkimusten tuloksia (Gundersen ym. 1981, Martinson 1980, 1981; ks. myös Weeks 1990, 25). Lasten seksuaalinen käyttäytyminen saattaa olla jopa runsaampaakin kun ajatellaan, sillä osa lapsen kiinnostuksesta voi olla kätkeytyneenä tai aikuisten havainnoimattomissa. Lapset voivat tehdä seksuaalisia tutkimuksiaan yksityisesti ja kasvattajilta salaa. Toisaalta päiväkotikäinen lapsi ei vielä välttämättä ole oppinut kulttuuristandardeja, jotka estäisivät seksuaalisuuden ilmaisemista. (Vrt. Friedrich 1991, 456.)

Verrattaessa vastaajien havaintoja kansainvälisiin tutkimuksiin lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä voidaan havaita, että vastaajien havainnot lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä olivat osin samansuuntaisia ulkomailla esitettyjen havaintojen kanssa. Helsingin läntisen alueen päiväkodeissa oli havaittu lasten seksuaalisista käyttäytymistä eräiden sen ilmenemismuotojen osalta, kuten lääkarileikkejä, lasten sukupuolielinten näyttämistä toisille lapsille, kiinnostusta vastakkaiseen sukupuoleen ja sukupuolielinten piirtämistä, jopa enemmän kuin ulkomailla tehdyissä tutkimuksissa.

Lähes kaikki lastentarhanopettajat olivat havainneet lasten melko usein tai usein leikkivän kotileikkejä päiväkodissa. Lääkarileikkien leikkimisen todettiin niin ikään olevan melko usein tai tapahtuvaa vaikkakin kotileikkejä hieman vähäisempää. Saadut tulokset olivat samansuuntaisia norjalaisen tutkimustuloksen kanssa, mutta eroavat ruotsalaisen tutkimuksen tuloksesta, jonka mukaan kyseinen käytös sen sijaan oli harvinaisempaa (Gundersen 1981, 52; Larsson 1994, 69). Seksuaalileikkejä oltiin havaittu yleisesti, joten lapsilla on mahdollisuus päiväkodissa leikkien kautta vaihtaa



kokemuksiaan ja tietojaan seksuaalisuudesta. Tämä osaltaan auttaa heitä myös nimeämään seksuaalisia ajatuksiaan ja toimintojaan (vrt. Langfeldt 1990, 197).

Lapsen seksuaalisuus hakee tyydytystään oman ruumiin ja sen toimintojen kautta. Tämä tyydytys on tärkeää, jotta lapsi oppisi hyväksymään omat tarpeensa, tunteensa ja niiden kautta välittyvän mielihyvän ja tyydytyksen kokemukset sekä tutustumaan omaan kehoonsa. (Salmimies 1995, 200.) Lastentarhanopettajien havaintojen mukaan lapset olivat kiinnostuneita sukupuolielimistään päiväkodissa oloaikana. Yli puolet lastentarhanopettajista oli havainnut lasten koskettelevan sukupuolielimiään melko usein päiväkodissa. Myös hollantilaisen (1995) ja norjalaisen (1981) tutkimuksen mukaan omien sukupuolielinten koskettelu oli varsin yleistä lapsilla (ks. myös Rosenfeldt 1987, 224-229). Samansuuntaisia tuloksia ilmeni myös Friedrichin (1991, 456) tutkimuksesta. Tutkimuksen tuloksista ilmeni myös se, että lapset ovat harvoin ujoja riisuttaessa itseään. Friedrichin (1991) ja Cohen-Kettenisin (1995) tutkimustulokset olivat myös samansuuntaisia.

Lastentarhanopettajat olivat havainneet lasten masturboivan päiväkodissa oloaikana. Muiden tutkimusten mukaan lapset masturboivat myös päiväkodissa (ks. Gundersen 1981, 55-58; Langfeldt 1981, 39, 47-60). Kädellä ja esineellä masturbointi sen sijaan oli harvinaista, joten tulokset ovat samansuuntaisia Friedrichin (1991) tutkimustulosten kanssa, mutta eroavat kuitenkin siinä, että vastaajista suurempi osa ei ollut havainnut koskaan lapsen masturboivan kädellä. Hollantilaisen (1995, 9) tutkimustuloksen mukaan kädellä ja esineellä masturbointia sen sijaan oli havaittu yleisemmin. Tulosten mukaan esineiden työntäminen sukupuolielimiin oli myös harvinaista, joka ilmenee myös muiden tutkimusten tuloksista (esim. Cohen-Kettenis 1995, 9).

Kiinnostus vastakkaiseen sukupuoleen sen sijaan oli tulosten mukaan yleistä. Halu olla vastakkaista sukupuolta puolestaan oli harvinaista. Saadut tulokset ovat samansuuntaisia hollantilaisen (1995) tutkimustuloksen kanssa. Hollantilaisen tutkimuksen mukaan lapsista suurempi osa kuitenkin käyttäytyi vastakkaisen sukupuolen tapaan. (Cohen-Kettenis 1995, 7-8.) Tulokset eroavat Friedrichin (1991, 456) tutkimustuloksista, joiden mukaan kiinnostusta vastakkaiseen sukupuoleen ja halua olla vastakkaista sukupuolta esiintyi vähäisemmin.

Tulosten mukaan muiden lasten sukupuolielinten koskettelu oli harvinaista, kuten ruotsalaisen tutkimuksen tuloksista ilmenee (Larsson 1994, 61). Hollantilaisen ja ruotsalaisen tutkimustulosten mukaan käytös sen sijaan oli yleisemmin havaittua (Cohen-kettenis 1995, 7; Gundersen 1981, 54). Lapsen sukupuolielinten näyttämistä aikuiselle tai toisille lapsille oltiin havaittu yleisesti, mutta käytöstä todettiin ilmenevän harvoin. Friedrichin (1991, 456) ja Cohen-Kettenisin (1995, 7) tutkimustulosten mukaan käytöksen ilmeneminen oli hieman harvinaisempaa. Tulosten mukaan toisten lasten riisuminen ei myöskään ollut yleistä (ks. myös Friedrich 1991, 456; Larsson 1994). Hollantilaisen tutkimuksen mukaan käytös oli myös harvinaista (Cohen-Kettenis 1995, 8). Alastomien lapsien katsominen oli myös harvinaista (vrt. Cohen-Kettenis 1995, 7; Friedrich 1991; ks. myös Rosenfeldt 1987, 224-229). Myös kasvattajan rintojen koskettaminen oli epätavallista, mutta hieman yleisemmin havaittua kuin ruotsalaisessa tutkimuksessa (Larsson 1994, 67; ks. myös Friedrich 1991, 456).

Tulosten mukaan lapset pitävät fyysisestä kontaktista ja torjuvat sitä harvoin. Norjalainen (1981) tutkimus antoi samansuuntaisia tuloksia (Gundersen 1981, 51).

Hollantilaisen (1995, 7) tutkimuksen mukaan fyysisestä kontaktista pitäminen oli vieläkin yleisempää. Tulosten mukaan lapset pitävät myös sylissä istumisesta ja lasten halu halata muita ihmisiä oli tulosten mukaan yleistä. Hollantilaisen tutkimuksen mukaan hieman suurempi osa lapsista piti sylissä istumisesta tai halusi halata (Cohen-Kettenis 1995, 7).

Seksuaalisanojen käyttö sen sijaan oli harvinaista. Norjalaisen (1981) ja ruotsalaisen (1994) tutkimuksen mukaan käytös oli vieläkin harvinaisempaa (Gundersen ym. 1981, 49; Larsson 1994, 59). Seksuaalisten sanojen tai ilmaisujen käyttö oli vielä harvinaisemmin havaittua amerikkalaisten lasten keskuudessa (Friedrich 1991, 456). Hollantilaisten lasten oltiin myös havaittu käyttävän vain vähän seksuaalisanoja. Tulosten mukaan seksuaalisuudesta kyseleminen sen sijaan oli yleisemmin havaittua vaikka harvoin tapahtuvaa. Hollantilaisen tutkimuksen mukaan seksuaalisuudesta kyseleminen oli yleisempää. Seksuaalitoiminnoista puhuminen oli tulosten mukaan myös harvinaista. Samansuuntaisia tuloksia antoi myös Cohen-Kettenisin (1995) ja Friedrichin (1991) tutkimukset. Myös viettelevästi puhuminen, seksuaalinen ääntely ja seksuaalitoiminnoista puhuminen oli tutkimuksen mukaan vähäistä. Myös Friedrichin (1991) ja Cohen-Kettenisin (1995) tutkimusten mukaan kyseiset käytökset olivat vähäisiä (Cohen-Kettenis 1995, 7-9; Friedrich 1991; 456).

Tulosten mukaan hierovan ruumistaan toista lasta vasten ja toisten lasten pyytäminen osallistumaan seksuaalitoimintoihin -käyttäytymiset olivat vähän havaittuja käytöksiä lasten keskuudessa, joka ilmenee myös muiden tutkimusten tuloksista. Friedrichin (1991) tutkimuksen mukaan toisten lasten pyytämistä osallistumaan seksuaalitoimintoihin ei oltu havaittu laisinkaan. Sukupuolielinten piirtäminen oli myös harvoin havaittua, tosin sitä oltiin havaittu hieman yleisemmin kuin muissa tutkimuksissa (ks. Friedrich 1991; Cohen-Kettenis 1995, 8-9).

Tutkimuksen tuloksista ilmenee, että lastentarhanopettajat olivat havainneet eräitä lasten seksuaalisia käytösten esiintyviä enemmän kuin esimerkiksi amerikkalaisessa tutkimuksessa. Hollantilaisessa tutkimuksessa sen sijaan oltiin raportoitu osin lasten seksuaalista käyttäytymistä enemmän. Muista maista saatuihin tutkimustuloksiin tulee kuitenkin suhtautua kriittisesti eri kulttuurin ja eri tutkimusasetelmien vuoksi.

Suurin osa vastaajista oli keskustellut harvoin tai ei laisinkaan lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta lasten vanhempien kanssa Kodin ja päiväkodin tulisi kuitenkin tehdä yhteistyötä, jotta vanhemmat tietäisivät seksuaalisen käyttäytymisten ilmenemisestä päiväkodissa. Martinsonin (1994, 37-38) tutkimuksen mukaan oli epätavallista, että hoitajat kertovat seksuaalitoiminnoista lasten vanhemmille. Lastentarhanopettajien lasten vanhemmille seksuaalisuuden ilmenemisestä puhumista ei kuitenkaan tutkittu. Koska lasten käsityksiä asiasta ei ole tutkittu, ei voida tietää, voiko lapsi estoitta ilmentää seksuaalisuuttaan päiväkodissa. Lasten syyllisyyden tunteja seksuaalisen käyttäytymisen osalta ei ole myöskään tiedossa. Asiasta tarvittaisiin lisää tutkimustietoa. (Ks. myös Martinson 1994; Borneman 1994; Langfeldt 1990; KomM 1981, 5).

***Valmiudet toimia seksuaalikasvattajina.*** Tutkimuksen kolmantena tehtävänä oli selvittää, millaiset ovat lastentarhanopettajien valmiudet toimia seksuaalikasvattajina päiväkodissa. Lastentarhanopettajat arvioivat itse omat valmiutensa riittämättömiksi. Valmiuksien puutteisiin on luultavasti eräänä syynä se, ettei koulutukseen ole sisältynyt

riittävästi opetusta aiheesta. Koulutus ei ole siten antanut tarvittavia valmiuksia lasten seksuaalisuuden kehityksen tukemiseen päiväkodissa. Tämä on tullut esiin aiemmissakin - tosin muita ammattiryhmiä - koskevissa tutkimuksissa (vrt. Kontula 1991, 41, 50). Toisaalta ammattitaidon ylläpitäminen edellyttää valmiutta hankkia tietoa itsenäisesti, eikä näin ollen koulutuksen antamaa opetusta voida pitää ainoana syynä tietojen puutteellisuuksiin (ks. myös Näkökulmia elinikäiseen oppimiseen 1997).

Saadut tulokset osoittivat sen, että seksuaalikasvatus opetuksen tulisi kuulua osana lastentarhanopettajien, nykyisten kasvatustieteen kandidaattien peruskoulutukseen, sillä koulutuksen kautta voidaan kohottaa lastentarhanopettajien seksuaalisuutta koskevaa tietämystä. Tulevaisuudessa koulutuksessa tulisi huomioida tiedollisten ja toiminnallisten valmiuksien antaminen myös lasten seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen osalta. Koulutuksessa tulisi myös huomioida valmiuksien antaminen yhteistyöhön eri ammattiryhmien kanssa. Tämä antaa haasteita itse koulutuksen suunnittelijoille ja opettajille. Tällöin tulee mietittäväksi myös se, onko opettajilla tarvittavat valmiudet antaa seksuaalikasvatus-opetusta ja onko heille järjestetty koulutusta asiasta? Nuoret ovat saaneet opetusta asiasta ja silti heidän tietonsa sukupuolisesta kehityksestä eivät ole riittävät (vrt. Kontula 1991, 41, 50). Näin ollen tuleekin tarkoin suunnitella, millaista opetuksen tulisi olla, jotta se parhaiten palvelisi tiedon käyttäjiä. Vaikka opettajalla olisi valmiudet antaa opetusta, pienet tuntimäärät saattavat kuitenkin rajoittaa aiheen käsittelyä.

Sieversin ym. (1974) tutkimuksen mukaan 60% nuorista oli saanut omasta mielestään liian vähän tai ei lainkaan sukupuolikasvatusta kotonaan. Tutkimuksen tekoaikana osa tämän tutkimuksen vastaajista on ollut samanikäisiä kuin tutkittavat. Erilaisen kysymyksenasettelun vuoksi tuloksia ei voida vertailla, mutta vastaukset antavat kuvan siitä, että seksuaalikasvatusta on edelleen saatu vain vähän kodista. Toisaalta vähän seksuaalikasvatusta saaneet saattavat olla silti tyytyväisiä kasvatuksen määrään. Sitä, heijastuuko lapsuudenkodissa saatu seksuaalikasvatuksen vähäinen määrä vastaajien seksuaalikasvatustyöhön päiväkodissa, ei selvitetty tutkimuksessa.

Tietoa lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta ei ollut saatu kuin vähän tai ei laisinkaan muilta ammattiryhmiltä. Liberaalisuus seksuaalisuuden suhteen on lisääntynyt, mutta siitä huolimatta lastentarhanopettajat eivät tuloksen mukaan keskustele lasten seksuaalisen kehityksen tukemisesta ja seksuaalikasvatuksesta muiden ammattiryhmien kanssa kuin harvoin tai ei laisinkaan. Näin ollen on vaikeata saada tietoutta muilta ammattiryhmiltä. Vähäinen keskustelun määrä saattaa olla yhteydessä siihen, ettei tiedetä muiden ammattiryhmien tietävän asiasta. Tälle voi myös olla selityksenä se, että lastentarhanopettajat kokevat kantavansa päävastuun lapsen kehityksen tukemisesta, eivätkä rohkene ottaa yhteyttä muihin ammattiryhmiin saadakseen lisätietoutta asiasta. Tietoa hankitaan enemmän kirjoista, jotka olivatkin merkittävimmät tietojen antajat asiasta. Kommentit osoittivat seksuaalikysymysten kuitenkin askarruttavan vastaajia. Onkin ristiriitaista, ettei muiden ammattiryhmien tukeen turvauduta, vaikka omat valmiudet ja tiedot koetaan riittämättömiksi. Vastausten valossa näytti siis siltä, että moniammatillisuus ei ulotu vielä päiväkodin piiriin, ainakaan seksuaalikasvatuksen ollessa kyseessä.

Tuloksen perusteella vaikuttaa siltä, että Helsingin läntisen alueen päiväkodeissa yhteistyö seksuaalikasvatuksessa muiden tahojen kanssa ei ollut yleistä, mutta jos seksuaalikasvatusta halutaan toteuttaa osana päiväkodin kasvatustyötä ja maksimoida

sen kasvatukselliset hyödyt, tulisi päiväkotien laajentaa yhteistyötä. Syytä yhteistyön vähyyteen tulisi selvittää jatkotutkimuksessa.

Asiantuntevan ja johdonmukaisen seksuaalikasvatuksen antamiseksi alle kouluikäisille lapsille tulisikin työssä oleville lastentarhanopettajille tarjota täydennyskoulutusta asiasta, jotta heidän tietonsa asiasta karttuisivat (ks. Nieminen 1951, 374). Näkisin, että yhtenä täydennyskoulutuksen keskeisenä kohdealueena tulisi olla perustietojen antaminen lasten seksuaalisesta kehityksestä, sen ilmenemisestä, lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä, seksuaalikasvatuksen suunnittelusta, tavoitteista ja toteutuksesta (ks. myös Kannas 1993, 18). Täydennyskoulutuksessa tulisi myös huomioida vastaajien aikaisempien kokemusten hyödyntäminen.

Koulutuksella voitaisiin myös oikaista vääriä asenteita, käsityksiä ja tietoja asiasta. Asenteiden kehittäminen perustuu käsitysten muuttamiseen, pohtimiseen ja arvojen tiedostamiseen ja on näin ollen hidasta. Lastentarhanopettajat kokivat, että seksuaalisuudesta lapsille puhuminen ei ole vaikeaa, mistä voi päätellä, että he ovat luultavasti selvittäneet itse suhtautumisensa seksuaalisuuteen ja voivat näin kohdata lasten seksuaalisuuden (Nurmi 1988, 158; ks. myös Lähdesmäki 1991, 79; Kontula 1991, 54, 59; Salminen 1988, 17.)

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että erityislastentarhanopettajilla oli seksuaalikasvatus valmiuksia enemmän kuin lastentarhanopettajilla. Eri koulutusryhmien käsitysten erilaisuus viittaisi siihen, että päiväkodissa työskentelevät henkilöt tarvitsisivat osittain erilaista koulutusta. Päiväkodin seksuaalikasvatukseen tulisi perustua ryhmässä työskentelevien yhteistoimintaan, jolloin täydennyskoulutusta suunniteltaessa tulisi myös huomioida muut varhaiskasvatuksen ammattiryhmät kuin vain lastentarhanopettajat. Kyseeseen voisi tulla myös päiväkodissa järjestettävä keskustelutilaisuus, jossa myös vanhemmille kerrottaisiin lasten seksuaalisuuden tukemisesta päiväkodissa ja kotona.

Lastentarhanopettajien kaipaamaa täydennyskoulutusta voitaisiin järjestää myös yhteistyössä muiden ammattiryhmien kanssa. Yhteiskoulutus saattaisi osaltaan rohkaista eri ammattiryhmiä toimimaan yhteistyössä seksuaalikasvatuksen asioissa ja helpottaa seksuaalista kysymyksistä kommunikointia. Yhteistyön puutteellisuutta lisää luultavasti se, että eri ammattiryhmät eivät ole tietoisia kunkin ammattiryhmän tiedoista ja toimenkuvista. Yhteistyön kautta ammattiryhmillä olisi mahdollisuus tutustua toisiinsa, toistensa työhön sekä mahdollisuus kommunikaatioon. Vuorovaikutus muiden ammattiryhmien kanssa seksuaalikasvatuksen asioissa olisi luultavasti hedelmällistä kaikille osapuolille. Parhaiten lasten seksuaalisuuden tukemiseen voitaisiin vaikuttaa yhteistyöllä, jolloin kaikkien osapuolten tiedot ja kokemukset palvelisivat eri ammattiryhmiä. Täydennyskoulutuksen lisäksi eräänä mahdollisuutena voisi olla myös seksuaalikasvatuksen suunnittelupäivät, jossa yhdessä pohdittaisiin seksuaalikasvatukseen liittyviä asioita. Tosin aikaa yhdessä kouluttautumiseen tulisi varata riittävästi. (Vrt. Senge 1990.)

Myös lastentarhanopettajien omaehtoista koulutusta tulisi tukea. Oman motivaation lisäksi lastentarhanopettajia tulisi kannustaa hankkimaan lisätietoa asiasta esimerkiksi tukemalla koulutusten kustannuksia tai antamalla henkilökohtaisia palkkalisiä, mikäli henkilö opiskelisi ja jakaisi koulutuksessaan saamaansa tietoutta koko päiväkodille.

**Seksuaalikasvatuksen toteutus.** Lastentarhanopettajat kokivat, että heidän tehtävänä on seksuaalikasvatuksen antaminen. Seksuaalikasvatukseen oli halua, mutta sitä oli toteutettu päiväkodeissa varsin harvoin. Käytännössä asia saattaa kuitenkin olla erilainen, sillä kommentteista ilmeni, että seksuaalikasvatusta ei varsinaisesti koeta annettuna, vaikka sitä itse asiassa onkin annettu. Käytännössä kasvatusta on kokonaisvaltaista, jolloin seksuaalikasvatusta ei nähdä irrallisesti toteutettavana asiana. Tähän viittasivat myös vastaajien vapaat kommentit. Lastentarhanopettajat arvioivat, että seksuaalikasvatusta on järjestetty hyvin päiväkodissa ja sen toteutusta ei olla laiminlyöty. Tavoitteellisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisen osalta lastentarhanopettajien käsitykset kuitenkin jakaantuivat puolesta ja vastaan.

Tutkimuksen mukaan yhteistyö seksuaalikasvatuksen toteutuksessa ei ollut yleistä. Yhteistyön vähyyden ei kuitenkaan koettu vaikeuttavan seksuaalikasvatusta toteuttamista. Lastentarhanopettajat eivät nähneet yhteistyön tarjoavan apua seksuaalikasvatusta toteuttamisessa. Lastentarhanopettajilta vaaditaan jo nyt laaja-alaista tiedon hallintaa, joten yhteistyön kautta voitaisiin lisätä tietoutta asioista ja käyttää hyväksi muiden asiantuntemusta. Seksuaalikasvatusta toteuttaminen on suuri haaste päiväkodeille ja lastentarhanopettajille, jotka työssään kohtaavat lapsen seksuaalisuuden. Lastentarhanopettajien on myös kasvatettava lapsi seksuaalisuuden suhteen tavalla, jolla heitä itseään ei ole kasvatettu (vrt. luku 7; Lahikainen & Strandell 1988, 148-159). Toteutus on vaikeaa osaltaan myös nykyisen sijaispolitiikan vuoksi, sillä henkilöpulasta kärsitään usein. Ajan puutetta ei kuitenkaan nähty seksuaalikasvatusta suuresti vaikeuttavana asiana. Toteutuksen suurimpana vaikeuttavana esteenä nähtiin omien tietojen vähäisyys asiasta ja materiaalin puute.

Tutkimuksessa tarkasteltiin kolmen taustatekijän - ikä, koulutus ja työkokemus - kannalta tutkittavia asioita. Osittain ehkä tutkimuksessa käytetyn lomakkeen vuoksi vastauksissa esiintyi ristiriitaisuuksia. Kaiken kaikkiaan tuloksista kävi ilmi, että käsitykset tukivat seksuaalikasvatusta päiväkodissa ja sisältöaiheisiin suhtauduttiin melko sallivaisesti. Lasten seksuaalisuutta oli havaittu päiväkodissa, lastentarhanopettajat olivat tietoisia omien valmiuksiensa riittämättömyydestä ja heillä oli halua seksuaalikasvatusta toteutukseen.

## 8.2 Tutkimusmenetelmän tarkastelu

Tutkimuksen tuloksia ei voida varauksetta yleistää koskemaan kaikkia lastentarhanopettajia, koska valikoituminen vaikuttaa tuloksiin alentamalla ulkoista validiteettia. Ensinnäkin osa vastaajista ei ottanut osaa tutkimukseen. Lastentarhanopettajat, jotka vastasivat kyselyyn luultavasti suhtautuvat myönteisimmin ja sallivaisemmin päiväkodin seksuaalikasvatukseen kuin lastentarhanopettajat, jotka jättivät vastaamatta. Toiseksi tutkimuksen näytteen muodostivat Helsingin läntisen alueen lastentarhanopettajat, joten tulokset eivät ole vertailukelpoisia ja anna kuvaa koko maan lastentarhanopettajien käsityksistä. Iän osalta näyte on edustava.

Alle kouluikäisten lasten seksuaalisuuden tutkimusmenetelmistä ei ole tietoa. Asiaa on tutkittu nuorten osalta ja tutkimuksissa on pohdittu vain vähän menetelmäkysymyksiä. Seksuaalitutkimuksessa tutkimusmenetelmän valinta on ratkaisevaa aiheen arkaluontoisuuden vuoksi. Metodien tulisi olla sellainen, jonka avulla saadaan vastaus suurelta osalta vastaajista. Kysely koettiin tähän tutkimukseen parhaiten soveltuvaksi

menetelmäksi, sillä sen avulla uskottiin saatavan vastaukset tutkimusongelmiin ja kerättävän kuvailevaa tietoa lastentarhanopettajien käsityksistä. (vrt. Bourgue & Clark 1992, 2; Erätuuli ym. 1994, 100). Kyselymenetelmän käyttöä puolsi myös se, että siinä yksittäisten vastaajien vastaukset eivät erotu ja vastaajien anonymiteetti on riittävän hyvin turvattu. Näin ollen kyselyssä vastaajat tuntevat henkilöllisyytensä paremmin suojatuksi kuin haastattelussa ja voivat siten vastata totuudenmukaisemmin arkaluontoisiin kysymyksiin. Kyselyssä voidaan myös helpommin varmistaa, ettei tutkija viesti omia mielipiteitään tutkittavasta asiasta.

Luotettavuutta olisi lisännyt haastattelumenetelmän käyttö tutkimuksessa. Haastattelumenetelmä olisi tuonut syvemmän näkökulman tutkimukseen. Haastattelussa olisi voitu tehdä myös tarkentavia kysymyksiä. Se, olisivatko lastentarhanopettajat olleet valmiita puhumaan lasten seksuaalisuutta ja seksuaalikasvatusta koskevista käsityksistään haastattelussa, tuntui epävarmalta. Toisaalta aineisto olisi voitu kerätä myös siten, että vasta haastattelun jälkeen haastateltaville olisi annettu kyselylomake, joka olisi sisältänyt arkaluontoisimmat kysymykset ja johon olisi voinut vastata nimettömänä. Kaikkein haastavinta olisi ollut selvittää asiaa tietyssä päiväkodissa havainnoimalla lastentarhanopettajia ja lapsia, jolloin oltaisiin saatu tietoa todellisista seksuaalisista käyttäytymisistä ja lasten seksuaalisuuteen suhtautumisesta.

Kyselymenetelmän heikkoutena on vastaamattomuus ja näin ollen kato saattaa usein olla suuri. Tutkimuksen suurimpana etuna voidaan kuitenkin pitää saatua suurta tutkimusjoukon määrää, sillä vastaajat edustivat 55.7% lastentarhanopettajista. Aiheen huomioiden vastausprosentti oli varsin korkea (vrt. Kontula 1988). Puuttuvia vastauksia ei korvattu keskiarvoilla, mikä olisi saattanut vääristää tuloksia.

Haittana oli, ettei aiheesta ollut saatavilla valmista lomaketta, jota olisi voitu käyttää tutkimuksessa. Kokemattomuus tutkijana aiheutti ongelmia vieraan ja moniselitteisen tutkimusaiheen lomakkeen laatimisessa. Esitutkimuksesta huolimatta kyselylomakkeeseen liittyi jälkikäteen ajatellen tiettyjä puutteellisuuksia. Lomaketta tulisi jatkossa hieman muuttaa, jotta se soveltuisi entistä paremmin mittaamaan vastaajien käsityksiä asiasta.

Kyseessä on henkilökohtaisia, yksilöllisiä käsityksiä kartoittava tutkimus ja arkaluontoinen sekä erilaisia tunteita herättävä aihe, lomakkeen yksiselitteiseksi laatiminen kaikkien vastaajien kannalta ei ole mahdollista (vrt. Cohen & Manion 1989, 106-107). Ongelmia aiheutti se, että käytetyt sanat merkitsevät eri asioita eri vastaajille samasta koulutuksesta huolimatta ja toisaalta myös itse tutkijalle. Jokainen vastaaja tulkitsee sanojen merkitykset omasta kontekstistaan. Kyselylomakkeen yksiselitteisyyttä heikensi muun muassa osiossa 12 oleva tulkinnallinen määre. Myös havainto-osion osalta väitteissä oli käytetty ilmauksia *halu* ja *puhuvan viettelevästi*, jotka ovat tulkinnallisia ja näin ollen vastaajien kannalta hankalia. Tutkimus antoi kuitenkin todellisuuden kannalta luotettavia tuloksia, sillä kyseessä oli nykyisten käsitysten tutkiminen.

Tutkimuksen yhtenä puutteena on pidettävä myös sitä, että lomake oli ilmeisesti liian laaja ja moniosainen. Jatkossa lomaketta ja laajoja kysymyksiä tulisi yksinkertaistaa tiivistämällä ja suuntaamalla lomake vain tietyn seksuaalisuuden osa-alueen tutkimiseen. Tällöin kyseeseen voisi tulla myös avointen kysymysten käyttö. Tässä tutkimuksessa kysymykset esitettiin pääosin strukturoituina. Avoimia kysymyksiä

vältettiin tarkoituksella niiden laaja-alaisuuden vuoksi. Kyselyssä oli kuitenkin muutama avoin kysymys strukturoitujen kysymysten lisäksi. Avoimiin kysymyksiin oli kuitenkin vastattu vähän, näin ollen tutkimuksen tulokset puoltavat rajattujen kysymysten käyttöä. Vastaajien vapaat kommentit sen sijaan olivat yllättävän runsaita. Näin oli varmaan siksi, että aihe oli sellainen, jota lastentarhanopettajat eivät usein tule ajatelleeksi, mutta josta kuitenkin on mielipiteitä. Jatkossa avoimilla kysymyksillä voitaisiin tutkia muun muassa lastentarhanopettajien käsityksiä seksuaalikasvatuksen tavoitteista, seksuaalikasvatuksen positiivisista ja negatiivisista vaikutuksista.

Lomake laadittiin nopeatäyttöiseksi likert-asteikkojen avulla. Luokitusten laatiminen ei kuitenkaan ollut ongelmatonta. Muun muassa sisältöaiheita mittaavien vaihtoehtojen luettavuutta pohdittiin kauan. Osion 13 osalta kysymys tulisi jatkossa ehkä muuttaa seuraavanlaiseksi: *Mitkä sisältöaiheet pitäisi mielestäsi sisällyttää oleellisimpina alle kouluikäisen seksuaalikasvatukseen päiväkodissa ?* Myös seksuaalisen kehityksen tukemista olisi tullut ehkä kysyä suoraan seuraavanlaisella kysymyksellä: *Missä iässä seksuaalisen kehityksen tukeminen ja seksuaalikasvatus tulisi aloittaa ?* Vastausvaihtoehtoina olisivat voineet olla: 0-3 v, 4-6 v, 7-9 v, 10-12 v, 13-15 v, 16-18 v. Vastaamisen helpottamiseksi vastaukset numeroitiin, ja vastausvaihtoehtojen löytäminen ei tuottanut vaikeuksia. Osiot oli myös jaksotettu viivojen avulla, mikä helpotti vastaamista. Lisäksi kysymykset toimivat kuitenkin siten, että vastaajien tuli keskittyä joka kohtaan erikseen, jotta tarkkavaisuus ja mielenkiinto eivät katoaisi. Mielenkiinnon säilyttämiseksi kyselyssä esitettiin sekä kielteisiä että myönteisiä väitteitä sekaisin. Tämä aiheutti kuitenkin ehkä osaltaan sen, että lastentarhanopettajat eivät vastanneet johdonmukaisesti kaikkiin kysymyksiin. Käsityksiä mitattiin kolmella kysymyksellä, joten tulosten yleistämiseen tulee suhtautua varauksella sen takia, että tilanteesta riippuen lastentarhanopettajat voivat vastata erilailla samaa asiaa mittaaviin kysymyksiin.

Faktorianalyysi soveltui muuttujien ja tutkittavan joukon määrään. Tulosten esittäminen keskiarvoina ja hajontoina sekä lisäksi eri koulutuksen saaneiden ja eri toimimien vertailu ja tulosten vertailu muissa maissa tehtiin tutkimustuloksiin osoittautuivat tarkoituksenmukaisiksi menetelmiksi. Koska vastaavaa tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty Suomessa, ei tuloksia voitu verrata. Tutkimusaineiston runsaudesta johtuen tutkimustulosten esittelyssä rajauduttiin pääosin tulosten yleiseen kuvailuun.

Koulutuksellisten erojen tarkastelussa erityislastentarhanopettajien kohderyhmän pienuus asettaa rajoituksia tulosten yleistettävyyteen. Tutkimuksen kohdejoukon valinta ei sikäli ollut onnistunut, että koulutuksen osalta ryhmät olivat määrältään erilaisia. Jatkossa tutkimus tulisikin rajata vain esimerkiksi kasvatustieteen kandidaattikoulutuksen saaneisiin.

Kyselylomakkeen laadinta olisi vaatinut enemmän käytännön kokemusta kuin mitä tutkijana minulla oli. Mittarin puutteellisuuksista huolimatta kyselylomakkeen tavoite, herättää ajatuksia aiheesta ja saada keskustelua aikaan päiväkodeissa, on saavutettu tietyllä tasolla, sillä kyselylomakkeita takaisin haettaessa keskustelut antoivat kuvan siitä, että aiheesta oli alettu keskustella päiväkodeissa.

### 8. 3 Jatkotutkimuksesta

Nuorten seksuaalikasvatukseen kohdistuvaa tutkimustyötä on tehty viime vuosina runsaasti (esim. Liinamo ym. 1998). Tavoitteena tulisi olla tieteellisen tiedon laajentaminen kattamaan myös varhaislapsuuden seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus, sillä aiheetta ei ole maassamme tutkittu lainkaan. Asiasta tarvittaisiin näin ollen runsaasti lisää tietoa. Suomen Akatemian eräänä tutkimuksen kohteena voisi olla juuri varhaislapsuuden seksuaalikasvatus. Myös graduntekijöille aiheesta löytyisi runsaasti tutkimusaiheita. Onko tämä tiedon ja tutkimuksen puuttuminen aiheesta ollut tietoinen valinta?

Seksuaalisuutta tutkivat psykologit, sosiologit sekä lääketieteen tutkijat, mutta joukkoon tulisi saada myös varhaiskasvatukseen suuntautuneita kasvatustieteilijöitä, jotta tutkimus olisi monitieteistä. Tutkimuksen lisääminen ja huomion kiinnittäminen varhaislapsuuden seksuaalisuuteen vaikuttaisi vallitsevaan seksuaalikulttuuriin ja myös seksuaalikäsitysten muotoutumiseen lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Tutkimuksen kautta voitaisiin saada tietoa myös siitä, mitkä eri toimet vaikuttavat seksuaalisen kehityksen puitteisiin ja tukevatko yhteiskunnan mielipiteet varhaiskasvatuksen seksuaalikasvatusta ja sen antamista päiväkodeissa.

Lasten seksuaalisuutta koskevan tutkimustiedon lisääntyminen palvelisi käytännön työtä ja näin auttaisi alle kouluikäisten lasten kasvattajia päiväkodissa luomaan edellytyksiä lapsen seksuaalisen kehityksen tukemiselle ja ymmärtämään seksuaalisuuden tärkeän merkityksen jo varhaislapsuudessa. Jatkossa voitaisiin tutkia päiväkodissa toimivien eri ammattiryhmien käsityksiä asiasta. Myös lastenhoitajat, nykyiset lähihoitajat, ovat merkittävä kasvattajaryhmä päiväkodissa ja näin ollen heidän käsitykset välittyvät päiväkodin eri toiminnoissa lapsille. Varhaiskasvattajien käsityksiä asiasta voitaisiin tutkia laajemmin koko Suomen alueella. Seksuaalikasvatuksen toteutumisesta päiväkodeissa ei ole tietoa. Kyseeseen saattaisi tulla myös päiväkodin kehittämiskokeilu seksuaalikasvatuksen osalta. Jatkossa voitaisiin myös tutkia yliopistojen opettajien käsityksiä valmiuksistaan toimia seksuaalikasvatustiedon välittäjinä lastentarhanopettajille, nykyisille kasvatustieteen kandidaateille.

Vanhempien osuutta ei ollut mahdollisuutta käsitellä tutkimuksessa. Jatkossa olisi syytä tutkia eri menetelmin myös heidän käsityksiään ja kasvatuskäytäntöjä lasten seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Ovatko vanhemmat tietoisia seksuaalikasvatuksen osalta tehtävistään ja haluavatko suomalaiset vanhemmat, että heidän lapsilleen annetaan seksuaalikasvatusta päiväkodissa. Helsingin eri päiväkotiryhmissä on myös nykyisin entistä enemmän eri kulttuureista tulleita lapsia. Maahanmuuttaja lasten vanhempien seksuaalikäsitysten tutkiminen olisikin erittäin tärkeää, ettei päiväkodeissa syntyisi turhia ristiriitoja lasten seksuaalisuuden osalta. (Vrt. Aigner & Centerwall 1999, 72-87.)

Jatkossa seksuaalisuutta olisi syytä tutkia ei vain kasvattajien, vaan myös lasten maailmasta käsin. Lapsi kuuluu erilaisiin ryhmiin, joiden pohjalta hänelle muodostuu erilaisia seksuaalisia käsityksiä, joista meillä ei ole tietoa (vrt. Martinson 1994, 101-108; ks. myös Riihelä 1996, 18). Lasten haastattelu toisivat esiin lasten ajatukset ja käsitykset seksuaalisuudesta.



Alle kouluikäisten lasten seksuaalisuuden ja seksuaalikasvatuksen tutkimusmenetelmien systemaattisen kehittämisen tulisi olla myös jatkotutkimuksen aiheena. Tämä tutkimus antoi palautetta ainoastaan tämän kyselylomakkeen tarkoituksenmukaisuudesta. Tutkimuksessa käytetyn kyselylomakkeen parantaminen ja testaus olisi myös hyvä jatkokehittelyn paikka. Haastattelun lisäksi havainnointi olisi luultavasti käyttökelpoinen menetelmä asian tutkimiseen, jotta saataisiin syvällisempää tietoutta asian eri puolista kuten siitä, mitä lasten seksuaalisuus on lapsille. Lasten seksuaalisen käyttäytymisen havainnointi antaisi lisää tietoa seksuaalisuuden ilmenemisestä lasten elämässä. (ks. Fine & Sandström 1988). Tietoa seksuaalisuudesta tulisi jatkossa kerätä myös lasten kautta (Borneman 1990; Langfeldt 1990).

## LÄHTEET

- Aarva, P. 1993. Sissiretkistä arvoanalyysiin. Terveysviestinnän tutkimuksen haasteita. *Tiedotustutkimus* 16 (3), 31-42.
- Achenbach, T. M. & Edelbrock, C. 1983. *Manual for the Child Behavior Checklist and Revised Child Behavior Profile*. Burlington, VT: University of Vermont.
- Aigner, G. & Centerwall, E. 1999. *Lapset ja seksuaalisuus*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. 1994. *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Helsinki: WSOY.
- Aries, P. 1962. *Centuries of childhood. A social history of family life*. London: Jonathan Cape.
- Belson, W. A. 1981. *The Design and understanding of survey questions*.
- Belson, W. A. 1986. *Validity in survey research*. Cambridge.
- Bergenheim, Å. 1994. *Barnet, libido och samhället: om den svenska diskurssens kring barns sexualitet 1930-1960*. Falun: Höglund.
- Berges, E. T., Neiderbach, S., Rubin, B., Sharpe, E. F. & Tester, R. W. 1983. *Children and Sex: The Parents Speak*. New York: Facts on File.
- Borg, W. & Gall, M. D. 1989. *Educational research. An introduction*. 5. painos. New York: Longman.
- Borneman, E. 1983. "Progress in Empirical Research on Children's Sexuality." *SIECUS Report* 12, 1-6.
- Borneman, E. 1990. Progress in empirical research on children's sexuality. Teoksessa M. E. Perry (toim.) *Handbook of Sexology. Childhood and adolescent sexology*. Amsterdam: Elsevier 7, 201-210.
- Borneman, E. 1994. *Childhood phases of maturity sexual developmental psychology*. New York: Promthead books.
- Bourgue, L. B. & Clark, V. A. 1992. *Processing data. The survey example*. Series: Quantitative applications in social sciences 85. A Sage University Paper.
- Cohen, L. & Manion, L. 1989. *Research methods in education*. 3. painos. London: Routledge, Kegan & Paul.
- Cohen-Kettenis, P. T. 1995. *Sexual behavior of young children: Empirical studies*. Department of Child and Adolescent Psychiatry, University Hospital. Utrecht: University of Utrecht.
- Cohn, D. S. 1991. Anatomic doll play of preschoolers referred for sexual abuse and those not referred. *Child Abuse & Neglect* 15, 455-466.
- Constantine, L. I. 1981. "The Effects of Early Sexual Experiences: A Review and Synthesis of Research." Teoksessa L. I. Constantine & F. M. Martinson (toim.) *Children and Sex: New Findings, New Perspectives*. Boston: Little Brown, 217-244. 1981a.
- Constantine, L. I. 1981. "The Sexual Rights of Children: Implications of a Radical Perspective." Teoksessa L. I. Constantine & F. M. Martinson (toim.) *Children and Sex: New Findings, New Perspectives*. Boston: Little Brown, 255-264. 1981b
- Constantine, L. I. & Martinson, F. M. 1981. *Child sexuality*. Teoksessa L. I. Constantine & F. M. Martinson (toim.) *Children and Sex: New Findings, New Perspectives*. Boston: Little Brown, 3-8. 1981c.
- Constantine, L. I. & Martinson, F. M. 1981. *Children and sex: New Findings, New Perspectives*. Boston: Little Brown.

- Crain, W. C. 1992. Theories of development. Concepts and applications. 3. painos. Prentice Hall.
- De Vaus, D. A. 1986. Surveys in social research. Contemporary social research 11. Series editor Martin Bulmer.
- Erikson, E. H. 1982. Lapsuus ja yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus.
- Eroitiikka ja terveys. 1989. Terveyskasvatuksen neuvottelukunta. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Terveiden edistäminen. Sarja tilastot ja selvitykset 4/1989. Helsinki.
- Erätuuli, M., Leino, J. & Yli-Luoma, P. 1994. Kvantitatiiviset analyysit menetelmät ihmistieteissä. Rauma: Kirjayhtymä.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 1996. Opetushallitus. Helsinki: Edita.
- Everson M, D & Boat B, W. 1990. Sexualized doll play among young children: Implications for the use of anatomical dolls in sexual abuse evaluations. *J Am Ac Child Adolescent Psychiatry* 29, 736-742.
- Fine, G. A. & Sandström, K. L. 1988. Knowing children. Participant Observation with Minors. *Qualitative Research Methods, Volume 15*. University of Minnesota: Sage
- Fogel, C. I. 1990. Sexual health promotion. Teoksessa C. I. Fogel. & D. Lauver (toim.) Sexual health promotion. Philadelphia: W. B. Saunders, 1-18.
- Ford, C. S. & Beach, F. A. 1951. Patterns of Sexual Behavior. New York: Harper & Bros.
- Foucault, M. 1998. Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä. Tampere: Gaudeamus.
- Francoeur, R. T. 1990. Current religious of sexual and erotic development in childhood. Teoksessa M. E. Perry (toim.) Handbook of Sexology. Childhood and adolescent sexology. Amsterdam: Elsevier 7, 81-112.
- Freud, S. 1962. Three Essays on the Theory of Sexuality. (alkuperäinen julkaistu 1905). New York: Basic Books.
- Freud, S. 1971. Seksuaaliteoria. Jyväskylä: Gummerus.
- Friedrich, W. N., Grambsch, P., Broughton D., Kuiper, J. & Beilke, R. L. 1991. Normative Sexual Behavior in Children. *Pediatrics* 88, 456-464.
- Gagnon, J. H. 1985. "Attitudes and Responses of Parents to Pre-Adolescent Masturbation." *Archives of Sexual Behavior* 14, 451-66.
- Galenson, E. 1990. Observation of early infantile sexual and erotic development. Teoksessa M. E. Perry (toim.) Handbook of Sexology. Childhood and adolescent sexology. Amsterdam: Elsevier 7, 169-178.
- Giddens, A. 1984. Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia: Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta analyysissä. Suomentaja P. Andersson & I. Heiskanen. Helsinki: Otava.
- Goettsch, S. L. 1989. Clarifying basic concepts: Conceptualizing sexuality. *The Journal of Sex Research* 26 (2), 249-255.
- Goldman, R. & Goldman, J. 1982. Children's Sexual Thinking. A comparative study of children aged 5 to 15 years in Australia, North America, Britain and Sweden. London Cornwall: Routledge, Kegan & Paul.
- Gordon, T. 1992. Sukupuolet vastakkain ja sisäkkäin. Teoksessa: M. Bardy (toim.) Moniääninen laulu lapsuudesta. Raportteja 66. Helsinki: Sosiaali- ja terveyshallitus. Helsinki: Vap, 81-89.
- Gordon, T. & Lahelma, E. 1992. Tyttöjen toiseus opetuksessa ja koulutuksessa. Teoksessa S. Näre. & J. Lähteenmäki (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Helsinki: Tammer-paino oy, 314-327.

- Greenberg, J. S. 1992. Health education. Learner-centered instructional strategies. 2. painos. Dubuque: Wm. C. Brown.
- Greenberg, J. S., Bruess, C. E. & Mullen, K. D. 1993. Sexuality. Insights and issues. 3. painos. Madicon: Wm. C. Brown.
- Gregersen, E. 1993. Seksuaalisuuden maailma. Suomentaja Pirkko Huhtanen. Porvoo: WSOY.
- Gundersen, B. H., Melås, P. S. & Skår, J. E. 1981. "Sexual Behavior of Preschool Children: Teacher's Observations. Teoksessa L. L. Constantine & F. M. Martinson (toim.) Children and Sex: New Findings, New Perspectives. Boston: Little Brown, 45-61.
- Haataja, A. 1989. Se pieni ero: kirja tasa-arvo kasvatuksesta. Helsinki: VapK.
- Hakanen, A. 1992. Perustietoa persoonallisuuden psykologiasta. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:6. Turku: Painosalama Oy.
- Harinen, U. & Karkela, E. 1988. Minä kasvan. Kasvuikäisen fyysinen kehitys ja sen tukeminen. Vaasa: Kirjayhtymä, 157-158.
- Helmius, G. 1990. Mogen för sex?!: det sexuellt restriktivi serande samhället och ungdomarnas heterosexuella glädje. Uppsala: Uppsala universitet.
- Helve, H. 1989. Sidotaanko vai sitoutuvatko nuoret yhteiskuntaan? Sosialisatiion käsitteestä. Nuorisotutkimus 7 (4), 12-17.
- Hentilä, J. 1988. Teoksessa O. Kontula (toim.) Tietoiseksi: tietoa ja näkemyksiä Seksuaalipolitiikasta. Helsinki: Gaudeamus.
- Hermanson, E., Karvonen, S. & Sauli, H. 1998. Lasten ja nuorten hyvinvointi ja terveys Suomessa – valtakunnalliset trendit 1990-luvulla. Osat I ja II. Stakes. Tilastoraportti 13.
- Hirsjärvi, S. (toim.) 1982. Kasvatustieteen käsitteistö. Helsinki: Otava.
- Hirsjärvi, S. 1983. Kasvatus- ja yhteiskuntatieteiden metodologisista lähtökohdista. Kasvatustieteen laitoksen julkaisuja. B 3. Jyväskylän yliopisto.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1998. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hopkins, C. D. & Antes, R. L. 1990. Educational research. A structure for onquiry. 3. painos. Usa.
- Hovatta, O. 1990. Mielihyvän fysiologiaa. Teoksessa O. Kontula. & M. Miettinen (toim.) Seksuaalinen mielihyvä. Sexpo ry:n julkaisuja. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hovatta, O. 1995. Seksuaaliset erilaisuudet. Teoksessa O. Hovatta, A. Ojanlatva, R. Pelkonen & P. Salmimies (toim.) Seksuaalisuus. 1. painos. Pieksämäki: Duodecim, 116-121.
- Hovatta, O. & Ojanlatva, A. 1995. Seksuaalisuus kuuluu elämään, opetukseen ja työhön. Teoksessa O. Hovatta, A. Ojanlatva, R. Pelkonen & P. Salmimies (toim.) Seksuaalisuus. 1. painos. Pieksämäki: Duodecim. 7-11.
- Huopainen, H. 1992. Tytöstä nuoreksi naiseksi. Psykologinen näkökulma tytön sukupuoli-identiteetin kehitykseen. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmäki (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Helsinki: Tammer -paino Oy, 37-46.
- Hutt, C. 1982. Sukupuoliroolin erilaistuminen osana sosiaalista kehitystä. Teoksessa H. McGurk Lapsen sosiaalinen kehitys. Suomentaja Leena Kantee. Espoo: Weilin & Göös, 204-241.
- Huttunen, E. 1989. Päivähoidon toimiva arki. Varhaiskasvatuksen käytäntöjen kehittäminen. Jyväskylä: Suomen kaupunkiliitto / Gummerus.
- Huttunen, J. 1990. Isän merkitys pojan sosiaaliselle sukupuolelle. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research no. 77. Jyväskylän Yliopisto.

- Huttunen, E. & Tamminen, M. 1991. Lapsen käyttäytyminen ja kasvuympäristö. III osa. Lasten kokemukset päivähoitosta. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia, 39.
- Hyypä, M. 1995. Sukupuolten kirja: seksi, arvot, roolit. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hännikäinen, M. 1987. Terveyskasvatus päiväkodissa.
- Hännikäinen, M., Karkela, E., Kilpeläinen, M-L., Korhonen, J., Pirttimaa, R. & Ruoppila, I. 1990. Terveyskasvatus päiväkodissa. Toimintasuunnitelma päiväkoteja varten. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Terveyskasvatus. Sarja tutkimukset 1/1988. Helsinki: Vap.
- Ihmishuone- ja sukupuolikasvatuksen opetussuunnitelmatyöryhmän tarkastettu muistio. 1976. Osa I. Peruskoulu. Kouluhallitus.
- Ihmishuone- ja sukupuolikasvatus terveystieteiden tutkimuksessa. 1980. Lääkintöhallituksen ohjekirje. 7032/02/80. Helsinki 26.11.1980.
- Ilmonen, T. 1989. Asiakkaan auttaminen seksuaalisuuteen liittyvissä ongelmissa. Teoksessa Kontula, O., Miettinen, M. (toim.) Seksologian perusteita. Sexpo ry:n julkaisuja. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 149-157.
- Iitala, O. 1978. Lapsen seksuaalinen kasvu. Helsingin yliopisto: Sosiaalipsykologian laitoksen lisensiaattitutkimus.
- Irvine, J. M. 1994. Cultural differences and adolescent sexualities. Teoksessa J. M. Irvine (toim.) Sexual cultures and the construction of adolescent identities. Philadelphia: Temple University Press, 3-28.
- Jackson, S. 1990. Demons and innocents: Western ideas on children's sexuality in historical perspective. Teoksessa M. E. Perry (toim.) Handbook of Sexology. Childhood and adolescent sexology. Amsterdam: Elsevier 7, 23-50.
- Jarasto, P. & Sinervo, N. 1997. Alle kouluikäisten maailma. Jyväskylä: Gummerus.
- Joensuu, J. 1994. Keskustelen seksistä lapsen kanssa. MML. Jyväskylä: Gummerus.
- Johnson, T. C. 1991. "Understanding the Sexual Behaviors of Young Children." SIECUS Report 19, 12-15.
- Juva, K. 1995. Homoseksuaalisuus. Teoksessa O. Hovatta, A. Ojanlatva, R. Pelkonen & P. Salmimies (toim.) Seksuaalisuus. Helsinki: Duodecim, 100-106.
- Jyrinki, E. 1977. Kysely ja haastattelu tutkimuksessa. 3. painos. Vaasa: Gaudeamus.
- Kakavoulis, A. 1998. Early Childhood Sexual Development and sex Education: A Survey Of Attitudes of Nursery School Teachers. Greece: University of Crete. European Early Childhood Education Research Journal. Volume 6, No.2, 55-70.
- Kannas, L. 1992. Terveyskasvatus tutkimus- ja koulutusalanä sekä arjen käytäntöinä. Aikuiskasvatus 2, 68-76.
- Kannas, L. 1993. Nuorten seksuaalikasvatuksen tavoitteita, tehtäviä ja menetelmällisiä erityispiirteitä. Teoksessa L. Kannas (toim.) Ihanan tukala seksuaalisuus. Virikemateriaalia nuorten sukupuolikasvatukseen. Sosiaali- ja terveysministeriö. Ehkäisevän sosiaali- ja terveyspolitiikan osasto. Selvityksiä 4. Helsinki: Painatuskeskus Oy, 9-14.
- Kannas, L. & Heinonen, T. 1993. Seksuaalikasvatuksen arkea: vaikenivat kodit ja myöhästelevät koulut. Teoksessa L. Kannas (toim.) Ihanan tukala seksuaalisuus. Virikemateriaalia nuorten sukupuolikasvatukseen. Sosiaali- ja terveysministeriö. Ehkäisevän sosiaali- ja terveyspolitiikan osasto. Selvityksiä 4. Helsinki: Painatuskeskus Oy, 117-143.
- Kari, J. & Huttunen, J. 1981. Johdatus kasvatuksen ongelmien tutkimiseen. Keuruu: Otava.

- Karila, K. 1998. Lastentarhanopettajan asiantuntijuuden kehittyminen. Lastentarhatyö 110 vuotta. Varhaiskasvatus osana kasvatus- ja koulutusjärjestelmän kokonaisuutta –seminaari. Helsinki.
- Karma, K. 1983. Käyttäytymistieteiden metodologian perusteet. Helsinki: Otava.
- Karma, K. & Komulainen, E. 1984. Käyttäytymistieteiden tilastomenetelmien jatkokurssi. Helsinki: Yliopistopaino. Muuta 1990 vuosi 1984 s43
- Kasvatustieteellisen tiedekunnan opinto-opas. 1997. Osa A. Tutkintovaatimukset. Helsingin yliopiston ohjelma 1997-1999. Helsinki: Yliopistopaino.
- Keskinen, S. & Hopearuoho-Saajala, K. 1994. Pojat päivähoitossa. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Keskinen, S. 1996. Tytöt ja pojat päivähoitossa –tutkimusprojekti tytöksi ja pojaksi kehittyminen kulttuurien välisenä vertailuna. Teoksessa P. Lyytinen & H. Lyytinen (toim.) Lapsi ja tutkimus. Jyväskylän yliopiston lapsitutkimuskeskus. Jyväskylä: Atena kustannus Oy, 107-118.
- King, B. M., Cameron, J. C. & Downey, A. M. 1991. Human sexuality today. Prentice Hall. Englewoods Cliffs.
- Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B. & Martin, C. E. 1948. Sexual Behavioral in the Human Male. Philadelphia: W.B. Saunders.
- Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B., Martin, C. E. & Gebhard, Ph. 1953. Sexual Bahavior in the Human Female. Philadelphia: Saunders.
- Kitzinger, S. 1984. Naisen seksuaalisuus. Suomentaja Rutanen, Mirja. Helsinki: Tammi.
- Klein, M. 1980. The psycho-analysis of children. 3. painos. London: Hogarth.
- Kontula, O. 1984. Helsingin yliopiston opiskelijoiden sukupuolimoraali. Sosiologian pro –gradu. Helsinki.
- Kontula, O. 1987. Nuorten sukupuolikasvatus: tarve ja mahdollisuudet. Nuorisotutkimus 5(4), 2-13.
- Kontula, O. 1988. Nuorten sukupuolimoraali. Helsinki: Lääkintöhallitus.
- Kontula, O. 1988. Uskolliset ja uskottomat. Teoksessa Haavio-Mannila ym. (toim.) Salattu seksuaalisuus. Juva: WSOY & Sexpo, 119-145.
- Kontula, O. (toim.) 1991. Seksistä - Kuinka puhua nuorille? Helsinki: Otava. Kontula, O. Nuorten seksuaalinen kehitys. Teoksessa Kontula, o (toim.) seksistä kuinka puhua nuorille ? Sexpo ry:n julkaisuja. Helsinki: Otava, 13-36.
- Kontula, O. 1993. Suomalainen seksi: tietoa suomalaisten sukupuolielämän muutoksesta. Porvoo: WSOY.
- Kontula, O. 1995. Suomalaisen seksuaalikulttuuri ja sukupuolielämä. Teoksessa O. Hovatta, A. Ojanlatva, R. Pelkonen & P. Salmimies (toim.) Seksuaalisuus. 1. painos. Pieksämäki: Duodecim, 77-99.
- Kontula, O., Kaluttu, K., Miettinen, M. & Rantalainen, P. (toim.). 1988. Tietoiseksi. Tietoa ja näkemyksiä seksuaalipolitiikasta. Helsinki: Gaudeamus.
- Kontula, O & Meriläinen, J. 1988. Nuorten kypsyminen seurusteluun ja seksuaalisuuteen. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Tutkimukset 9/1988. Helsinki.
- Korhonen, J., Kopra, A., Tuominen, P. & Wahlroos, L. 1998. Terveystiedon koulukohtainen opetussuunnitelma. Virikemateriaalia esikoulua, peruskoulua, lukiota ja ammatillisia oppilaitoksia varten. Terveys ry selvityksiä 2. Jyväskylä.
- Kuusivuotiaiden lasten esiopetussuunnitelma. 1984. Sosiaalishallituksen julkaisuja 1/1984. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Lahelma, E. 1987. Sukupuolten tasa-arvo koulussa. Tutkimuskartoitus tasa-arvo kokeilu toimikunnalla. Helsinki.

- Lahelma, E. 1989. Sukupuolten tasa-arvo haasteena koulutuksen käytännöille: yhteenveto tasa-arvo kokeilutoimikunnan mietinnöstä annetuista lausunnoista. Helsinki. Opetusministeriö.
- Lahelma, E. 1990. Tyttöjen ja poikien koulu. Peruskoulu ja lukio sukupuolinäkökulmasta. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen lisensiaattityö.
- Lahelma, E. 1992. Sukupuolten eriytyminen peruskoulun opetussuunnitelmissa. Tutkimuksia 132. Kasvatustieteen laitos. Helsingin yliopisto.
- Lahikainen, A. R. & Strandell, H. 1988. Lapsen kasvuedot Suomessa. BASUN-projekti. Helsinki: Gaudeamus.
- Laitakari, J. 1986. Terveyskasvatuksen suunnittelu. Sairaanhoidtajien koulutussäätiö.
- Laki ja asetus lasten päivähoidosta. 1973:36, §2. 1983:304.
- Langfeldt 1981. Processes in sexual development. Teoksessa L. I. Constantine & F. M. Martinson (toim.) Children and Sex: New Findings, New Perspectives. Boston: Little Brown, 37-44.
- Langfeldt, T. 1990. "Early Childhood and Juvenile Sexuality, Development and Problems." Teoksessa M. E. Perry (toim.) Handbook of Sexuality. Childhood and Adolescent Sexology. Volume 7. Amsterdam: Elsevier, 179-200.
- Larsson, I. (toim.) 1994. Är det normalt eller...? Om förskolebarns sexuella beteende, vuxnas attityder och nya forskningsresultat. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Latokangas, P. 1995. Tie hämmennyksestä sitoutumisen. Homomiehen identiteettikehitys. 2. painos. SETA- julkaisujen osa 2. Helsinki: Seksuaalinen tasavertaisuus.
- Laukkala, L., Mäki, H. & Soivio, P. 1994. Kokonainen ilo. Jyväskylä: Gummerus.
- Lehmuskoski, S. 1990. Seksuaalisuus. Teoksessa P. Lahti, S. Lehmuskoski & T. Salmi Nainen nelissä-viisissäkymmenissä. Porvoo: WSOY, 117-147.
- Lehtinen, M. 1989. Seksuaalisuudesta eri ikäkausina. Teoksessa O. Kontula, & M. Miettinen (toim.) Seksologian perusteita. Sexpo ry:n julkaisuja. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 68-75.
- Liinamo, A., Koskinen, M., Rimpelä, M., Kosunen, E & Jokela, J. 1998. Kouluterveys 1996 ja 1998 Keski-Suomessa: seksuaaliopetus ja seurustelukokemukset. Kouluterveys 2002 –ohjelma. Stakes. Jyväskylän ja Tampereen yliopistojen terveystieteen laitokset.
- Locker, S. 1990. An adolescent's perspective of sexuality education. Teoksessa M. E. Perry (toim.) Handbook of Sexology. Childhood and adolescent sexology. Amsterdam: Elsevier 7, 125-134.
- Lähdemäki, S. 1991. Opettaja sukupuolikasvattajana. Teoksessa: Kontula, O. 1991 Seksistä – kuinka puhua nuorille? Seppo ry:n julkaisuja. Hki: Otava, 53-82.
- Lähdesmäki, S. 1994. Opettaja sukupuolikasvattajana. Teoksessa H. Pelttonen (toim.) Koulu terveyden arvoitusta pohtimassa. Suuntana oppimiskeskus. Opetushallitus 21. Helsinki: Painatuskeskus Oy, 53-82.
- Lähdesmäki, S. 1994. Sukupuolikasvatusta tarvitaan – kuka opettaa. Teoksessa H. Pelttonen (toim.) Koulu terveyden arvoitusta pohtimassa. Suuntana oppimiskeskus. Opetushallitus 21. Helsinki: Painatuskeskus oy, 101-108.
- Lähteenmaa, J., Näre, S. 1992. Tyttö tutkimuksen palmikkoja punomassa. Teoksessa: S. Näre. & J. Lähteenmäki (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Helsinki: Tammer-paino Oy, 9-24.
- Lähteenmäki, J (toim.). 1992. Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki: Tammer paino oy, 26-36.

- Martinson, F. M. 1976. Erotism in infancy and adulthood. *Journal of sex research* 12, 251-262.
- Martinson, F. M. 1981. Childhood and the institutionalization of sexuality. Teoksessa: Constantine, L. L & Martinson, F. M. (toim.) *Children and sex: New findings, New Perspectives* Boston: Little Brown, 23-36. 1981a.
- Martinson, F. M. 1981. The Sex Education of Young Children. Teoksessa L. Brown (toim.) *Sex Education in the Eighties*. New York: Plenum Press. 1981 b.
- Martinson, F. M. 1990. Current legal status of the erotic and sexual rights of children. Teoksessa M. E. Perry (toim.) *Handbook of Sexology. Childhood and adolescent sexology*. Amsterdam: Elsevier 7, 113-124.
- Martinson, F. M. 1992. "Child Sexual Development and Experience: What the Experts Are Telling Parents." Paper presented at the Society for the Scientific Study of Sex annual meeting. November, 11-40.
- Martinson, F. M. 1994. *The Sexual Life of Children*. London: Bergin & Garvey.
- Mc Millan, J. H. & Schumacher, S. 1989. *Researching education: A conceptual introduction*. 2. painos. New York: Harper Collins College.
- Mead, M. 1961. Cultural determinants of sexual behavior. *Julkaisussa Sex and Internal Secretions*. Baltimore: Williams & Wilkins, 1433-79.
- Mehtäläinen, J. 1994. Elämää akvaariossa. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja B: 88.
- Mims, F. & Swenson, M. 1980. *Sexuality. A Nursing Perspective*. Appleton Century Crofts. New York.
- Money, J. 1990. Historical and current concepts of pediatric and ephiatric sexology. Teoksessa M. E. Perry (toim.) *Handbook of Sexology. Childhood and adolescent sexology*. Amsterdam: Elsevier 7, 3-22. 1990a.
- Money, J. 1990. Four tutorials in pediatric sexology. Teoksessa M. E. Perry (toim.) *Handbook of Sexology. Childhood and adolescent sexology*. Amsterdam: Elsevier 7, 137-168. 1990b.
- Mäenpää, J. & Siimes, M. A. 1995. Lasten ja nuorten seksuaalisuus. Teoksessa O. Hovatta, A. Ojanlatva, R. Pelkonen & P. Salmimies (toim.) *Seksuaalisuus*. 1. painos. Pieksämäki: Duodecim. 55-68
- Määttä, K & Turunen, A. 1991. *Tasa-arvokasvatuksen didaktiikan perusteet*. Loimaan kirjapaino oy.
- National Guidelines Task Force. 1991. *Guidelines for Comprehensive Sexuality Education: Kindergarten-12<sup>th</sup> Grade*. Sex Information and Education Council of the United States.
- Niemelä Pirkko & Ruth, Jan-Erik (toim.) 1989. *Ihmisen elämänkaari*. 4. painos. Helsinki: Otava.
- Niemi, M. 1995. Seksuaalisuus, suvunjatkaminen ja arvot. Teoksessa O. Hovatta, A. Ojanlatva, R. Pelkonen & P. Salmimies (toim.) *Seksuaalisuus*. 1. painos. Pieksämäki: Duodecim, 12-16. 1995a.
- Niemi, M. 1995. Seksuaalisuuden biologinen perusta. Teoksessa O. Hovatta, A. Ojanlatva, R. Pelkonen & P. Salmimies (toim.) *Seksuaalisuus*. 1. painos. Pieksämäki: Duodecim, 17-45. 1995b.
- Nieminen, A. 1951. *Taistelu sukupuolimoraalista*. Helsinki: WSOY.
- Nummelin, R. 1997. *Seksuaalikasvatusmateriaalit – millaista seksuaalisuutta nuorille?* Raportteja 206. Stakes.
- Nummenmaa, T., Konttinen, R., Kuusinen, J. & Leskinen, E. 1997. *Tutkimusaineiston analyysi*. Porvoo: WSOY.



- Nuorten seksuaalikasvatuksen kehittämispäivät. 7-8.10.1998 Jyväskylä:  
Ammattikorkeakoulu.
- Nurmi, T. 1988. Ihmissuhde- ja sukupuolikasvatus terveydenhuollossa. Teoksessa O. Kontula ja muut (toim.) Tietoiseksi: tietoa ja näkemyksiä seksuaalipolitiikasta. Helsinki: Gaudeamus, 157-166.
- Nurmi, T. 1990. Terveydenhoitaja ja seksi. Terveydenhoitajiksi valmistuvien opiskelijoiden valmiudet ihmissuhde- ja sukupuolikasvatukseen. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Terveyden edistäminen. Sarja Tutkimukset 3/1990. Helsinki: Vpk.
- Nurpponen, R., Aarva, P., Laitakari, J., Miilunpalo, S., Paronen, O. & Urponen, H. 1991. Terveyskasvatuksen taustakäsitykset ja vaikuttavuuden tutkiminen. Teoksessa Terveyskasvatustutkimuksen vuosikirja 1991. Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksia 2, 11-25.
- Näkökulmia elinikäiseen oppimiseen. 1997. Elinikäisen oppimisen komiteanmietinnön 14 liite. Opetusministeriö. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Näre, S. 1992. Liisa Älä! Älä! –maassa. Tyttöjen autonomian säätely. Teoksessa S. Näre. & J. Lähteenmäki (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Helsinki: Tammer-paino oy, 25-36. 1992a.
- Näre, S. 1992. Sankareita, onko heitä? Tyttöjen sukupuoli- ja sankarikäsitykset. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmäki (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Helsinki: Tammer paino oy, 69-82. 1990b.
- Näre, S. & Lähteenmaa, J. 1992. Moderni suomalainen tyttöys: altruistista individualismia. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmäki (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Helsinki: Tammer paino oy, 329-337.
- Ojanlatva, A. 1995. Vuorovaikutus ja hellyys seksuaalisuudessa. Teoksessa O. Hovatta, A. Ojanlatva, R. Pelkonen & P. Salmimies (toim.) Seksuaalisuus. 1. painos. Pieksämäki: Duodecim, 46-54.
- Oostveen, J.M.E., Meulmeester, J. F., Cohen kettenis, P. T. 1994. Seksueel gedrag van kleuters. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde 138 (44), 2200-2204.
- Oppenheim, A. N. 1992. Questionnaire design, interviewing and attitude measurement. New edition.
- Oranen, A-M. 1990. Ihmisen elämänkaaresta ja psykoseksuaalisesta kehityksestä. Teoksessa Puheenaiheena seksi, 1-7.
- Outinen, H. 1992. Häpeästä nautintoon. Seksuaalisuus tyttökirjoissa 1920-luvulta 1980-luvulle. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmäki (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Helsinki: Tammer paino oy, 47-54.
- Palmqvist, C. & Robach, P. 1993. Sexuellt beteende hos dagshemsbarn. Högskolan i Örebro.
- Palmu, T. 1991. Aapisten sukupuoli-ideologia: kolmen 1990-luvun alussa käytetyn aapisen sisällönanalyysi. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Palmu, T. 1992. Nimetön Hiiri ja Simo Siili. Aapisten sukupuoli-ideologia. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmäki (toim.) Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa. Helsinki: Tammer paino oy, 301-313.
- Palosuo, H. & Sievers, K. 1989. Muuttuva seksuaalikulttuuri. Teoksessa Seksologian perusteita. Sexpo ry:n julkaisuja. Helsinki: Vpk, 3-71.
- Peltonen, H. Toim. 1994. Koulu terveyden arvoitusta pohtimassa. Opetushallitus. Helsinki: Painatuskeskus.
- Peltoniemi, T. 1988. Yhteinen salaisuus. Seksuaalisesti hyväksikäytetyt lapset kertovat. Helsinki, Keuruu: Otava.

- Penttinen, H. 1988. Lasten ja nuorten seksuaaliopetus. Teoksessa O. Kontula, K. Kaluttu, M. Miettinen & P. Rantalainen (toim.). Tietoiseksi. Tietoa ja näkemyksiä seksuaalipolitiikasta. Sexpo ry:n julkaisuja. Helsinki: Gaudeamus, 89-94.
- Perhesuunnittelu. 1998. Stakes.
- Piaget 1988. Lapsi maailmansa rakentajana. Juva: WSOY.
- Puhakka, K. 1992. Seksuaalisuuden kehitys. Uusi tutkimus haastaa Freudin. Teoksessa Manninen, V (toim.) Tyttö, nainen, naisellisuus. Psykoanalyttinen näkökulma. Suomen nuorisopsykiatrisen yhdistyksen julkaisuja. Hki: Kirjayhtymä, 43-58.
- Pylkkänen, K., Taipale, V., Varilo, E., Hägglund, T-B, Pulkkinen, A. & Erko, S. 1981. Mitä se on ? Gummerus.
- Päivähoidon kasvatustavoitekomitean mietintö. 1980: 31. Helsinki: Valtion Painatuskeskus.
- Rauhala, P-L. 1988. Seksuaalisuus on sosiaalista. Teoksessa O. Kontula, K. Kauttu, M. Miettinen & P. Rantalainen (toim.) Tietoiseksi: Tietoa ja näkemyksiä seksuaalipolitiikasta. Sexpo ry:n julkaisuja. Helsinki: Gaudeamus, 19-24.
- Riihelä, M. 1996. Mitä teemme lasten kysymyksille ? Lasten ja ammattilaisten kohtaamisten merkitysulottuvuuksia lapsi-instituutioissa. Stakes. Tutkimuksia 66. Helsingin yliopisto. Sosiaalipsykologian laitos. Jyväskylä: Gummerus.
- Ronkainen, S. 1994. Johdanto arvoihin, moraaliin ja seksuaalisuuden ymmärrykseen. Teoksessa S. Ronkainen, P. Pohjolainen & J-E. Ruth. Erotiikka ja elämäkulkku. Porvoo: WSOY, 13-18.
- Ronkainen, S. 1994. Seksuaalisuus ja sukupuoli-identiteetti. Teoksessa S. Ronkainen, P. Pohjolainen & J-E. Ruth. Erotiikka ja elämäkulkku. Porvoo: WSOY, 124-142.
- Ronkainen, S. 1994. Yhteiskunta ja seksuaalisuus. Teoksessa S. Ronkainen, P. Pohjolainen & J-E. Ruth. Erotiikka ja elämäkulkku. Porvoo: WSOY, 19-30.
- Rosenfeld, A. A. 1982. Sleeping patterns in upper-middle-class families when the child awakens ill or frightened. Arch Gen Psychiatry 39, 943-947.
- Rosenfeld, A. A., Siegel, B. & Bailey, R. 1987. Familial bathing patterns: Implications for cases of alleged molestation and for pediatric practice. Pediatrics 79, 224-229.
- Ruth, J-E. 1994. Persoonallisuuden kehitys, ihmissuhteet ja seksuaalisuus. Teoksessa S. Ronkainen, P. Pohjolainen & J-E. Ruth. Erotiikka ja elämäkulkku. Porvoo: WSOY, 40-87.
- Rutter, M. 1971. Normal psychosexual development. Journal of Child Psychology and Psychiatry 11, 259-283.
- Saarinen, P., Ruoppila, I. & Korhakangas, M. 1989. Kasvatuspsykologian kysymyksiä. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Sears, R. R., Maccoby, E. E. & Levine, H. 1957. Patterns of Child Rearing. New York: Row, Peterson, Evanston, Il.
- Salmimies 1995. Seksuaalisuus ja parisuhde. Teoksessa O. Hovatta, A. Ojanlatva, R. Pelkonen & P. Salmimies (toim.) Seksuaalisuus. 1. painos. HKi: Duodecim, 191-201.
- Salminen, H. 1988. Kolme-viisivuotiaiden lasten päivähoidon toimintasuunnitelma. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 2/1988. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Sariola, H. 1997. Lapsen sek.. Varhaiskasvatuksen ammattilehti Lastentarha. viittaa
- Schumacher, S. & McMillan, J. K. 1993 Research in education. A conceptual Introduction. 3. painos. New York: HarperCollins College.

- Seidman, S. N., m.d., Rieder, R.O., m.d. 1994. A review of sexual behavior in the united states. *Am j psychiatry* 151: 3 march.
- Seksologian perusteita. I ja II. 1989. Seksuaalipoliittinen yhdistys SEXPO ry:n julkaisuja. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Senge, P. 1990. *The Fifth Discipline – The art and practice of the learning organization*. New York: Doubleday.
- Shiveley, M., & DeCecco, J. 1977. Components of sexual identity. *J Homosex* 3, 4148.
- Sievers, K., Koskelainen, O. & Leppo, K. 1974. *Suomalaisten sukupuolielämä*. Porvoo: WSOY.
- Siltala, P. 1992. Tytön ja pojan seksuaalinen kehitys. Teoksessa P. Niemelä & J-E. Ruth (toim.) *Ihmisen elämäkääri*. 4. painos. Helsinki: Otava, 53-74.
- Silverstein, C. D., Buck, G. M. 1986. "Parental Preferences Regarding Sex Education Topics for 6<sup>th</sup> Graders." *Adolescence* XXI, 971-980.
- Sinkkonen, J. 1992. Pojan sukupuoli-identiteetin muodostuminen. Teoksessa J. Huttunen (toim.) *Poika, poika ! Näkökulmia pojan kasvuun ja kehitykseen*. Helsinki: Yleisradio, 13-24.
- Sivan, A. B., Schor, D. P., Koepl, G. K. & Noble, L. D. 1988. Interaction of normal children with anatomic dolls. *Child Abuse & Neglect* 12, 295-304.
- Soininen, M. 1995. Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:43. Turku.
- Solantaus, T. 1992. Aikuiset pelkäävät lasten voimakkaita tunteita. Teoksessa M. Bardy *Moniääninen laulu lapsuudesta*. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 66. Helsinki, 162-172.
- Strandell, H. 1993 yhdessä ja erikseen. *Sukupuoli lasten päiväkotimaailmassa*. Teoksessa *tieteen huolet, arjen ihmeet*. Toim. Korvajärvi, P & Nätkin, R & Saloniemi, A. Tampere.
- Sukupuolikasvatustyöryhmän mietintö KomM. 1979: 29. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Sukupuolikasvatustyöryhmän mietintö II osa KomM. 1981: 14. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Suomela, A (toim.) 1997. Kriittisiä näkökulmia lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittelyyn. Helsinki: Sexpo, Edita.
- Suoninen, A. 1992. Pikkutyttöjen televisionkatselu. Pikkukakkosta ja pitsiprinsessoja. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmäki (toim.) *Letit liehumaan*. Tyttökulttuuri murroksessa. Helsinki: Tammer paino oy, 223-234.
- Sänkiaho. 1974. *Tempu ja kuinka ne tehdään*. Monimuuttujamenetelmät kansan palvelijoina. Kasvatustieteen tutkimuslaitoksen julkaisusarja 220/1974. Jyväskylä.
- Tarmo, M. 1991. Opettajan sukupuolilinssit kasvatustieteessä 22 (3), 195-204.
- Tarmo, M. 1992. "Työt ne mutisee mekkoonsa". Opettajien käsityksiä tytöistä. Teoksessa S. Näre & J. Lähteenmäki *Letit liehumaan*. Tyttökulttuuri murroksessa. Tampere: suomalaisen kirjallisuuden seura, 284-297.
- Taskinen, S. 1986. (toim.). *Lapsen seksuaalisen riiston ehkäisy ja hoito*. Hki Sosiaalihuollituksen julkaisuja 13/1986, Lääkintöhallituksen julkaisuja 87/1986. Helsinki: Vapok.
- Taskinen, S. 1988. Teoksessa O. Kontula, K. Kaluttu, M. Miettinen & P. Rantalainen (toim.) *Tietoiseksi. Tietoa ja näkemyksiä seksuaalipolitiikasta*. Helsinki: Gaudeamus, 24.

- Taskinen, S. (toim.) 1994. Lapsen seksuaalisen riiston selvittäminen ja hoito. Seksuaalisen riiston ehkäisyn asiantuntijatyöryhmän suositukset. Stakes. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus oppaita 23. Jyväskylä: Gummerus.
- Terveyttä kaikille vuoteen 2000. 1986. Suomen terveystieteiden tutkimuskeskuksen pitkäaikavälin tavoite- ja toimintaohjelma. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Tervomaa, M-L. 1993. Seksuaalikasvatuksen arvot. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Thorne, B. & Luria, L. 1986 "Sexuality and Gender in Children's Daily Worlds." *Social Problems* 33, 176-180.
- Tirkkonen, J., Hukkila, K. & Kontula, O. 1989. Tyttöjen ja poikien seksuaalikulttuurit. Lääkintöhallituksen julkaisuja. Terveyden edistäminen. Sarja Tutkimukset 15/1989. Helsinki: VapK.
- Tissaari-Simola, V. 1992. Murrosikäisten nuorten näkemyksiä saamastaan sukupuolikasvatuksesta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Turner, P. J. & Gervai, J. 1995. A multidimensional study of gender typing in preschool children and their parents: Personality, attitudes, preferences, behavior, and cultural differences. *Developmental Psychology* 31 (5), 759-722.
- Tähtinen, J. 1993. Tilastollisen analyysin tuloksin lähtökohtia. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja B. Selosteita 41.
- Vainikainen, T. 1994. Sukupuolella on väliä päivähoitossakin. *Lapsen maailma* 53 (8), 14-15. 1994a.
- Vainikainen, T. 1994. Tiedostamattomat tavat tasa-arvon esteenä. *Varhaiskasvatuksen ammattilehti Lastentarha* 57 (4), 40-41. 1994b.
- Valkonen, T. 1984. Haastattelu- ja kyselyaineiston analyysi sosiaalitutkimuksessa. 7. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Varhaislapsuuden- ja kasvatuksen tutkimustoimikunnan mietintö. 1989. Komiteamietintö 28/1989. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki: VapK.
- Viljanen, E. 1982. Kasvatustiede. 4-5. painos. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Virkkala, . 1988. Teoksessa O. Kontula, K. Kaluttu, M. Miettinen & P. Rantalainen (toim.) 1988. Tietoiseksi. Tietoa ja näkemyksiä seksuaalipolitiikasta. Helsinki: Gaudeamus.
- Virtanen, L. 1972. Tytöt, pojat ja tykkääminen. Porvoo: WSOY.
- Waz-Höckert, O. 1988. Lapset ja nuoret – seksuaalinen käyttäytyminen ja kasvatus kansainvälisesti. Tietoa seksuaalielämästä vaateliaille ihmisille. Teoksessa O. Kontula, K. Kaluttu, M. Miettinen & P. Rantalainen (toim.) Tietoiseksi. Tietoa ja näkemyksiä seksuaalipolitiikasta. Helsinki: Gaudeamus, 95-101.
- Weeks, J. 1981. *Sex, Politics and Society. The Regulation of Sexuality since 1800.* New York: Longman Group Limited.
- Weeks, J. 1990. *Sexuality.* New York: Routledge.
- Went, D. 1985. *Sex Education. Some guidelines for teachers.* London: Bell & Hyman.
- Wilhelms, M. 1994. Sukupuolikasvatus opetus suunnitelmissa vuosina 1952-1985 ja niihin liittyvissä oppikirjoissa. Syventävien opintojen tutkielma. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.
- Yates, A. 1990. "Eroticized Children." Teoksessa M. E. Perry (toim.) *Handbook of Sexology. Childhood and Adolescent Sexology.* Amsterdam: Elsevier, 325-334.
- Yläraakkola, K. 1987. Peruskoulun ala-asteen sukupuolikasvatus. Pro gradu- tutkielma. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto.

**LIITTEET:**

- LIITE 1. Tutkimuksen kyselylomake ja kyselylomakkeen saatekirje
- LIITE 2. Uusintakyselyn saatekirje
- LIITE 3. Muuttujaluettelo
- LIITE 4. Käsitteitä mittaavien osioiden prosenttiosuudet, keskiarvot ja – hajonnat
- LIITE 5. Rotatoimattoman faktorianalyysin ominaisarvot ja selitysosuudet
- LIITE 6. Oblimin –rotatoidun faktorianalyysin ominaisarvot ja kommunaliteetit sekä faktorimatriisi
- LIITE 7. Summamuuttujien (1-5) keskiarvot ja keskihajonnat
- LIITE 8. Eri koulutusta omaavien erot seksuaalikasvatuksen sisältöaiheissa
- LIITE 9. Havaintojen keskiarvot ja –hajonnat
- LIITE 10. Halu toteuttaa seksuaalikasvatusta ja toteutuksen määrä muuttujien frekvenssit ja prosenttiosuudet
- LIITE 11. Seksuaalikasvatuksen toteutus vaikeus muuttujien frekvenssit ja prosenttiosuudet
- LIITE 12. Seksuaalikasvatuksen toteutus vaikeuksien ja koulutuksen yhteys
- LIITE 13. Seksuaalikasvatuksen toteutus vaikeuksien ja toiminimen yhteys

Arvoisa päiväkodin johtaja

Oheiset kyselylomakkeet liittyvät pro gradu työhöni. Lomakkeet on tarkoitettu kaikkien päiväkodissanne lastentarhanopettajan toiminimellä toimivien henkilöiden sekä erityislastentarhanopettajien ja päiväkodin johtajan vastattaviksi. Jakaisitko yhden lomakkeen kullekin lastentarhanopettajan toiminimellä toimivalle henkilölle ja erityislastentarhanopettajalle. Kutakin vastaajaa pyydetään palauttamaan lomakkeensa saamassaan vastauskuoressa viimeistään **6. huhtikuuta** eli kahden viikon kuluessa päiväkodin sisäisen postin välityksellä keskuspäiväkoteihin, josta noudan ne avaamattomina itselleni. Tarkemmat tiedot kyselystä sekä vastausohjeet löytyvät itse lomakkeesta.

**KIITOS !**

---

Tuija Järvinen  
P. 09- \*\*\* \*\*\*\*

Hyvä lastentarhanopettaja !

Alle kouluikäisten lasten seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus on vähän tutkittu ilmiö. Aiheesta on runsaasti tiedon tarvetta ja tämän tutkimuksen tavoitteena on kerätä tietoa lastentarhanopettajien toiminimellä työskentelevien henkilöiden käsityksistä ja havainnoinneista lasten seksuaalisuuden ja päiväkodin seksuaalikasvatuksen osalta. Sukupuolikasvatus käsitteen sijasta käytän lomakkeessa seksuaalikasvatus käsitettä, joka kuvaa mielestäni paremmin asiaa. Käytännön päiväkotityössä toimivana kasvattajana voit antaa arvokasta tietoa minulle asiasta. Opiskelen Jyväskylän yliopistossa kasvatustieteellisessä tiedekunnassa ja teen tästä tutkimuksestani opinnäytetyöni.

Pyydän sinua ystävällisesti vastaamaan kyselylomakkeen kaikkiin kysymyksiin rehellisesti omien käsityksesi ja kokemustesi perusteella neuvottelematta työtovereittesi kanssa. Kaikki antamasi tiedot ovat luottamuksellisia, ainoastaan minä käsittelen palautetut kyselylomakkeet. Henkilöllisyytesi jää tuntemattomaksi, sillä sinun ei tarvitse laittaa vastauslomakkeeseen nimeäsi. Voit olla varma, että vastauksesi perusteella ketään vastanneista ei voida tunnistaa, sillä kyselylomake on lähetetty kaikille läntisen alueen lastentarhanopettajan toiminimellä työskenteleville, joita on kaikkiaan 247.

Lomakkeessa on useimpien kysymysten kohdalla esitetty valmiit vastausvaihtoehdot. Jokaisen vaihtoehdoisen vastauksen edessä on numero. Rengasta se numero, joka parhaiten kuvaa mielipidettäsi asiasta. Muihin vastaustapoihin vastaaminen selviää lomakkeessa olevista ohjeista.

Täytettyäsi kyselyn, sulje lomake kirjekuoreen ja laita päiväkodin sisäiseen postiin. Näin saan kaikki kuoret avaamattomina itselleni. **VASTAUSAIKAA ON KAKSI VIIKKOA** eli palautathan kyselyn mahdollisimman pian, kuitenkin viimeistään

## 6. HUHTIKUUTA 1999

Mikäli sinulla on jotain kysyttävää, soita minulle p. 09-\*\*\* \*\*\*\*

**KIITOS** vaivannäöstäsi !

---

Tuija Järvinen  
Opiskelija  
Tutkimuksen suorittaja

---

Markku Leskinen  
Professori  
Tutkimuksen ohjaaja

**Täydennä puuttuvat tiedot ja rengasta parhaiten asiaa kuvaavan vaihtoehdon numero.**1. **Olen** 1. nainen 2. mies2. **Mikä on syntymävuotesi?** 19\_\_.3a. **Koulutukseltani olen**

1. lastentarhanopettaja
2. sosiaalikasvattaja
3. kasvatustieteen kandidaatti
4. muu koulutus, mikä? \_\_\_\_\_
5. ei ammattitutkintoa

3b. **Minä vuonna ja mistä olet valmistunut?** \_\_\_\_\_4. **Oletko suorittanut muita tutkintoja?**

1. en
2. kyllä, mitä \_\_\_\_\_

5. **Toimitko tällä hetkellä**

1. lastentarhanopettajana
2. erityislastentarhanopettajana
3. päiväkodin johtajana
4. muu, mikä \_\_\_\_\_

6. **Kuinka monta vuotta tai kuukautta sinulla on työkokemusta lastentarhanopettajana?**  
\_\_\_\_\_7. **Missä määrin olet mielestäsi saanut lapsuudenkodissasi tietoja seksuaalisuuteen liittyvistä asioista?**

1. en lainkaan
2. vähän
3. melko paljon
4. paljon

8. **Missä määrin ammatilliseen koulutukseesi on kuulunut seksuaali/sukupuolikasvatusta?**

1. ei lainkaan
2. vähän
3. melko paljon
4. paljon

9. **Millaisiksi arvioit koulutuksessasi saamasi seksuaali-/sukupuolikasvatukseen liittyvät valmiudet lastentarhanopettajan työtä ajatellen?**

1. täysin riittämättömät
2. melko riittämättömät
3. melko riittävät
4. täysin riittävät

10. **Kenen kanssa ja miten usein olet keskustellut alle 7-vuotiaan lapsen seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen liittyvistä asioista?**

	en lainkaan	harvoin	melko usein	usein
Toisen lastentarhanopettajan kanssa	1	2	3	4
Päiväkodin johtajan kanssa	1	2	3	4
Lastenhoitajan kanssa	1	2	3	4
Eryityislastentarhanopettajan kanssa	1	2	3	4
Lasten vanhempien kanssa	1	2	3	4
Psykologin kanssa	1	2	3	4
Lääkärin kanssa	1	2	3	4
Terveystenhoitajan kanssa	1	2	3	4
Jonkun muun kanssa, kenen? _____	1	2	3	4



11. Mistä ja missä määrin olet saanut tietoa alle 7-v. lapsen seksuaalisesta kehityksestä ja seksuaalikasvatuksesta?

	en lainkaan	vähän	melko paljon	paljon
Päiväkodin johtajalta.....	1	2	3	4
Toiselta lastentarhanopettajalta.....	1	2	3	4
Erityislastentarhanopettajalta.....	1	2	3	4
Lastenhoitajalta.....	1	2	3	4
Terveydenhoitajalta.....	1	2	3	4
Lääkäriltä.....	1	2	3	4
Psykologilta.....	1	2	3	4
Kirjoista.....	1	2	3	4
Aikakauslehdistä.....	1	2	3	4
Sanomalehdistä.....	1	2	3	4
Televisiosta.....	1	2	3	4
Koulutustilaisuuksista.....	1	2	3	4
Muualta, mistä ? .....	1	2	3	4

*Käytän lomakkeessa seksuaalikasvatus -käsitettä,  
joka sisältää sukupuolikasvatuksen.*

12. Esitän sinulle asioita, joista ihmisillä on yleensä erilaisia mielipiteitä. Pyydän sinua harkitsemaan, oletko niiden kanssa samaa vai eri mieltä. Ympyröi vaihtoehto, joka vastaa SINUN mielipidettäsi.

	täysin eri mieltä	melko eri mieltä	melko samaa mieltä	täysin samaa mieltä
1. Päiväkodilla on tärkeämpi rooli lapsen seksuaalisen kehityksen tukemisessa kuin kodilla	1	2	3	4
2. Seksuaalikasvatus ei ole tärkeää vielä päiväkodissa	1	2	3	4
3. Seksuaalisuudella on tärkeä merkitys ihmisen elämässä	1	2	3	4
4. Seksuaalisen kehityksen tukeminen tulee aloittaa vasta kouluiässä	1	2	3	4
5. Seksuaalisuudella ei ole tärkeää merkitystä vielä alle seitsemän vuotiaan lapsen elämässä	1	2	3	4
6. Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen on tarpeetonta päiväkodissa	1	2	3	4
7. Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen ei ole lastentarhanopettajan tehtävä	1	2	3	4
8. Lapsen persoonallisuuden kokonaisvaltainen kehittäminen ei voi olla seksuaalisuuden osalta kasvatustavoitteena	1	2	3	4
9. Päiväkodin rooli seksuaalisen kehityksen tukemisessa on tärkeä	1	2	3	4
10. Lapsi ei ole seksuaalinen olento syntymästään asti	1	2	3	4
11. Lapsen ei tarvitse tietää seksuaalisuudesta vielä alle 7 v.	1	2	3	4
12. Seksuaalinen oppiminen alkaa syntymästä	1	2	3	4
13. Lapsen on tärkeää saada tietoa seksuaalisuudesta päiväkodissa	1	2	3	4
14. Seksuaalisuus ei ole tärkeä osa persoonallisuutta	1	2	3	4
15. Lastentarhanopettajan tehtävä on seksuaalikasvatuksen antaminen	1	2	3	4
16. Lasten seksuaalileikit eivät kuulu normaaliin kehitykseen	1	2	3	4
17. Minusta on epämiellyttävää kertoa lapsille seksuaalisuudesta	1	2	3	4
18. Mielestäni seksuaalikasvatus on vaikea tehtävä	1	2	3	4

	täysin eri mieltä	melko eri mieltä	melko samaa mieltä	täysin samaa mieltä
19. Päiväkodilla ei ole tärkeää merkitystä lapsen seksuaalisen kehityksen tukijana	1	2	3	4
<u>20. Minun on vaikea puhua lapsille seksuaalisuudesta</u>	1	2	3	4
21. En ole antanut usein seksuaalikasvatusta päiväkodissa	1	2	3	4
22. Lapsen sukupuoli-identiteetti muodostuu viidennen ikävuoden aikana	1	2	3	4
23. Työhöni ei kuulu seksuaalikasvatukseen liittyviä tehtäviä	1	2	3	4
24. Vastaan mielelläni lasten kysymyksiin seksuaalisuudesta	1	2	3	4
<u>25. Lapsen omien sukupuolielinten tutkiminen on normaalia</u>	1	2	3	4
26. Seksuaalisuudesta keskusteleminen alle seitsemän vuotiaan lapsen kanssa on tarpeetonta	1	2	3	4
27. Olen koulutuksessani saanut hyvät tiedolliset valmiudet lasten seksuaalisuuden käsittelyyn	1	2	3	4
28. Jos joku lapsi kysyy seksuaalisuudesta, haluan heti keskustella hänen kanssaan siitä	1	2	3	4
29. Joudun usein päiväkodissa käsittelemään lasten seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä	1	2	3	4
30. Päiväkodin seksuaalikasvatuksella ei voida muokata lasten seksuaalikäsityksiä	1	2	3	4
31. Lapsen masturbaatio ei ole normaaliin kehitykseen kuuluva asia	1	2	3	4
32. Omaan riittävät tiedot seksuaalikasvatuksen alueella	1	2	3	4
33. Masturbaatiosta on terveydellistä haittaa lapselle	1	2	3	4
34. Seksuaalikasvatus tulee aloittaa perusopetuksen alkuopetuksessa	1	2	4	4
<u>35. Olen tutustunut lasten seksuaalisen kehityksen teorioihin</u>	1	2	3	4
36. Päiväkodillemme ei ole ominaista seksuaali-/sukupuolikasvatuksen toteuttaminen	1	2	3	4
37. Olen hyvin selvillä seksuaalisuuden asenteistani ja arvoistani	1	2	3	4
38. Lasten seksuaalikasvatus on nykyisellään hyvin järjestetty päiväkodissamme	1	2	3	4
39. Seksuaalisuudesta keskustelu päiväkodissa ei ole tärkeää	1	2	3	4
<u>40. Lapsi ei voi saada orgasmia</u>	1	2	3	4
41. Tiedän keneltä kysyn lasten seksuaalisuuteen liittyviä asioita	1	2	3	4
42. Lapsen kehityksen perustaa seksuaalisuuden osalta ei luoda vielä varhaiskasvatuksessa	1	2	3	4
43. Tunnen hyvin päiväkodin sukupuolikasvatuksen tavoitteita	1	2	3	4
44. Seksuaalikasvatusta sisältyi koulutukseeni riittävästi	1	2	3	4
45. Yhteistyö päiväkotimme seksuaalikasvatuksen asioissa muiden tahojen kanssa on yleistä	1	2	3	4
46. Seksuaalikasvatus on vähemmän tärkeä osa työtäni päiväkodissa	1	2	3	4
47. Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen on laiminlyöty päiväkodissamme	1	2	3	4
48. Koen tavoitteellisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tärkeäksi päiväkodissa	1	2	3	4
49. Tarvitsen täydennyskoulutusta seksuaalikasvatuksesta	1	2	3	4
50. Seksuaalikasvatukseen liittyvät tehtävät ovat työssäni mieluisia	1	2	3	4
51. Yhteistyö seksuaalikasvatuksessa muiden kanssa on tarpeetonta	1	2	3	4

**13. Mitkä seuraavista asioista sisältyvät SINUN mielestäsi osana alle seitsemänvuotiaiden**

<b>LASTEN seksuaalikasvatukseen?</b>	<b>Ei</b>	<b>Kyllä</b>
1. Alastomuus	1	2
2. Adoptio	1	2
3. Aids tietous	1	2
4. Avio-/avoliitto	1	2
5. Biseksuaalisuus	1	2
6. Hyväilyt	1	2
7. Hellyyden osoitukset	1	2
8. Homous	1	2
9. Insesti	1	2
10. Intiimit hyväilyt	1	2
11. Itsetyydytys	1	2
12. Kaupallinen seksi	1	2
13. Keskustelut seksuaalisuudesta	1	2
14. Kotileikki	1	2
15. Kylpemis/wc-toiminnot	1	2
16. Lapsen syntymä	1	2
17. Lapsettomuus	1	2
18. Lesbous	1	2
19. Lääkärileikki	1	2
20. Masturbointi	1	2
21. Mielihyvän kokemukset	1	2
22. ”Miten lapsia tehdään” -tieto	1	2
23. Naisen ja miehen välinen sukupuolinen suhde	1	2
24. Orgasmi	1	2
25. Psykoseksuaalinen kehitys	1	2
26. Rakkaus	1	2
27. Rakastelu	1	2
28. Raskaus	1	2
29. Roolikäsitteet	1	2
30. Roolileikki	1	2
31. Saunakulttuuri	1	2
32. Seksuaalikokemukset	1	2
33. Seksuaalirikokset	1	2
34. Seksuaalinen käyttäytyminen	1	2
35. Seksuaaliset tunteet	1	2
36. Seksuaalisten elinten oikeat nimet	1	2
37. Sukupuolielimistä huolehtiminen (puhtaus)	1	2
38. Sukupuolielinten piirtäminen	1	2
39. Sukupuolielinten toiminnot	1	2
40. Sukupuolielinten ulkoiset erot	1	2
41. Sukupuoli-identiteetti	1	2
42. Sukupuolen hyväksyminen	1	2
43. Sukupuolielinten tutkiminen	1	2
44. Sukupuoliroolimallit	1	2
45. Sukupuolisairaudet	1	2
46. Suudelmat	1	2
47. Sylissäpito	1	2
48. Tasa-arvo	1	2

**14. Miten usein olet päiväkodissa havainnut seuraavia asioita? Vastaa ympyröimällä numeron mukaan miten usein olet havainnut asian kokemuksesi perusteella.**

<b>Olen havainnut päiväkodissa LASTEN:</b>	en koskaan	harvoin	melko usein	usein
1. haluavan halata toista lasta	1	2	3	4
2. halun olla vastakkaista sukupuolta	1	2	3	4
3. hierovan ruumistaan toista lasta vasten	1	2	3	4
4. imitoivan seksuaalitoimintoja nukkien kanssa	1	2	3	4
5. itsetyydytystä	1	2	3	4
6. kiinnostusta vastakkaisesta sukupuolesta	1	2	3	4
7. koskettavan kasvattajan rintoja	1	2	3	4
8. koskettavan omia sukupuolielimiään	1	2	3	4
9. kyselleen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista	1	2	3	4
10. käyttävän seksuaalisuuteen liittyviä sanoja	1	2	3	4
11. käyttäytyvän vastakkaisen sukupuolen tapaan	1	2	3	4
12. leikkivän lääkärileikkejä	1	2	3	4
13. leikkivän kotileikkejä	1	2	3	4
14. masturboivan kädellä	1	2	3	4
15. masturboivan esineellä	1	2	3	4
16. koskettavan muiden lasten sukupuolielimiä	1	2	3	4
17. katselevan muiden lasten sukupuolielimiä	1	2	3	4
18. näyttävän sukupuolielimiään aikuiselle	1	2	3	4
19. näyttävän sukupuolielimiään toisille lapsille	1	2	3	4
20. piirtävän sukupuolielimiä	1	2	3	4
21. pitävän fyysisestä kontaktista	1	2	3	4
22. pitävän sylissä istumisesta	1	2	3	4
23. puhuvan seksuaalitoiminnoista	1	2	3	4
24. omien sukupuolielinten koskettelua	1	2	3	4
25. olleen ujoja riisuttaessa	1	2	3	4
26. omien sukupuolielinten katselua	1	2	3	4
27. omien sukupuolielinten tutkimista	1	2	3	4
28. pyytävän osallistumaan toista lasta seksuaalitoimintoihin	1	2	3	4
29. puhuvan viettelevästi	1	2	3	4
30. riisuvan muita lapsia	1	2	3	4
31. suudelleen toista lasta	1	2	3	4
32. tutkivan toisten lasten sukupuolielimiä	1	2	3	4
33. torjuvan fyysistä kontaktia	1	2	3	4
34. yrittävän katsoa alastomia lapsia	1	2	3	4
35. työntävän esineitä sukupuolielimiinsä	1	2	3	4
36. ääntelevän seksuaalisesti	1	2	3	4

**37. Oletko havainnut jotain muita lasten seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä asioita, mitä?**

---



---



---

15. Millaiset ovat valmiutesi toimia päiväkodissa lasten seksuaali-/sukupuolikasvattajana?
1. täysin riittämättömät
  2. melko riittämättömät
  3. melko riittävät
  4. täysin riittävät
16. Missä määrin tarvitset lisää tietoa lasten seksuaalikasvatuksesta?
1. en lainkaan
  2. vähän
  3. paljon
  4. erittäin paljon
17. Missä määrin olet halukas antamaan seksuaalikasvatusta päiväkodissa lapsille?
1. en halua antaa seksuaalikasvatusta
  2. en kovin halukas
  3. melko halukas
  4. erittäin halukas
18. Miten usein olet toteuttanut seksuaalikasvatusta päiväkodissa kuluneen vuoden aikana?
1. en kertaakaan
  2. harvemmin kuin kerran kuukaudessa
  3. lähes kuukausittain
  4. lähes viikoittain
  5. lähes päivittäin

19. Miten paljon seuraavat tekijät mielestäsi vaikeuttavat lapsen seksuaalisuuden tukemista päiväkodissa? Ympyröi sopiva vaihtoehto.

	ei lainkaan	vähän	paljon	erittäin paljon
1. Ajan puute	1	2	3	4
2. Kielteinen asennoituminen lasten seksuaalikasvatukseen	1	2	3	4
3. Materiaalin puute	1	2	3	4
4. Omien tietojen vähyys asiasta	1	2	3	4
5. Omien pedagogisten taitojen vähyys	1	2	3	4
6. Oma kiinnostuksen puute	1	2	3	4
7. Seksuaalikasvatusta koskevan kirjallisuuden vähyys	1	2	3	4
8. Yhteistyön vähyys	1	2	3	4
9. Muu, mikä ? _____	1	2	3	4

20. Valitse seuraavista vaihtoehdoista kaksi tätä kyselyä parhaiten kuvaavaa vaihtoehtoa.
1. ajatuksia herättävä
  2. ahdistava
  3. vaikea
  4. tärkeä
  5. tarpeeton
  6. opettavainen
  7. joku muu, mikä \_\_\_\_\_

**On tärkeää, että vastasit KAIKKIIN kysymyksiin.**

Kysymyksiä ja -kommentteja voit kirjoittaa kyselylomakkeen toiselle puolelle.

**KIITOS ajastasi ja osallistumisestasi.**

---



## **Hyvä päiväkodinjohtaja**

Olen lähettänyt alle kouluikäisen lapsen seksuaalikasvatusta koskevat kyselylomakkeet jokaiseen läntisen alueen päiväkotiin keskuspäiväkotien välityksellä kaikkien lastentarhanopettajana, erityislastentarhanopettajana ja päiväkodin johtajana toimivien henkilöiden vastattavaksi. Olen saanut lähetetyistä vastauksesta takaisin 60 %. Tutkimuksen kannalta olisi kuitenkin tärkeää että, mahdollisimman moni kyselyn saaneista vastaisi kyselyyn, joten voisitko kehottaa vielä vastaajia vastaamaan kyselyyn ja lähettäisitkö vastaukset sitten minulle viikon päästä postin välityksellä oheisessa kirjekuoressa, jonka postimaksu on maksettu. Mikäli vastaamatta jättäneillä ei ole enää kyselylomaketta voisitko soittaa minulle, jotta voin lähettää uuden lomakkeen.

Tutkimustuloksia voitte tiedustella sosiaalikeskukselta elokuussa 1999, josta on saatavissa koko tutkimus luettavaksi. Toimitan tutkimuksen myös Sexpossa työskentelevälle Anu Suomelalle, jotta tutkimuksesta olisi hyötyä myös koulutusta suunniteltaessa.

---

Tuija Järvinen  
p. 09-\*\*\* \*\*\*\*

**Kiitos vaivannäöstäsi !**

*(Ps. Tämän uusintakirjeen lähettäminen kaikille läntisen alueen päiväkodeille oli välttämätöntä, sillä vastausten nimettömyyden vuoksi en tiedä mistä päiväkodeista jo saapuneet vastaukset ovat tulleet !)*

Tutkimuksen muuttujat on jaettu ryhmiin seuraavasti:

Muuttujaryhmä	Kysymyksen numero	Muuttujan vaihteluväli	tutong. numero
<b>1. Taustamuuttujat:</b>			
- sukupuoli	1	1-2	
- ikä	2	1-4	1-5
- koulutus	3a	1-5	1-5
- valmistumisvuosi	3b	1-4	
- valmistumispaikka	3b	1-10	
- muu koulutus	4	1-2	
- ammattinimike	5	1-4	1-2
- työkokemuksen määrä	6	1-4	1-5
<b>2. Seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen kohdistuvat käsitysmuuttujat:</b>			
- seksuaalisuuden kehityksen tukeminen ja merkitys	12: 4, 6, 9, 19, 42	1-4	
- seksuaalikasvatuksen tärkeys	12: 2, 46, 48	1-4	
- seksuaalisuudesta keskustelemiseen kohdistuvat käsitykset	12: 11, 13, 26, 39	1-4	
- suhtautuminen seksuaalisuuteen ja seksuaalikasvatukseen	12: 17, 20, 24, 50	1-4	
- lto seksuaalikasvattajana	12: 7, 15, 21, 23, 29	1-4	
- toteuttamista koskevat muuttujat	12: 36, 38, 45, 47	1-4	
- tiedot seksuaalisuudesta	12: 5, 8, 12, 14,	1-4	
seksuaalisesta kehityksestä	12: 16, 25, 31, 40	1-4	
- valmiudet toimia seksuaalikasvattajana	12: 27, 32, 35, 43, 44, 49	1-4	
<b>3. Sisältöaluetta koskevat muuttujat</b>			
	13: 1-48	1-2	2
<b>4. Havaintoja kuvaavat muuttujat</b>			
	14: 1-37	1-4	3
<b>5. Valmius -muuttujat:</b>			
- muilta saadut tiedot seksuaalisuudesta	7, 8, 11: 1-13	1-4	4
- keskustelut seksuaalisuudesta ja -kasvatuksesta	10: 1-9	1-4	
- seksuaalisuuden tukemisen vaikeudet	19: 1-9	1-4	
- seksuaalikasvattajana toimiminen	9, 15	1-4	
- täydennyskoulutustarpeet	16, 19:4-5	1-4	
<b>6. Toteutukseen liittyvät muuttujat:</b>			
- halu antaa seksuaalikasvatusta	17	1-4	5
- toteutuksen määrä	18	1-4	
- seksuaalisuuden tukemisen vaikeudet	19:1-9	1-4	

## Lastentarhanopettajien vastaukset prosentteina seksuaalisuus ja seksuaalikasvatus käsitysten osalta

	Missä määrin koet olevasi samaa mieltä seuraavien asioiden kanssa.			
	Täysin eri mieltä	melko eri mieltä	melko samaa mieltä	täysin samaa mieltä
	N= 136-152			
1. Päiväkodilla on tärkeämpi rooli lapsen seksuaalisen Kehityksen tukemisessa kuin kodilla	53.3	44.1	2.0	0.7
2. Seksuaalikasvatus ei ole tärkeää vielä päiväkodissa	3.9	25.0	48.7	22.4
3. Seksuaalisuudella on tärkeä merkitys ihmisen elämässä	-	0.7	21.1	77.6
4. Seksuaalisen kehityksen tukeminen tulee aloittaa vasta Kouluiässä	3.9	15.8	40.8	39.5
5. Seksuaalisuudella ei ole tärkeää merkitystä vielä alle Seitsemän vuotiaan lapsen elämässä	3.3	17.8	40.8	36.8
6. Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen on Tarpeetonta päiväkodissa	1.3	13.2	39.5	46.1
7. Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen ei ole Lastentarhanopettajan tehtävä	1.3	11.8	41.4	45.4
8. Lapsen persoonallisuuden kokonaisvaltainen kehittäminen ei voi olla seksuaalisuuden osalta kasvatustavoitteena	2.0	12.5	40.8	37.5
9. Päiväkodin rooli seksuaalisen kehityksen tukemisessa on tärkeä	3.9	19.7	52.0	23.7
10. Lapsi ei ole seksuaalinen olento syntymästään asti	2.0	3.3	23.7	70.4
11. Lapsen ei tarvitse tietää seksuaalisuudesta vielä alle 7v.	0.7	12.5	36.2	50.0
12. Seksuaalinen oppiminen alkaa syntymästä	5.3	13.8	40.1	38.2
13. Lapsen on tärkeää saada tietoa seksuaalisuudesta päiväkodissa	4.6	34.2	40.1	19.7
14. Seksuaalisuus ei ole tärkeä osa persoonallisuutta	4.6	3.3	21.7	70.4
15. Lastentarhanopettajan tehtävä on seksuaalikasvatuksen Antaminen	7.9	29.6	49.3	11.2
16. Lasten seksuaalileikit eivät kuulu normaaliin kehitykseen	-	2.0	25.7	71.7
17. Mielestäni seksuaalikasvatus on vaikea tehtävä	19.7	48.7	25.7	5.3
19. Päiväkodilla ei ole tärkeää merkitystä lapsen seksuaalisen Kehityksen tukijana	0.7	20.4	50.7	27.6
20. Minun on vaikea puhua lapsille seksuaalisuudesta	2.6	32.9	44.7	17.8
21. En ole antanut seksuaalikasvatusta usein päiväkodissa	19.7	46.1	23.7	8.6
22. Lapsen sukupuoli-identiteetti muodostuu viidennen ikävuoden aikana	8.6	36.8	29.6	14.5
23. Työhöni ei kuulu seksuaalikasvatukseen liittyviä tehtäviä	5.3	15.1	44.7	32.2
24. Vastaan mielelläni lasten kysymyksiin seksuaalisuudesta	1.3	13.2	55.9	28.1
25. Lapsen omien sukupuolielinten tutkiminen on normaalia	2.0	2.6	26.3	67.1
26. Seksuaalisuudesta keskusteleminen alle seitsemän vuotiaan lapsen kanssa on tarpeetonta	0.7	5.9	34.2	58.6
27. Olen koulutuksessani saanut hyvät tiedolliset valmiudet seksuaalisuuden käsittelyyn	48.0	32.2	14.5	4.6
28. Jos joku lapsi kysyy seksuaalisuudesta, haluan heti keskustella hänen kanssaan siitä	2.0	25.0	58.6	13.2
29. Joudun usein päiväkodissa käsittelemään lasten seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä	22.4	55.9	19.1	2.0
30. Päiväkodin seksuaalikasvatuksella ei voida muokata lasten seksuaalikäsitteitä	2.6	14.5	53.9	27.6
31. Lapsen masturbaatio ei ole normaaliin kehitykseen kuuluva asia	-	6.6	35.5	57.2
32. Omaan riittävät tiedot seksuaalikasvatuksen alueella	21.1	38.8	30.3	9.2
33. Masturbaatiosta on terveydellistä haittaa lapselle	0.7	5.3	24.3	67.1
34. Seksuaalikasvatus tulee aloittaa perusopetuksen alkuopetuksessa	11.2	28.3	32.2	22.4
35. Olen tutustunut lasten seksuaalisen kehityksen teorioihin	11.2	21.1	40.1	24.3



36. Päiväkodillemme ei ole ominaista seksuaali-/sukupuolikasvatuksen toteuttaminen	21.7	41.4	26.3	7.9
37. Olen hyvin selvillä seksuaalisuuden asenteistani ja arvoistani	-	4.6	26.1	48.7
38. Lasten seksuaalikasvatus on nykyisellään hyvin järjestetty päiväkodissamme	21.7	44.1	27.6	4.6
39. Seksuaalisuudesta keskustelu päiväkodissa ei ole tärkeää	1.3	13.2	48.7	35.5
40. Lapsi ei voi saada orgasmia	8.6	13.2	39.5	30.3
41. Tiedän keneltä kysyä lasten seksuaalisuuteen liittyviä asioita	7.9	22.4	39.5	28.3
42. Lapsen kehityksen perustaa seksuaalisuuden osalta ei luoda vielä varhaiskasvatuksessa	2.6	9.9	37.5	47.4
43. Tunnen hyvin päiväkodin sukupuolikasvatuksen tavoitteita	17.8	37.5	33.6	7.9
44. Seksuaalikasvatusta sisältyi koulutukseeni riittävästi	48.7	32.9	11.8	5.3
45. Yhteistyö päiväkotimme seksuaalikasvatuksen asioissa muiden tahojen kanssa on yleistä	45.4	45.4	5.9	2.0
46. Seksuaalikasvatus on vähemmän tärkeä osa työtäni päiväkodissa	14.5	39.5	38.8	5.3
47. Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen on laiminlyöty Päiväkodissamme	6.6	27.6	49.3	12.5
48. Koen tavoitteellisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tärkeäksi päiväkodissa	12.5	35.5	40.8	7.2
49. Tarvitsen täydennyskoulutusta seksuaalikasvatuksesta	10.5	17.8	45.4	25.0
50. Seksuaalikasvatukseen liittyvät tehtävät ovat työssäni Mieluisia	6.6	45.4	40.1	2.6
51. Yhteistyö seksuaalikasvatuksen asioissa muiden kanssa on tarpeetonta	1.3	3.9	34.9	58.6

**Seksuaalisuus- ja seksuaalikasvatus kysymysten keskiarvot ja -hajonnat**

Väite	Ka	s	N=136-152
1. Päiväkodilla on tärkeämpi rooli lapsen seksuaalisen kehityksen tukemisessa kuin kodilla	1.50	0.58	152
2. Seksuaalikasvatus on tärkeää päiväkodissa	2.89	0.79	152
3. Seksuaalisuudella on tärkeä merkitys ihmisen elämässä	3.77	0.43	151
4. Seksuaalisen kehityksen tukemista ei tule aloittaa vasta kouluiässä	3.16	0.83	152
5. Seksuaalisuudella on tärkeä merkitys alle 7v. lapsen elämässä	3.13	0.82	150
6. Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen on tarpeellista päiväkodissa	3.30	0.75	152
7. Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen on lto:n tehtävä	3.31	0.73	152
8. Lapsen persoonallisuuden kokonaisvaltainen kehittäminen voi olla seksuaalisuuden osalta kasvatustavoitteena	3.23	0.76	141
9. Päiväkodin rooli seksuaalisen kehityksen tukemisessa on tärkeä	2.96	0.77	151
10. Lapsi on seksuaalinen olento syntymästään asti	3.64	0.65	151
11. Lapsen tarvitsee tietää seksuaalisuudesta vielä alle 7v	3.36	0.73	151
12. Seksuaalinen oppiminen alkaa syntymästä	3.14	0.86	148
13. Lapsen on tärkeää saada tietoa seksuaalisuudesta päiväkodissa	2.76	0.82	150
14. Seksuaalisuus on tärkeä osa persoonallisuutta	3.58	0.77	152
15. Lastentarhanopettajan tehtävä on seksuaalikasvatuksen antaminen	2.65	0.79	149
16. Lasten seksuaalileikit kuuluvat normaaliin kehitykseen	3.70	0.50	151
17. Mielestäni seksuaalikasvatus ei ole vaikea tehtävä	2.17	0.80	151
19. Päiväkodilla on tärkeä merkitys lapsen seks. kehityksen tukijana	3.06	0.71	151
20. Minun ei ole vaikea puhua lapsille seksuaalisuudesta	2.79	0.76	149
21. Olen antanut seksuaalikasvatusta usein päiväkodissa	2.21	0.87	149
22. Lapsen sukupuoli-identiteetti ei muodostu viidennen ikävuoden aikana	2.56	0.88	136
23. Työhöni kuuluu seksuaalikasvatukseen liittyviä tehtäviä	3.07	0.84	148
24. Vastaan mielelläni lasten kysymyksiin seksuaalisuudesta	3.13	0.68	151
25. Lapsen omien sukupuolielinten tutkiminen on normaalia	3.62	0.64	149
26. Seksuaalisuudesta keskusteleminen alle 7 v. lapsen kanssa on tarpeellista	3.52	0.64	151
27. Olen koulutuksessani saanut hyvät tiedolliset valmiudet seks. käsittelyyn	1.75	0.87	151
28. Jos joku lapsi kysyy seksuaalisuudesta, haluan heti keskustella hänen kanssaan siitä	2.84	0.67	150
29. Joudun usein päiväkodissa käsittelemään lasten seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä	2.01	0.71	151
30. Päiväkodin seksuaalikasvatuksella voidaan muokata lasten seksuaalikäsityksiä	3.08	0.73	150
31. Lapsen masturbaatio on normaaliin kehitykseen kuuluva asia	3.51	0.62	151
32. Omaan riittävät tiedot seksuaalikasvatuksen alueella	2.28	0.90	151
33. Masturbaatiosta ei ole terveydellistä haittaa lapselle	3.62	0.62	148
34. Seksuaalikasvatusta ei tule aloittaa perusopetuksen alkuopetuksessa	2.70	0.96	143
35. Olen tutustunut lasten seksuaalisen kehityksen teorioihin	2.80	0.95	147
36. Päiväkodillemme on ominaista seksuaali-/spkasv:n toteuttaminen	2.21	0.88	148
37. Olen hyvin selvillä seksuaalisuuden asenteistani ja arvoistani	3.44	0.58	151
38. Lasten seksuaalikasvatus on nykyisellään hyvin järjestetty pk:ssamme	2.15	0.82	149
39. Seksuaalisuudesta keskustelu päiväkodissa on tärkeää	3.20	0.71	150
40. Lapsi voi saada orgasmin	3.00	0.92	139
41. Tiedän keneltä kysyä lasten seksuaalisuuteen liittyviä asioita	2.90	0.91	149
42. Lapsen kehityksen perusta seksuaalisuuden osalta luodaan vk:ssa	3.33	0.77	148
43. Tunnen hyvin päiväkodin sukupuolikasvatuksen tavoitteita	2.33	0.87	147
44. Seksuaalikasvatusta sisältyi koulutukseeni riittävästi	1.73	0.87	150
45. Yhteistyö päiväkotimme seksuaalikasvatuksen asioissa muiden tahojen kanssa on yleistä	1.64	0.69	150
46. Seksuaalikasvatus ei ole vähemmän tärkeä osa työtäni päiväkodissa	2.36	0.80	149
47. Seksuaalikasvatuksen toteuttamista ei ole laiminlyöty päiväkodissamme	2.71	0.78	146
48. Koen tavoitteellisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tärkeäksi pk:ssa	2.45	0.81	146
49. Tarvitsen täydennyskoulutusta seksuaalikasvatuksesta	2.86	0.92	150
50. Seksuaalikasvatukseen liittyvät tehtävät ovat työssäni mieluisia	2.41	0.66	144
51. Yhteistyö seksuaalikasvatuksen asioissa muiden kanssa on tarpeellista	3.53	0.64	150

## Rotatoimattoman faktorianalyysin lataukset, kommunaliteetit, ominaisarvot ja -prosentit

Muuttuja	1	2	3	4	5	6	h2
1. Päiväkodilla on tärkeämpi rooli lapsen seksuaalisen kehityksen tukemisessa kuin kodilla							
2. Seksuaalikasvatus ei ole tärkeää vielä päiväkodissa	.55						
3. Seksuaalisuudella on tärkeä merkitys ihmisen elämässä						-.61	.46
4. Seksuaalisen kehityksen tukeminen tulee aloittaa vasta kouluiässä	.67						.65
5. Seksuaalisuudella ei ole tärkeää merkitystä vielä alle seitsemän vuotiaan lapsen elämässä	.65						.79
6. Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen on tarpeetonta päiväkodissa							.76
7. Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen ei ole lastentarhanopettajan tehtävä	.78						
8. Lapsen persoonallisuuden kokonaisvaltainen kehittäminen ei voi olla seksuaalisuuden osalta kasvatustavoitteena	.74						.85
9. Päiväkodin rooli seksuaalisen kehityksen tukemisessa on tärkeä							.73
10. Lapsi ei ole seksuaalinen olento syntymästään asti							
11. Lapsen ei tarvitse tietää seksuaalis. vielä alle 7v.	.50						
12. Seksuaalinen oppiminen alkaa syntymästä							
13. Lapsen on tärkeää saada tietoa seksuaalisuudesta päiväkodissa						.46	.78
14. Seksuaalisuus ei ole tärkeä osa persoonallisuutta							.57
15. Lastentarhanopettajan tehtävä on seksuaalikasvatuksen antaminen						.47	.44
16. Lasten seksuaalileikit eivät kuulu normaaliin kehitykseen	.40						
17. Mielestäni seksuaalikasvatus on vaikea tehtävä							.70
19. Päiväkodilla ei ole tärkeää merkitystä lapsen seksuaalisen kehityksen tukijana	.64						.55
20. Minun on vaikea puhua lapsille seksuaalisuudesta							.72
21. En ole antanut seksuaalikasv. usein päiväkodissa	.52						
22. Lapsen sukupuoli-identiteetti muodostuu viidennen ikävuoden aikana							.54
23. Työhöni ei kuulu seksuaalikasvatukseen liittyviä tehtäviä							.81
							.63

Muuttuja	Faktorit						h2
	1	2	3	4	5	6	
24. Vastaan mielelläni lasten kysymyksiin seksuaalis.	.56						.71
25. Lapsen omien sp.eilinten tutkiminen on normaalia		.73					.74
26. Seksuaalisuudesta keskusteleminen alle seitsemän vuotiaan lapsen kanssa on tarpeetonta							.64
27. Olen koulutuksekseni saanut hyvät tiedolliset valmiudet seksuaalisuuden käsitteilyyn				-.78			.73
28. Jos joku lapsi kysyy seksuaalisuudesta, haluan heti keskustella hänen kanssaan siitä							
29. Joudun usein päiväkodissa käsittelemään lasten seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä							
30. Päiväkodin seksuaalikasvatuksella ei voida muokata lasten seksuaalikäsitteitä		.50					.35
31. Lapsen masturbaatio ei ole normaaliin kehitykseen kuuluva asia							
32. Omaan riittävät tiedot seksuaalikasvatuksen alueella							
33. Masturbaatiosta on terveydellistä haittaa lapselle							
34. Seksuaalikasvatus tulee aloittaa perusopetuksen alkuopetuksessa							
35. Olen tutustunut lasten seksuaalisen kehityksen teorioihin							
36. Päiväkodillämme ei ole ominaista seksuaali-/sukupuolikasvatuksen toteuttaminen							
37. Olen hyvin selvillä seksuaalisuuden asenteistani ja arvoistani				.44			.44
38. Lasten seksuaalikasvatus on nykyisellään hyvin järjestetty päiväkodissamme		.40					.59
39. Seksuaalisuudesta keskustelu päiväkodissa ei ole tärkeää							
40. Lapsi ei voi saada orgasmeja							
41. Tiedän keneltä kysyä lasten seksuaalisuuteen liittyviä asioita							
42. Lapsen kehityksen perustaa seksuaalisuuden osalta ei luoda vielä varhaiskasvatuksessa		.76					.58
43. Tunnen hyvin päiväkodin sukupuolikasvatuksen tavoitteita							
44. Seksuaalikasvatusta sisältyi koulutukseeni riittävästi							
45. Yhteistyö päiväkotimme seksuaalikasvatuksen asioissa muiden tahojen kanssa on yleistä							
46. Seksuaalikasvatus on vähemmän tärkeä osa työtäni päiväkodissa							

Muuttuja	faktorit						h2
	1	2	3	4	5	6	
47. Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen on laiminlyöty päiväkodissamme		.42					.69
48. Koen tavoitteellisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tärkeäksi päiväkodissa				-.68			.56
49. Tarvitsen täydennyskoulutusta seksuaalikasvatuksesta					.63		.68
50. Seksuaalikasvatukseen liittyvät tehtävät ovat työssäni mieluisia							
51. Yhteistyö seksuaalikasvatuksen asioissa muiden kanssa on tarpeellista							
Ominaisarvo	11.35	4.54	2.81	1.73	1.49	1.40	
Selittää yhteisvarianssista	22.71	9.08	5.61	3.45	2.97	2.80	
Selittää kokonaisvarianssista	22.71	31.79	37.40	40.85	43.82	46.62	



Muuttuja	7	8	9	10	11	12	13	h2
	Faktorit							
24. Vastaan mielelläni lasten kysymyksiin seksuaalis.								
25. Lapsen omien sp.elinten tutkiminen on normaalia								
26. Seksuaalisuudesta keskusteleminen alle seitsemän vuotiaan lapsen kanssa on tarpeetonta								
27. Olen koulunüksessani saanut hyvät tiedolliset valmiudet seksuaalisuuden käsittelyyn								
28. Jos joku lapsi kysyy seksuaalisuudesta, haluan heti keskustella hänen kanssaan siitä								
29. Joudun usein päiväkodissa käsittelemään lasten seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä								
30. Päiväkodin seksuaalikasvatuksella ei voida muokata lasten seksuaalikäsitteitä								
31. Lapsen masturbaatio ei ole normaaliin kehitykseen kuuluva asia								
32. Omaan riittävät tiedot seksuaalikasvatuksen alueella		.60						.57
33. Masturbaatiosta on terveydellistä haittaa lapselle								
34. Seksuaalikasvatus tulee aloittaa perusopetuksen alkuopetuksessa						.60		.39
35. Olen tutustunut lasten seksuaalisen kehityksen teorioihin					.61			.43
36. Päiväkodillemme ei ole ominaista seksuaali-/sukupuolikasvatuksen toteuttaminen								
37. Olen hyvin selvillä seksuaalisuuden asenteistani ja arvoistani							-.58	.55
38. Lasten seksuaalikasvatus on nykyisellään hyvin järjestetty päiväkodissamme								
39. Seksuaalisuudesta keskustelu päiväkodissa ei ole tärkeää								
40. Lapsi ei voi saada orgasmeja								
41. Tiedän keneltä kysyä lasten seksuaalisuuteen liittyviä asioita								
42. Lapsen kehityksen perustaa seksuaalisuuden osalta ei luoda vielä varhaiskasvatuksessa								
43. Tunnen hyvin päiväkodin sukupuolikasvatuksen tavoitteita								
44. Seksuaalikasvatusta sisältyi koulutukseeni riittävästi								
45. Yhteistyö päiväkotimme seksuaalikasvatuksen asioissa muiden tahojen kanssa on yleistä								
46. Seksuaalikasvatus on vähemmän tärkeä osa työtäni päiväkodissa							-.68	.58
							.57	.47

Muuttuja	faktorit							h2
	7	8	9	10	11	12	13	
47. Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen on laiminlyöty päiväkodissamme								
48. Koen tavoitteellisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tärkeäksi päiväkodissa								
49. Tarvitsen täydennyskoulutusta seksuaalikasvatuksesta								
50. Seksuaalikasvatukseen liittyvät tehtävät ovat työssäni mieluisia								
51. Yhteistyö seksuaalikasvatuksen asioissa muiden kanssa on tarpeellonta								
Ominaisarvo	1.27	0.99	0.94	0.86	0.81	0.75	0.62	
Selittää yhteisvarianssista	2.54	1.98	1.88	1.71	1.61	1.50	1.23	
Selittää kokonaisvarianssista	49.16	51.15	53.03	54.74	56.35	57.85	59.08	



**Oblimin rotatoidun faktorianalyysin lataukset, kommunaliteetit, ominaisarvot ja -prosentit**

Muuttuja	faktorit					h2
	1	2	3	4	5	
1. Päiväkodilla on tärkeämpi rooli lapsen seksuaalisen kehityksen tukemisessa kuin kodilla						
2. Seksuaalikasvatus ei ole tärkeää vielä päiväkodissa	.69					.46
3. Seksuaalisuudella on tärkeä merkitys ihmisen elämässä						
4. Seksuaalisen kehityksen tukeminen tulee aloittaa vasta kouluiässä	.82					.72
5. Seksuaalisuudella ei ole tärkeää merkitystä vielä alle seitsemän vuotiaan lapsen elämässä	.75					.60
6. Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen on tarpeetonta päiväkodissa	.85					.78
7. Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen ei ole lastentarhanopettajan tehtävä	.80					.64
8. Lapsen persoonallisuuden kokonaisvaltainen kehittäminen ei voi olla seksuaalisuuden osalta kasvatustavoitteena						
9. Päiväkodin rooli seksuaalisen kehityksen tukemisessa on tärkeä	.65					.48
10. Lapsi ei ole seksuaalinen olento syntymästään asti						
11. Lapsen ei tarvitse tietää seksuaalisuudesta vielä alle 7v.	.67					.60
12. Seksuaalinen oppiminen alkaa syntymästä						
13. Lapsen on tärkeää saada tietoa seksuaalisuudesta päiväkodissa	.61					.41
14. Seksuaalisuus ei ole tärkeä osa persoonallisuutta						
15. Lastentarhanopettajan tehtävä on seksuaalikasvatuksen antaminen	.79					.63
16. Lasten seksuaalileikit eivät kuulu normaaliin kehitykseen			.50			.35
17. Mielestäni seksuaalikasvatus on vaikea tehtävä				-.52		.46
19. Päiväkodilla ei ole tärkeää merkitystä lapsen seksuaalisen kehityksen tukijana	.78					.63
20. Minun on vaikea puhua lapsille seksuaalisuudesta				-.81		.69
21. En ole antanut seksuaalikasvatusta usein päiväkodissa					.44	.46
22. Lapsen sukupuoli-identiteetti muodostuu viidennen ikävuoden aikana						
23. Työhöni ei kuulu seksuaalikasvatukseen liittyviä tehtäviä	.62					.51
24. Vastaan mielelläni lasten kysymyksiin seksuaalisuudesta				-.66		.58
25. Lapsen omien sukupuolielinten tutkiminen on normaalia			.72			.54
26. Seksuaalisuudesta keskusteleminen alle seitsemän vuotiaan lapsen kanssa on tarpeetonta	.58					.62
27. Olen koulutuksessani saanut hyvät tiedolliset valmiudet seksuaalisuuden käsittelyyn		.75				.64
28. Jos joku lapsi kysyy seksuaalisuudesta, haluan heti keskustella hänen kanssaan siitä						
29. Joudun usein päiväkodissa käsittelemään lasten seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä						
30. Päiväkodin seksuaalikasvatuksella ei voida muokata lasten seksuaalikäsitteitä						
31. Lapsen masturbaatio ei ole normaaliin kehitykseen kuuluva asia			.60			.50
32. Omaan riittävät tiedot seksuaalikasvatuksen alueella		.51				.44
33. masturbaatiosta on terveydellistä haittaa lapselle						
34. Seksuaalikasvatus tulee aloittaa perusopetuksen alkuopetuksessa						

Muuttuja	faktorit					h2
	1	2	3	4	5	
35. Olen tutustunut lasten seksuaalisen kehityksen teorioihin		.42				.37
36. Päiväkodillemme ei ole ominaista seksuaali-/ sukupuolikasvatuksen toteuttaminen						
37. Olen hyvin selvillä seksuaalisuuden asenteistani ja arvoistani						
38. Lasten seksuaalikasvatus on nykyisellään hyvin järjestetty päiväkodissamme						
39. Seksuaalisuudesta keskustelu päiväkodissa ei ole tärkeää	.55					.37
40. Lapsi ei voi saada orgasmia			.48			.25
41. Tiedän keneltä kysyä lasten seksuaalisuuteen liittyviä asioita						
42. Lapsen kehityksen perustaa seksuaalisuuden osalta ei luoda vielä varhaiskasvatuksessa	.44					.45
43. Tunnen hyvin päiväkodin sukupuolikasvatuksen tavoitteita						
44. Seksuaalikasvatusta sisältyi koulutukseeni riittävästi		.81				.62
45. Yhteistyö päiväkotimme seksuaalikasvatuksen asioissa muiden tahojen kanssa on yleistä					.49	.34
46. Seksuaalikasvatus on vähemmän tärkeä osa työtäni päiväkodissa	.44					.38
47. Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen on laiminlyöty päiväkodissamme					.45	.47
48. Koen tavoitteellisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tärkeäksi päiväkodissa	.62					.41
49. Tarvitsen täydennyskoulutusta seksuaalikasvatuksesta		.49				.58
50. Seksuaalikasvatukseen liittyvät tehtävät ovat työssäni mieluisia					-.47	.29
51. Yhteistyö seksuaalikasvatuksen asioissa muiden kanssa on tarpeetonta						
	Ominaisarvo	9.63	3.96	2.26	1.23	0.85
	Selittää yhteisvarianssista	26.76	11.01	6.27	3.42	2.37
	Selittää kokonaisvarianssista	26.76	37.77	44.03	47.45	49.82

**Summamuuttujien keskiarvot ja –hajonnat**

Summamuuttuja	N	ka	s
<b>Summamuuttuja 1</b>			
12:2 Seksuaalikasvatus ei ole tärkeää vielä päiväkodissa	152	2.89	.79
12:4 Seksuaalisen kehityksen tukeminen tulee aloittaa vasta kouluiässä	152	3.16	.83
12:5 Seksuaalisuudella ei ole tärkeää merkitystä vielä alle seitsemän vuotiaan lapsen elämässä	150	3.13	.82
12:6 Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen on tarpeetonta päiväkodissa	152	3.30	.75
12:7 Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen ei ole lastentarhanopettajan tehtävä	152	3.31	.73
12:9 Päiväkodin rooli seksuaalisen kehityksen tukemisessa on tärkeä	151	2.96	.77
12:11 Lapsen ei tarvitse tietää seksuaalisuudesta vielä alle 7 v.	151	3.36	.73
12:13 Lapsen on tärkeää saada tietoa seksuaalisuudesta päiväkodissa	150	2.76	.82
12:15 Lastentarhanopettajan tehtävä on seksuaalikasvatuksen antaminen	149	2.65	.79
12:19 Päiväkodilla ei ole tärkeää merkitystä lapsen seksuaalisen kehityksen tukijana	151	3.06	.71
12:23 Työtäni ei kuulu seksuaalikasvatukseen liittyviä tehtäviä	148	3.07	.84
12:26 Seksuaalisuudesta keskusteleminen alle seitsemän vuotiaan lapsen kanssa on tarpeetonta	151	3.52	.64
12:39 Seksuaalisuudesta keskustelu päiväkodissa ei ole tärkeää	150	3.20	.71
12:42 Lapsen kehityksen perustaa seksuaalisuuden osalta ei luoda vielä varhaiskasvatuksessa	148	3.33	.77
12:46 Seksuaalikasvatus on vähemmän tärkeä osa työtäni päiväkodissa	149	2.36	.80
12:48 Koen tavoitteellisen seksuaalikasvatuksen toteuttamisen tärkeäksi päiväkodissa	146	2.45	.81
<b>Summamuuttuja 2</b>			
12:27 Olen koulutuksessani saanut hyvät tiedolliset valmiudet lasten seksuaalisuuden käsittelyyn	151	1.75	.87
12:32 Omaan riittävät tiedot seksuaalikasvatuksen alueella	151	2.28	.90
12:35 Olen tutustunut lasten seksuaalisen kehityksen teorioihin	147	2.80	.95
12:44 Seksuaalikasvatusta sisältyi koulutukseeni riittävästi	150	1.73	.87
12:49 Tarvitsen täydennyskoulutusta seksuaalikasvatuksesta	150	2.14	.92
<b>Summamuuttuja 3</b>			
12:16 Lasten seksuaalileikit eivät kuulu normaaliin kehitykseen	151	3.70	.50
12:25 Lasten omien sukupuolielinten tutkiminen on normaalia	149	3.62	.64
12:31 Lapsen masturbaatio ei ole normaaliin kehitykseen kuuluva asia	151	3.51	.62
12:40 Lapsi ei voi saada orgasmia	139	3.00	.92
<b>Summamuuttuja 4</b>			
12:17 Mielestäni seksuaalikasvatus on vaikea tehtävä	151	2.17	.80
12:20 Minun on vaikea puhua lapsille seksuaalisuudesta	149	2.79	.76
12:24 Vastaan mielelläni lasten kysymyksiin seksuaalisuudesta	151	3.13	.68
12:50 Seksuaalikasvatukseen liittyvät tehtävät ovat työssäni mielenkiintoisia	144	2.41	.66
<b>Summamuuttuja 5</b>			
12:21 En ole antanut usein seksuaalikasvatusta päiväkodissa	149	2.21	.87
12:45 Yhteistyö päiväkotimme seksuaalikasvatuksen asioissa muiden tahojen kanssa on yleistä	150	1.64	.69
12:47 Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen on laiminlyöty päiväkodissamme	146	2.71	.78

**Eri koulutusta omaavien erot seksuaalikasvatuksen sisältöaiheissa (N=140)**

Muuttuja	Korrelaation neliö	
Alastomuus	0.65	-
Adoptio	1.53	-
Aids –tietous	0.32	-
Avio-/avoliitto	0.34	-
Biseksuaalisuus	1.60	-
Hyväilyt	1.81	-
Hellyyden osoitukset	1.91	-
Homous	0.66	-
Insesti	1.43	-
Intiimit hyväilyt	2.74	-
Itsetyydytys	0.01	-
Kaupallinen seksi	1.66	-
Keskustelut seksuaalisuudesta	1.97	-
Kotileikki	2.74	-
Kylpemis-/wc-toiminnot	3.08	-
Lapsen syntymä	1.07	-
Lapsettomuus	1.37	-
Lesbous	0.36	-
Lääkäreleikki	2.42	-
Masturbointi	1.23	-
Mielihyvän kokemukset	0.12	-
Miten lapsia tehdään –tieto	0.30	-
Naisen ja miehen välinen seks. suhde	2.14	-
Orgasmi	3.08	-
Psyko-seksuaalinen kehitys	8.57	**
Rakkaus	0.65	-
Rakastelu	1.60	-
Raskaus	1.07	-
Roolikäsitteet	1.22	-
Roolileikki	0.86	-
Saunakulttuuri	2.78	-
Seksuaalikokemukset	2.42	-
Seksuaalirikokset	1.53	-
Seksuaalinen käyttäytyminen	0.29	-
Seksuaaliset tunteet	2.01	-
Seksuaalisten elinten oikeat nimet	1.15	-
Sukupuolielimistä huolehtiminen	2.11	-
Sukupuolielinten piirtäminen	0.91	-
Sukupuolielinten toiminnot	1.81	-
Sukupuolielinten ulkoiset erot	1.88	-
Sukupuoli-identiteetti	0.64	-
Sukupuolen hyväksyminen	1.19	-
Sukupuolielinten tutkiminen	0.80	-
Sukupuoliroolimallit	5.49	-
Sukupuolisairaudet	0.98	-
Suudelmat	1.19	-
Sylissäpito	1.60	-
Tasa-arvo	0.13	-

\* p&lt;.05, \*\* p&lt;.01, \*\*\* p&lt;.001

## Havaintojen keskiarvot ja –hajonnat

Olen havainnut päiväkodissa lasten:	Ka	s	N
1. haluavan halata toista lasta	3.44	.61	150
2. halun olla vastakkaista sukupuolta	2.01	.57	149
3. hierovan ruumistaan toista lasta vasten	1.71	.61	149
4. imitoivan seksuaalitoimintoja nukkien kanssa	1.70	.53	149
5. itsetyydytystä	2.44	.62	150
6. kiinnostusta vastakkaisesta sukupuolesta	3.14	.71	148
7. koskettavan kasvattajan rintoja	2.19	.55	150
8. koskettavan omia sukupuolielimiään	2.76	.64	150
9. kyselleen seksuaalisuuteen liittyvistä asioista	2.39	.61	150
10. käyttävän seksuaalisuuteen liittyviä sanoja	2.44	.59	147
11. käyttäytyvän vastakkaisen sukupuolen tapaan	1.94	.58	146
12. leikkivän lääkäroleikkejä	2.93	.79	150
13. leikkivän kotileikkejä	3.56	.52	150
14. masturboivan kädellä	2.27	.66	149
15. masturboivan esineellä	1.63	.62	149
16. koskettavan muiden lasten sukupuolielimiä	1.70	.53	149
17. katselevan muiden lasten sukupuolielimiä	2.45	.63	149
18. näyttävän sukupuolielimiään aikuiselle	1.83	.60	150
19. näyttävän sukupuolielimiään toisille lapsille	2.35	.58	150
20. piirtävän sukupuolielimiä	1.88	.60	149
21. pitävän fyysisestä kontaktista	3.46	.58	145
22. pitävän sylissä istumisesta	3.70	.47	150
23. puhuvan seksuaalitoiminnoista	1.88	.52	148
24. omien sukupuolielinten koskettelua	2.56	.66	148
25. olleen ujoja riisuttaessa	2.37	.65	150
26. omien sukupuolielinten katselua	2.27	.61	148
27. omien sukupuolielinten tutkimista	2.28	.68	149
28. pyytävän osallistumaan toista lasta seksuaalitoimintoihin	1.35	.49	148
29. puhuvan viettelevästi	1.39	.53	148
30. riisuvan muita lapsia	1.54	.59	149
31. suudelleen toista lasta	2.32	.73	147
32. tutkivan toisten lasten sukupuolielimiä	1.70	.58	149
33. torjuvan fyysistä kontaktia	2.08	.44	150
34. yrittävän katsoa alastomia lapsia	2.00	.66	146
35. työntävän esineitä sukupuolielimiinsä	1.13	.34	149
36. ääntelevän seksuaalisesti	1.38	.55	149

Huom. vaihteluväli 1-4

### Halua toteuttaa seksuaalikasvatusta ja toteutuksen määrä muuttujien frekvenssit ja prosenttiosuudet

Halua toteuttaa seksuaalikasvatusta	f	%
Ei halukas	2	1.4
Ei kovin halukas	44	30.1
Melko halukas	93	63.7
Erittäin halukas	7	4.8
Yhteensä	146	100

Toteutuksen määrä	f	%
ei kertaakaan	26	17.3
harvemmin kuin kerran kuukaudessa	62	41.3
lähes kuukausittain	37	24.7
lähes viikoittain	13	8.7
lähes päivittäin	12	8.0
yhteensä	150	100

**Seksuaalikasvatuksen toteutus vaikeus muuttujien frekvenssit ja prosenttiosuudet**

Muuttuja	ei lainkaan		vähän		paljon		erittäin paljon	
	f	%	f	%	f	%	f	%
ajan puute	41	27.5	77	51.7	24	16.1	7	4.7
kielteinen asennoituminen								
lasten seksuaalikasvatukseen	38	25.7	61	41.2	37	25.0	12	8.1
materiaalin puute	26	17.4	54	36.2	53	35.6	16	10.7
omien tietojen vähyys asiasta	15	10.1	68	45.9	47	31.8	18	12.2
omien pedagogisten taitojen								
vähyys	34	23.0	71	48.0	36	24.3	7	4.7
oma kiinnostuksen puute	43	28.9	71	47.7	30	20.1	5	3.4
seksuaalikasvatusta koskevan								
kirjallisuuden vähyys	30	20.1	70	47.0	42	28.2	7	4.7
yhteistyön vähyys	32	21.8	73	49.7	30	20.4	12	8.2

### Seksuaalikasvatuksen toteutus vaikeuksien ja koulutuksen yhteys

Muuttuja	Koulutus							
	Lastentarhan- Opettaja		sosiaali- kasvattaja		kasvatustieteen kandidaatti		F	df
	ka	s	ka	s	ka	s		
Ajan puute	1.92	.82	2.33	.84	1.87	.52	2.18	134
Kielteinen asennoituminen	2.03	.89	2.50	.79	2.21	.97	2.29	133
Materiaalin puute	2.35	.92	2.50	.71	2.53	.99	0.44	134
Tietojen vähyys	2.35	.84	2.72	.83	2.67	.72	2.24	133
Pedagogisten taitojen vähyys	2.00	.78	2.44	.62	2.07	.96	2.47	133
Kiinnostuksen puute	1.89	.72	2.33	.84	1.87	.92	2.65	134
Kirjallisuuden vähyys	2.15	.81	2.28	.67	1.87	.83	1.17	134
Yhteistyön vähyys	2.09	.90	2.22	.55	2.33	.98	0.62	132

Vaihteluväli 1-4

p<.05, \*\* p<.01, \*\*\* p<.001



## Seksuaalikasvatuksen toteutus vaikeuksien ja toiminimen yhteys

Muuttuja	Toiminimi						F	df
	Lastentarhan- opettaja		Erityislasten- tarhanopettaja		päiväkodin johtaja			
	ka	s	ka	s	ka	s		
Ajan puute	2.03	.82	1.82	.75	1.85	.73	0.78	144
Kielteinen asennoituminen	2.17	.89	2.64	1.12	1.88	.82	2.79	143
Materiaalin puute	2.46	.87	2.18	.98	2.15	.92	1.59	144
Tietojen vähyys	2.50	.81	2.45	.93	2.27	.92	0.82	143
Pedagogisten taitojen vähyys	2.11	.80	2.36	1.12	2.00	.75	0.77	143
Kiinnostuksen puute	1.98	.77	2.27	1.01	1.85	.83	1.11	144
Kirjallisuuden vähyys	2.21	.80	2.55	.82	1.92	.74	2.60	144
Yhteistyön vähyys	2.22	.86	2.20	.92	1.81	.75	2.50	142

Vaihteluväli 1-4

p<.05, \*\* p<.01, \*\*\* p<.001